

الْحَجَرُ الْوَقُوفُ

الْمَدِينَةُ الْوَقُوفُ

BISTRO MORE
POBOŽNOSTI
I
SUPTILNOSTI

Ahmed Ferid

BISTRO MORE POBOŽNOSTI I SUPTILNOSTI

Recenzija:

dr. Šefik KURDIĆ

Lektor:

Aida KRZIĆ

Korektor:

Abdulmedžid NEZO

Kompjuterska obrada:

Semir ŠIŠIĆ

Izdavač:

Organizacija aktivne islamske omladine

ZENICA 1420. - 1999. god.

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

297.13

BISTRO more pobožnosti i suptilnosti / sabrao i
priredio: Ahmed Ferid ; prijevod Ebu Muhamed
es-Serid. - Zenica: Organizacija aktivne islamske
omladine, 1999.-318 str. ; 25 cm

Tekst na bos. i arap. jeziku

ISBN 9958-9622-1-7

1. Ferid Ahmed

COBISS/BIH-ID 6737158

BISTRO MORE POBOŽNOSTI I SUPTILNOSTI

**Sabrao i priredio:
AHMED FERID**

**Prijevod:
hfz. HASAN POPARA**

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU NA ARAPSKOM JEZIKU

Hvala Allahu koji je Svojim bogobojažnim robovima olakšao put do Njegova zadovoljstva, pokazao im pravi put, vodio ih na njemu učinio slijeđenje Poslanika, uzeo ih za Svoje robove koji samo Njega priznaju za Gospodara i mimo Njega ne traže zaštitnika i zato što su se, sa Allahom kao Gospodarom i Islamom kao vjerom, zadovoljili, u srce im ulio nepokolebljivo vjerovanje. Izjavljujem da nema boga do Jednog i Jedinog Allaha koji nema nikakva sudruga. Pridružujem se onima koji su to posvjedočili, a odričem se od onih koji to odbijaju i kod Allaha pohranjujem za pripravnost na Sudnjem danu.

Izjavljujem da je Muhammed Njegov odabrani rob, milosti dostojan vjerovjesnik i istinski dokazan poslanik, koji ne govori po hiru svome, nego iz Objave koja mu se obznanjuje, koga je poslao, nakon što je neko vrijeme bilo prekinuto slanje poslanika, preko njega pokazao najispravniji i najjasniji put i Svojim robovima stavio u obavezu da prema njemu budu pokorni, da Ga veličaju, uvažavaju, slave i svoje dužnosti ispunjavaju. Allah je sve puteve prema Sebi pozatvarao i nikome ih neće otvoriti do preko Svoga Poslanika, čije je grudi prostranim učinio, a spomen visoko uzdigao, Poslanika preko koga je pootvarao slijepe oči, gluhe uši i ogrezla srca i zahvaljujući čijem je poslanstvu, mrakom obavijena Zemlja, zasjala i razjedinjena se srca složila, tako da se njegov zov, brzinom Sunca, po svijetu proćuo, a vjera se, dokle dan i noć dopiru, proširila, neka je Allahov blagoslov na njega, njegovu čednu i časnu porodicu i vjerne drugove koji su imali sreću da se sa njim druže!

Allah, zatim, iz Svoje milosti, pomaže robu na putu dobra, a odvraća ga od zla i onoga što ne valja. Nema sumnje da aspiracije za

profiniranjem duše i razvijanjem osjećaja nježnosti u srcu - u cilju povinuća Vjerozakonu, u smislu izvršavanja njegovih zapovjedi i izbjegavanja zabrana - spadaju u glavne preduslove dobrobiti i na ovom i na budućem svijetu. Ovo zato što srce ne može doprijeti do željenog cilja dok ne dopre do svoga Gospodara, a do svoga Gospodara ne može doprijeti dok ne bude zdravo i čisto.

Prava sreća je u blaženstvu srca, a nesreća u njegovoj izopačenosti. Ono istinsku sreću nalazi samo u vjerovanju u Allaha i jedino je, kao što veli Uzvišeni, smireno kada Mu je pokorno i kada Ga pomene: *Oni koji vjeruju i čija se srca, kada se Allah pomene, smiruju - a srca se, doista, kada se Allah pomene, smiruju!* (Er-Ra'd, 28.). Iz navedenog je, dakle, jasno da put do sreće leži u vođenju računa o srcu, njegovom čuvanju, njegovanju i liječenju od oboljenja, kako bi se moglo odazvati svome Gospodaru. Prema tome, uspio je onaj kome Allah pomogne, a propao onaj koga On ostavi bez Svoje providnosti i upute.

Otkako je, ubrzo nakon promocije - uprkos mnoštvu štamparskih grešaka (Neka Allah oprostí izdavaču!) - rasprodano prvo izdanje knjige *Bistro more pobožnosti i suptilnosti*, naša braća mole da se ona ponovo štampa.

Međutim, stvari se - kao što reče Vjerovjesnik, s.a.v.s., - odvijaju po odredbi. Naime, koliko god smo se trudili da se ponovo štampa dotjerano, prerađeno i prošireno novo izdanje, posao na tome, zbog zauzetosti, sve dok nam se Allah, dž.š., nije smilovao i pomogao nam, nismo mogli privesti kraju. Nadam se da će *Bistro more*, u svom novom izdanju i ruhu, biti prečišćeno od štamparskih grešaka i slabih (da'if) hadisa. Maksimalno sam se trudio da prilikom ponovne provjere i istraživanja merfu hadisa, izbacim svaki hadis, za koji se ustanovilo da je slab (da'if), čak i ako je općepoznat i često citiran, kako bih našoj braći dokazao da su, kao dokaz, dostatni samo vjerodostojni (sahih) hadisi, da čovjek svoje srce treba liječiti samo provjerenim lijekovima - Kur'anom i vjerodostojnim sunnetom, te da Allah, dž.š., Muhammedovu, s.a.v.s., ummetu nije dao lijek u onome što mu je zabranio. Zato svoja srca ne smijemo liječiti slabim (da'if) i apokrifnim (mevdu') hadisima, izmišljenim pričama i lažnim vijestima, niti se, kao što čine neki mistici, umjesto jasnim ajetima Kur'ana, zadovoljavati stihovima pjesnika. Uprkos tome, neka naša braća - u želji da profine svoja srca - previše se upuštaju u slušanje poezije, nešto što nisu činili njihovi časni preci, neka je Allah sa njima zadovoljan. Jer, sve što zaokuplja pažnju od Kur'ana i vjerodostojnog sunneta loš je predznak za onoga ko to čini (da ga Allah

sačuva svakog zla) i bojati se da zbog toga njegovo srce neće biti dirnuto Allahovim, dž.š., riječima i sunnetom Njegova Poslanika, s.a.v.s., kako treba. O tome kako se, da su dosljedni, ponose sljedbenici tradicije, govorio sam u zasebnoj raspravi pod naslovom: “التزكية بين أهل السنة والصفوة” / “Profinjene duše između sljedbenika tradicije i sufizma”

Allah, dž.š., nam je, kao dovoljno bogatstvo (izvora Vjerovjesnaka) u naslijeđe dao Svoju Knjigu i sunnet Svoga Poslanika, s.a.v.s. On je Svome Vjerovjesniku, s.a.v.s., na Arefatu, na Oprosnom hadždžu objavio: *Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam Islam bude vjera.* (El-Ma'ide, 3.)

Prema tome, Kur'an i vjerodostojni sunnet reguliraju stil života, kako pojedinca, tako i zajednice. Dosljedno pridržavanje ova dva izvora garantira sreću, i na ovom i na budućem svijetu, a okretanje od njih nesreću, i na ovom i na budućem svijetu, svejedno da li to okretanje znači njihovu zamjenu apokrifnim hadisima i fabriciranim stihovima, ili odbacivanje u cijelosti i uvođenje umjesto njih svjetovnih programa i laičkih zakona, jer Uzvišeni Allah veli: *I onaj ko bude slijedio uputu Moju neće zalutati i neće nesrećan biti. A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živjeti i na Sudnjem danu ćemo ga slijepim oživjeti.* (Ta-ha, 123.-124.)

A Allahova, dž.š., uputa je Njegova objavljena Knjiga (Kur'an) i Sunnet Njegova Poslanika, s.a.v.s.

Sve čime se (čovjek) približava Allahu, dž.š., mora biti u granicama propisanog. To je osnovni temelj u vjeri Islamu, pravilo koje je riječima: “Ko uradi nešto što u našoj vjeri nije propisano, neće mu biti prihvaćeno”¹, postavio Allahov Poslanik, s.a.v.s. Ovo zato što ibadet nije samokažnjavanje, niti je svako samokažnjavanje ibadet. Allahov Poslanik, s.a.v.s., ugledao je jednog čovjeka kako tetura između dvojice svojih sinova (koji su ga vodili), pa je upitao ko je on, na što su mu odgovorili: “Allahov Poslaniče, zavjetovao se da će ići samo pješke” - pa je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Allahu ne treba mučenje ovog čovjeka, pa mu je naredio da uzjaše.”²

Od Ibn 'Abbasa se prenosi da je rekao: “Dok je Vjerovjesnik, s.a.v.s., govorio, jedan je čovjek stajao, pa je Vjerovjesnik, s.a.v.s.,

¹ رواه مسلم (١٦/١٢) الأفضية و البخارى بمعناه (٣٠/٥) الصلح.

² رواه البخاري (٨٧/٤) جزاء الصبر؛ و مسلم (١٠٢/١١) النذور و أبو داود (٣٢٧٩) الإيمان و النذور، و الترمذي (٢١/٢٠/٧) النذور، و النسائي (٣٠/٧) الإيمان، و الدارمي (١٨٤/٢) النذور، و أحمد (١٨٣/١١٤/١٠٦/٣).

upitao ko je taj čovjek, na što su mu rekli: 'Ebu Israil. Zavjetovao se da će stajati, da neće sjedati, da se neće u hlad sklanjati, da neće govoriti i da će (stalno) postiti.' - pa je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Naredi mu neka govori, neka se u hlad sklanja, neka sjeda, i neka nastavi post!"³ iz čega se vidi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., odobrio ono što je propisima dozvoljeno, tj. post, a osporio ono što nije propisano, tj. da se nikako ne govori i stajanje na suncu.

Dakle, nije dozvoljeno truditi se da se zadobije Allahova milost kroz obrede koje Allah, dž.š., nije propisao, kao što nije dozvoljeno ni pretjerivati u onome što je propisano i prelaziti granicu koju je Allah, dž.š., odredio. U tom pogledu, način na koji je Vjerovjesnik, s.a.v.s., obavljao svoje obrede, najbolji je primjer i nikome od njegovih, s.a.v.s., sljedbenika nije dozvoljeno da čini više nego što je on činio i da sebi umišlja da je njegov ibadet potpuniji od Poslanikova, s.a.v.s. Najbolji dokaz za to je slučaj sa trojicom ljudi koji su došli Vjerovjesnikovoj, s.a.v.s., kući da se raspitaju kako on obavlja svoje obrede, pa je jedan od njih - kada im je rečeno, učinivši im se da je malo - rekao: "Gdje ćemo se mi porediti sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., kome je Allah oprostio i ranije i kasnije grijeh!? Zato ću ja noći provoditi u ibadetu i neću spavati." Drugi je rekao: "Ja ću postiti i neću mrsiti.", dok je treći rekao: "A što se mene tiče, ja se neću ženiti." Kada je za to čuo, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Šta je ljudima pa tako i tako govore?! Zar ja od vas najbolje Allaha ne poznajem i zar Ga se ja od vas najviše ne bojim?! Što se mene tiče, ja postim ali i mrsim, provodim noći u ibadetu, ali i spavam i ženama se ženim. Ko ne voli moj sunnet, taj i nije moj."⁴

Jednom riječi, prefinjenost srca i čistinu duše, čovjek treba tražiti i nastojati zadobiti onako kako su, Allah, dž.š., u Svojoj Knjizi i Njegov Poslanik, s.a.v.s., u vjerodostojnom Sunnetu, objasnili.⁵ Tim putem hodili su ashabi, neka je Allah sa njima zadovoljan, jer su bili duboko ubijedjeni da je Allahov put jedini pravi put, kao što veli Uzvišeni: *Reci: "Pravo uputstvo je jedino Allahovo uputstvo!"* (Ali 'Imran, 73.)

Ostalo je da još kažemo da je poznavanje načina na koji se stiče čistoća i suptilnost srca - kao i ostalim robovima - ljudima koji tragaju za znanjem, potrebno isto toliko koliko i ribi voda i zrak živim

³ رواه البخارى (٥٨٦/١١) الايمان والنذور و أبو داود (٣٢٦٦) الايمان والنذور.

⁴ رواه البخارى (٨٩/٩، ٩٠) النكاح، و مسلم (١٧٦/٩) النكاح.

⁵ Opširnije vidjeti u الكتاب و السنة عقيدة و منهجها od 'Abdurrahmana b. el-Halika.

bićima, jer je njihova srca - kao što neko reče - "prvo potrebno pripremiti za znanje kao što se zemlja priprema za sjetvu" kako bi se svako jutro i večer obraćali tevbom Uzvišenom Allahu, budući da - kao što jedan drugi časni predak reče - "onaj ko se svako jutro i večer ne pokaje, sam sebi nepravdu čini", u smislu riječi Uzvišenog: *A oni koji se ne pokaju - sami sebi čine nepravdu.* (El-Hudžurat, 11.)

Onoga ko se upusti u traganje za znanjem mora krasiti visok stupanj mudrosti i darovitosti, kako na tome putu, zbog kakva iskušenja, ne bi posrnuo i odustao, ili se, u sticanju vjerskih disciplina, u svome rasuđivanju previše oslobodio pa da se uzoholi, umisli i tako propadne, kao što se - ne daj Bože - desilo, u slučaju trojice, koje će džehennemski vatra prve progutati.

Mnogi svijet, u svome nastojanju da profini i očisti srce, pribjegava sufijskoj literaturi, koja, istina, - zbog svoga sadržaja dokaza iz Kur'ana i vjerodostojne tradicije - u liječenju bolesti, može djelimično pomoći. Međutim, i pored toga, ona sadržava slabe (da'if) i apokrifne (mevdu') elemente, uključujući tu nekontrolirane pokrete u ekstazi i pretjerivanje u veličanju pojedinih stvorenja, što je čini da je šteta od nje veća nego korist, usljed čega, onaj ko ju prelistava i čita, ne može biti siguran da uz med neće probati i otrov.

Olahko citiranje slabih (da'if) hadisa na vazovima i poučnim predavanjima pojedine uleme, dovelo je i do pojave poučne literature, prepune apokrifnih (mevdu') hadisa, pa se, bez ikakvih ograničenja, počelo zloupotrebljavati mišljenje islamskih učenjaka i njihovo toleriranje da se, za razliku od akaidskih i pravnih pitanja, na prigodnim vazovima, ponekad, mogu citirati i takvi hadisi. Citiranje slabih (da'if) hadisa islamski su učenjaci dopustili samo u određenim situacijama i pod strogo određenim uvjetima, koje ovdje, zbog skučenosti prostora, nećemo nabrajati. Umjesto toga, zadovoljićemo se konstatacijom u koju nema nikakve sumnje, niti oko nje neslaganja, da je bolje ograničiti se na ono što je vjerodostojno i svrsishodno, tim prije što se u posljednje vrijeme sve više osjeća nedostatak poznavanja ne samo slabih (da'if), već i vjerodostojnih (sahih) hadisa.

Ovu knjigu, kao svojevrsnu zbirku savjeta za sebe i svoju braću, sastavio sam iz poučne literature do koje sam došao. Pri tome sam se ograničio na navođenje vjerodostojnih predaja kako bih svoju braću, koja žele da odgoje dušu i očiste srce, poštedito truda oko čitanja obimnih djela koja, kao takva, nisu pošteđena nevjerodostojnih informacija. Ova knjiga, bez sumnje, može poslužiti kao korisno štivo,

braći koja su se posvetila da'vi i poštedjeti ih vremena oko pripremanja hutbi, budući da je svaka njena tema pogodna za hutbu ili zasebno predavanje. Molimo Allaha da ovo djelo lijepo primi, (da ga u sevab upiše), da naša najbolja djela budu po njihovom svršetku, najbolji dan, dan susreta sa Njim i da nas nagradi gledanjem u Njegovo plemenito lice. On je kadar dati što (god) hoće i dovu uslišati. On nam je dovoljan i On je divan zaštitnik!

* * *

PREDGOVOR PRVOM IZDANJU NA ARAPSKOM JEZIKU

Hvala Allahu koji je i sa malo djela Svojih robova zadovoljan, koji im je mnoge grijehe oprostio, obasuo ih (Svojim) blagodatima, Sam Sebi propisao da će biti milostiv, i u Svojoj Knjizi koju je objavio, odredio da je Njegova milost prije srdžbe. Kao dokaz pravednosti, sve Svoje robove pozvao je u *Kuću mira* (دار السلام), a samo one koje je – iz Svoje milosti, dobrote i zadovoljstva htio – uputio je na pravi put i pomogao da uspiju. U tome je smisao pravednosti Silnog i Mudrog i to je milost kojom On, koga hoće, obasipa. Allah je, doista, Sveopći Dobročinitelj!

Kao sin Njegova roba i ropkinje koji nijednog trenu ne bi mogao bez Njegove dobrote i milosti i koji se - jedino, zahvaljujući Njegovom oprost - nada da će postići Džennet i spasiti se džehennemske vatre, izjavljujem da nema boga do Jednog i Jedinog Allaha, koji nema nikakva sudruga i da je Muhammed Njegov rob, poslanik, vjerni dostavljač Objave i najodabraniji čovjek, koga je uzeo za Prijatelja i - iz Svoje milosti - poslao svima svjetovima; kao uzor praktičarima, vodilju putnicima i dokaz svim robovima, sa zadatkom da u iman i Kuću mira poziva, ljude upućuje, Njegovu Knjigu čita i zadovoljstvu hita, dobro naređuje i zlo zabranjuje. Svoje sljedbenike je iza sebe ostavio u - kao suzi čistoj vjeri - i na pravome putu. Njegovi drugovi i sljedbenici nastavili su put njegovim stopama do džennetskih vrtova, dok su oni, kojima se nije sviđao, skrenuli na put Džehennema ... *da nevjernik ostane nevjernik poslije očigledna dokaza, i da vjernik ostane vjernik poslije očigledna dokaza, - a Allah, doista, sve čuje i sve zna.* (El-Enfal, 42.). Neka Allah, Njegovi meleki, vjerovjesnici, poslanici i robovi - vjernici blagoslove Muhammeda, koji je vjerovao i robovao samo Jednom Allahu, nas podučio i da tako vjerujemo pozvao.

Pošto je našoj braći žednoj znanja - Allah ih počastio i pomogao - teško doći do priručnika koji metodički tretira pitanje čistćenja (duše) i profinjenja (srca) i koji bi, s jedne strane bio baziran

na vjerodostojnoj tradiciji, a s druge strane prečišćen od mrlja i natruha, te kao takav poštediti čitanja promistički orjentirane literature, prepune nedostataka i nevjerodostojnih predaja, uz pomoć i milost Uzvišenog Allaha, prihvatio sam se posla na sakupljanju materijala za ovu knjigu, prvenstveno se oslanjajući na literaturu najpoznatijih autoriteta u znanju i vjeri, koji su se, ugledajući se na naše časne pretke, istakli u poznavanju ove oblasti, kao što su: Imam Šemsuddin b. Kajjim el-Dževzijje, Allah mu se smilovao i zemlju mu učinio lahkom i uzoriti Imam Zejnuddin b. Redžeb el-Hanbeli, Allah ga, kako najljepše može biti, nagradio i sa vjerovjesnicima i šehidima nastanio. Knjigu sam nazvao *Bistrim morem pobožnosti i suptilnosti*, imenom koje pristaje imenovanom i riječima koje odgovaraju značenju. Ona je metodički priređena tako da sadržava najvjerodostojnije predaje i tumačenja najistaknutijih imama tradicije, Allah nas, zajedno s njima, sastavio u Kući čestitih i za ovo djelo nas poštediti od dvije stvari; licemjerstva i vatre džehennemske! Nadamo se da ćemo - zbog ljubavi prema njima i našeg slijeđenja njihove prakse - u društvu zajedno biti, tim prije što u tevatur predaji stoji: "Čovjek je sa onim koga' voli" Knjiga je, zahvaljujući Allahu i Njegovoj milosti, zanimljiva za čitaoca, drug koji ne može dodijati, prijatelj koji ne može dosaditi, pokretač srca do određenog roka, vodilja duše u bliskost Vladara, Svetog, zbirka izvanrednih pouka i zrna bisera na skupocjenoj ogrlici, na kakve marljivi tragač za znanjem, možda, u drugim knjigama svojim, neće moći naići. Šta sam ovim postići htio, i sastavljanjem u knjigu želio, najbolje zna Allah koji je svjedok šta je na jeziku i srcu svakog Svog roba. Jedino On zna kakva je čija namjera i kakvu je nagradu zaslužio.

* * *

ISKRENOST I SLIJEĐENJE SUNNETA⁶

DVA PREDUVJETA ZA VALJANOST DJELA

Uzvišeni Allah veli: *Onaj koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati* (El-Mulk, 2.). El-Fudajl b. 'Ijad kaže da to znači: "Koji od vas će biti iskreniji i ispravniji" - pa su ga upitali: 'Ebu 'Ali, kako to iskreniji i ispravniji?' - na što je on odgovorio: "Ako djelo bude iskreno, a ne bude ispravno, neće biti primljeno, niti će biti primljeno ako bude ispravno, a ne bude iskreno, sve dok ne bude i iskreno i ispravno. Iskreno učinjeno djelo znači, učinjeno u ime Allaha, a ispravno, urađeno po sunnetu Allahova Poslanika." To je potvrdio citirajući riječi Uzvišenog: *Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga!* (El-Kehf, 110.)

Uzvišeni, zatim, veli: *Ko je bolje vjere od onoga koji se iskreno preda Allahu, čineći još i dobra djela?* (En-Nisa', 125.). Iskreno se predati znači da namjera bude iskrena i djelo učinjeno u ime Allaha, a dobročinstvo (الأحسان) da je učinjeno po ugledu na Allahova Poslanika, s.a.v.s., i njegovu praksu.

Uzvišeni, također, veli: *I Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su učinili i u prah i pepeo ih pretvoriti.* (El-Furkan, 23.). Misli se na djela koja nisu učinjena po ugledu na sunnet Allahova Poslanika, ili su učinjena u nečije drugo, a ne Allahovo ime.

Neko je od ranijih učenjaka rekao: "Nema ni jednog djela, makar bilo i neznatno, a da se za njega ne otvore dva deftera: "zašto" i "kako" tj. zašto si učinio i kako si učinio?" Prvo pitanje je, dakle, o motivu zašto se djelo učinilo; je li u cilju, na brzu ruku, postizanja nekog uspjeha, ovosvjetskog interesa, u želji za namom među svijetom, iz bojazni od njegove kritike, pridobijanja simpatije

⁶ انظر اغاثة اللفهان لابن القيم و احياء علوم الدين للغزالي و جامع العلوم و الحكم لابن رجب و فتح الباری لابن حجر العسقلانی.

voljenog i izbjegavanja mogućih neprijatnosti, ili je motiv bio izvršavanje obaveze roba prema Uzvišenom Gospodaru, u pokušaju da Mu se približi i Njegova naklonost zadobije?

Zapravo, pitanje je: Jesi li određeno djelo učinio radi svoga Gospodara, ili si ga učinio radi sebe i zato što se tebi tako prohtjelo?

Drugo pitanje se odnosi na ugledanje na Poslanika, s.a.v.s., u datoj vrsti ibadeta tj. da li je konkretno djelo Uzvišeni, preko Svoga Poslanika, propisao ili nije i da li je On sa njim zadovoljan ili nije?

Prema tome, prvo pitanje se tiče iskrenosti prema Allahu, a drugo ugledanja na Njegovog Poslanika, dvije stvari bez kojih Uzvišeni Allah neće primiti i u dobro upisati ni jedno djelo. Jedini način da se prvom uvjetu udovolji je da djelo, u ime Allaha, bude iskreno učinjeno, a drugom da bude učinjeno po uzoru na Allahova Poslanika, s.a.v.s.

ISKRENOST

Postoji nekoliko definicija iskrenosti. Jedni kažu: "Iskrenost znači očistiti namjeru zadobijanja Allahove, dž.š., milosti od bilo kakvih nedostataka."

Drugi kažu: "Iskrenost znači u namjeri i dobrim djelima na umu imati samo Allaha, dž.š."

Treći kažu: "Iskrenost je zaboravljanje na stvorenja usljed stalnog razmišljanja o Stvoritelju."

Allah, dž.š., na više mjesta u Kur'anu, naređuje da se prema Njemu bude iskreno:

A naređeno im je da se samo Allahu klanjaju, da Mu iskreno, kao pravovjerni, vjeru ispovjedaju. (El-Bejjine, 5.)

Iskreno ispovjedanje vjere dug je (prema) Allahu! (Ez-Zumer, 3.)

Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga! (El-Kehf, 110.)

Od Ebu Uname, r.a., se prenosi da je rekao: "Jedan je čovjek došao i, tri puta ponovivši, upitao Allahova Poslanika, s.a.v.s.: 'Šta misliš šta zaslužuje čovjek, koji tražeći nagradu i slavu, krene u rat?' -

Ništa on ne zaslužuje, - svaki put je odgovorio Allahov Poslanik, s.a.v.s., a zatim dodao: 'Allah prima samo ona djela koja su iskreno, u Njegovo ime i radi Njegova zadovoljstva, učinjena.'⁷

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, također, rekao: "Srce vjernika ne mogu obmanuti tri stvari: iskreno, u ime Allaha učinjeno djelo, savjetovanje sa muslimanskim vođama i privrženost zajednici muslimana."⁸ tj. sa ove tri stvari se prevaspitava srce. Zato se za onoga, ko na njima uspije izgraditi karakter, slobodno može reći da je svoje srce izliječio od sklonosti izdaji, pokvarenosti i zlu.

Čovjek se šejtana, po riječima Uzvišenog, može osloboditi jedino iskrenom predajom Allahu: *Osim među njima Tvojih robova iskrenih.* (El-Hidžr, 40.)

Od jednog od dobrih ljudi se prenosi da je svojoj duši govorio: "Budi iskrena, spasit ćeš se!" Svaka duša i srce, manje ili više, skloni su ovosvjetskim nasladama. Kada ih se, u svome nastojanju, pokušaju domoći njihova čistoća i iskrenost se pomute. Čovjek je po svojoj prirodi sklon uživanjima i povodljiv za svojim prohtjevima. Rijetko je koji njegov postupak, pa čak i obred, u potpunosti lišen želje da postigne neki od ovosvjetskih ciljeva. Zato je, s pravom, neko rekao: "Blago onome ko napravi i jedan korak, a da sa njim nije želio ništa drugo do Allahovo zadovoljstvo!"

Iskrenost je čišćenje srca od svih vrsta, krupnih i sitnih mrlja, sve dok u njemu ne oстане samo čista namjera postizanja Allahova zadovoljstva i ne otklone se svi drugi motivi. Šejtan opsjeda čovjeka i kvari mu djela do te mjere da je čovjeku teško sačuvati makar ijedno ispravno. Zato je makar ijedno ispravno djelo nada da će čovjek biti spašen. Upitan: "Šta je nefsu najteže postići" - Imam Sehl je odgovorio: "Iskrenost, jer njemu u iskrenosti nema mjesta."

Čovjeku je drago isticanje, hvalisanje i upravljanje. Sklon je lijenosti i besposlici. Čini mu se da je lijepo samo ono za čim žudi: žene, sinovi, gomile zlata i srebra, divni konji, stoka i usjevi. Najteže mu je postići da mu namjera prema Allahu, dž.š., bude čista i

⁷ رواه النسائي (٢٥/٦) الجهاد وقال الحافظ العراقي في تخریج الاحیاء: و اسنده حسن (٢٨/٤) وقال المنذرى: اسنده جيد (٢٤/١) الترغیب و الترہیب.

⁸ رواه الترمذی (١٢٦/١٠) العلم باب ما جاء فی الخث علی تبلیغ السماع وقال: حدیث حسن صحیح؛ و ابن ماجه (٨٤/١) المقدمة و الدارمی (٧٦/١)، و البغوی فی شرح السنة (٢٣٦/١) و صححه الحافظ، و رواه أحمد (٨٠/٤)، ٨٢) و صححه الألبانی كذلك

iskrena. Ejjub veli: "Iskrenost i čistoća namjere onima koji rade, teža je od svih poslova." Neko je drugi rekao: "Iskrenost, makar i jedan momenat, je dovoljna da se čovjek spasi za sva vremena, ali je iskrenost teško postići." Zato onaj ko želi biti iskren svoje srce mora očistiti od privrženosti prohtjevima, ispuniti ga ljubavi prema Allahu, dž.š., i svu brigu usmjeriti prema onome svijetu. Takvoga ni kada jede, ni kada pije, ni kada kakvu drugu potrebu obavlja, iskrenost u namjeri i besprijeekornost u djelima, nikada ne napušta. Onima koji nisu takvi, osim u rijetkim izuzecima, vrata iskrenosti su zatvorena.

Onaj u čijem srcu prevlada ljubav prema Allahu, dž.š., i onom svijetu i strogo vodi računa o svojim svakodnevnim djelima, stiće vrlinu iskrenosti, dok je od onoga koga zavedu ovosvjetske naslade, oholost i neodoljiva želja za prestižom, ukratko sve što je mimo Allaha, ona daleko, pa od njega ni ibadet poput namaza, posta i sl., zato što su neispravni, neće biti primljen.

Dakle, iskrenost je obuzdavanje naslada duše, prekidanje sa pohlepom za ovosvjetskim dobrima i posvećivanje onome svijetu. Ako navedene vrline prevladaju srcem, iskrenosti je otvoren put. Koliko je samo djela oko kojih se namučio čovjek, misleći da su ona iskrena i u ime Allaha, a za njih se kasnije ispostavi suprotno i dokaže da se čovjek zavaravao. Tako se od nekog, ko je uvijek klanjao u prvom safu, prenosi da se postidio od svijeta kada je jednom prilikom zakasnio i stao da klanja u drugom safu. Tek tada je shvatio da su zanos i ushićenje koje je osjećao u srcu bili, ne zbog namaza, nego zbog želje da ga drugi vide u prvom safu. Teško je naći djelo da je od ovakvih i sličnih sitnica pošteđeno. Također, teško je naći na osobe, osim onih kojima se Allah smilovao, koje to kod sebe primijete.

Da stvar bude još gora, mnogi će, koji nisu vodili računa o iskrenosti, svoja djela za koja su mislili da su dobra, na Sudnjem danu zateći da su loša. Na takve se aludira u riječima Uzvišenog: *A Allah će ih kazniti kaznom kakvu nisu mogli ni slutiti i predočiće im se hrđava djela njihova koja su radili.* (Ez-Zumer, 47.-48.) i *Reci: "Hoćete li da vam kažemo čija djela neće nikako priznata biti, čiji će trud u životu na ovom svijetu uzaludan biti, a koji će misliti da je dobro ono što rade?"* (El-Kehf, 103.-104.)

El-Gazali u svome djelu *El-Ihja'* o ovome, između ostalog kaže: "Kroz argumente i praksu je nepobitno dokazano da se do prave sreće može doći jedino kroz znanje i ibadet. Međutim, rad bez

iskrene namjere je uzalud uložen trud, a namjera bez iskrenosti puko samoljublje. Takav rad je jednak licemjerstvu i nepokornosti, a u praksi nepotvrđena iskrenost razasutoj prašini. Za svako nasumice učinjeno i mrljama poškrapano djelo, učinjeno mimo Allahove volje, Uzvišeni veli: *I Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su učinili i u prah i pepeo ih pretvoriti.* (El-Furkan, 23.)

SMISAO NAMJERE:

Smisao namjere, ni u kom slučaju, nije da neko svojim jezikom samo mehanički izgovori: "نويت" / "ja odlučih", nego duboki osjećaj koji u srce navire iz Allahova nadahnuća, što je - u zavisnosti od slučaja do slučaja i od jedne do druge osobe - nekome lakše, a nekome teže postići. Onome u čijem srcu preovladava osjećaj vjere - zato što je u osnovi, a otuda i pojedinostima, naklonjen dobru - u najviše slučajeva, neće biti teško da svoju namjeru usmjeri na dobra djela, dok će onome čije je srce sklono ovosvjetskim uživanjima biti krajnje teško da svoje namjere usmjeri na dobro, čak i u temeljnim, a da ne govorimo o sporednim pitanjima.

Od Omera, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Djela se vrednuju prema namjeri. Svakome pripada ono što je naumio. Ko hidžru učini radi Allaha i Njegova Poslanika, hidžra mu je radi Allaha i Njegova Poslanika, a ko hidžru učini radi dunjaluka koji će steći ili žene koju će oženiti, hidžra mu je zbog čega ju je učinio."⁹

Od Šafije se, Allah mu se smilovao, prenosi da je rekao: "Poslanikove, s.a.v.s., riječi: 'Djela se vrednuju prema namjeri' znače da je primanje dobrih djela, učinjenih po uzoru na Poslanikov sunnet, uvjetovano i sa prethodnom dobrom namjerom. U tom smislu Allahov Poslanik, s.a.v.s., je drugom prilikom rekao: 'Djela se vrednuju prema njihovim završecima.'¹⁰ Ovo je jedno od općepoznatih pravila u Islamu. Poslanikove, s.a.v.s., riječi: 'Svakome pripada ono što je naumio.' nisu ponavljanje prethodnog pravila, već njegovo postavljanje

⁹ رواه البخاري (٩/١) بدء الوحي، و مسلم (٥٣/١٣، ٥٤) الإمارة، و أبو داود (٢٨٤/٦، ٢٨٥) الطلاق، و النسائي (٦٠، ٥٩/١) النية، قال ابن حجر رحمه الله: و قد تواتر النقل عن الأئمة في تعظيم قدر هذا الحديث و قال أبو عبد الله: ليس في أخبار النبي صلى الله عليه وسلم شيء أجمع و أغنى و أكثر فائدة من هذا الحديث. و قال ابن مهدي و الشافعي: انه ثلث العلم و قال الشافعي كذلك: يدخل في سبعين بابا.

¹⁰ رواه البخاري (٣٣٠/١١) الرقاق، و أحمد (٣٣٥/٥).

novog da je nagrada za učinjeno dobro djelo adekvatna stepenu valjanosti namjere i uloženog truda. Njegove riječi: 'Ko hidžru učini radi Allaha i Njegova Poslanika, hidžra mu je radi Allaha i Njegova Poslanika, a ko hidžru učini radi dunjaluka koji će steći ili žene koju će oženiti, hidžra mu je zbog čega ju je učinio.' Ovako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., opisao djela koja po svojoj vanjskoj formi mogu imati jednak izgled, a po suštini varirati od valjanosti do nevaljanosti. Da bi srcima i jezicima omililo spominjanje Allaha, dž.š., i Njegova Poslanika, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je, u prvom dijelu hadisa o hidžri, doslovno dva puta spomenuo Allaha i Njegova Poslanika, kako bi i na taj način ukazao na veličanstvenost namjere i djela koje iz takve namjere proizilazi, dok ih u drugom dijelu hadisa, iz prezira prema djelu koje proizilazi iz neiskrene namjere, uopće nije htio spomenuti ni miješati sa takvim namjerama."

Međutim, suštinu nepokornosti prema Allahu, dž.š., i Njegovu Poslaniku, s.a.v.s., ne mijenja, čak, ni dobronamjernost. Zato neznalica Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "Djela se vrednuju prema namjeri" ne smije krivo razumjeti i pomisliti da čin nepokornosti može postati činom pokornosti po namjeri. Prema tome, Poslanikove, s.a.v.s., riječi "Djela se vrednuju prema namjeri" odnose se samo na ona djela koja su u okviru pokornosti i dozvoljenog (الطاعات و المباحات), a nikako i na one koji se tretiraju kao nepokornost (المعاصي), jer se i čin pokornosti sa zlonamjerom može pretvoriti u čin nepokornosti. Ovo zato što sastavljanje čina nepokornosti sa zlom namjerom, nepokornost čini još težim i opasnijim grijehom, za razliku od čina pokornosti u čijem preduvjetu valjanosti, u osnovi, leži dobronamjernost. Osnovni smisao valjane namjere je, dakle, da se njome želi izraziti služenje samo Allahu, dž.š., budući da bi čin pokornosti - ukoliko bi se njime željela postići uobraženost, automatski postao činom nepokornosti. Zato svako dobro djelo postaje još bolje sve što više iza njega stoji dobrih namjera. Što se tiče dozvoljenih (مباح) djela, ona - da bi postala dobrim djelima kojima se postiže Allahova milost i visoki stupnjevi - moraju biti popraćena i dobrom namjerom, ili namjerama.

ZNAČAJ NAMJERE:

Uzvišeni Allah veli: *Budi čvrsto uz one koji se Gospodaru svome mole ujutro i navečer u želji da naklonost Njegovu zasluže!* (El-Kehf, 28.) Ovdje se pod željom misli na namjeru. Enes b. Malik prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada je krenuo u pohod na Tebuk, rekao: "U Medini ima takvih ljudi da mi nećemo nikakvu dolinu prevaliti,

niti stupiti na kakvo mjesto koje će nevjernike naljutiti, niti kakav prilog dati ili kakvu nevolju od neprijatelja pretrpjeti, a da oni, iako su u Medini, neće sa nama biti.” - Kako to Allahov Poslaniče, kad nisu sa nama? - upitali su, pa im je odgovorio: “Oni imaju (opravdan) razlog što su izostali.”¹¹ Iz hadisa se da razumjeti da će i oni što su bili ostali u Medini, zbog svoje dobre namjere, imati udjela u nagradi.

Neko je, od čestitih predaka, u tom smislu rekao: “Koliko je samo, naizgled malih djela, po svojoj namjeri veliko i koliko je samo, naizgled velikih djela, po svojoj namjeri, malo!”

Jahja b. Kesir je rekao: “Obratite pažnju na namjeru, jer je ona djelotvornija i od samog djela!”

Neko je drugi rekao: “Trgovina namjerama je trgovina učenih ljudi” želeći time reći da učenici ljudi najbolje znaju kako se saobraćati sa Allahom, dž.š., i stiče najunosnija dobit. U činima pokornosti to se postiže tako što se jednom te istom djelu pristupi sa višestrukim lijepim namjerama, npr. da se pri odlasku u džamiju namjerava posjetiti Allahova kuća, klanjati namaz u džematu koji je dvadeset i sedam puta vrijedniji od namaza obavljenog pojedinačno, čuti savjet od učenih ljudi i uputiti drugoga na dobro, a odvratiti od onoga što ne valja, budući da ni sama džamija nije pošteđena neznalica koje ne znaju ni namaz, a kamoli šta drugo, obaviti kako valja. Pored navedenog, istovremeno se može imati u namjeri da se pomogne bratu u vjeri i za to zasluženi sevab zadržati za onaj svijet, te, od stida od Uzvišenog Allaha i strahopoštovanja prema Njemu, čvrsto odlučiti da ćemo ubuduće prestati sa činjenjem eventualnih grijeha. Prema tome, nema nijednog čina pokornosti, a da u sebi ne može imati više lijepih namjera.

Što se tiče dozvoljenih (مباح) čina, za njih se može reći da nema nijednog, a da uz prethodnu valjanu, jednu ili više namjera, neće biti upisan u dobro djelo. U tom smislu, neko je rekao: “Ja i kad sam u snu, računam na nagradu, kao i kad sam budan.” Drugi je, savjetujući svoje prijatelje, rekao: “Ne činite ništa bez prethodne lijepe namjere!”

Ukratko, i mubah djela, ukoliko se čine sa lijepom namjerom, onome ko ih čini mogu biti upisana u dobra djela. Tako je npr. korišćenje lijepih mirisa, radi uživanja u njima, dozvoljeno. Međutim,

¹¹ رواه البخاري (٤٦/٦ ، ٤٧) الجهاد، و مسلم (٥٧/١٣) الامارة عن جابر و أبو داود (١٨٥/٧) الجهاد و أحمد (١٠٣/٣)

ukoliko se, pri korišćenju mirisa, ima i namjera ugledanja na Allahova Poslanika, s.a.v.s., to postaje dobro djelo. U suprotnom, ukoliko se time želi udvarati ženama - tuđinkama i plijeniti njihova srca, ili hvalisati se i pokazivati izobilje, onda to prelazi u čin nepokornosti. To znači da mubah čini sa lijepom namjerom postaju dobra, a sa lošom namjerom loša djela.

SLIJEĐENJE SUNNETA

Drugi uvjet za primanje djela je da ono bude u skladu sa Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., praksom. U tom smislu Aiša, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko u ovu našu vjeru (od sebe) ubaci novotariju, neće mu biti primljena." U Muslimovoj verziji ovog hadisa stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko uradi nešto što u ovoj našoj vjeri nije propisano, neće mu biti prihvaćeno."¹² Ovaj hadis u sebi sadržava jedan od glavnih temelja Islama. Naime, kao što je hadis: "Djela se vrednuju prema namjerama", mjerilo valjanosti djela po nutarnjem, tako je ovaj hadis mjerilo njihove valjanosti po vanjskom smislu. Kao što izvršitelj ni za jedno djelo, koje nije urađeno iz Allahova zadovoljstva, neće imati nikakvu nagradu, tako će svako djelo, koje je učinjeno mimo Allahove i Poslanikove zapovjedi, biti odbijeno i vraćeno onome ko ga je učinio. Poslanikovim, s.a.v.s., riječima "što u našoj vjeri nije propisano", aludira se da sva djela moraju biti u skladu sa odredbama Vjerozakona (تحت أحكام الشريعة). To znači da Vjerozakon regulira koja su djela naređena, a koja zabranjena. Zato će onome ko radi po odredbama Vjerozakona, djela biti primljena, a onome ko radi mimo njega, odbijena.

Zato je Poslanik, s.a.v.s., ljudima pokazao put koji trebaju slijediti, kako na Sudnjem danu ne bi bili oštećeni. Uzvišeni Allah veli: *Čiji će trud u životu na ovome svijetu uzaludan biti, a koji će misliti da je dobro ono što rade.* (El-Kehf, 104.), dok u hadisu koji prenosi El-'Irbad b. Sarije stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko od vas poživi, vidjeće do kakva će sve neslaganja doći. Grčevito se prihvatite i držite moje prakse (sunneta) i prakse, na pravome putu, pravednih vladara iza mene! Čuvajte se novotarija (u vjeri), jer je svaka novotarija zabluda!"¹³

¹² رواه البخاري (٣٠١/٥) الصلح، و مسلم (١٦/١٢) الأفضية و الرد هنا بمعنى المردود أى فهو باطل غير معتد به.

¹³ رواه أحمد (١٢٦/٤)، و أبو داود (٣٥٩/١٢)، و الترمذي (١٤٤/١٠) العلم و قال: هذا حديث حسن صحيح، و ابن ماجه (٤٣) المقدمة و الدارمي (٤٥،٤٤/١) اتباع السنة والبعوى فى شرح السنة (٢٠٥/١) و قال: حديث حسن و صححه الألبانى فى الظلال.

Ovo Poslanikovo, s.a.v.s., kazivanje šta će se, zbog brojnih neslaganja u mišljenjima oko temelja vjere i njihovih ogranaka, kako na jeziku, tako i u praksi i vjerovanju, poslije njega, među njegovim sljedbenicima, desiti, podudara se sa predajom koja se od njega prenosi da će se njegovi sljedbenici (Ummet) podvojiti na sedamdeset i nekoliko frakcija, od kojih će sve osim jedne, tj. one koja bude slijedila njega i njegove ashabe, biti u Vatri. U ovom hadisu se naređuje da se, kada do podvojenosti i raskola dođe, pridržavamo njegova sunneta i sunneta pravednih vladara poslije njega. Sunnet je način slijedenja i kao takav podrazumijeva ugledanje na Poslanika, s.a.v.s., i njegove pravedne nasljednike (حلفاء الراشدون) u vjerovanju, djelima i riječima. To je sunnet u punom smislu riječi. Zato su časni preci sunnetom imenovali samo ono što je podrazumijevalo sve navedeno. Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "Grčevito se uhvatite i držite moje prakse!" izraz su čvrstog držanja za nju. Štaviše, ovdje je upotrijebljena riječ "الواجد" / "zubima" kako bi potreba bila još snažnije izražena.

Njegove riječi: "Čuvajte se novotarija (u vjeri), jer je svaka novotarija zabluda!" su upozorenje sljedbenicima da se čuvaju opasnosti povoda za novotarijama. To je još naglašenije u njegovim riječima: "Svaka novotarija je zabluda." Od Džabira se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., u svojoj hutbi učio: "Najbolje riječi su Allahova Knjiga, a najbolji put Muhammedov, s.a.v.s., put. Najgore stvari su novotarije (u vjeri), jer je svaka novotarija (u vjeri) zabluda."¹⁴

Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "Svaka novotarija je zabluda" imaju sveobuhvatno značenje i kao takve sve obuhvaćaju. I one su poput njegovih riječi: "Ko uradi nešto što u našoj vjeri nije propisano, neće mu biti prihvaćeno"¹⁵ jedan od glavnih temelja vjere. To znači da će svakome ko izmisli kakvu novotariju, koja u osnovi nema veze sa vjerom, a njoj je pokušaj pripisati, pokušaj biti odbijen i njemu vraćen. Takav je u zabludi i vjera sa njim nema ništa, svejedno radilo se o ubjeđenju, djelima ili riječima, vanjskim ili nutarnjim.

Što se tiče blagonaklonog stava časnih predaka u pogledu nekih novotarija, potrebno je naglasiti da se tu radi o aspektima zadiranja u polje jezičkog, a ne pravnog smisla. Takav je slučaj sa Omerovim, r.a., riječima: "Lijepe li ove novotarije!" kada je vidio da svijet u džematu, zajedno sa imamom, u džamiji klanja ramazansku noćnu nafilu (tj.

¹⁴ رواه مسلم (١٥٣/٦) الجمعة: باب خطبته صلى الله عليه وسلم.

¹⁵ تقدم تخرجه هامش (١)

teraviih-namaz). Za ovakvu praksu, iako do tada nezabilježenu, ipak u vjeri postoji valjana osnova. Prvo, što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., tako uporno podsticao i preporučivao teraviih-namaz. U njegovo doba ljudi su u džamiji teraviih-namaz klanjali u manjim grupama i pojedinačno. I on im je, sam, više noći, lično bio imam, ali je kasnije od toga odustao iz bojazni da im to ne bude propisano kao obaveza, pa da je ne mogu ispunjavati kako treba. Drugo, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je naredio da se slijedi praksa njegovih pravednih nasljednika, a njegovi pravedni nasljednici su to uveli.

Hafiz Ebu Ne'im, vjerodostojnom predajom od Ibrahim b. Džunejda, navodi da je ovaj rekao: "Čuo sam kada je Šafija rekao: 'Novotarija ima dvije vrste: pohvalnih i pokuđenih. Sve što je u duhu sunneta je pohvalno, a sve što se kosi sa sunnetom je pokuđeno' i tada je kao dokaz naveo Omerove, r.a., riječi: 'Lijepe li ove novotarije!'"

Ibn Redžeb, Allah mu se smilovao, kaže: "Ovim je Šafija, r.a., htio reći da je pokuđena novotarija ona koja u vjeri nema nikakve osnove na kojoj bi se temeljila, pa je u vjersko - pravnom smislu čista novotarija. S druge strane, pohvalna novotarija je ona koja je u skladu sa sunnetom, tj. koja u sunnetu ima osnovu na kojoj se temelji, pa je kao takva novotarija samo u jezičkom, a ne i u vjersko - pravnom smislu."

U današnja vremena, kada je istinsko poznavanje shvaćanja naših predaka sve bljeđe, potrebno je tačno definirati šta se od svega ovoga od njih prenosi i povući paralelu između njihovih shvaćanja vjere i novotarija uvedenih poslije njih, kako bi se moglo precizno odrediti šta je sunnet / tradicija, a šta novotarija. Od Ibn Mes'uda se vjerodostojnom predajom prenosi da je rekao: "Još koliko danas osvićete, ispovijedajući pravu, izvornu vjeru. Ubuduće ćete i vi i drugi u nju uvoditi novotarije. Zato se, kada vidite kakvu novotariju, držite prvog perioda Islama!" Ne treba zaboraviti da je ovo Ibn Mes'ud rekao još u vrijeme pravednih vladara.

Ibn Humejd od Malika prenosi da je rekao: "Nijedne od ovih sekti nije bilo u vrijeme Vjerovjesnika, s.a.v.s., niti u vrijeme Ebu Bekra, Omera i Osmana." Malik je ovim ciljao na zastranjenost u temeljnim shvaćanjima vjere, kakvu su ispoljavale haridžije, rafidije, murdžije i njima slične sekte, koje su muslimane proglašavale nevjernicima, dozvoljavale da se proljeva njihova krv i pljačka imetak, tvrdili da će u Vatri vječno boraviti, vodeće ličnosti ovog Ummeta proglašavajući ih razvratnicima, ili obrnuto, smatrajući da grijesi ne mogu nauditi vjernicima i da niko od monoteista neće ući u Vatru.

Uzvišeni Allah naređuje da se strogo slijedi sunnet Vjerovjesnika, s.a.v.s., riječima: *Ono što vam Poslanik kao nagradu da to uzmite, a ono što vam zabrani okanite se!* (El-Hašr, 7.), zatim: *Kada Allah i Njegov Poslanik nešto odrede, onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo po svome nahođenju postupati. A ko Allaha i Njegova Poslanika ne posluša, taj je sigurno skrenuo sa pravog puta.*” (El-Ahzab, 36.). Naprotiv, slijedenje Vjerovjesnikova, s.a.v.s., sunneta Uzvišeni Allah je učinio znakom Svoje ljubavi prema onome ko to čini. Tako Uzvišeni veli: *Reci: “Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti!”* (Ali ‘Imran, 31.)

Hasan el-Basri je rekao: “Neki ljudi su tvrdili da vole Uzvišenog Allaha, pa ih je On iskušao sa ovim ajetom: *Reci: “Ako Allaha volite, mene slijedite!”*”

Ez-Zuhri kaže: “Pridržavanje sunneta je spas, jer je sunnet kao što je rekao Malik kao Nuhova lađa. Spasit će se ko se na nju ukrca, a propasti ko izostane.”

Od Sufjana se prenosi da je rekao: “Riječi bez djela se ne prihvaćaju. Riječi i djela nisu ispravni bez valjanog nijjeta, a ni sa nijjetom sve dok ne budu u skladu sa sunnetom.”

Ibn Ševzeb je rekao: “Allahova je blagodat da se - kada se posveti Bogu - mlad čovjek druži sa prijateljem koji se pridržava sunneta i na njega druge podstiče.”

El-Mu‘temir Ibn Sulejman je rekao: “Jednom prilikom sam potišten ušao kod svoga oca, pa me je upitao: ‘Šta ti je?’ - Umro mi je prijatelj, odgovorio sam, pa me je upitao: ‘Je li se pridržavao sunneta?’ - Jeste, odgovorio sam, na što je on rekao: ‘Pa zar da ga žališ?’”

Od Sufjana se prenosi da je rekao: “Pomozite one koji se pridržavaju sunneta! To su garibi / stranci.”

O POKUĐENOSTI NOVOTARIJA I ONIH KOJI IH UVODE

Uzvišeni Allah veli: *I ne budite kao oni koji su se razjedinili i u mišljenju podvojili kad su im već jasni dokazi došli, - njih čeka patnja velika; na Dan kada će neka lica pobijeljati, a neka pocrnjati.* (Ali ‘Imran, 105.-106.). Ibn Abbas, r.a., kaže: “Pobijeljće lica zagovornika sunneta i sloge, a pocrnjati lica onih koji unose novotarije i neslogu.”, dok Abdullah b. Omer, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Ko ne voli moj sunnet, nije moj.”¹⁶

¹⁶ جزء من حديث رواه البخاري (٨٩/٩، ٩٠) النكاح، و مسلم (١٧٦/٩) النكاح.

Od Ibn Mes'uda, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ja ću se prvi od vas domoći džennetskog zdenca (الحوض). Nekim ljudima iza mene neće se dopustiti da pristupe, pa ću reći: 'Gospodaru, oni su moji drugovi' - na što će mi se reći: 'Ti ne znaš kakve su sve novotarije poslije tebe uvodili!'"¹⁷ U hadisu koji navodi 'Irbad b. Sarija stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "I čuvajte se novotarija, jer je svaka novotarija zabluda!"¹⁸

Od 'Abdullaha b. Mes'uda, r.a., se prenosi da je rekao: "Dovoljno vam je da (Poslanika) slijedite i u vjeru novotarije ne uvodite."

A od Ejjuba es-Sihtijanija se prenosi da je rekao: "Što se više zagovornik novotarija u vjeri trudi, sve je dalje od Uzvišenog Allaha."

Se'id el-Kuvejri je pričao: "Sulejman et-Tejmi se razbolio i u svojoj bolesti počeo žestoko plakati, pa su ga upitali: 'Zašto plačeš? Bojiš li se smrti?' - Ne, odgovorio je - nego zato što sam se pozdravio sa kaderijom pored koga sam naišao, pa se bojim da me Gospodar za to ne bude pitao." Od el-Fudajla se prenosi da je rekao: "Kada na putu vidiš čovjeka sklona novotarijama, okreni drugim putem! Uzvišeni Allah ne prima djela onome ko uvodi novotarije, a onaj ko mu pomaže, pomaže rušenju Islama."

Neko će, možda, reći: "Hvališ sunnet, a kudiš novotariju. Šta je sunnet, a šta novotarija, kada danas svi koji slijede novotarije tvrde da slijede sunnet?"

Naš odgovor je da tradicija (sunnet) u jezičkom smislu znači: put, način i stil života i da su, bez sumnje, tradicionalisti koji se ugledaju i vjerno slijede praksu Allahova Poslanika, s.a.v.s., i njegovih drugova, r.a., istinski sljedbenici sunneta, jer su na putu na kome nema nikakvih novotarija, budući da su novotarije u vjeri uvedene poslije Allahova Poslanika, s.a.v.s., i njegovih drugova, r.a.

Novotarija u vjeri (البدعة) izraz je za ono čega u vrijeme ashaba, r.a., nije bilo, nego je kasnije uvedeno. Zajednička karakteristika

¹⁷ حديث صحيح رواه مالك في الموطأ (٢٨/١، ٢٩) الطهارة ، و مسلم (١٣٩/٣) الطهارة و رواه البغوي في شرح السنة (٣٢٢/١، ٣٢٣) الطهارة .

¹⁸ تقدم تخريجه هامش (١٣) .

novotarija u vjeri je da se one, uglavnom, kose sa vjerozakonom i da iziskuju njegovo prakticiranje uz izvjesna dodavanja ili oduzimanja. Čak i u slučajevima kada se novotarije nisu kosile sa vjerozakonom, niti se nalagalo njihovo prakticiranje, ogromna većina časnih predaka ih je nerado prihvaćala. Oni su izbjegavali sve vrste novotarija, iako su neke bile dozvoljene, radi očuvanja osnovnog cilja, tj. slijeđenja. Tako je Zejd b. Sabit, kada su mu rekli da sastavi Kur'an u jednu knjigu, Ebu Bekra i Omera, r.a., upitao: "Kako smijete činiti nešto što nije učinio Allahov Poslanik, s.a.v.s.?"¹⁹

Ebu el-Buhturi je pričao da je jedan čovjek rekao 'Abdullahu b. Mes'udu kako se jedna grupa ljudi poslije akšam-namaza okuplja u džamiji i kako im jedan čovjek govori: "Proučite: 'Allahu ekber!' / 'Allah je velik!', toliko i toliko puta, 'Subhanallahi!' / 'Allah je slavljen!', toliko i toliko puta i 'Elhamdu lillahi!' / 'Hvala Allahu!', toliko i toliko puta, pa je 'Abdullah rekao: - Kada ih ponovo vidiš da to čine, dođi i javi mi da su se sastali! Potom je ovaj došao, sjeo, i čuvši da su navedeno ponovo počeli izgovarati, ustao i otišao da kaže Ibn Mes'udu koji je po prirodi bio strog čovjek, pa je došao i rekao im: - Ja sam 'Abdullah b. Mes'ud. Tako mi Allaha, mimo Koga drugog boga nema, to što činite je novotarija u vjeri, jer ste time htjeli dokazati da ju bolje poznajete od Muhammedovih, s.a.v.s., drugova! Na to je Omer b. 'Utbe rekao: - Bože, oprosti!, a Ibn Mes'ud dodao: - Držite se pravog puta i na njemu ustrajni budite, jer ćete, ako sa njega, desno ili lijevo skrenete, sigurno zalutati!"²⁰

Buharija i Muslim u svojim vjerodostojnim zbirkama hadisa od Sevbana, r.a., prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Među mojim sljedbenicima će uvijek biti jedna grupa koja će podupirati Istinu od koje ih niko neće moći odvratiti i takvi će ostati sve dok ne dođe Allahova zapovijed."²¹

Ebu Šame prenosi da je čuo od Mubareka, a ovaj od Hasana el-Basrija da je rekao: "Tako mi Onoga, mimo Koga nema drugog boga, biti sljedbenik islamske tradicije znači biti između dvije krajnosti; pretjerivanja i izbjegavanja. Zato, Allah vam se smilovao, budite njeni ustrajni sljedbenici, jer je i među onima koji su prošli i među onima koji će doći, najmanje istinskih sljedbenika islamske

¹⁹ رواه البخارى (٣٤٤/٨) التفسير و رواه في فضائل القرآن، و الترمذى (٢٦٠/١١) التفسير.

²⁰ رواه الدارمي (٦٨/١) و صححه الألبانى .

²¹ رواه البخاري (٢٩٣/١٣) الاعتصام بالكتاب و السنة، و مسلم (٦٥/١٣) الإمارة.

tradicije. Oni nisu pristali ni uz rasipnike u njihovu rasipništvu, niti uz sljedbenike novotarija u njihovim novotarijama, već su ustrajno, sve dok se nisu sreli sa svojim Gospodarom, slijedili tradiciju. Takvi, ako Bog da, i vi budite!”

To su sljedbenici tradicije i konsenzusa (أهل السنة والجماعة) ; skup koji je bio i biće potpomognut sve do Smaka svijeta. Molimo Allaha da i mi od njih budemo i da nas, Svojom milošću i plemenitošću, proživi u njihovu društvu!

* * *

ZNAČAJ ZNANJA I UČENJAKA²²

Uzvišeni Allah veli: *Allah svjedoči da nema drugog boga osim Njega, - a i meleki i učeni - , i da On postupa pravedno. - Nema boga osim Njega, Silnog i Mudrog!* (Ali 'Imran, 18.).

U ovom ajetu se sa više aspekata ističe značaj znanja i učenih ljudi:

1. U njemu su učeni, mimo sve ostale ljude, uzeti kao svjedoci.

2 U njemu je svjedočenje učenih ljudi navedeno zajedno sa svjedočenjem Uzvišenog Allaha i Njegovih meleka.

3. To što ih je Uzvišeni Allah naveo kao svjedoke, garancija je njihova poštenja i pravednosti, jer Allah od Svojih robova za svjedoke uzima samo pravedne. U tom smislu, u poznatoj predaji, stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ovo će znanje u svakoj generaciji prenositi najpravedniji. Oni će iz njega uklanjati iskrivljavanja ekstremista, prisvajanja lažova i tumačenja neznalica."²³

4. Uzvišeni je učene uzeo za svjedoke u najuzvišenijoj, najvećoj i najozbiljnijoj stvari; svjedočenju da nema boga osim Allaha. Drugim riječima, Uzvišeni je za najvažniju stvar, kao svjedoke, uzeo najodabranija stvorenja.

Da je znanje toliko odabrano dokaz je i Allahova zapovijed Svome Vjerovjesniku, s.a.v.s., da od Njega traži da mu ga poveća: *I ne žuri s čitanjem Kur'ana prije nego što ti se objavljivanje njegovo ne završi, i reci: "Gospodaru moj, Ti znanje moje proširi!"* (Ta-ha, 114.) Dakle, znanju je dovoljna čast to što je Allah Svome Vjerovjesniku zapovijedio da Ga moli da mu ga proširi.

²² انظر مفتاح دار السعادة لابن القيم.

²³ رواه الخطيب في شرف أصحاب الحديث عن أبي هريرة و أسامة بن زيد و إبراهيم بن عبد الرحمن العذري و حكي تصحيح الامام أحمد له (٢٩) ، و قال الألباني : ثم ان الحديث مرسل لكن قد روى موصولا عن طريق جماعة من الصحابة و صحح بعض طرقه الحافظ العلاءي - مشكاة المصابيح ٢٤٨.

O vrijednosti znanja, značaju njegova stjecanja i odabranosti učenih ljudi, govore i sljedeći dokazi:

*Govoreći o tome koliko je kod Njega visok stupanj vjernika i učenih ljudi Uzvišeni veli: *O vjernici, kada vam se kaže: "Načinite mjesta drugima tamo gdje se sjedi" - vi načinite, pa će i vama Allah mjesto načiniti; a kad vam se rekne: "Dignite se" - vi se dignite, i Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje. - A Allah dobro zna ono što radite.* (El-Mudžadele, 11.)

*Govoreći o bogobožnosti Svojih robova, Uzvišeni Allah među njima posebno ističe učene, pa veli: *A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni. Allah je, doista, silan i On prašta.* (Fatir, 28.). Ibn Mes'ud, r.a., je rekao: "Dovoljan znak bogobožnosti je znanje, a dovoljan znak uobraženosti neznanje." Dakle, znanje je strahopoštovanje pred Uzvišenim Allahom, a učen čovjek onaj koji se Allaha boji. Tako je eš-Ša'bi, kada mu je neko rekao: "O učeni!", odgovorio: "Učen je onaj ko se Allaha boji."

Uzvišeni Allah potvrđuje da je onima kojima je dao znanje, dao, zaista, veliko dobro, pa veli: *On daruje znanje onome kome hoće, a onaj kome je znanje darovano - darovan je blagom neizmjernim.* (El-Bekare, 269.) Ibn Kutejbe i većina islamskih učenjaka veli: "Da je mudrost stajanje na stranu istine i rad po tome tj. da je mudrost korisno znanje i časna djela."

*Uzvišeni Allah je ulov neukog psa učinio običnom strvinom koju je zabranjeno (haram) jesti, dok je ulov obučenog psa za lov, iz počasti prema znanju, dozvolio jesti: *Pitaju te šta im se dozvoljava. Reci: "Dozvoljavaju vam se lijepa jela i ono što vam ulove životinje koje ste lovu podučili, onako kako je Allah vas naučio. Jedite ono što vam one uhvate i spominjite Allahovo ime pri tome, i bojte se Allaha, jer Allah, doista, brzo sviđa račune."* (El-Ma'ide, 4.). Prema tome, da nije vrline znanja i učenja i počasti koja im se ukazuje, ne bi bilo razlike ni između ulova neuka i podučena psa.

*Uzvišeni Allah dalje veli: *Svi vjernici ne treba da idu u boj. Neka se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potruđi da se upute u vjerske nauke i neka opominju narod svoj da mu se vrate, da bi se Allaha bojali!* (Et-Tevbe, 122.). Većina učenjaka citirani kur'anski ajet razumije u smislu: svi vjernici ne trebaju ići u borbu, već se jedni trebaju posvetiti borbi, a drugi ostati kod kuće i posvetiti se izučavanju vjerskih znanosti, tako da mogu ove, kada se vrate iz borbe, podučiti šta je sve Allah objavio, šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno.

*Buharija i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa bilježe i hadis koji prenosi Mu'avija, r.a., u kome stoji: "Čuo sam da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Kome Allah hoće dobro, učini ga razboritim u vjeri.'"²⁴ Iz hadisa se, kako je izgovoren, doslovno da razumjeti: kome Allah hoće dobro, da mu razboritost u vjeri, a kome neće dobro ne da mu razboritost u vjeri. U tom smislu Imam Ahmed veli: "Ljudima je potrebnije znanje nego hrana i piće, jer im hrana i piće zatrebaju jednom ili dvaput na dan, a znanje koliko puta udahnu i izdahnu."

*Buharija i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa, također, navode i hadis koji prenosi Ibn Mes'ud, r.a., u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zavidjeti se može samo dvojici: čovjeku kome je Allah dao imetak pa ga troši gdje treba i čovjeku kome je Allah dao mudrost pa po njoj sudi i njoj druge podučava."²⁵ Ovim je Allahov Poslanik, s.a.v.s., dao do znanja da niko nikome ne smije zavidjeti, tj. željeti da bude u tuđem položaju, izuzev u jednom od dva navedena slučaja, gdje se drugi koristi svojim znanjem ili imetkom. Mimo ova dva slučaja, zbog neuporedivo manje koristi prema drugima, nikome nije dozvoljeno zavidjeti.

*U zbirkama *Sunenu* i *Musnedu* navodi se i hadis koji pripovijeda Safvan b. 'Usal u kome stoji: "Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, došao sam u potrazi za znanjem' - pa mi je odgovorio: 'Dobro došao, tražitelju znanja! Onoga ko traži znanje, iz ljubavi prema onome što traži, okružuju meleki, svojim krilima mu prave hlad i uzdižu do nama najbližeg neba.'"²⁶ Zatim spominje hadis o potiranju po obući. Ebu Abdullah el-Hakim kaže da mu je sened vjerodostojan, a Ibn Abdulberr da ispunjava uvjete sahih, hasen, sabit, mahfuz i merfu' hadisa. U drugoj verziji ovog hadisa koji navode Ebu Davud i Tirmizi, stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Meleki sa zadovoljstvom prostiru svoja krila onome ko traži

²⁴ رواه البخارى (١٦٤/١) العلم ، و مسلم (٦٧/١٣) الامارة ، و رواه الترمذى (١٠٤/١٠) عن ابن عباس و قال: حديث حسن صحيح. و قال ابن الأثير في الجامع: الفقه الفهم و الدراية و العلم في الأصل، و قد جعله العرف بعد الشريعة.

²⁵ رواه البخارى (١٦٥/١) العلم ، و مسلم (٩٧/٦ ، ٩٨) صلاة المسافرين عن عبد الله بن مسعود. و رواه الترمذى (١٢١/٨) أبواب البر و الصلة عن الزهري عن أبيه قال: هذا حديث حسن صحيح. و قال الحافظ في الفتح: قوله: "لا حسد" أى لا رخصة فى الحسد الا فى حصنتين او لا يحسن الحسد ان حسن ، او أطلق الحسد مبالغة فى الحث على تحصيل الحصنتين .

²⁶ رواه أحمد و الطبرانى بإسناد جيد واللفظ له و ابن حبان فى صحيحه و الحاكم و قال: صحيح الاسناد. و روى ابن ماجة نحوه باختصار و حسنه الألبانى - صحيح الترغيب (٣٤/١).

znanje.”²⁷ U prvom hadisu se govori da onoga ko traži znanje, do nama najbližeg neba, okružuju meleki, a u drugom da mu prostiru svoja krila. Prostiranje krila znak je skromnosti, uvažavanja i veličanja, a natkrivanje krilima znak čuvanja i zaštite. Prema tome, oba hadisa sadržavaju veličanje, slavljenje, okupljanje, ljubav, zaštitu i čuvanje, koje prema onome ko traži znanje, pokazuju meleki. Da nema ništa drugo, onome ko traži znanje, ovo bi bilo dovoljno kao čast i ugled.

*Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko krene putem traženja znanja, Allah će mu olakšati put do Dženneta.”²⁸ Ovdje se vjerovjerski i sudbina nadopunjuju da nagrada odgovara vrsti djela, pa uvijek, kada se potraži put za oživljavanje srca i spas od propasti, Allah da i način da se to i postigne.

*Muslim preko Ebu Hurejre, r.a., bilježi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Kada čovjek umre, njegova se djela prekidaju, osim u tri slučaja: ako iza sebe ostavi dobro djelo koje traje, znanje kojim će se drugi koristiti i čestito dijete koje će se za njega moliti.”²⁹ Ovo najbolje pokazuje koliki se značaj i čast pridaju znanju i koliko su obilni njegovi plodovi, jer sevabi za njega teku, i poslije čovjekove smrti, sve dok se njime drugi koriste. Tako sevabi od njegovih djela, kao da je još živ, i dalje teku, isto kao što teku spomen i sjećanje na njega, a oni su kao drugi život.

*Imam Ahmed, Tirmizi i Hakim od Ebu Kebeše el-Enmarija, kao vjerodostojan hadis, bilježe da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Udio u ovom svijetu imaju četvorica:

- Čovjek kome je Allah dao imetak i znanje, pa se imetkom zalaže kod svoga Gospodara, pomaže rodbinu i zna kako će ispuniti obaveze prema Allahu. Takav je kod Allaha na najboljem položaju.

²⁷ رواه أبو داود (٧٣، ٧٢/١٠) العلم، و الترمذی (١٥٥، ١٥٤/١٠) أبواب العلم. و قال الترمذی: و لا يعرف هذا الحديث الا من حديث عاصم بن حيوة و ليس هو عندی متصل. و رواه أيضا ابن ماجة (٢٢٣) و حسنه الألبانی فی صحيح الترغيب (٣٣/١) و الأرنؤوط فی تحقيق الجامع (٦/٨).

²⁸ رواه مسلم (٢٢، ١٢/١٧) الذكر و الدعاء، و الترمذی (١١٥/١٠) أبواب العلم و قال: هذا حديث حسن، و أبو داود (٧٣/١٠) العلم، و ابن ماجة (٢٢٥) المقدمة.

²⁹ رواه مسلم (٨٥/١١) الوصية، و أبو داود (٦٨/٨) الوصايا، و الترمذی (١٤٤/١٦) الأحكام و قال: حسن صحيح، و النسائی (٢٥١/٦) الوصايا. قال الشيخ ولی الدين: انما احدى على هؤلاء الثلاثة الثواب بعد موتهم لوجود ثمرة أعمالهم بعد موتهم كما كانت موجودة فی حياتهم و الصدقة الجارية حملت على الوقف.

- Čovjek kome je Allah dao znanje, a nije imetak, pa kaže: 'Da imam imetka sa njim bih postupao kao što postupa taj i taj.' Takav je po namjeri kao prvi, pa im je i nagrada ista. .

- Čovjek kome je Allah dao imetak, a nije znanje, pa nepromišljeno postupa sa svojim imetkom, njime se ne zalaže kod svoga Gospodara, ne pomaže rodbinu i ne zna kako će ispuniti obaveze prema Allahu. Takav je kod Allaha na najgorem položaju.

- Čovjek kome Allah nije dao ni imetka ni znanja, pa kaže: 'Da imam imetka sa njim bi postupao kao što postupa taj i taj.' Takav je po namjeri kao prethodni, pa im je i odgovornost ista."³⁰

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, dakle, ljude na ovom svijetu podijelio na četiri vrste. Najbolja je ona kojoj je Allah dao i znanje i imetak, pa svojim znanjem i imetkom koristi drugima. Iza nje po položaju - iako su po nagradi iste - dolazi ona kojoj je Allah dao znanje, a nije imetak. Ovo zato što su po namjeri isti. Na trećem mjestu je ona kojoj je dat imetak, a nije i znanje, a na četvrtom ona kojoj nisu dati ni imetak ni znanje, ali bi po namjeri, da joj je kojim slučajem dat, imetak trošila u nepokornosti prema Allahu. Time se, u potpunosti, za sreću ima zahvaliti znanju i onome što ono nalaže, a za nesreću kriviti neznanje i ono što iz njega proizilazi.

*Kesir b. Kajs pripovijeda: "Sjedio sam sa Ebu ed-Derdaom u džamiji u Damasku kada je jedan čovjek došao i rekao: - O Ebu ed-Derda, došao sam iz grada Allahova Poslanika, s.a.v.s. Nisam došao ni iz kakve (druge) potrebe (nego da od tebe šta naučim), pa mu je ovaj rekao: "Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: 'Ko krene putem u potrazi za znanjem, Allah će ga okrenuti putem koji vodi u Džennet. Meleki, iz zadovoljstva, prema onome ko traži znanje prostiru svoja krila. Za učenjaka oprost moli sve što je na nebesima i Zemlji, čak i ribe u vodi. Učenjak je istaknutiji od pobožnjaka kao što je pun Mjesec istaknutiji od zvijezda. Učenjaci su nasljednici vjerovjesnika, a vjerovjesnici u naslijeđe nisu ostavili ni zlatnika ni srebrenjaka, nego znanje. Zato je onaj ko njega naslijedi, naslijedio veliku sreću."³¹

*Kumejl b. Zijad en-Neha'i pripovijeda: "Jednom prilikom me je Ali b. Ebu Talib, r.a., uzeo za ruku i poveo prema pustinji (تاجبانة).

³⁰ رواه الترمذی (١٩٩/٩ ، ٢٠٠) أبواب الزهد و قال: حسن صحيح ، و رواه أحمد (٢٣٠/٤ ، ٢٣١) ، و ابن ماجه

(٤٢٢٨) الزهد و صححه الألبانی

³¹ تقدم تخريجه هامش (٢٧)

Kada je izašao u pustinju, duboko je uzdahnio i rekao mi: 'Kumejl b. Zijade, srca su posude. Najbolja su ona u koja najviše može stati. Zapamti što ću ti reći! Tri su vrste ljudi: učenjak pronikao u vjerske znanosti, učenik koji traga za putem spasa i pokvareni ološ koji se povodi za svim i svakim i povinuje svakom vjetru koji puhne. Ove posljednje niti je obasjalo svjetlo znanja, niti su se oslonili na koga snažnog. Znanje je bolje od imetka. Znanje čuva tebe, a ti čuvaš imetak. Sve što se više troši (a po drugoj verziji: "primjenjuje"), znanja je sve više, a imetka sve manje. Znanje je sudija, a imetak osuđenik. Ljubav prema znanju je vjera koja se ispovijeda. Znanje učenjaku omogućava da mu se, još u životu, drugi pokoravaju i da ga poslije smrti lijepim spominju, za razliku od imetka, čija djelotvornost prestaje, čim ga nestane. Čuvari imetka umiru još dok su živi, a učenjaci ostaju dok je vijeka i vremena, oči ih ne vide, ali se njihove izreke u srcima nose. Evo, ovdje je znanje (pokazavši rukom na svoja prsa). Da sam bar našao nekoga kome bih ga pokazao i prenio, nego sam našao: ili oštroumna koji brzo shvaća, ali je nepouzdan, jer vjeru zloupotrebljava za sticanje dunjaluka, zaklanja se iza Allahovih dokaza protiv Njegovih prijatelja i služi Allahovim blagodatima u uznemiravanju Njegovih robova; ili na riječima predana onima koji su na strani istine, ali pri sebi nema bistrine i pronicljivosti, pa mu, i zbog najmanje sumnje, u srcu ponikne podozrenje - tako da ni jedan od ove dvojice nije podoban (da ponese znanje) - ; ili odana naslađivanju i prepuštena strastima i uživanju; ili zavedena skupljanjem i gomilanjem imetka, te ni oni nisu dostojni da pozivaju u vjeru, jer su najslabiji, stoci na paši. Zato i znanje umire, sa smrću onih koji ga nose."³²

Ovakva podjela ljudi, kakvu ju je napravio vladar pravovjernih, potpuno je ispravna i precizna, jer nema nijednog čovjeka, čak ni sa savršenim razumom ili pošteđenog mahana, a da ne pripada nekoj od navedenih vrsta. Prema tome, svaki je čovjek ili učenjak, ili učenik, ili nehajnik koji niti zna, niti znanje traži.

Nema učenjaka koji zaslužuje veću čast ni viši položaj od učenjaka proniklog u vjerske znanosti (العالم الرباني), znanosti kojima se spoznaje Gospodar. Zato je i opisan atributom "الرباني" / "gospodnji", atributom koji, zbog vrste znanja, jedino, takav učenjak može nositi, i nijedan više.

U drugu kategoriju ljudi, učenika koji traga za putem spasa, spada onaj ko uči ono što će mu koristiti, ko ima za cilj da nauči kako

³² رواه أبو نعيم في الحلية (٧٩/١ ، ٨٠)

će se sačuvati od propuštanja svojih obaveza, kako će se sačuvati nemarnog odnosa prema njima i izbjeći sličnost životinjama.

U treću kategoriju spadaju oni koji su nemarni prema sebi samima, zadovoljni sa svojim niskim položajem i jadnim stanjem, na dnu provalije i na najnižem stepenu neznanja i propasti.

Njegove riječi: “koji se povode za svim i svačim” znače: koji se odazivaju i pristaju za svakim ko ih pozove, svejedno pravim ili krivim putem, i jer se, i ne znajući kuda se pozivaju i da li je to istina ili laž, na poziv odazivaju.

Riječima “i povinuju svakom vjetru koji puhne” uporedio je njihove kratke pameti sa nejakom granom, a njihove prohtjeve i mišljenja sa vjetrovima, jer se grana za vjetrom savija, dok je riječima “niti ih je obasjalo svjetlo znanja, niti su se oslonili na koga snažnog” objasnio razlog zbog čega su dovedeni u takvo stanje, a to je da njihovo znanje nema nikakva svjetla pomoću koga bi razlikovali istinu od laži, kao što Uzvišeni Allah veli: *O vi koji vjerujete, - Allaha se bojte i u Poslanika Njegova vjerujte, On će vam dvostruku milost Svoju darovati, i daće vam svjetlo pomoću kog ćete ići.* (El-Hadid, 28.). To znači da, kada u srcu nema svjetla, čovjek postaje zbunjen i izgubljen, pa ne zna kuda da krene. Zato, zbog svoje izgubljenosti i nepoznavanja puta do željenog cilja, nasjeda i pristaje za svakim glasom koji čuje.

Njegove riječi: “Znanje je bolje od imetka. Znanje čuva tebe, a ti čuvaš imetak” znače da znanje čuva svoga sahibiju i da mu ne da da propadne i posrne, za razliku od vlasnika imetka koji svoj imetak mora sam čuvati. Njegove riječi: “Što se više troši, znanja je sve više, a imetka sve manje” znače: sve što više učenjak svoje znanje troši i na druge prenosi, njegovi izvori sve jače naviru pa tako postaje sve obilnije, snažnije i izraženije. Osim toga, prenoseći svoje znanje na druge, učenjak utvrđuje ono što je ranije naučio i uvijek nešto novo, što prije nije znao, nauči. Dva su načina za zekat na znanje; podučavanje drugog i njegova primjena u praksi. U tome smislu neko je od ranijih učenjaka lijepo rekao: “U sticanju znanja potpomagali smo se postupanjem po njemu.” Neko je drugi rekao: “Znanje doziva djela, pa ako se ona odazovu ostaje, a ako ne odazovu, prolazi.”

Učenjak Ibn el-Kajjim, u svojoj izuzetno vrijednoj knjizi “مفتاح دار السعادة” / *Ključ kuće sreće* navodi čak četrdeset prednosti znanja nad imetkom, od kojih, ukratko, navodimo samo neke:

- Znanje je naslijeđe vjerovjesnika, a imetak vladara i bogataša,
- Znanje čuva svoga sahibiju, dok sahibija imetka sam čuva svoj imetak, - Što se više troši, imetka je sve manje, a znanja sve više,
- Kada umre, sahibija se rastaje sa svojim imetkom, dok znanje sa njim ide u kabur,
- Znanje je sudija imetku, dok imetak ne može biti sudija znanju,
- Učenjak je potreban svima, od vladara pa naniže, a sahibija imetka siromasima i bijednicima,
- Imetkom raspolaže i vjernik i nevjernik, i dobročinitelj i razvratnik, a korisnim znanjem samo vjernik,
- Proširivanjem znanja čisti se duša, a njegovo sticanje joj pričinjava čast. Na drugoj strani, imetak niti je čisti niti usavršava, već čini tijesnom, škrtom i pohlepnom. Pohlepa duše za znanjem je bit njenog savršenstva, a pohlepa za imetkom bit njene krnjavosti,
- Iz imetaka se izrađa osiljenost, razvrat i uobraženost, a iz znanja skromnost, učtivost i pobožnost,
- Ljubav prema znanju i njegovu stjecanju izvor su svakog dobra, a ljubav prema imetku i njegovu stjecanju izvor su svakog zla,
- Ko god je Allahu pokoran, pokoran je zahvaljujući znanju, dok Mu je većina nepokornih, nepokorna zbog imetka,
- Imetak svoga vlasnika hvali što ga udjeljuje i troši, a znanje što se njime naslađuje i odlikuje,
- Bogat se mora pomiriti da će se sa svojim imetkom, kad li - tad li, morati rastati i da će zbog toga patiti i tugovati, dok znanje učenjaka neće prestati niti će zbog njegova gubitka morati patiti i tugovati. Dakle, uživanje bogataša je kratkotrajno, prolazno i na kraju praćeno bolom, a uživanje učenjaka trajno i neprekidno, bez ikakva bola na kraju.

On je, r.a., rekao: "Ljubav prema znanju - ili prema učenjacima - je vjera koja se ispovijeda" jer je znanje naslijeđe vjerovjesnika, a učenjaci njihovi nasljednici. Osim toga, ljubav prema znanju podstiče na učenje i slijeđenje učenih, pa je i to vjera koja se ispovijeda.

Njegove, r.a., riječi: “Znanje učenjaku omogućava da mu se, još u životu, drugi pokoravaju i da ga poslije smrti lijepim spominju.” znače: da učenjaka znanje čini dostojnim pokornosti, jer je svakom čovjeku - od vladara pa naniže - potrebno znanje. Zato što učenjak naređuje pokornost Allahu i Njegovu Poslaniku, ljudi su mu se dužni pokoriti i poslušati ga.

Uzvišeni Allah veli: *O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim!* (En-Nisa', 59.). Pod riječima *i predstavnicima vašim* misli se na učenjake. Kada učenjak umre, Allah među svijetom oživi sjećanje i lijep spomen na njega. Učenjak i kad je poslije smrti mrtav, živ je među ljudima, dok je neznanica i kada je živ, među ljudima mrtav. Ko iole bolje razmisli o velikim islamskim učenjacima, kao što su npr. imami u hadiskim i fikhskim znanostima, vidjeće da su, iako su davno pomrli, među ljudima još živi, da se neprekidno spominju, hvale i njihove riječi citiraju. To znači da su, iako su tijelom i likom odsutni, među svijetom, još živi.

Pod njegovim riječima: “za razliku od imetka, čija djelotvornost prestaje, čim ga nestane” misli se na uvažavanje, naklonost, umiljavanje i učtivost koje se prema nekome zbog njegova imetka pokazuju. Međutim, kada imetka nestane, ne samo da pomenuti znaci uvažavanja prestaju nego se često ni onaj ko ga je predano služio više ne pozdravlja, upravo kao što je neko od arapskih pjesnika rekao:

*Moji su me amidžići nekada dočekivali
sa riječima dobrodošlice,
Ali, kada su vidjeli da sam osiromašio,
riječi dobrodošlice su umrle.*

U nastavku on (Ibn el-Kajjim) opisuje zle učenjake, neka nas Allah sačuva od njih i stanja u kakvom su oni! Ko se o tome želi bolje upoznati, neka pogleda u njegovu knjigu *Ključ kuće sreće*. Molimo Allaha da nas obraduje nagradom, i više od toga!

*Ebu Ja'la el-Mevsili, u svome *Musnedu*, od Enesa b. Malika navodi hadis koji pripisuje Vjerovjesniku, s.a.v.s., u kome je rekao: “Tražiti znanje dužnost (farz) je svakom muslimanu.”³³

³³ رواه ابن ماجه (٢٢٤) و البيهقي في الشعب ، و قال في الزوائد: استاده ضعيف لضعف حفص بن سليمان ، و قال السيوطي: سئل الشيخ محي الدين النووي رحمه الله تعالى عن هذا الحديث ، فقال: انه ضعيف، أى سندا و ان كان صحيحا، أى معنى و قال تلميذه جمال الدين المزي: هذا الحديث روى من طرق تبلغ رتبة الحسن و هو كما قال فاني رأيت له خمسين طريقا و قد جمعها في جزء - ابن ماجه (٨١/١) المقدمة و صححه كذلك الألباني و انظر طرق الحديث في جنة المراتب للحويني (١٠٤/٨٣).

Iako je lanac prenosilaca ovog hadisa slab, njegovo značenje je tačno, jer je vjerovanje farz svakom pojedincu, a ono se sastoji od poznavanja i djelovanja. Osim toga islamski obredi su obaveza svakog muslimana, a oni se ne mogu, kako treba, obavljati bez znanja i njihovog poznavanja. Uzvišeni Allah sve Svoje robove, iz utroba njihovih majki, izveo je a da ništa ne znaju. Robovati Allahu dužnost je svih Njegovih robova, a zar je to moguće bez znanja?! A zar se znanje ne postiže njegovim traženjem?!

*Znanje čovjeka podiže sa stepena roba i dovodi u društvo vladara. To potvrđuje i vjerodostojni hadis koji od Ebu et-Tufejla prenosi ez-Zuhri, u kome stoji da je Nafi' b. el-Haris jednom prilikom došao kod Omer b. el-Hattaba sa Asfanom koga je Omer još ranije bio postavio Mekkelijama za namjesnika, pa ga je Omer upitao: "Koga si stanovnicima Doline (tj. Mekke) odredio da te zamijeni?" - Za svoga zamjenika sam im odredio Ibn Ubzea, - odgovorio je. "A ko je Ibn Ubze?" - upitao je. - Jedan od naših oslobođenih robova, - odgovorio je. Na to je Omer upitao: "Odredio si im za svoga zamjenika oslobođenog roba?" - On čita Allahovu Knjigu i dobro poznaje obaveze (farze), odgovorio je, na što je Omer rekao: "Zar vaš Vjerovjesnik, s.a.v.s., nije rekao: 'Allah će sa ovim znanjem jedne ljude uzdići, a druge spustiti.'"³⁴

Ibrahim el-Harbi pripovijeda: "‘Ata’ b. Rebbah služio je kao crni rob kod jedne žene iz Mekke. Imao je ružan nos. Jednom prilikom je Sulejman, sin vladara pravovjernih Abdulmelika, sa svoja dva sina došao kod ‘Ata’a i zatekao ga kako klanja. Sjeli su i - kada je ovaj završio - počeli su ga pitati o obredima hadždža, iako im je bio okrenuo zatiljak. Zatim je Sulejman svojim sinovima rekao da ustanu, pa su ustali. Kada su izašli rekao im je: "Sinčići moji, ne ustručavajte se da tražite znanje, jer ne mogu zaboraviti poniženje koje smo doživjeli od ovog crnog roba!"

El-Harbi dalje kaže: "Muhammed b. Abdurrahman el-Evkaš bio je čovjek zdepasta rasta, sa vratom pribijenim uz trup i isturenim ramenima. Majka mu je govorila: 'Gdje god se u društvu zatekneš smijaće ti se i rugati. Zato se prihvati znanja, jer će te ono uzdići!' Kasnije je postao mekkanski kadija i na tome položaju ostao dvadeset godina. Bio je tako učen da bi protivnik, kada bi sa njim sjeo, pred njim - sve dok ne bi ustao - drhtao."

³⁴ رواه مسلم (٩٨/٦) صلاة المسافرين.

Abdullah b. Davud je rekao: "Čuo sam da je Sufjan es-Sevri rekao: 'Hadiska nauka je čast. Ko želi ovaj svijet, s njim će ga naći, a i ko želi onaj svijet, s njim će ga naći.'"

Sufjan b. 'Ufejne je rekao: "Najviši položaj kod Allaha uživaju oni koji najbolje poznaju odnose između Allaha i Njegovih robova, a to su vjerovjesnici i učenjaci."

*Čast pripada samo učenini,
Oni su na pravom putu i onome ko put traži vodiči.
Svaki se čovjek cijeni po onome čime dobro vlada,
A neznalice su neprijatelji učenim.
Stekni znanje, sa njim ćeš biti vječno živ,
Srijet je mrtav, a ljudi od znanja živi.*

* * *

ODGOJ ONOGA KO TRAŽI ZNANJE³⁵

 naj ko traži znanje treba znati da mu je Uzvišeni Allah u obavezu stavio ibadet, a ibadeta nema bez znanja. Vjerniku ne dolikuje neznanje, pa zato traži znanje da njime suzbije neznanje i da Uzvišenom Allahu - onako kako mu je On naredio - robuje, a ne kako se njemu prohtije. To treba biti cilj njegova truda u nastojanju da stekne znanje. Uz to se, u svome trudu, mora čvrsto opasati iskrenošću, ne pripisujući pri tome zaslugu sebi, nego Uzvišenom Allahu koji ga je uputio da traži znanje s kojim će bolje izvršavati Njegove zapovijedi i kloniti se Njegovih zabrana.

*Onaj ko se posveti traganju za znanjem treba se - koliko god može - kloniti svega što ga od njegova stjecanja zaokuplja, a *Allah nijednom čovjeku dva srca u jedrima njegovim nije dao*. (El-Ahzab, 3.), jer je - sve što je misao raštrkanija - teže spoznati suštinu stvari. Zato je neko s pravom rekao: "Znanje ti neće dati dio sebe, dok mu se ti sav ne predaš."

*On, također, prethodno treba očistiti dušu od loša vladanja i pokuđenih osobina, jer je znanje ibadet srca, namaz savjesti i približavanje nutrine Uzvišenom Allahu. Kao što namaz, u čijem obavljanju učestvuju vanjski organi, nije valjan sve dok se ne odstrani vanjska nečistoća i ne uzme abdest, tako ni ibadet nutrine, niti oživljavanje srca znanjem nisu valjani sve dok se ne očiste od lošeg vladanja i hrđavih osobina. Zato je i rečeno: "Srce se priprema za znanje kao što se zemlja priprema za sjetvu."

*On, nadalje, ne smije oholo pristupati znanju, već treba prema svom učitelju biti ponizan, u potpunosti i u svemu prepustiti stvar u njegove ruke i pokoravati mu se kao što se bolesnik pokorava vještom i brižljivom ljekaru, čak i ako je njegov učitelj mlađi i po položaju i porijeklu manje poznat od njega, jer se poniznošću i ustrajnošću u učenju stječe znanje, jer kao što reče pjesnik:

³⁵ انظر التبيان عن آداب حملة القرآن للنووي - ومختصر منهاج القاصدين لابن قدامة - و أخلاق العلماء للأجري.

*Ko nije, makar jedan čas, osjetio poniznosti,
Za sva vremena će ponižen biti.*

Ibn 'Abbas, r.a., je rekao: "Bio sam ponizan dok sam znanje tražio, pa sam, poslije, sam ugledan i tražen postao."

*On, također, treba gledati koga će za učitelja odabrati, jer učiti može samo od onoga ko je za to potpuno kvalificiran, čija je vjera dokazana, znanje potvrđeno i poštenje čuvano. Zato su Muhammed b. Sirin, Malik b. Enes i drugi časni preci imali običaj reći: "Ovo znanje je vjera, pa zato pazite od koga vjeru uzimate!"

*On se prema svome učitelju s poštovanjem i uvažavanjem treba odnositi, jer mu je on najbliži od koga će se okoristiti. Nekada su pojedini učenici - kada bi otišli svome učitelju - znali sadaku podijeliti i zamoliti: "Bože, sakri od mene mahane učitelja moga, i ne dopusti da me zaobiđe blagodat znanja njegov!" Šafijin nerazdvojni drug er-Rebi', Allah im se obojici smilovao, je rekao: "Nikada se, iz poštovanja prema Šafiji, dok je u mene gledao, nisam usudio napiti vode."

Od 'Ali b. Ebu Taliba se prenosi da je rekao: "U dužnosti prema učitelju spada i to da sve druge uobičajeno pozdraviš, a njega posebno, da sjedeš ispred njega, da pred njim rukom svojom ne pokazuješ, da okom svojim ne namiguješ, da pred njim ne govoriš: "Taj i taj je rekao drugačije nego što ti kažeš", da pred njim nikoga ne ogovaraš, da se u njegovu prisustvu sa onim ko do tebe sjedi ne konsultiraš, da ga ne tegliš za odjeću kada ustane, da mu ne dosađuješ kada je umoran i da ti ne dodije tj. da se ne zasitiš predugog druženja sa njim.

*Učenik pred svoga učitelja treba izaći potpuno spreman, čist, uredan, smirena srca i neobuzet drugim stvarima. Ako je učitelj na kakvom mjestu gdje je potrebno zatražiti dozvolu za ulazak, neće ulaziti dok je ne zatraži i ne dobije. On je, nadalje, kada uđe, prisutnima dužan nazvati selam, a učitelja posebno pozdraviti. Neće se gurati i gaziti preko prisutnih, nego će sjesti pozadi gdje ima mjesta, osim ako mu učitelj pokaže da prođe naprijed, ili ako primijeti da ga prisutni nude da prođe naprijed. Nikoga neće dizati sa svoga mjesta. Ako mu svoje mjesto ponudi neko od prisutnih, po ugledu na Ibn Omera, r.a., ga neće prihvatiti, izuzev ako je njegov prolazak naprijed u interesu prisutnih, ili mu to učitelj naredi. U sredinu kružoka može sjesti samo u slučaju nužde. Neće sjedati između druge dvojice, dok ga oni ne ponude, a sjesti će i priključiti im se, ako ga ponude i naprave mu mjesto.

*On se, također, iz poštovanja prema učitelju i prisutnom skupu, treba učtivo ponašati prema svojim drugovima i prema ostalim - u učiteljevu društvu - prisutnim osobama. Kada govori neće, bez potrebe, suviše dizati glas, smijati se, bez potrebe previše pričati, igrati se rukama, bez potrebe se okretati nadesno i nalijevo, već će svu svoju pažnju usmjeriti prema učitelju i dobro slušati šta on govori.

*Učenik se, također, treba truditi da redovno uči i da svo raspoloživo vrijeme što bolje iskoristi. Ne treba se zadovoljiti sa malo, ako može više, niti se preopterećivati previše što nije u stanju izdržati, da mu ne bi dosadilo, pa zaboravio i ono što je naučio. Ovo se razlikuje od čovjeka do čovjeka i od slučaja do slučaja. Učenik se, osim toga, treba potruditi da uvijek nešto novo nauči, i kad je slobodan i kad je zauzet, dok je još fizički snažan, dok ga pamćenje dobro služi, dok još ima malo obaveza, dok je besposlen i dok očekuje veći položaj. Zato je u pravu bio vladar pravovjernih, Omer b. el-Hattab kada je rekao: "Učite prije nego što postanete poglavice, jer ako postanete poglavice koje će drugi slušati, zbog visine položaja i mnoštva obaveza, nećete više imati kada učiti." U tom smislu su i Šafijine riječi: "Uči prije nego što dođeš na visok položaj, jer kada dođeš na visok položaj nema više vremena za učenje!"

* * *

ODGOJENOST UČITELJA

Učitelj, prije svega, mora imati na umu da svoj posao obavlja u ime Allahova zadovoljstva. On ne treba, zahvaljujući svome znanju, tražiti položaj kod vladara, za prenošenje znanja uzimati protunaknadu, ili oko sebe okupljati bogate, a zapostavljati siromašne.

*Učitelja trebaju krasiti - na početku navedene - lijepe osobine, pohvalne vrline i pitoma narav na koje mu je Allah ukazao, kao što su: skromnost na ovom svijetu, što manje posezanje za njim, neobraćanje previše pažnje prema njemu i onima koji za njime trče, darežljivost, dobrostivost, etičke vrijednosti, veselost i vedrina lica, s tim što to ne smije preći u razuzdanost, blagost, odvažnost, suzdržljivost od niskih dobiti, pobožnost, skrušenost, smirenost, dostojanstvenost, skromnost, izbjegavanje smijeha i pretjerivanja u šaljenju, pridržavanje vjerskih dužnosti kao što su: potkresavanje brkova, rezanje noktiju, puštanje brade i uklanjanje neprijatnih mirisa, ukratko da njegovo i vanjsko i nutarnje držanje odiše praksom Vjerovjesnika, s.a.v.s.

U tom smislu se od Omer b. el-Hattaba, r.a., prenosi da je rekao: "Ko nam pokaže dobro, o njemu steknemo lijep dojam i kao takvog ga zavolimo, a ko nam pokaže zlo, o njemu steknemo loš dojam i kao takvog ga zamrzimo."

*Učitelj pred svojim učenicima treba izbjegavati stvari koje su pokuđene i prazna naklapanja (blagonaklonost prema - ni dozvoljenim ni zabranjenim - stvarima), nastojati da ga uvijek vide pokorna Uzvišenom Allahu, zaokupljena spominjanjem svoga Gospodara i uvijek usmjerena prema Njemu.

Pored navedenog, učitelj se, naročito, mora čuvati: zavidnosti, uobraženosti, samoljublja i nipodaštavanja drugog.

**Učitelj mora biti pažljiv prema onome koga podučava, i u zavisnosti o kome se radi, pokazivati svoju širokogrudnost i*

dobrostitivost, kao i davati mu savjete, jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vjera je (prijateljsko) preporučivanje Allaha, Njegove Knjige, Njegova Poslanika, muslimanskih prvaka i vjernika općenito."³⁶

*Učitelj mora biti obazriv prema učeniku koji od njega traži znanje i o njegovoj dobrobiti voditi računa kao o dobrobiti svoga djeteta ili, čak, sebe samog. Pored toga, prema svakome ko kod njega navraća ili od njega uči, mora biti skroman i ponizan, jer bi, kao što reče Ebu Ejjub es-Sahtijani: "Učen čovjek na svoju glavu - iz poniznosti prema Uzvišenom Allahu - trebao staviti komad zemlje."

*Učitelj bi, također, trebao nastojati da svoje učenike što više i što bolje nauči, stavljajući to ispred svojih ličnih interesa koji nisu neophodni. Dok sjedi sa učenicima, učitelj bi trebao prema njima otvoriti svoje srce i svakome pojedinačno pružiti ono što mu dolikuje. Zato ne treba ni zalaziti u dubinu sa onim ko za to nije, niti uskraćivati onome ko želi više. Učenika koji se pokaže izvanredno vrijednim, učitelj može i pohvaliti, ukoliko nema bojazni da će ga to u iskušenje dovesti, uobraziti se i sl., dok onoga ko je nemaran, blago treba ukoriti, ukoliko se ne boji da će ga to od daljnjeg učenja odvratiti. On ne smije nikome od njih, zbog pokazane umještosti, zavidjeti, niti previše naglašavati blagodat kojom ga je Allah odlikovao, jer je zavidnost i prema tuđinima najstrožije zabranjena, a kako ne bi bila prema učeniku koji mu je kao rođeno dijete, tim prije što će i učitelj za svoju zaslugu na budućem svijetu imati obilnu nagradu, a na ovome lijepu zahvalnost. Allah je Onaj koji uspjeh daje!

* * *

³⁶ رواه الترمذی (۱۱۴/۸) أبواب البر والصلة و قال: هذا حديث حسن صحيح و رواه مسلم عن تميم الداری (۳۶/۲) ۱۳۷، (۱۳۷) الإيمان و رواه النسائي (۱۵۶/۷) البيعة.

Ibn el-Esir kaže: "Riječ النصيحة ima više značenja s tim što svako od njih u sebi nosi želju za dobrobit onome kome se daje. U navedenom hadisu riječi النصيحة الله znače: preporučivanje ispravnog vjerovanja u Njegovu jednoću i iskrenost u namjeri da se samo On obožava. Riječi: النصيحة لكتاب الله تعالی znače: preporučivanje Allahove Knjige, tj. čvrstog vjerovanja da je ona istinita i da se po njoj radi. Riječi: النصيحة لرسوله znače: preporučivanje vjerovanja u istinitost poslanstva Muhammeda, s.a.v.s., pokornosti u onome što je on naredio i izbjegavanju onoga što je on zabranio. Riječi: النصيحة لأئمة المؤمنين znače: preporučivanje lojalnosti muslimanskim prvacima kada su u pravu i nedizanja protiv njih sablje kada pogriješe, dok riječi: النصيحة لعامة المسلمين znače: preporučivanje muslimanima upute za opću dobrobit sviju zajedno.

STANJA I VRSTE SRCA³⁷

Budući da je srce, u odnosu na ostale organe tijela, kao vladar - zapovjednik, među vojnicima, svi oni od njega dobijaju zapovijedi i ono ih angažira da djeluju, gdje ono i kako ono, hoće. Svi mu oni žele služiti i biti mu pokorni i - u zavisnosti od toga kakvo je ono - djeluju ispravno ili neispravno. Svi se oni za njim povode da svežu ili razvežu konce odluke. U tom smislu Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Zar ne? U tijelu, doista, ima jedan komadić mesa (i krvi) koji - kada je ispravan - povlači za sobom ispravnost cijelog tijela, a kada je pokvaren, povlači za sobom pokvarenost cijelog tijela."³⁸

Dakle, srce je gospodar ostalim organima koji izvršavaju ono što im ono zapovijedi i prihvaćaju ono što im ono ponudi. Ništa što oni urade - dok od njegove odluke i namjere ne potekne - nije ispravno. Budući da je svaki pastir za svoje stado odgovoran, tako je i srce za sve ostale organe odgovorno. Zato je popravljanje i ispravljanje srca bila prva preokupacija isposnika, a otkrivanje i liječenje njegovih oboljenja najvažnija briga pobožnjaka.

Pošto je Allahov neprijatelj, Iblis uvidio da se sve oko srca vrti i na njega oslanja, prvo se svojim došaptavanjima na njega okomio, potpirujući mu najrazličitije prohtjeve, uljepšavajući mu sve što ga zavodi sa pravog puta, ulijevajući mu motive za grijšenje i

³⁷ أنظر اغانة اللهفان لابن القيم و احياء علوم الدين للغزالي.

³⁸ جزء من حديث رواه البخاري (١٢٦/١) الإيمان ، و مسلم (٢٧/١١ ، ٢٨) المساقاة و المزارعة و أول الحديث: إن الحلال بين و إن الحرام بين..... و في ألفاظه بعض الزيادة و النقص و المعنى واحد.

Ibn Redžeb, Allah mu se smilovao, u vezi ovoga je rekao: "U njemu (tj. navedenom hadisu) se zadržava da valjanost djela čovjekovih ruku i nogu, izbjegavanje zabranjenih i čuvanje od sumnjivih stvari, zavise od ispravnosti njegova srca. To znači, ako je čovjekovo srce zdravo, ako je ono ispunjeno ljubavi prema Allahu i ako se ono boji upustiti u ono što Allahu nije drago, da će i djela čovjekovih ruku i nogu biti valjana, da će se kloniti svega što je zabranjeno (haram) i da će se - iz bojazni da se ne upuste u ono što je zabranjeno - čuvati i onoga što je sumnjivo. I obrnuto, ako je čovjekovo srce pokvareno, ako je ono podleglo povodenju za strastima i svojim prohtjevima, iako to Allah prezire, ni djela njegovih ruku i nogu, niti ostalih organa neće valjati, jer će se povesti za srcem i odati grijesima i sumnjivim stvarima. (جامع العلوم و الحكم بتحقيق الأحمدي أبو النور (٢٨٤/١ ، ٢٨٥)

ostavljajući ga bez motiva za uspjeh i postavljajući mu svoje klopke i zamke, od kojih se - iako se spasi da u njih ne upadne - neće spasiti od obametanja. To znači da nema spasa od Iblisovih zamki i lukavstava bez trajnog obraćanja Uzvišenom Allahu za pomoć, istraživanja oboljenja srca i njihovog liječenja, tako što će se ono, u svemu što radi, prema Allahu usmjeravati i kod Njega smiraj tražiti, jer je poniznost robovanja prva stvar kojom se čovjek mora zaodjeti da bi se uvrstio među one kojima je zagarantirano: *Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim.* (El-Hidžr, 42.).

VRSTE SRCA :

Budući da je srce opisano osobinama života i mrtvila, ono se na osnovu toga dijeli na tri vrste: zdravo, mrtvo i bolesno srce.

Zdravo srce

Na Sudnjem danu će se spasiti samo oni koji pred Allaha izađu sa zdravim srcem, kao što veli Uzvišeni: *Na Dan kada neće nikakvo blago, a ni sinovi od koristi biti, samo će onaj koji Allahu čista srca dođe spasen biti.* (Eš - Šu'ara', 89.-89.). Atribut za srce "سليم" / "zdravo" ovdje je u značenju "سالم" / "čisto i spašeno" koje dolazi od riječi "سلامة" / "mir; spas; zdravlje; sigurnost" - kao njegove druge odrednice -, po istom obliku kao što se za učenog kaže i "عالم" i "عليم" ili za moćnog "قادر" i "قدير". Osim toga, ovaj atribut je suprotan značenju riječi: "مريض" / "bolesno; umorno; slabo; klonulo", "سقيم" / "bolesno; mršavo; slabo; nepravilno" i "عليل" / "bolesno; slabo".

Zdravo srce je, dakle, ono srce koje se spasi svih vrsta prohtjeva koji se kose sa Allahovim zapovjedima i zabranama i svih sumnjivih postupaka koji se kose sa tradicijom tj. koje se spasi robovanja bilo kome drugom mimo Allaha i pozivanja za sudiju bilo koga drugog mimo Njegova Poslanika. Samo zdravo srce - dobrovoljno, iz ljubavi (prema Allahu), pouzdano (u Allahu), sa pokajanjem obraćeno (Allahu), pokorno (Allahu), iz strahopoštovanja (prema Allahu) i sa nadom (u Allahovu dobrostivost) - može iskreno robovati Uzvišenom Allahu i samo u Njegovo ime raditi, jer kada takvo srce voli, voli u ime Allaha, kada mrzi, mrzi u ime Allaha, kada daje, daje u ime Allaha i kada uskraćuje, uskraćuje u ime Allaha. Čak ni ovo nije dovoljno sve dok ne bude sigurno da se ni za kim drugim, mimo Poslanika, s.a.v.s., ne povodi i da nikoga drugog, mimo njega, za sudiju ne uzima tj. sve dok čvrstu odluku ne donese da će se samo na Poslanika, s.a.v.s., mimo svih drugih, u riječima i na djelima ugledati i samo njega slijediti.

Mrtvo srce

Mrtvo srce je ono srce u kome nema života; tj. srce koje ne zna za svoga Gospodara, koje Ga po Njegovoj zapovijedi ne obožava, ne voli i po Njegovom zadovoljstvu ne radi, nego se uporno odaje svojim prohtjevima i naslađivanjima, čak i kada protiv sebe izaziva gnjev svoga Gospodara. Kada u svojim prohtjevima uživa, takvo srce ne brine da li je zbog toga njegov Gospodar zadovoljan ili ogorčen. Umjesto Allahu - takvo srce: u ljubavi, strahu, nadi, zadovoljstvu, srdžbi, veličanju i ponižavanju - robuje drugima. Kada voli, voli radi svojih prohtjeva, kada mrzi, mrzi radi svojih prohtjeva, kada uskraćuje, uskraćuje radi svojih prohtjeva i kada daje, daje radi svojih prohtjeva, sve zato što su mu lični prohtjevi preči od zadovoljstva Gospodara. Takvome srcu strast je vladar, prohtjev zapovjednik, neznanje vodič, a nemarnost prijevozno sredstvo. Razmišljanjem o srjecanju ovosvjetskih dobara je zaokupljeno, a izbezumljenošću za prohtjevima i privrženošću za ovim svijetom opijeno. Glas koji poziva Allahu i onom svijetu od njega je daleko - daleko, pa se onome ko mu želi lijep savjet pružiti, ne odaziva, već se za svakim opakim šejtanom povodi. Ogorčeno je kada mu ovaj svijet izmiče, a zadovoljno kada mu je naklonjen. Prohtjevi ga od svega - osim neistine - zaglušuju i zaslijepljuju. Susretanje sa ljudima ovakvog srca je bolest, saobraćanje orrov, a sjedenje i druženje sigurna propast.

Bolesno srce

Ovo srce je živo, ali u sebi ima slabosti. U njemu su dvije materije od kojih ga čas napaja jedna, a čas druga, i on se povodi za onom koja od njih nadvlada. U njemu ima ljubavi prema Uzvišenom Allahu, vjere u Njega, iskrenosti prema Njemu i oslanjanja na Njega. To je materija koja mu daje život. U njemu, s druge strane, ima i privrženosti prohtjevima, njihova pobuđivanja, težnje za njihovim ostvarivanjem, zavidnosti, samoljublja, uobraženosti, sklonosti osiljavanju i vlasti, te stvaranju nereda na Zemlji. To je materija koja ga kvari i vodi u propast. Ono je u iskušenju između dva izazova; jednog koji poziva Allahu, Njegovu Poslaniku i onome svijetu, i drugog koji poziva samo ovome svijetu. Ono se, kao takvo, odaziva onome čija su mu vrata bliža i ko mu je, kao komšija, preči.

Prvo srce je živo i pokorno, drugo suho i obamrlo, a treće bolesno koje je kao takvo bliže ili spasu ili propasti.

Još jedna podjela

Ashabi, r.a., su srca podijelili na četiri vrste. Od Huzejfe b. el-Jemana, r.a., se prenosi da je rekao: "Četiri su vrste srca: Srce koje je čisto i u kome sija svjetiljka. To je srce vjernika. Srce koje je okorjelo. To je srce nevjernika. Srce koje je izvrnuto. To je srce licemjera koji je istinu spoznao pa ponovo porekao, progledao, pa ponovo oslijepio. I srce koje se napaja sa dvije materije: materijom vjerovanja i materijom licemjerja. Koja od njih dvije prevlada, one je i srce."

Riječi "قلب أحرد" / "čisto srce" znače čisto u obožavanju samo Uzvišenog Allaha. Pod riječima "فيه سراج يزهّر" / "u kome sija svjetiljka" misli se na svjetiljku koja sija vjerovanjem. Pod prvim se aludira na čistoću srca od upletenosti u sumnjive rabote neistine i hirove osiljenosti, a pod drugima na obasjanost svjetlom znanja i vjerovanja.

Pod riječima "قلب أغلف" / "okorjelo srce" misli se na srce, zatvoreno i začahureno u svojoj košuljici, tako da do njega ne dopire svjetlo znanja i vjerovanja, kao što Uzvišeni, govoreći o srcu Jevreja, veli: *Oni govore: "Naša su srca okorjela."* (El-Bekare, 88.).

Pod riječima "قلب منكوس" / "izvrnuto srce" misli se na srce koje se bilo ispravilo, pa se ponovo preokrenulo i vratilo u prethodno stanje. U tome smislu Uzvišeni veli: *Zašto se podvajate kada su u pitanju licemjeri koje je Allah vratio u nevjernike zbog postupaka njihovih?* (En-Nisa', 88.) tj. koje je Allah zbog njihovih postupaka i nevaljalih djela ponovo vratio u nevjerstvo u kome su već jednom bili. To je najgore i najpokvarenije srce.

Pod riječima "و قلب تمده مادنان" / "i srce koje napajaju dvije materije" misli se na bolesno srce u kome se vjerovanje ne može ustabiliti i da njegova svjetiljka zasja punim sjajem, zato što nije potpuno predano istini s kojom je Allah poslao Svoga Poslanika i zato što u njemu pored ove ima i druge, suprotne materije kojom se hrani, pa je čas nevjerstvu bliže od vjerovanja, a čas vjerovanju od nevjerstva. Konačan sud o ovakvom srcu je na onoj od ove dvije strane koja prevagne.

ŠEJTANOVI PRILAZI SRCU

Znaj da je najbolji primjer za srce tvrđava, u koju šejtan hoće da provali, da je osvoji i njome zagospodari, i da se tvrđava od neprijatelja može sačuvati jedino postavljanjem jake straže na njenim kapijama, prilazima i slabim tačkama, te da se čuvanje njenih kapija ne

može povjeriti onome ko ih dobro ne poznaje. Čuvanje srca od šejtanovih došaptavanja je obaveza. Budući da se šejtan može odbiti jedino dobrim poznavanjem njegovih prilaza, i njihovo poznavanje je obaveza. Šejtanovi prilazi i kapije nisu ništa drugo do čovjekove osobine, a one su mnogobrojne. Međutim, mi ćemo ukazati samo na one najvažnije koji se, poput mreže puteva, prostiru i koji i pored mnoštva šejtanove vojske nisu tijesni.

U šejtanove velike kapije spadaju ljutnja i strast. Ljutnja je opijum za razum. Kada oslabi vojska razuma, napadne vojska šejtana. Kada se god čovjek naljuti, šejtan se sa njima poigrava kao što se dijete igra loptom.

U njegove velike kapije spadaju zavidnost i pohlepa. Kad god je čovjek pohlepan, njegova ga pohlepa zaslijepi i zagluši. Svjetlo vida je ono čime se šejtanovi prilazi otkrivaju. Kada njega zavidnost i pohlepa zaklone, čovjek više ne vidi. Tada šejtan ugrabi priliku da pohlepnom, sve što ga do željenog cilja dovodi, počne dočaravati, čak i ako je to ružno i razvratno. U vezi sa pohlepom, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Dva gladnija i među stoku štetnija vuka od čovjekove pohlepe za imetkom i ponosa prema svojoj vjeri, nisu poslana."³⁹

U šejtanove velike kapije spada i prejedanje, čak i ako je hrana čista i halal, jer prejedanje jača strasti, a strasti su šejtanovo oružje.

U šejtanove velike kapije spadaju brzopletost i neostavljanje vremena za preispitivanje u poslovima koji se rade. Allahov Poslanik, s.a.v.s., u tom smislu je rekao: "Brzopletost je od šejtana, a promišljenost od Uzvišenog Allaha."⁴⁰

U šejtanove velike kapije spadaju škrtost i strah od siromaštva. Oni ne daju da se imetak troši i daje milostinja. Oni pozivaju na njegovu štednju, gomilanja i kaznu bolnu.

U šejtanove velike kapije spadaju i mezhebske pristrasnosti, netrpeljivost, mržnja prema protivnicima (pripadnicima drugih mezheba) i gledanje na njih sa prijekorom i poniženjem. To

³⁹ رواه الترمذی (۲۲۳، ۲۲۲/۹) الزهد و قال : حسن صحيح ، و الدارمی (۳۰۴/۲) الرقاق ، و رواه أحمد في المسند (۴۵۶/۳) ، و النسائي و صححه الألباني.

⁴⁰ رواه الترمذی (۱۷۲/۸) البر و قال هذا حديث غريب؛ و قد تكلم بعض أهل الحديث في عبد المهيم بن عباس بن سهل وضعفه من قبل حفظه، قال في تحقيق جامع الأصول لكن للحديث شواهد يرتقى بها، و حسنه الزرقاني في مختصر المقاصد ص (۸۴) بتحقيق الصباغ، و حسنه الألباني في الصحيحة رقم ۱۷۹۵.

upropaštava sve zajedno; i čestite robove i teške grijешnike, jer je vrijeđanje drugih i bavljenje pričama o njihovim mahanama, jedna od urođenih osobina svireposti.

U njegove velike kapije spada i sumnjičavo mišljenje o muslimanima. Uzvišeni Allah u tome smislu veli: *O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su, doista, grijeh!* (El-Hudžurat, 12.). Ovo zato što vjernik traga za opravdanjima, a licemjer za mahanama.

Ako se zapitaš: “Šta je lijek za odbijanje šejtana?” ili “da li se je za to dovoljno sjetiti Uzvišenog Allaha?” ili “da li je dovoljno da čovjek kaže da nema moći ni snage osim u Allaha?”, znaj da lijek za srce leži u zatvaranju pomenutih prilaza, njegovim čišćenjem od pokuđenih osobina, o čemu bi se imalo šta dugo govoriti. Jer, ako od srca odstraniš ove pokuđene osobine, šejtan će na svome putu do srca imati prepreke, biti izložen opasnostima i lišen sigurnosti. Pristup mu, prvo, ne dozvoljava sjećanje na Uzvišenog Allaha, jer srce se Allaha istinski prisjeća, tek kada se očisti od pokuđenih osobina i u njega ulije bogobojaznost. Inače, ako toga nema, onda to nije govor srca, već nefsa (حديثا للنفس) koja nema vlast nad srcem, te se kao takva ne može uspješno suprotstaviti sili šejtana. Zato Uzvišeni Allah i veli: *Oni koji se Allaha boje, čim ih sablazan šejta* (El-A'raf, 201.), uvrštavajući u takve samo one koji su bogobojazni.

Dalje, šejtan je kao gladan pas. Ako u rukama - kada ti se primakne - nemaš ni hljeba ni mesa, dovoljno ti je da mu kažeš: “Gubi se!” pa će ga sam glas otjerati. Međutim, ako u rukama držiš meso, a pas je gladan, okomiće se na meso i nećeš ga moći samo riječima otjerati. Tako je i srce u kome nema hrane za šejtana. On će od njega pobjeći samim sjećanjem na Allaha.

Što se, pak, tiče strasti, one - ako preovladaju srcem - suštinu sjećanja gurnu u prikrajke srca, odakle ona ne može doprijeti do njegove dubine, pa se tu - u dubini srca - smjesti šejtan. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: “U srcu su dvije misli: jedna, koja dolazi od meleka, inspirira dobrom i potvrđuje Istinu, pa ko takvo nešto osjeti, neka zna da je od Svevišnjeg Allaha i neka Allahu zahvaljuje, i druga, koja dolazi od neprijatelja (tj. šejtana), inspirira zlom, pobija Istinu i zabranjuje dobro, pa ko takvo nešto osjeti, neka Allaha zamoli da ga sačuva od prokletog šejtana!”⁴¹ Zatim je Allahov Poslanik, s.a.v.s.,

⁴¹ رواه الترمذی و حسنه و النسائی فی الکبری من حدیث ابن مسعود قاله الحافظ العراقی فی تخريج الاحياء ص (١٣٨٦) طبعة الشعب.

proučio riječi Uzvišenog: *Šejtan vas plaši neimaštinom i navraća vas da budete škrti.* (El-Bekare, 268.). El-Hasan je rekao: "To su, zapravo, dvije namjere koje kruže srcem: jedna od Uzvišenog Allaha i druga od neprijatelja (tj. šejtana). Neka se, zato, Allah smiluje robu koji se kod svoje namjere zaustavi, pa ono što je od Uzvišenog Allaha obavi, a protiv onoga što je od Njegova neprijatelja bori se."

Srce je u osnovi, po svojoj urođenoj prirodi, podjednako spremno prihvatiti utjecaje i od meleka i od šejtana i ni jednom od njih ne nagine više nego drugom. Ono što ga čini da prevagne na jednu od ove dvije strane je povodjenje za strastima i predanost prohtjevima, ili obrnuto; okretanje od njih i djelovanje suprotno njima. Ako čovjek slijedi ono što zahtijevaju ljutnja i strast, njime će - preko prohtjeva - zavladata šejtan, a njegovo srce postati šejtansko leglo i pogodno tlo za ispasište, jer su prohtjevi šejtanova i paša i ispasište. Na drugoj strani, ako se čovjek bori protiv strasti i ne dozvoli da njime zvladaju, već se poistovjeti sa vladanjem meleka, a.s., njegovo srce će postati mjestom gdje se spuštaju i nastanjuju meleki. Uzajamna progonjenja između vojske meleka i vojske šejtana, u bici za srce, ne prestaje, sve dok jedna od njih ne osvoji srce i u njemu se ne nastani, pri čemu upad druge može biti samo krišom. Većinu srca osvojili su i porobili šejtani. Zato su i prepuna misli koje šapatom pozivaju da se više voli ovaj, a odbacuje onaj svijet. Budući da je početak njihova pada u šejtanove ruke bilo povodjenje za strastima i prohtjevima, ona se ponovo mogu osloboditi jedino čišćenjem od šejtanove hrane; tj. od strasti i prohtjeva i oživjeti sjećanjem na Uzvišenog Allaha i prisustvom meleka.

Od Huzejfe b. el-Jemana, r.a., se pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Srcima će se iskušenja prostirati, kao što se hasura - prutić po prutić - prostire. Koje god ih se srce napoji na njemu će ostati crna tačka, a koje god ih srce odbije na njemu će ostati bijela tačka, sve dok se ne podijele na dvije vrste: crno - pjegavo srce, poput iskrivljenog pehara, koje neće prepoznavati šta je dobro, ni osuđivati šta ne valja, već jedino znati za prohtjeve kojima je zadojeno i bijelo srce kome - dok je nebesa i Zemlje - nikakvo iskušenje neće moći nauditi."⁴²

Po tome, kako reaguju kada dođu pod udar iskušenja strasti i sumnjivih stvari - srca se dijele na dvije vrste:

⁴² رواه مسلم (١٧٠/٢ ، ١٧١ ، ١٧٢) الإيمان .

1. Srce koje - kad mu se ponudi iskušenje kao spužva vodu upija, usljed čega se na njemu pojavljuje crna tačka. Takvo srce nastavlja upijati i sva druga iskušenja na koja naiđe, sve dok potpuno ne pocrni i ne izopači se, a kada pocrni i izopači se, nađe se pred dvije teške nesreće:

a) Pomućenosti dobra i zla pred svojim očima i nemogućnosti da razlikuje šta je jedno, a šta drugo, tako da ne podržava ono što je dobro, niti osuđuje ono što je zlo. I ne samo to. Ova bolest se može toliko ukorijeniti da mu se dobro pričinjava zlim, a zlo dobrim, sunnet novotarijom, a novotarija sunnetom i istina laži, a laž istinom.

b) Uzimanjem svojih prohtjeva za sudiju o onome sa čim je došao Allahov Poslanik, s.a.v.s., i povođenjem za njima.

2. Čisto srce sa upaljenim svjetiljkama što ga obasjavaju svjetlom imana. Kada se takvom srcu ponudi iskušenje, ono ga osudi i odbije, pa još jače zasvijetli i zablista. Iskušenja koja se nameću srcu, dolaze: ili od strasti, ili od sumnji. Prva prouzrokuje nevaljalost namjere i htijenja, a druga iz nedovoljnog poznavanja i ubjeđenja.

Zato se, prema tome, i bolesti srca dijele na: bolesti strasti i bolesti sumnji. Tako je bolest strasti opisana riječima Uzvišenog: *Na sebe pažnju govorom ne skrećite, pa da u napast dođe onaj čije je srce bolesno!* (El-Ahzab, 32.). Bolesniku često smeta i najmanja vrućina, hladnoća ili pokret, što nije slučaj sa zdravom osobom. Tako je i sa srcem, koje - ako je bolesno - izaziva i najmanja strast i sumnja, pa im se - ako ga napadnu - nije u stanju oduprijeti, za razliku od zdrava srca koje i mnogo jače njihove napade može izdržati i svojom snagom i zdravljem ih odagnati.

Što se, pak, bolesti sumnji tiče, o njima Uzvišeni Allah veli: *Njihova srca su bolesna, a Allah njihovu bolest još povećava.* (El-Bekare, 10.). Katade i Mudžahid kažu da se pod riječi "مرض" / "bolest" misli na "شك" / "sumnju".

Zajednička osobina bolesti srca je da su one isprepletane bolestima strasti i bolestima sumnji. Kur'an je lijek i za jednu i za drugu vrstu. U njemu je mnoštvo nepobitnih dokaza koji objašnjavaju šta je istina, a šta neistina. Njihovim učenjem prestaju bolesti sumnje koja oslabljuje znanje, razmišljanje i opažanje, pa se stvari ne vide onakvim kakve jesu. Kur'an je najbolji lijek protiv bolesti sumnje i sumnjičavosti, s tim što njegova djelotvornost zavisi o njegovu

razumijevanju i poznavanju. Kome Uzvišeni Allah daruje tu blagodat, svojim srcem jasno raspoznaje šta je istina, a šta neistina, kao što raspoznaje noć i dan.

Što se tiče njegova lijeka protiv bolesti strasti, on se ogleda u njegovoj mudrosti i pozivanju lijepim savjetom da se probudi želja prema dobru, ulije strah za prijestupe, zadovolji sa malim na ovom svijetu i podstakne želju prema onome svijetu. U njemu su, nadalje, razne priče i kazivanja, sa mnoštvom pouka za razmišljanje. Sve to, zdravo i čisto srce, podstiče na ono što će mu, i u ovom i u budućem životu, koristiti, a odvraća od onoga što će mu štetiti. Tako srce postaje naklonjeno prema razboritosti, a odbojno prema zavodaženju. Dakle, Kur'an otklanja bolesti koje izazivaju nezdrave želje, pa tako liječi i srce i njegovu volju i vraća ga urođenoj prirodi kakvo je i stvoreno. Uzvišeni Allah, u tom smislu, veli: *Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernicima.* (El-Isra', 82.). Zatim: *O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca i uputstvo i milost vjernicima.* (Junus, 57.).

Srce hranu imana, koja ga jača i čisti, uzima iz Kur'ana. Da bi se usavršilo i poboljšalo, i srcu i tijelu je potrebno da se odgaja, raste i razvija. Kao što je tijelo da bi raslo, potrebno hraniti korisnom i čuvati od štetne hrane - jer se bez pružanja onoga što mu je korisno i uskraćivanja onoga što mu je štetno - ne bi moglo, kako treba, razvijati, isto tako je - da bi se razvilo i valjano odgojilo - potrebno pružiti i srcu, a da bi se to postiglo, jedini način je da se ono hrani sa trpeze Kur'ana, jer sve što bi mu se mimo njega ponudilo nije valjano da bi se u potpunosti postigao željeni cilj. Isto tako je i sa usjevom koji se bez ove dvije stvari ne može uzgojiti. Tek kada su one osigurane može se reći da je usjev porastao i sazrio.

Da bi bio siguran u kakvom je srce stanju, čovjek stalno treba pratiti i razmatrati znake bolesti i zdravlja svoga srca. Ako mu srce bude bolesno, potrudice se da ga izliječi, prije nego što se sa bolesnim srcem sretne sa Allahom, i prije nego što mu bude zabranjeno da uđe u Džennet. Ako mu srce bude zdravo, nastojace njegovo zdravlje sačuvati sve do smrti. Ako mu, pak, srce - ne daj Bože - bude mrtvo, opet treba znati da jedino Uzvišeni Allah može i mrtve ponovo oživjeti: *Znaj da Allah daje život već mrtvoj zemlji! Mi vam objašnjavamo dokaze da biste razumjeli.* (El-Hadid; 17.)

ZNACI BOLESTI SRCA

*U znake bolesti srca spada: da čovjek ne može spoznati Allaha, voljeti Ga, težiti susretu sa Njim, obratiti Mu se sa pokajanjem i da mu to bude preče od svih njegovih prohtjeva, već svoje prohtjeve i uživanja stavlja iznad pokornosti i ljubavi prema Allahu, zbog čega i jeste stvoren, kao što veli Uzvišeni: *(Kaži ti Meni, hoćeš li ti biti čuvar onome koji je strast svoju za boga svoga uzeo?)* (El-Furkan, 43.). Neki raniji učenjaci smatraju da se pod ovim misli na onoga ko se za svačim - šta god mu na um padne - povodi, pa na ovome svijetu živi kao životinja, ne znajući svoga Gospodara i ne robujući Mu onako kako mu je On naredio i zabranio, kao što veli Uzvišeni: *koji se naslađuju i žderu kao što stoka ždere i čije će prebivalište vatra biti:* (Muhammed, 12.)

Dakle, kakva djela, takva i nagrada! Prema tome, onaj ko - iako nije dio nežive prirode koja ne osjeća - na ovome svijetu bude živio onako kako Uzvišeni Allah ne voli i nije zadovoljan, već kako bi Uzvišenom Allahu - uprkos Njegovih blagodati - prkosio, ni na budućem svijetu neće živjeti životom sreće i rahatluca, niti umrijeti pa da izgubi osjećaj patnje i bola, nego - kao što veli Uzvišeni - u njemu neće moći ni umrijeti ni živjeti: *... i smrt će mu sa svih strana prilaziti, ali on neće umrijeti; njega će teška patnja čekati.* (Ibrahim, 17.)

*U znake bolesti srca spada i to što njegova sahibiju ne peče bol grijeha, kao što neko lijepo reče: "Mrtvoga rane ne bole!". Zdravo srce grijeh boli i peče, pa ga to nagoni na pokajanje i obraćanje Uzvišenom Gospodaru sa molbom da mu oprost, kao što veli Uzvišeni: *Oni koji se Allaha boje, čim ih sablazan šejtanska dodirne, sjete se, i odjednom dođu sebi.* (El-A'raf, 201.). Uzvišeni, također, o bogobojaznima kaže: *I za one koji se, kada grijeh počine ili kada se prema sebi ogriješe, Allaha sjete i oprost za grijehe svoje zamole...* (Ali 'Imran, 135.) tj. sjete veličine Uzvišenog Allaha, Njegove prijetnje i kazne, pa ih to navede na traženje oprost, za razliku od bolesna srca koje na već jedno počinjeno zlo, uzvraća novim. Zato El-Hasan, u vezi riječi Uzvišenog: *A nije tako! Ono što su radili prekrilo je srca njihova.* (El-Mutaffifun, 14.) kaže da se tu misli na uzastopno činjenje grijeha, sve dok srce potpuno ne oslijepi, za razliku od zdrava srca koje na zlo uzvraća dobrim, a na grijeh pokajanjem.

*U znake bolesti srca spada i to što njegova sahibiju ne grize savjest što ne zna istinu, za razliku od zdrava srca koje pati kada pred njega iskrsne sumnja i koje boli što ne zna istinu i što krivo vjeruje.

Zato se neznanje, s pravom, ubraja u jednu od najvećih nesreća, zbog koje pati svako ko u srcu svome ima imalo života. U tome smislu, neko je od učenjaka, rekao: "Od neznanja nema goreg grijeha prema Allahu!" Imama Sehla neko je upitao: "Ebu Muhammede, šta je gore od neznanja?" - pa je odgovorio: "Ne znati da se ne zna." Kažu da je pravo rekao, jer neznanje, u potpunosti, zatvara vrata znanju.

Jedan pjesnik je u stihu lijepo rekao:

*Neznalice su i prije smrti mrtve,
a njihova tijela i prije groba grobovi.
Njihove su duše otuđene od tijela,
života im nema sre do proživljenja.*

*U znake bolesti srca spada i to što ga njegov sahibija, umjesto korisnom hranom, hrani pogubnim otrovima. Tako se većina svijeta okreće od slušanja učenja Kur'ana, za koji je Uzvišeni rekao: *Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost...* (El-Isra', 82.) i umjesto njega sluša pjesmu i svirku koje u srcu siju klicu licemjerja i raspiruju plamen strasti, a da ne govorimo o drugim vidovima vjerolomstva koja u sebi nose. To znači da se čovjek - zbog svoje privrženosti nečemu - usuđuje činiti gijeh koji preziru Uzvišeni Allah i Njegov Poslanik, s.a.v.s. Neustručavanje od činjenja grijeha - što je posljedica bolesti srca - bolest srca samo još više pogoršava. Na drugoj strani, zdravo srce voli ono što vole Uzvišeni Allah i Njegov Poslanik, s.a.v.s.: ... *ali Allah je nekima od vas pravo vjerovanje omilio i u srcima vašim ga lijepim prikazao, a nezahvalnost i raskalašenost i neposlušnost vam omrazio. Takvi su na pravom putu.* (El-Hudžurat, 7.)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Slast imana osjetio je onaj ko je zadovoljan da mu je Allah Gospodar, Islam vjera, a Muhammed, s.a.v.s., vjerovjesnik."⁴³

Allahov Poslanik, s.a.v.s., također, je rekao: "Niko od vas neće vjerovati dok mu ja ne budem draži od njega samog, njegova djeteta, njegove čeljadi i cijeloga svijeta."⁴⁴

⁴³ رواه مسلم (٢/٢) الإيمان: بلفظ "ذاق طعم الإيمان"، و الترمذی (٩١/١٠) الإيمان و قال: حسن صحيح. قال عياض: معنى الحديث صح إيمانه واطمأننت به نفسه و خامر باطنه لأن رضاه بالذكورات دليل لثبوت معرفته و نفاذ بصيرته و مخالطة بشاشة قلبه.

⁴⁴ رواه البخارى (٥٨/١) الإيمان بمعناه، و مسلم (١٥/٢) الإيمان، و النسائى (١١٥/٨) الإيمان، و ابن ماجه فى المقدمة رقم (٦٧).

*U znake bolesti srca spada i to da: njegov sahibija za prebivalište izabere ovaj svijet, da sa njim bude zadovoljan, da se na njemu osjeća siguran, da se na njemu ne osjeća kao stranac, da ne želi onaj svijet i da se za njega ne priprema. Jer, sve što je srce zdravije, sve se više usmjerava prema onome svijetu, s drugima se slaže naizgled, a suprotstavlja u sebi i vidi u kakvom su stanju drugi, a oni ne vide u kakvom je ono, tako da je njegovo stanje na ovome svijetu upravo onakvo kako je preporučio Allahov Poslanik, s.a.v.s., riječima: "Budi na ovom svijetu kao stranac ili kao putnik - namjernik!"⁴⁵

ZNACI ZDRAVA SRCA

Prvi znak da je srce zdravo i da voli Uzvišenog Gospodara je da Ga se često sjeća, jer su srca, kako je neko rekao: "kao lonci, a jezici kao kutljače". Dakle, jezik vadi ono što je u srcu, slatko ili gorko bilo. Kada je srce puno ljubavi prema Uzvišenom Gospodaru, jezik se mora pokretati i spominjati Ga, i obrnuto, kada je srce puno nečega drugog: nevjerstva, raskalašenosti i neposlušnosti, jezik se da na ogovaranje, prenošenje tuđih riječi, bestidnost i vulgarnost.

Neko je rekao: "Onaj ko istinski voli, u ovom svijetu ne nalazi slasti i nijedan treptaj oka ne zaboravlja da se Allaha prisjeća."

Neko je drugi rekao: "Onaj ko istinski voli je pismonoša srca koje Voljenog često spominje i na sve moguće načine i nafile, ustrajno i žarko, nastoji zadobiti Njegovo zadovoljstvo." Spominjanje voljenog u nevolji je, također, znak ljubavi. Pjesnik Antara kaže:

*Ošjetio sam te se kada su se koplja izvlačila,
kao bunarska užad u Leban el-Edhemu.*

I dok se u borbi, za post i namaz daju olakšice (post da se naposti, a namaz skрати), Uzvišeni Allah naređuje da se Njegovo ime što više spominje, pa veli: *O vjernici, kada se s kakvom četom sukobite, smjeli budite i neprestano Allaha spominjite da biste postigli ono što želite!* (El-Enfal, 45.)

*U znake zdrava srca spada i to što ono ne prestaje svome sahibiji naređivati da se pokajanjem obrati Allahu i sa Njim poveže vezom ljubavi, kakva samo može biti između zaljubljenog i voljenog,

⁴⁵ رواه البخارى (٢٣٣/١١) الرقاق ، و الترمذى (٢٠٣/٩) الزهد و أحمد (٢٤/٢ ، ٤١ ، ١٣٢) و البغوى (٢٢١/١٤) شرح السنة.

bez čijeg zadovoljstva, blizine i prisnosti nema života, spasa, uživanja, ni radosti. Ono se sa Njim sigurnim osjeća, uz Njega smiraj nalazi, kod Njega se sklanja, Njemu se raduje, na Njega se oslanja, u Njega pouzdava, od Njega nada i Njega boji. Njegovo spominjanje mu je i hrana i oprema, a ljubav prema Njemu i čežnja za Njim život, slast, uživanje i radost. Obaziranje na drugog i vezanje sa drugim mu je bolest, a povratak Njemu lijek. Zato se ono - kada upozna svoga Gospodara - kod Njega smiri, osjeća sigurnim, oslobodi nemira i zabrinutosti i riječi siromaštva, a u srcu postoji takvo siromaštvo koje niko do Allah ne može ukloniti.

*U znake zdrava srca spada i to da se tijelo u služenju zamori, a da to srcu ne dojadi. Tako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., znao toliko dugo klanjati da bi mu noge otekale. Onima koji su ga na to upozoravali, samo je odgovarao: "Pa zar neću biti zahvalan rob?!"⁴⁶

Jahja b. Mu'az je rekao: "Ko se raduje da služi Allahu, sve se drugo raduje da služi njemu, a čije se oko raduje da vidi Allaha, oči svih drugih se raduju da vide njega."

Ibn Mes'ud je jednom čovjeku rekao: "Liječi svoje srce, jer Allahu trebaju zdrava srca Njegovih robova!" tj. On od njih želi i traži da očiste svoja srca, a čistoća srca je da se ono ispuni ljubavi prema Uzvišenom Gospodaru, jer ko voli Allaha, voli Mu i služiti. Takvome je, kao što neko reče, ljubav prema Allahu opskrba za srce i hrana za dušu:

*Ako hoćeš svoga Gospodara služiti, onda Ga voli!
Jer su zaljubljeni voljenim sluga.*

Imam Ibn el-Mubarek je rekao:

*Boga ne slušaš, a tvrdiš da Ga voliš,
Tako mi vjere, to je u odnosima neviđeno.
Da je tvoja ljubav iskrena, pokorio bi Mu se,
Jer je onaj ko voli, voljenom pokoran.*

*U znake zdrava srca spada i to da njegov sahibija čezne za služenjem svoga Gospodara i žudi više nego što gladan žudi za jelom i pićem. Kada čovjek - ustrajnom pokornošću - okusi slast saobraćanja sa Uzvišenim Allahom, on pokornost zavoli i bez nje više ne može. Na drugoj strani, kada čovjek uvidi da je nepokoran Uzvišenom

⁴⁶رواه البخارى (١٤/٣) التهجد، و الترمذى (٢٠٥/٢) الصلاة، و النسائى (٢١٩/٣) قيام الليل.

Allahu, stisne mu se u grudima i u sebi nešto osjeti što ga tjera da Mu se pokori. Tako je davno, jedna čestita majka svoju djecu savjetovala: "Navikavajte se na ljubav i pokornost prema Allahu! Na pokornost prema Allahu, navikavali su se bogobojažni, pa su prema svemu drugom osjećali odvratnost. Zato je neposlušnost - kada bi ih prokletnik na nju pokušao navesti - pored njih stidljivo - a da je nisu ni primjećivali, prolazila"

*U znake zdrava srca spada i to što se - kada stane na namaz - rastereti briga za ovim svijetom, što u njemu nalazi zadovoljstvo i uživanje i što mu teško pada kada ga mora završiti. U tome smislu Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "... a vrhunac radosti dat mi je u namazu."⁴⁷

*U znake zdrava srca spada i to da mu je žalivije, u nepokornosti, izgubljena vremena, više nego škrtici imetka, jer su udisaji čovjekovo najveće bogatstvo, budući da je svaki njegov udisaj dio života i skupocjeno zrno na niski bisera za koje može kupiti, za sva vremena, neiscrpnu riznicu. Zato njegovo gubljenje, traćenje i trošenje u ono što donosi propast, sebi mogu dopustiti samo najmaloumniji i najgluplji ljudi. Tirmizi u svojoj zbirci hadisa, od Allahova Poslanika, s.a.v.s., bilježi da je rekao: "Ko kaže: 'سبحان الله العظيم' / 'Neka je slava i hvala Allahu Svevišnjem!' - posađena mu je palma u Džennetu."⁴⁸

Pogledaj u onoga ko sate u dangubi provodi, koliko samo palmi popušta!

Allahov Poslanik, s.a.v.s., u tom je smislu rekao: "Učite Kur'an, jer ćete za (njegovo) učenje biti nagrađeni. Ta, ja ne kažem da su: "elif - lam - mim" jedno slovo, nego da je "elif" deset, "lam" deset i "mim" deset."⁴⁹

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, također, rekao: "Ko u jednom danu dobrovoljno klanja dvanaest sedždi, Allah će mu u Džennetu kuću podići."⁵⁰

⁴⁷ رواه النسائي (٦١/٧) في عشرة النساء وأحمد في المسند (١٢٨/٣١، ١٩٩، ٢٨٥) وحسنه في تحقيق جامع الأصول وحسنه الألباني كذلك في تحقيق المشكاة.

⁴⁸ رواه ابن حبان (٢٣٣٥) موارد، و الترمذی (٣٥٣١) تحفة الدعوات، و الحاكم (٥٠١/١، ٥٠٢) وقال الترمذی حسن صحيح و قال الحاكم صحيح على شرط مسلم و وافقه الذهبي و صححه الألباني في الصحيحة.

⁴⁹ أخرجه الخطيب في التاريخ (٢٨٥/١)، و الديلمي (١٣/١/١) و قال الألباني: و هذا إسناد جيد رجاله رجال الصحيح غير ابن الجنيد ترجمه الخطيب و قال: هو شيخ صدوق وثقه غيره و روى الترمذی نحوه - الصحيحة (٦٦٠).

⁵⁰ رواه مسلم (٧/٦) صلاة المسافرين، و أبو داود (١٢٣٧) الصلاة و الترمذی (٢٠٧/٢) الصلاة، و النسائي (٢٦١/٣) قيام الليل

Prema tome, zdravo srce je ono koje, gore navedene riječi, prihvati kako treba, koje sve svoje vrijeme i udisaje popuni pokornošću prema Allahu i koje štedi da svoje vrijeme i udisaje ne troši u nepokornosti prema Njemu, tako da je na svome vremenu škrtije od najveće škrtice na imetku.

*U znake zdrava srca spada i to da vodi računa o valjanosti svojih djela, više nego o samim djelima, jer smisao nije u mnoštvu djela, već u njihovoj valjanosti i čuvanju od onoga što ih kvari. Sve ovo, kako bi težilo iskrenosti, pratilo svaki svoj postupak, zapažalo svoje obasipanje Allahovom milošću dok to čini i uviđalo nedosljednost u ispunjavanju svojih obaveza prema Uzvišenom Gospodaru. Ono se, nadalje, pazi da pred svojim Gospodarom, ili pred ljudima, ne ističe svoju zaslugu za navedeno, kako se zbog toga ne bi uobrazilo, nadmeno postalo i sl. što bi njegova djela, koja se, u očima drugih, čine dobrim - ne daj Bože - učinilo bliže lošim, nego dobrim.

*U znake zdrava srca spada i to da se - ako propusti koju neobaveznu dovu koju svakodnevno redovno uči, ili kakav drugi vid pobožnosti - rastuži više nego pohlepni kada izgubi porodicu i imetak, jer zna da je to nenadoknadiv gubitak na onome svijetu i jer je svjesno da gubitak ovog naspram onog svijeta nije ništa, budući da će sva dobra ovog svijeta prije ili kasnije nestati, a da ono što je kod Allaha ne prolazi i ne nestaje, kao što veli Uzvišeni: *Ono što je u vas - prolazno je, a ono što je u Allaha - vječno je*. (En-Nahl, 96.)

Kada bi jedan trgovac - nakupac propustio priliku da jedan dinar obrne i, u istom danu, na njemu zaradi dvadeset i sedam dinara, i to u svome mjestu, od žalosti bi se izujedao za prste. Onome, ko propusta priliku da klanja u džematu, gdje je namaz za dvadeset i sedam puta vrijedniji od zasebno obavljenog namaza, to što ga to, uopće, ne boli, najbolji je znak da mu je srce bolesno. Drugim riječima, prikazivanje u očima, Allahovih zapovijedi i zabrana velikim, znak su zdrava srca i ljubavi prema Uzvišenom Gospodaru.

*U znake zdrava srca spada i to da čovjek sve svoje preokupacije usmjeri na jedno; - pokornost Uzvišenom Gospodaru, jer ono što čovjeka iznutra pokreće nije ništa drugo do ljubav prema Allahu i želja da vidi Njegovo plemenito Lice, kao što veli Uzvišeni: *... ne očekujući da mu se sa zahvalnošću uzvрати, već jedino da bi naklonost Gospodara svoga Svevišnjeg stekao*. (El-Lejl, 18.-19.).

U jednoj predaji stoji da je 'Ali b. Ebu Talib, r.a., rekao: "Ko se zabavi svojom vjerom, Allah će ga poštediti brige za dunjalukom. Ko lijepo izgradi svoju unutrinu, Allah će mu dati lijepu vanjštinu. Ko izgradi lijepe odnose između sebe i Allaha, Allah će mu dati lijepe odnose sa drugima." Neko je drugi rekao: "Kad se u nekom poslu čovjek ogriješi, Allah ga stavi na iskušenje sa brigama."

*U znake zdrava srca spada i to da prema Allahu osjeća naklonost, a prema drugima odvratnost, izuzev onog ko ga na Njega upućuje i podsjeća. Zato se i kaže: "Blago onome ko je od drugih otuđen, i kome je Allah prijatelj!" Ovo zato, što bi se čovjek - kada nekoga voli - najrađe sa voljenim osamio. Onaj ko je - sam po sebi čestit - voli samoću, jer kada se osami, osjeća naklonost prema Uzvišenom Allahu i posebno zadovoljstvo i obrnuto, jer kao što neko reče: "Prisnost sa drugima jedan je od znakova potpunog kraha."

*U znake zdrava srca spada i ro da su mu govor Allahov i govor o Allahu od svega najdraži, kao što se od Ibn Mes'uda prenosi da je rekao: "Ko hoće znati da li voli Allaha, neka se provjeri sa Kur'anom, pa ako se ispostavi da voli Kur'an, onda voli i Allaha, jer je Kur'an Allahov govor." Od njega se prenosi da je ljubio Mushaf i govorio: "Govor mog Gospodara! Govor mog Gospodara!"

Osman, r.a., je rekao: "Da su vam srca čista, ne bi se zasitila govorom Gospodara vašeg."

Ovo su bili znaci zdrava srca. To su ujedno i znaci ljubavi prema Uzvišenom Gospodaru, jer čistoća srca se ogleda u njegovoj ispunjenosti ljubavlju prema Onome koji zna tajne i oprašta grijehe. Bez toga nema njihove čistoće. Kao što bi se nebesa i Zemlja *da njima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili*⁵¹ također bi se i srca robova, da njima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetila i ne bi se mogla očistiti, dok se ne bi, ponovo, vratila robovanju samo svome Gospodaru i dok ne bi Njega zavoljela. Jer, oko je stvoreno da gleda, uho da sluša, jezik da govori i kuša, a srce da voli Uzvišenog Allaha i da Mu robuje. Ono samo tako može biti srećno i smireno, jer ako zavoli nekoga drugog mimo Uzvišenog Allaha i za nekoga se drugoga veže, tada ga čekaju: propast, nesreća, brige i jadi. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Propao je rob dinara!

⁵¹ El-Enbija, 22.

Propao je rob dirhema! Propao je rob (crnoporubljenog) ogrtača! Propao je rob kadife! Propao je i izopačio se i kada se ubode, pa trn ne izvadi.”⁵²

Kada srce izgubi funkciju ljubavi i robovanja prema Uzvišenom Allahu, teže mu je nego oku kada izgubi vid ili uhu kada izgubi sluh. Zato srce i jeste prevrtljivo, nesretno, zabrinuto, jedno i žalosno, sve dok ne upozna svoga Uzvišenog Gospodara, a kada upozna svoga Gospodara, sa Njim sretno postane i mimo Njega druge ne voli, ne spominje i ne služi. Sreća na ovom i na budućem svijetu zavisi o čistoći srca, a nesreća o njegovoj pokvarenosti. Molimo Uzvišenog Allaha da nam iz Svoje milosti i plemenitosti podari zdrava srca i čestitu narav. Allah na pravi put upućuje onoga koga On hoće.

* * *

⁵² رواه البخاری (۸۱/۶) الجاد.

UZROCI BOLESTI SRCA I NJEGOVI ŠTETNI OTROVI⁵³

Znaj da su sve vrste nepokornosti otrov za srce i uzrok za njegovu bolest i propast, da nepokornost izaziva bolest srca i njegovu žudnju mimo Allahova, dž.š., zadovoljstva i da je štetna po srce kao otrov po tijelo.

Imam Ibn el-Mubarek je rekao:

*Uvidio sam da grijesi umrtvljuju srce
i da mu odanost njima donosi poniženje.
Napuštanje grijeha oživljenje je srca,
pa ti je bolje da ih se prođeš!*

Nepokornost po srce i tijelo, i na ovom i na onom svijetu, ostavlja štetne posljedice, čije razmjere zna samo Uzvišeni Allah, jer ni na ovome ni na onome svijetu, nema nijednog zla, ni bolesti, a da im uzrok nisu grijesi i nepokornost. U tom smislu Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, približno, kaže:

- "Ko je naše roditelje (tj. Adema i Hawu) iz Dženneta - kuće slasti, uživanja, veselja i radosti - izveo i u kuću patnji, žalosti i nesreća doveo?

- Ko je Iblisa iz Carstva nebeskog izveo? Ko ga je protjerao, prokleo, izvana i iznutra izopačio, pa mu lik najružnijim i najodvratnijim učinio, a nutrinu još goru i odvratniju od lika dao? Ko mu je bliskost daljinom, milost prokletstvom, ljepotu ružnoćom i Džennet rasplamsalom vatrom zamijenio, pa je kod Allaha najprezreniji i Njegove milosti najlišeniji postao? Na njega je srdžba Uzvišenog Gospodara pala, pa ga je oborila. Njega je Gospodar najviše omrznuo, pa ga je to uništilo. Tako je Iblis svakom razvratniku i zločincu svodnik postao i - nakon što je toliko služio i

⁵³ Opširnije pogledaj u djelu الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي od Ibn el-Kajjima!

odabran bio – sebi dopustio da druge zavodi. Bože, utječem Ti se od suprotstavljanja Tvojim zapovijedima i od počinjavanja Tvojih zabrana!

- Ko je sve stanovnike na Zemlji potopio i dao da voda preplavi i vrhove planina?

- Ko je protiv Adova naroda vjetar, u kome nije bilo nikakva dobra, poslao da ih po zemlji mrtve povalja kao da su šuplja palmina debbla?

- Ko je protiv Semudova naroda, tako zaglušujući glas, poslao da su im u prsima srca popucala i da su svi, do posljednjeg, pomrli?

- Ko je naselja Lutova naroda, tako visoko podigao, da su meleki čuli kako njihovi psi laju, a onda ih izvrnuo, i ono što je bilo gore, okrenuo prema dolje, pa na njih sručio i sve ih uništio, a zatim na njih grumenje od pečena blata spustio, tako da ih je najrazličitijim kaznama - kao nijedan drugi narod do tada - kaznio? Ko bude kao i oni, čeka ista kazna, a ona nije ni od jednog nasilnika daleko.

- Ko je protiv Šu'ajbova naroda crne oblake kazne poslao, koji su na njih - kada su im iznad glava naišli - kišu užarene vatre sasuli?

- Ko je u moru, faraona i njegov narod potopio, a onda njihove duše u Džehennem poslao? Jer, tijela su za potapanje, a duše za gorenje.

- Ko je Karuna, zajedno sa njegovom kućom, imetkom i čeljadi, u zemlju utjerao?

- Ko je narode, poslije Nuha, svakojakim kaznama kažnjavao i do temelja uništavao?

- Ko je protiv Izraelćana poslao, silno moćne, robove Naše koji su uzduž i poprijeko zemlju njihovu pregazili, ljude porobili, a djecu im i žene u roblje odveli?

- Ko ih je opet, po drugi put, poslao da - sve što stignu - unište i do temelja poruše? Ko je protiv njih najraznovrsnije kazne slao, ogledane: čas u ubijanju, porobljavanju i razaranju, čas u teroriziranju od strane vladara, a čas u pretvaranju u majmune i svinje, te na kraju, u zakletvi Uzvišenog Gospodara: ... *da će do Smaka svijeta, nad njima vlast prepuštati onima koji će ih, na najgori način, tlačiti.* (El-A'raf, 167.).

U posljedice grijeha još spada:

*Što su oni pomoć kojom čovjek svoga neprijatelja (tj. šejtana) snabdijeva i vojska kojom ga za rat protiv sebe jača,

*Što čovjeka ohrabruju da se usudi na ono na što se ranije nije usuđivao,

*Što - ako se namnože - zapečaćuju srce, tako da griješnik postaje potpuno nemaran, kao što je neko od ranijih učenjaka rekao da se pod riječima Uzvišenog: *A nije tako! Ono što su radili prekrilo je srca njihova.* (El-Mutaffifun, 14.) misli na uzastopno činjenje grijeha, sve dok srce ne postane slijepo. Suština leži u tome što srce od grijeha hrđa i što - ako grijesi učestaju - hrđa prevlada, tako da oko srca stvori zastor, a - ako se sa grijesima i dalje nastavi - onda ga hrđa potpuno zapečati i zatvori, tako da se nađe u mreni i zatvorenoj čahuri.

*Što iz srca, neprimjetno, prezira prema grijesima nestane, pa oni njegova redovna osobina postanu.

*Što grijesi svoje sjeme siju i jedan se iz drugoga izrađaju.

*Što se u srcu primjećuje i osjeća njihov mrak, kao što se osjeća mrak noći. U tom smislu od Ibn 'Abbasa se prenosi da je rekao: "Znaci dobra djela su: sjaj na licu, svjetlo u srcu, obilje u nafaci i ljubav u srcima drugih, a znaci grijeha su: crnilo na licu, tmina u srcu, skučenost u nafaci i mržnja u srcima drugih."

*Što grijesi slabe i srce i tijelo. Njihovo iscrpljivanje srca više je nego očito. Oni znaju srce toliko iscrpiti da mu potpuno živahnosti nestane. Što se tiče iscrpljivanja tijela, treba znati da je fizička snaga vjernika u njegovu srcu i da je ona veća, sve što je srce jače.

*To što mu poslovi teško idu, tako da se - kuda god da krene bilo šta da uradi - nađe pred zatvorenim vratima ili teško rješivim problemom. Tako je neko od predaka rekao: "Kada učinim nepokornost Allahu teškoće nalazim čak i u naravi jahalice svoje i žene svoje."

*To što čovjek nalazi da je otuđen od drugih, naročito onih koji su skloni prema dobru. Zato je Ebu ed-Derda rekao: "Čuvajte se da nekoga od vas - a da to i ne osjeti - ne proklinju srca vjernika! Čuvajte se nepokornosti prema Allahu, pa da Allah, mržnjom prema vama, ne nadahne srca vjernika!"

*To što se gubi ugled i čast pred Allahom i pred Njegovim stvorenjima, jer: *Koga Allah ponizi, niko ga ne može poštovanim učiniti.* (El-Hadždž, 18.).

*To što oni u srcu gase osjećaj časti.

*To što se sa njima gubi stid kojim se održava život srca.

*To što oni usporavaju hod srca na putu njegova okretanja prema Allahu i onom svijetu.

*To što čovjek ne prestaje biti neposlušan, sve dok mu to srce ne počne uzimati za sitnicu i bezazlenost. U tom je smislu Ibn Mes'ud rekao: "Vjernik svoj grijeh vidi kao da je pod brdom, pa se boji da se na njega ne sruši, a razvratnik svoj grijeh vidi kao da mu je mušica pala na nos, pa na njega pokaže ovako."⁵⁴

Enes, r.a., je rekao: "Vi (danas) činite djela koja su u vašim očima tanja od dlake, a koja smo mi, u doba Allahova Poslanika, s.a.v.s., ubrajali u teške (smrtne) grijehe."⁵⁵

Bilal b. Sa'd je rekao: "Ne gledaj u malenkost grijeha, već gledaj u veličinu Onoga prema Kome si neposlušan!"

Ovdje ćemo se, ako Bog da, posebno osvrnuti na pet otrova srca koji su najrasprostranjeniji i najutjecajniji na život srca, a to su: prekomjerni govor, prekomjerno zagledanje, prekomjerno miješanje, prekomjerno jelo i prekomjerno spavanje.

PREKOMJERNI GOVOR⁵⁶ JE "NESREĆA JEZIKA"

Hvala Allahu koji je čovjeka u najljepšem obliku stvorio i uspravnim učinio, svjetlom imana nadahnuo i njime ukrasio i uljepšao, rječitošću podučio i njome odlikovao, te jezikom obdario da njime izražava ono što mu je u srcu i razumu. Jezik je jedna od velikih Allahovih blagodati i čudesa Njegova stvaranja. Po veličini je mali, a po pokornosti i griješenju jako velik, jer se dvije krupne stvari: vjerovanje i nevjerstvo, kao najveće dobro djelo i najveći grijeh, pokazuju, upravo, preko jezika. Onoga ko se slatkorječivosti prepusti,

⁵⁴ رواه الترمذی (۲۶۲۸) مرفوعاً و موقوفاً و صححه الألبانی.

⁵⁵ رواه البخاری (۳۲۹/۱۱) الرقاق: باب ما يتقى من محقرات الذنوب و قوله "من الموبقات" أى من المهلكات.

⁵⁶ إحياء علوم الدين - جامع العلوم الحكم - فتح الباري .

pa ne vodi računa šta govori i jeziku uzdu popusti, šejtan voda kuda hoće, dok ga na rub provalije ne dovede i u propast ne gurne. Ljude u Vatri na noseve njihove, neće ništa drugo oboriti do klevetanje njihovo. Od zla jezika svoga sačuvaće se samo onaj ko ga zauzda uzdom vjerozakona i pusti da govori samo ono što će mu koristiti i na ovom i na budućem svijetu. U suprotnom, neće mu dozvoliti da govori, kada god osjeti da - prije ili kasnije - zbog toga prijeti opasnost. U hadisu koji prenosi Mu'az, r.a., stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zar će ljude u Vatri na lica njihova - ili je rekao: 'na noseve njihove' - išta drugo oboriti do ogovaranje njihovo?!"⁵⁷

Pod riječima: "حصائد الألسنة" misli se na kažnjavanje zato što je jezik govorio ono što je zabranjeno. Čovjek svojim riječima i djelima sije dobra ili loša djela, čije će plodove na Sudnjem danu požnjati. Ko svojim riječima i djelima bude posijao dobro, požnjeće počast, a ko svojim riječima i djelima bude posijao zlo, požnjeće kajanje. Smisao hadisa koji prenosi Mu'az je da će najviše ljudi u Vatru ući zbog njihova jezika, jer u grijeh govora ulazi i - kod Allaha (dž.š.) najteži grijeh - širk (višeboštvo). U njega spada i govoriti o Allahu ono što se ne zna, što je opet blisko širku, zatim: lažno svjedočenje, sihr, klevetanje, laž, ogovaranje, prenošenje tuđih riječi i drugih malih i velikih grijeha koji su obično sa njim povezani ili na njega navode.

O pohvalnosti šutnje govori više hadisa:

- U hadisu koji prenosi Sufjan b. 'Abdullah es-Sekafi stoji da je rekao: "Upitao sam: Allahov Poslaniče, čega se za mene najviše bojiš? - pa je, pokazavši na svoj jezik, rekao: 'Ovoga'"⁵⁸

- U poglavlju o imanu, u Buharijinoj zbirci vjerodostojnih hadisa, navodi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Musliman je onaj od čijeg su jezika i ruku mirni drugi muslimani."⁵⁹

- Od 'Ukbe b. Amira, r.a., se prenosi da je rekao: "Upitao sam: Allahov Poslaniče, u čemu je spas?, pa je rekao: 'Obuzdaj svoj jezik!'"⁶⁰

⁵⁷ رواه الترمذی (۸۷/۱۰، ۸۸) الإيمان. و قال: هذا حديث حسن صحيح و ابن ماجة (۳۹۷۳) الفتن، و الحاكم (۴۱۳/۲) التفسير و قال صحيح على شرط الشيخين و وافقه الذهبي و صححه الألباني.

⁵⁸ رواه الترمذی (۲۴۹/۹) الزهد و قال: هذا حديث حسن صحيح، و ابن ماجة (۳۹۷۲) و صححه الألباني، و رواه الدارمی (۲۹۸/۲) الرقاق، و الحاكم (۳۱۳/۲) و قال: صحيح السناد و لم يخرجاه و وافقه الذهبي.

⁵⁹ رواه البخاری (۵۳/۱) الإيمان، و مسلم (۱۲/۲) الإيمان، و أبو داود رقم (۲۴۶۴) الجهاد، و النسائي (۱۰۵/۸) الإيمان.

⁶⁰ رواه الترمذی (۲۴۷/۹) الزهد، و أحمد (۲۵۹/۵) و ابن المبارك في الزهد (۱۳۴) و صححه الألباني لطرقه و هو في الصحيحة رقم ۸۹۰.

- Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, također, rekao: "Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan, neka govori (samo) istinu, ili neka šuti!"⁶¹ Ovo je jedan od primjera jezgrovitosti Poslanikova, s.a.v.s., govora. U njemu se naređuje da se - kada se o dobru radi - govori, a da se u suprotnom šuti. Govor može biti: ili koristan, pa je u tom slučaju naređeno da se govori, ili štetan, pa je u tom slučaju naređeno da se šuti. Uzvišeni Allah veli: *On ne izusti nijednu riječ, a da pored njega nije prisutan Onaj koji bdije.* (Kaf, 18.).

- Od Sehla b. Sa'da se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko mi garantira za ono što je između njegovih vilica i ono što je između njegovih nogu, garantiram mu Džennet."⁶² Tj. ko prema svome jeziku ispuni obavezu - govoreći ono što treba i prešutkujući ono što ga se ne tiče - s jedne, i prema svome spolnom organu - koristeći ga u dozvoljenim, a čuvajući od zabranjenih stvari - s druge strane, ja mu garantiram Džennet. Ibn el-Bettal je rekao: "Ovaj hadis potvrđuje da su jezik i spolni organ dva najveća iskušenja na ovome svijetu. Ko se sačuva njihova zla, sačuvao se najvećeg zla." Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: "Doista rob, i ne misleći šta znači, zna izgovoriti riječ zbog koje će propasti u Vatru dublje nego što je razdaljina između istoka." U Muslimovoj verziji ovog hadisa stoji: "... dublje nego što je razdaljina između istoka i zapada."⁶³

- Ibn 'Abdulberr kaže: "Riječ zbog koje će onaj ko je izgovori kroz Vatru propadati je riječ koju neoprezno izgovori pred nepravednim vladarom." Za Poslanikove, s.a.v.s., riječi "ما يتبين فيها / ne misleći šta ona znači", šejh 'Izzuddin b. 'Abdusselam kaže da se pod njima misli na onoga ko izgovori riječ ne razmišljajući o tome da li je ona lijepa ili ružna i dodaje: "Čovjeku je zabranjeno govoriti ono za što ne zna da li je lijepo ili ružno." En-Nevevi kaže: "U ovome hadisu se podstiče na čuvanje jezika. Zato onaj ko želi nešto kazati, prethodno treba dobro razmisliti, pa ako vidi da u tome ima koristi, kazaće, a ako ne, onda će se od govora suzdržati."

⁶¹ رواه البخارى (٤٤٥/١٠) الأدب ، و مسلم (١٨/٢) الإيمان و أبو داود رقم (٥١٣٢) الأدب ، و ابن ماجه (٣٩٧١) و الفتن.

⁶² رواه البخارى (٣٠٨/١١) الرقاق ، و الترمذى (٢٤٨/٩) الزهد.

⁶³ رواه البخارى (٢٦٦/١١) الرقاق ، و مسلم (١١٧/١٨) الزهد و الموطأ فى الكلام ، و الترمذى (١٩٥/٩) الزهد بلفظ "ان الرجل ليتكلم بالكلمة لا يرى بها بأسا يهوى بها سبعين خريفا فى النار" و قال : هذا حديث حسن غريب من هذا الوجه.

Islamsko predanje:

- Od Abdullah b. Mes'uda, r.a., se prenosi da je rekao: "Tako mi Allaha, mimo Koga nema drugog boga, nema ništa da ga je potrebnije duže zatvoriti od moga jezika!" On je imao običaj reći: "O jeziku, govori dobro, bićeš na dobitku! Suzdrži se od nevaljala govora, bićeš spašen, prije nego se pokaješ!"

- Od Ebu ed-Derda'a, r.a., se prenosi da je rekao: "Neka ti uši dobro slušaju šta usta govore, jer su ti data dva uha, a jedna usta, kako bi više slušao nego govorio!"

- Od El-Hasana el-Basrije se prenosi da je rekao: "Nekada su govorili: 'Jezik vjernika je iza srca. Kada hoće nešto kazati prvo dobro analizira srcem, pa tek onda izgovori jezikom. Za razliku od njega, jezik dvoličnjaka je ispred srca. Kada hoće nešto kazati, to izgovori jezikom, a da to prethodno ne analizira srcem.'" El-Hasan je, također, rekao: "Ko ne čuva svoj jezik, ne razumije ni svoju vjeru!"

Ako se zapitaš: "Otkuda i zbog čega se šutnji pridaje toliki značaj?" - znaj da razlog leži u tome što je jezik sklon brojnim bolestima: čestom griješenju, laži, ogovaranju, prenošenju tuđih riječi, uobraženosti, licemjerstvu, vulgarnosti, sumnjičenju, pravdanju, upuštanju u neistinu, prepiranju, hvalisanju, iskrivljavanju, dodavanju, oduzimanju, uznemiravanju drugih, njihovom obeščašćivanju i sl. Prema tome, jezik se odlikuje brojnim porocima kojima on lahko i neprimjetno podlegne, zato što se srcu uslađuju, što je njima po svojoj prirodi sklon i što na njih šejtan navodi. Onaj ko se navikne da se - u gore navedene poroke - upušta, rijetko smogne snage da jezik obuzda i da ga kontrolira, pa da govori, samo, kada želi i da se od govora suzdrži, kada ne želi. U tome i jeste zagonetka znanja, jer u raspravljanju leži opasnost, a u šutnji sigurnost. Zato što odiše pribranošću, dostojanstvom i daje prostora za razmišljanje šutnja i jeste toliko pohvalna. Osim toga, ona omogućuje da se čovjek posveti zikru i ibadetu i tako oslobodi privrženosti bespotrebnom govoru na ovome svijetu i odgovornosti na Sudnjem danu. Jer, Uzvišeni veli: *On ne izusti nijednu riječ, a da pored njega nije prisutan Onaj koji bdije.* (Kaf, 18.). Na pohvalnost šutnje upućuje i činjenica da se svaki govor dijeli na četiri vrste: u potpunosti štetan, u potpunosti koristan, djelimično i štetan i koristan i niti štetan niti koristan.

Što se tiče u potpunosti štetna govora, on se mora izbjegavati. To se odnosi i na govor u kome ima i štete i koristi, jer je suzbijanje

zla preče od pribavljanja dobra. Treća vrsta govora u kome nema ni štete ni koristi spada u radoznalost i kao takav je suvišan, jer se upuštanjem u njega gubi vrijeme, a to je samo po sebi gubitak. Prema tome, ostaje samo jedna korisna vrsta. To znači da tri četvrtine govora otpadaju i da, kao korisna, ostaje samo jedna četvrtina. Čak i ova jedna četvrtina može biti opasna i po čovjeka pogubna, ako se u nju uvuče kakav potajni grijeh poput uobraženosti, izvještačenosti i hvalisavosti koje je teško primijetiti.

Mi ćemo se posebno osvrnuti na neke poroke jezika sa kojima su većina ljudi iskušani. Tu prije svega spada: govor koji se ne tiče, ogovaranje, prenošenje tuđih riječi i hvaljenje.

GOVOR KOJI SE NE TIČE

Znaj da je vrijeme čovjekovo najveće bogatstvo! Zato, kada god ga trati u onome što ga se ne tiče i ne provodi u zarađivanju sevaba za budući svijet, gubi dio svoga najvećeg bogatstva. Zato je Allahov Poslanik, s.a.v.s., i rekao: "U ljepotu čovjekove vjere (Islama) spada i njegovo neosvrtnje na ono što ga se ne tiče."⁶⁴

Glavni uzrok čovjekova upuštanja u ono što ga se ne tiče je želja da sazna ono što mu ni najmanje nije potrebno ili da provede vrijeme u praznim pričama od kojih nema nikakve koristi. Lijek za sve ovo leži u spoznaji da su čovjekovi udisaji najvrjednije što ima i da je njegov jezik mreža pomoću koje može ugrabiti mnogo dobrih djela. U suprotnom, propustiti takvu priliku, veliki je gubitak. Pod Poslanikovim, s.a.v.s., riječima: "U ljepotu čovjekove vjere (Islama) spada i njegovo neosvrtnje na ono što ga se ne tiče" - se misli: ko lijepo i kako treba ispovijeda Islam, ne govori i ne radi ono što ga se ne tiče, već se u svojim riječima i djelima ograniči samo na ono što ga se tiče. Pod izrazom "يعنيه" / "ticati se" ovdje se misli: biti za nešto vezan; imati za cilj; trebati itd. Od istog korijena je i riječ "العناية" / "briga; zainteresiranost za nešto". Otuda se pod "neosvrtnjem na ono što ga se ne tiče" ne misli na neosvrtnje zbog nezainteresiranosti, nepostojanja želje, prohtjeva i sklonosti duše, već na neosvrtnje zato što tako vjerovakon i propisi Islama nalažu. Zato je Poslanik, s.a.v.s., to i opisao "ljepotom Islama". Ipak, pod ovim se najčešće misli na čuvanje jezika od nepromišljena govora.

⁶⁴ رواه الترمذی (۱۹۶/۹) و قال: هذا حديث غريب لا نعرفه من حديث أبي سلمة عن أبي هريرة عن النبي الامن هذا الوجه و رواه ابن ماجة رقم (۳۹۷۲) و حسنه النووي و ابن عبد البر و قال ابن رجب: الصحيح فيه المرسى و صححه الألبانى.

Muverrek el-'Idžli je rekao: "Ima jedna stvar koju toliko i toliko godina pokušavam naučiti, a koja mi nikako ne polazi za rukom, ali se neću nikada okaniti da je postignem." Kada su ga upitali šta je to, odgovorio je: "Da se ne osvrćem na ono što me se ne tiče."

Ebu 'Ubejde od El-Hasana prenosi da je rekao: "U znake da je Uzvišeni Allah napustio i na cjedilu ostavio nekog roba spada i to što mu je dao da se zabavi onim što ga se ne tiče."

Sehl b. 'Abdullah je rekao: "Onome ko govori ono što ga se ne tiče, uskraćena je vrlina istinoljubivosti."

Govoriti ono što te se ne tiče znači kazati nešto što, ako bi izostavio, ne bi pogriješio niti u imetku ili nečemu drugom bio oštećen npr. da sjedneš sa društvom i počneš im pričati: o svojim putovanjima, planinama, rijekama i drugom što si na njima vidio, ili o jelima i odjeći koja su ti se svidjela, jer ako bi to izostavio ne bi ni pogriješio niti bi u čemu oštećen bio. Čak i ako ko bi se, recimo, potrudio da im vjerno opišeš šta si sve vidio i doživio, ne dodajući i ne oduzimajući ništa od istinitosti u svome kazivanju, ne hvališući se time šta si vidio i ne ogovarajući i ne ponižavajući nikoga i ništa što je Allah stvorio, opet bi bespotrebno gubio vrijeme. A i kako bi se, i kada bi htio, od gore spomenutih poroka govora, mogao spasiti?

Prema tome, govoriti ono što se ne tiče i, u granicama potrebnog, uveličavati ono što se tiče je jedna vrsta nepotrebnog govora, jer se to onome koga, baš, interesira može ukratko ispričati, ponoviti i u glavnim crtama podvući. Drugim riječima, sve što se može jednom riječju postići i vjerno opisati je dovoljno. Sve preko toga je višak i nepotrebno razglabanje, koje je - kako smo ranije rekli - pokuđeno, čak i ako u tome nema nikakva grijeha niti štete.

'Ata' b. Ebu Rebbah je u tom smislu rekao: "Oni koji su prije vas bili nisu voljeli da se upuštaju ni u kakav nepotrebnii govor, jer su sve što je bilo mimo Allahove Knjige, Sunneta Allahova Poslanika, s.a.v.s., naređivanja dobra i odvrćanja od zla, smatrali suvišnim i nepotrebnim govorom. Zato u životu govori samo onda kada moraš i kada ti je potrebno! Zar ne znate *da nad vama bdiju čuvari, cijenjeni pisari*⁶⁵ *jedan s desne, a drugi s lijeve strane, on ne izusti nijednu riječ, a da pored njega nije prisutan onaj koji bdije?*⁶⁶ Zar nekoga od vas neće biti

⁶⁵ El-Infitar, 10.-11.

⁶⁶ Kaf, 17.-18.

stid, kada se njegova knjiga koju je usred dana popunjavao, otvori i vidi da većina onoga što je u njoj nije vezana ni za njegovu vjeru ni njegov dunjaluk?”

U jednoj predaji stoji: “Čovjeku nije dato veće zlo od brbljava jezika.”

OGOVARANJE

Definicija riječi “الغيبة” / “ogovaranje”. Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upitao: ‘Znate li šta je ogovaranje?’ - pa je neko rekao: ‘Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju’ - na što je on rekao: ‘Pominjanje svoga brata onako kako mu nije drago.’ Na to je rečeno: ‘A ako je moj brat onakav kao što sam rekao?’ - pa je odgovorio: ‘Ako je onakav kao što si rekao, ogovorio si ga, a ako nije onakav kao što si rekao, onda si ga potvorio.’⁶⁷ tj. rekao je na njega ono što nije učinio.

⁶⁷ رواه أبو داود (٤٨٥٣) الألب ، و الترمذی (٨ ، ١٢٠) البر و الصلة ، و رواه بنحوه مسلم (١٤٢/١٦) البر و الصلة .
و الدارمی (٢٩٩/٢).

En-Nevevi kaže: “U cilju očuvanja vjere, ogovaranje je dozvoljeno u šest sljedećih slučajeva:

1. Kada je nekome nanесena nepravda dozvoljeno mu je da se požali vladaru, sudiji ili kome drugom od vlasti i utjecaja na onoga ko mu je nepravdu nanio. Takav može reći: “Taj i taj mi je nanio nepravdu, ili taj i taj mi je to i to učinio.”

2. Kada se traži pomoć da se nešto što ne valja promijeniti, a onome ko ga čini pomogne da se popravi. Tada je dozvoljeno nekome od utjecaja reći: “Taj i taj čini to i to, pa ga spriječi da to više ne čini!” ili tome slično.

3. Kada se traži nečije mišljenje, npr. ako bi se muftiji reklo: “Taj i taj, ili moj otac, ili moj brat, ili moja žena, učinio (la) mi je takvu i takvu nepravdu. Ima li on (ona) to pravo i kako da se od njega (nje) spasim, svoje pravo ostvarim i sl.?” Navedeno je u slučaju potrebe dozvoljeno, mada bi bilo bolje reći: “Jedan čovjek, ili jedna žena, ili jedan otac, ili jedno dijete učinilo je to i to.” Međutim, ako je potrebno, dozvoljeno je osobu i imenovati. Dokaz za to su Hindine riječi u hadisu u kome stoji da je rekla: “Ebu Sufjan je škrt čovjek.”

4. Kada se muslimani trebaju upozoriti na neko zlo. To može imati višestruke oblike: npr. ukazati na lažan iskaz prenosioca hadisa, svjedoka ili autora nekog pisanog djela. U svim navedenim slučajevima, razotkrivanje neistine, ne samo da je, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka, dozvoljeno, već je to i vjerska dužnost. U to spada i upozorenje kupcu, kada bi ga vidio da kupuje nešto sa mahanom ili roba koji je ukrao, počinio blud, pio alkohol i sl., da bi mu se dalo do znanja, ako ranije nije znao. Svakako, ovdje se misli u cilju davanja savjeta, a nikako sa ciljem uznemiravanja i pravljenja nereda. U to spada i slučaj, ako bi vidio vjerskog učenjaka da se druži i nešto uči od nemoralna čovjeka ili nekoga ko je poznat po uvođenju novotarija u vjeru, sve u cilju umanjivanja opasnosti od zla koje od njega prijeti. Takvu je osobu dužnost posavjetovati i pokušati mu objasniti u kakvom se stanju nalazi. To isto važi i za čovjeka koji zbog nesposobnosti ili pokvarenosti ne obavlja povjereni mu posao kako treba. I takvog čovjeka je kod njegova pretpostavljenog dozvoljeno spomenuti, kako bi ovaj pripazio na njega, pokušao ga popraviti i kako sebi ne bi dozvolio da ga obmane.

5. Kada se neko javno raskalašeno ponaša ili ne krije novotarije kao što je pijenje vina (alkohola), pljačka ljude, nameće dažbine i upravlja kako ne valja, dozvoljeno ga je pomenuti takvim kakvim se javno pokazuje. U drugim stvarima nije, osim ako ne postoji neki drugi razlog.

6. Kada je neko općepoznat pod kakvim nadimkom poput: Krmeljavi, Šepavi, Modri, Zdepasti, Silijepi, Jednoruki i sl. dozvoljeno ga je tako pomenuti, osim ako se time htio poniziti, jer je to zabranjeno. Ipak, ako je moguće raspoznati o kome je riječ, bilo bi ga bolje pomenuti nekim drugim menom. شرح النووي على صحيح مسلم هامش (١٤٢/١٦، ١٤٣)

Uzvišeni Allah veli: ... *i ne ogovarajte jedni druge! Zar bi nekom od vas bilo drago da jede meso umrlog brata svoga, - a vama je to odvratno - , zato se bojte Allaha. Allah, doista, prima pokajanje i samilostan je.* (El-Hudžurat, 12.) tj. ne spominjite u odsustvu jedni druge onako kako odsutnom nije drago. Uzvišeni Allah zatim navodi primjer ogovaranja i veli: *Zar bi nekom od vas bilo drago da jede meso umrlog brata svoga?* tj. to što svoga brata u njegovu odsustvu ogovaraš, isto je kao da jedeš njegovo mrtvo tijelo kada ne osjeća bol. ... *a vama je to odvratno.* Tj. kao što bi vam bilo odvratno jesti mrtvo tijelo svoga brata, isto tako se klonite njegova pominjanja po onome što mu nije drago! Ovim se aludira da je čovjekov obraz (čast), kao i njegovo meso i da je i jedno i drugo povrijediti veliki grijeh.

Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je rekla: "Rekla sam Vjerovjesniku, s.a.v.s.: 'Šta će ti Safija takva i takva?' (Neki prenosioci kažu da je time htjela reći: "niska rasta"), pa je rekao: 'Izustila si tako krupnu riječ koja bi i more - kada bi se sa njim pomiješala - zagorčila." Ona kaže: "Pred njim sam imitirala jednog čovjeka, pa (mi) je rekao: 'Ja ne bih nijednog čovjeka imitirao kad bi mi dali to i to.'" ⁶⁸ Ovim se hadisom najoštrije osuđuje ogovaranje.

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Muslimanu je sve što musliman ima nepovrijedljivo; njegova krv, njegov obraz i njegov imetak." ⁶⁹

Od Ebu Bekra, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u svome govoru na Mini prvi dan Bajrama za vrijeme Oprosnog hadždža rekao: "Vaša krv i vaš obraz su nepovrijedljivi kao što je nepovrijedljiv ovaj vaš dan, u ovom vašem danu, u ovome vašem gradu. Zar nisam saopćio?!" ⁷⁰

'Ali b. el-Husejn je rekao: "Čuvajte se ogovaranja! Ono je, doista, začim pasa među ljudima."

Prema tome ogovaranje je spominjanje drugog u odsutnosti po nečemu što mu ne bi bilo drago kada bi čuo, svejedno radilo se to o nekom nedostatku u njegovu tijelu, porijeklu, vladanju ili odijevanju.

⁶⁸ رواه الترمذی (۳۱۰/۹) صفة القيامة وقال هذا حديث حسن صحيح ، و رواه أبو داود (۴۸۵۴) الأدب و صححه الألبانی.

⁶⁹ رواه البخاری (۱۷۱/۹) النکاح ، و مسلم (۱۲۱/۱۶) البر و الصلة ، و أبو داود (۴۸۶۱) الأدب ، و الترمذی (۱۱۵/۸) البر و الصلة.

⁷⁰ رواه البخاری (۸۵/۱۲) الحدود و فی الديات و الحج و المغازی و الأدب ، و رواه مسلم (۱۷۱/۱۱) القسامة .

Najružniji oblik ogovaranja je ogovaranje uobraženih pobožnjaka - isposnika, npr. da se pred nekim od njih neko spomene pa da ovaj kaže: "Hvala Allahu koji nas nije stavio u iskušenje da ulazimo na vladareva vrata i da ne štedimo svoga truda u traženju prolaznih dobara ovog svijeta!" ili "Utječemo se Allahu od bestidnosti i neodgojenosti!" ili "Bože, oprosti nam! Oni pomenutog kude, a sebe hvale!" i sl. Drugi će, pak, kada se neko spomene, možda, reći: "Siromah, Allah ga je stavio na veliko iskušenje. Neka Allah i nama i njemu oprosti!" - prividno učeći dovu, a smjerajući sasvim nešto drugo.

Znaj da je onaj ko sluša ogovaranje i sam u njemu saučesnik i da se od grijeha ne može drugačije oprati nego da ga svojim jezikom osudi, a ako se boji, onda bar srcem. Ako je pak, u stanju društvo u kome se drugi ogovara napustiti ili onoga ko ogovara riječima prekinuti, dužan je to učiniti.

Motivi koji navode na ogovaranje:

1. Iskaljivanje bijesa jednog čovjeka prema drugom razlog je koji navodi na mržnju. Kada se god mržnja poveća, poveća se i ogovaranje protivnika.

2. U uzročnike ogovaranja spada i slaganje, predusretljivost i potpomaganje prijatelja, jer se - kada se zajedno zabavljaju u klevetanju drugih - jedan od njih, ustručava suprotstaviti prijatelju i prekinuti ga, bojeći se da se ovi na njega ne naljute i ne napuste ga, pa ih i dalje nastavlja pomagati, misleći da je to za dobrobit prijateljstva.

3. U uzročnike ogovaranja spada i želja za uzdizanjem sebe na račun omalovažavanja drugog. Tako se zna desiti da neko za drugoga tvrdi da je neznalica, ograničen i sl., sa ciljem da dokaže kako je on bolji od njega i drugima se pokaže pametnijim. Isti je slučaj sa zavidnošću prema onome koga svijet hvali, voli i poštuje i njegovim klevetanjem u želji da mu se navedeni ugled potkopa.

4. U uzročnike ogovaranja spadaju i igra, zabava, ismijavanje, imitiranje i zbijanje šala na račun drugoga, kako bi se kroz sve to za sebe pridobili, bar neki od prisutnih.

Lijek protiv ogovaranja:

Onaj ko drugoga ogovara, prije svega mora znati da se ogovarajući drugoga izlaže Allahovoj srdžbi i preziru i da njegova dobra djela odlaze onome koga ogovara, a ako ovaj nema dobrih djela, onda se

grijesi onoga koga ogovara njemu prenose. Onaj ko o ovome vodi računa neće dozvoliti da mu se jezik upusti u ogovaranje drugoga. Ako se, pak, dođe u iskušenje ogovaranja, treba se sjetiti svojih mahana, njima se pozabaviti, pokušati ih otkloniti i postidjeti se da se pored svojih mahana traga za tuđim. U tom smislu neko je u stihu lijepo rekao:

*Ako druge vrijeđaš mahanom koju i sam imaš,
Kako ljude može vrijeđati onaj ko je čovjek?
A ako druge vrijeđaš sa mahanom koju nemaju,
Znaj da je to kod Boga i ljudi još veći grijeh!*

Zato se o motivu koji navodi na ogovaranje mora dobro razmisliti i pokušati ukloniti, jer je najbolji lijek protiv bolesti uklanjanje njenog uzroka.

Iskupljivanje za ogovaranje

Znaj da onaj ko ogovara drugog istovremeno čini dva grijeha: jedan prema Uzvišenom Allahu, jer čini ono što mu je On zabranio i drugi prema Njegovu stvorenju. Otkup od prvoga sastoji se u pokajanju i obraćanju Allahu sa molbom da ga oprost, dok otkup za drugi može biti dvojak:

Ako je ogovaranje došlo do ušiju onoga na čiji je račun učinjeno, onaj ko ga je ogovorio dužan mu je otići, zatražiti halala i pokazati kajanje za svoj postupak.

Ako, pak, ogovaranje nije doprlo do njegovih ušiju, umjesto da od njega zatraži halala, sada treba moliti za oprost njegovih grijeha, pohvaliti ga i dobrim spomenuti, pred istim onima pred kojima ga je ogovorio, kako bi i njihova srca očistio.

PRENOŠENJE TUĐIH RIJEČI

Uzvišeni Allah veli: ...*Klevetnika, onoga koji tuđe riječi prenosi.* (El-Kalem, 11.) Učenjaci tefsira kažu da je ovaj ajet objavljen u vezi sa El-Velidom b. el-Mugirom. Uzvišeni, također, veli: *I žena njegova koja spletkari.* (El-Mesed, 4.) Za nju kažu da je od jednih drugima prenosila tuđe riječi.

Od Huzejfe, r.a., se prenosi da je čuo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U Džennet neće ući onaj ko prenosi tuđe riječi."⁷¹ Od

⁷¹ رواه البخارى (٤٧٢/١٠) الألب ، و مسلم (١١٣/٢) الأيمان ، و الترمذى (١٨٢/٨) البر و الصلة ، و أبو داود (٢١٩/١٣) الألب.

Ibn 'Abbasa, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., naišao pored dva kabura i rekao: "Njih dvojica se muče, a ne muče se zbog velikog grijeha. Jedan od njih išao je i prenosio tuđe riječi, a drugi se nije pazio od mokraće."⁷² Neki učenjaci hadisa kažu da se pod riječima: "a ne muče se zbog velikog grijeha" misli da su oni mislili da nije velik, a jeste, dok drugi kažu da se misli da im ih se bilo teško proći.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, također, rekao: "Hoćete li da vam kažem koji su među vama najgori?" "Hoćemo!" - odgovorili su, pa im je rekao: "Oni koji tuđe riječi prenose, oni koji voljene rastavljaju i oni koji nedužne potvaraju."⁷³

Od Ibn Mes'uda, r.a., se prenosi da je rekao: "Hoćete li da vam kažem šta je laž i neistina? To je prenošenje tuđih riječi koje potpiruju razdor među ljudima."⁷⁴

Prenošenje tuđih riječi i njihovo širenje među svijetom sa ciljem unošenja nereda, razdora i mržnje, jedna je od najružnijih osobina koju čovjek može imati, jer ono potpiruje smutnju, trga veze, sije mržnju, razbija zajednicu, prijatelje čini neprijateljima i braću strancima. Onaj ko to čini je kao muha koja prenosi klice zarazne bolesti. U jezičkom smislu "النميمة" / "prenošenje tuđih riječi" znači čuti od nekoga da je o nekome nešto ružno rekao, pa požuriti da se to ovome prenese npr. riječima: "Taj i taj o tebi priča to i to." Prenošenje tuđih riječi ne tiče se samo onoga o kome je rečeno, već se radi i o razotkrivanju onoga što ne voli, kako onaj ko je rekao, tako ni onaj o kome je rečeno, ili onaj ko je to čuo, svejedno bilo to riječima, pismom, davanjem znakova ili mimikom. To znači, da sve što čovjek kod drugih nevaljalo vidi treba sakriti i dalje ne širiti, izuzev ako je u njegovu obznanjivanju korist po muslimane ili suzbijanje još većeg zla.

Motivi za prenošenje tuđih riječi najčešće su: priželjkivanje zla onome ko je ono što se prenosi rekao, pokazivanje naklonosti prema

⁷² رواه البخاري (٣١٧/١) الروض، و مسلم (٢٠٠/٣) الطهارة، و الترمذي (٩١، ٩٠/١) الطهارة، و أبوداود (٢٠٠) الطهارة، و النسائي (٣٠، ٢٩، ٢٨/١) الطهارة..

⁷³ رواه أحمد (٤٥٩/٦)، (٢٢٧/٤) من حديث أبي مالك الأشعري، و البيهقي في شعب الإيمان و هو في مشكاة المصابيح (٤٨٧١). قال الميثمي: فيه شهر بن حوش و قد وثقه غير واحد و بقية رجال أحد أسانيد رجال الصحيح (مجمع الزوائد ٩٣/٨).

⁷⁴ رواه مسلم (١٥٩ / ١٦) البر و الصلة، و الدارمي (٣٠٠/٢)، و أحمد (٤٣٧/١).

onome o kome se reklo ili radoznalost i uživanje u pričanju i zadiranju u ono što ga se ne tiče.

Onaj do čijih ušiju dopre prenošenje tuđih riječi dužan je sljedećih šest stvari:

1. Ne povjerovati onome ko ih prenosi jer je dotični nepošten čovjek. Potvrda za to su riječi Uzvišenog Allaha: *O vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite, da u neznanju nekome zlo ne učinite!* (El-Hudžurat, 6.).

2. Spriječiti onoga ko to čini, posavjetovati ga i ukazati mu na pogubnost toga što radi.

3. Prezirati ga u ime Allaha, jer je i kod Allaha prezren.

4. Ne sumnjičiti svoga odsutnog brata, jer je to grijeh, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *...klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su, doista, grijeh.* (El-Hudžurat, 12.).

5. To što se čulo ne smije navesti na uhođenje u traganju za potvrdom rečenog i to zato što je to zabranjeno riječima Uzvišenog: *... i ne uhodite jedni druge!* (El-Hudžurat, 12.).

6. Ne osjećati nikakvo posebno zadovoljstvo zato što se onaj ko prenosi tuđe riječi spriječio da ih dalje prenosi. Zatim, ne pričati o tome nikome, kako na taj način i sam ne bi postao klevetnik i prenosilac tuđih riječi. Neka se, zato, oni sa oštrim jezikom pripaze i neka govore samo ono što je za Allahova stvorenja dobro! Za to su im dovoljne Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan neka govori samo dobro ili neka šuti!"⁷⁵

Islamsko predanje:

El-Hasan je rekao: "Ko tebi prenosi riječi o drugom, znaj da će ih i drugima prenositi o tebi!"

Nekakav čovjek je 'Amr b. 'Ubejdu rekao: "El-Esvari te, u svojim pričama, ne prestaje spominjati po zlu" - pa mu je 'Amr rekao: "Čuj, ti niti poštuješ društvo čovjeka s kojim si sjedio, jer si nam prenio njegove riječi, niti mene, jer si mi o mome bratu otkrio ono što mi nije drago. Ja znam jedino da će nam smrt svima doći, da ćemo svi

⁷⁵ Hadis navode i Buharija i Muslim. Već je ranije naveden na str. 65.

u kabur leći, da ćemo se svi na Sudnjem danu iskupiti i da će nam svima Uzvišeni Allah - Najpravedniji Sudija, presuditi.”

Pripovjeda se da je Sulejman b. ‘Abdumelik jednom prilikom sjedio u društvu sa Ez-Zuhrijem kada mu je došao jedan čovjek koga je Sulejman upitao: “Čuo sam da si me klevetao i za mene rekao to i to” - pa je čovjek odgovorio: “Niti sam to učinio, niti rekao” - na što je Sulejman dodao: “Onaj koji mi je to rekao je pouzdan čovjek.” - pa se Ez-Zuhri uključio i rekao: “Onaj koji prenosi tuđe riječi ne može biti pouzdan!” Na to je Sulejman rekao: “Istinu si rekao.” Zatim je čovjeku rekao da može mirno ići.

Neko je drugi rekao: “Kada bi ono što ti prenosilac tuđih riječi prenosi bilo tačno i sam bi smogao hrabrosti da te izgrdi. Onaj od koga ti se riječi prenose više od ovoga zaslužuje tvoju milost, jer te ne dočekuje sa grdnjom.”

Pripovijeda se da je kod Omer b. ‘Abdulaziza došao neki čovjek i pred njim spomenuo klevetanje drugog čovjeka, pa mu je Omer rekao: “Ako hoćeš provjerićemo to što kažeš i utvrditi je li istina to što si za njega rekao. Ako budeš slagao, od onih si na koje se upozorava u ovom ajetu:” ... *ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite*” (El-Hudžurat, 6.), a ako budeš istinu rekao, onda si od onih za koje se u ovom ajetu kaže da su: ... *klevetnika, onoga koji tuđe riječi prenosi*. (El-Kalem, 11.), ili, ćeš da ti oprostimo?” - pa je rekao: “Da mi oprostiš, vladaru pravovjernih! Nikada to više neću učiniti!”

HVALJENJE

Hvaljenje je mahana od koje vrebaju dvije opasnosti: jedna po onoga ko hvali, i druga po onoga ko se hvali.

Opasnost po onoga ko hvali leži u tome što nema načina da provjeri da je istina to što govori, npr. kada za nekoga kaže da je pobožan i skroman. U hvaljenju se ponekad može pretjerati, pa da ono pređe u laž, ili pohvaliti neko ko treba da se pokudi.

S druge strane, hvaljenje onoga ko se hvali može pokvariti i u njemu izazvati oholost i uobraženost, a to su dvije nevaljale i pogubne osobine. Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., i rekao čovjeku koga je čuo da hvali drugog čovjeka: “Teško tebi, posjeće vrat čovjeku!”⁷⁶ Ovo zato

⁷⁶ رواه البخاري (٤٧٦/١٠) الأدب ، و مسلم (١٢٦/١٨ ، ١٢٧) الزهد ، و أبو داود (٤٧٨٤) الأدب.

što onaj koga hvale može pomisliti da je postigao svoj željeni cilj, pa se, zbog toga, opustiti i manje, nego što je ranije činio, truditi i raditi. Od ovakvih mahana nema drugog spasa, nego da čovjek sam sebe upoznaje i da mu je stalno na umu, da je kojim slučajem onaj ko ga je pohvalio, o njemu znao ono što sam zna da ga sigurno ne bi pohvalio. Zato je Alija, r.a., kada bi ga neko pohvalio, imao običaj reći: "Bože, oprosti Ti meni ono što oni ne znaju, ne uzmi mi za zlo ono što oni govore i daj da budem bolji nego što oni misle!"

U hadisu stoji: "Bacite prašinu u lice hvalitelja!"⁷⁷

PREKOMJERNO ZAGLEDANJE⁷⁸

Prekomjerno zagledanje je buljenje i gledanje potpuno otvorenih očiju u nešto. Pod njim se posebno podrazumijeva zagledanje u nešto što je zabranjeno gledati. Ono je suprotno obaranju pogleda što je Uzvišeni Allah zapovijedio riječima: *Reci vjernicima neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; to im je bolje, jer Allah, uistinu, zna ono što oni rade. A reci vjernicima neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim...* (En-Nur, 30.-31.).

Uzvišeni Allah nije naredio odvrćanje pogleda u potpunosti, već djelimično. Zato je Uzvišeni i rekao: *od pogleda svojih* tj. neke poglede svoje. Budući da je zabrana prekomjernog zagledanja izrečena kao zaštitna mjera, zagledanje je dozvoljeno ako njegova dobra strana preteže, a zabranjeno ako se strahuje da ne pretegne loša strana i da mu se dobra strana neće moći oduprijeti. Zato Uzvišeni Allah i nije naredio da se pogled potpuno obori, već djelimično. Za razliku od pogleda, čuvanje stidnog mjesta, i to u potpunosti, stroga je dužnost u svakoj situaciji. Ono se može upotrijebiti samo gdje je potpuno halal. Zato je i naređeno da se ono čuva.

U kontekstu zapovjedi obaranja pogleda i čuvanja stidnog mjesta Uzvišeni je Allah naveo jedno iza drugog, i to tako da je obaranje pogleda stavio na prvo mjesto jer se srce povodi za onim što vidi oko, kao što je i pjesnik rekao:

⁷⁷ رواه مسلم (١٢٨/١٨) الزهد، و أبو داود (٤٧٨٣) الأدب، و الترمذی (٢٣٩/٩) الزهد.

Ibn el-Esir kaže: "Pod izrazom "المداحون / hvalitelji; panegiristi" misli se na one koji su sebi za posao uzeli hvaljenje drugih pa od toga kao od robe žive tj. od nagrade koju primaju od onih koje hvale. Za razliku od ovakvih u tu kategoriju ne spada onaj ko nekoga za učinjeno dobro djelo pohvali u želji da i druge na to podstakne, ili da se drugi na takve ugledaju.

⁷⁸ الجواب الكافي - إغاثة اللفهاني

*Šar nisi vidio da je srcu pokretač oko
i da sve što vole oči voli i srce?*

Upravo zato što je obaranje pogleda način da se sačuva stidno mjesto, oči su velika vrata za pristup srcu. One su najpogodniji i najkraći put osjetila do srca. Zato što se na tome putu najviše posrće, na njega treba i najviše paziti.

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je od Vjerovjesnika, s.a.v.s., čuo da je rekao: "Čovjeku je suđen udio u bludu i on će ga neminovno stići. Blud očiju je pogled, blud ušiju slušanje, blud jezika govor, blud ruku dodir, blud nogu hod, a blud srca prohtjev i želja, ali, stidno mjesto je ono koje to sve potvrđuje ili pobija."⁷⁹

Od Džerira, r.a., se prenosi da je rekao: "Upitao sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., o nočekivanom pogledu, pa je rekao: 'Skreni svoj pogled!'"⁸⁰

Poroci pretjeranog zagledanja:

1. Pretjerano zagledanje je nepokornost i protivljenje Allahovoj, dž.š., zapovijedi, a čovjeku, ni na ovom ni na budućem svijetu, nema ništa bolje nego pokoriti se zapovijedima svoga Uzvišenog Gospodara, jer ko god se usreći, usrećiće se svojom pokornosti Njegovim zapovijedima, a ko god se unesreći, unesrećiće se zapostavljanjem Njegovih zapovijedi.

2. Pretjerano zagledanje cijepa i rasprštava srce i udaljuje ga od Allaha, a od toga nema goreg zla po čovjeka, jer ono povlači otuđenost roba od svoga Gospodara. Za razliku od zagledanja, obaranje pogleda ulijeva prisnost sa Uzvišenim Allahom i osjećaj zajedništva.

3. Pretjerano zagledanje slabi srce i u njega unosi žaljenje, dok obaranje pogleda jača srce i u njega unosi radost.

⁷⁹ رواه البخارى (٢٦/١١) الاستاذان ، مسلم (٢٠٥/١٦) ، القدر ، و أبو داود (٢١٣٩) النكاح ، و أحمد (٢٧٦/٢) .

⁸⁰ رواه مسلم (١٣٩/١٤) الأدب ، و الترمذى (٢٢٩/١٠) الأدب ، و الدارمى (٢٧٨/٢) الاستاذان ، و أحمد (٣٦١ ، ٣٥٨/٤) .

En-Nevevi kaže: "Pod 'neočekivanim pogledom' se misli na pogled koji nehotice i iznenada padne na tuđinku. Za takav pogled nema grijeha pod uvjetom da se on istog momenta skrene. U suprotnom, ako se pogled odmah ne skrene i ako se nastavi u nju zagledati, onaj ko to čini, po ovome hadisu, je griješan, jer mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., i pored riječi Uzvišenog "Reci vjemidima neka obore poglede svoje...", naredio da svoj pogled odmah skrene. شرح النووى على صحيح مسلم (١٣٩/١٤) .

4. Pretjerano zagledanje pocrnjuje srce, a kada srce pocrni, na njega, sa svih strana, navale oblaci nesreće i zla u vidu novotarija, zabluda, povodenja za prohtjevima, izbjegavanja pravog puta, okretanja od djela koja vode sreći i zabavljanje poslovima koji vode u nesreću, što se može otkriti i prepoznati jedino svjetlom kojim zrači zdravo srce. Kada se to svjetlo izgubi, čovjek postane kao slijepac koji tumara po mraku. Za razliku od zagledanja, obaranje pogleda - Allaha radi - čovjeku rasvjetljava put i obasjava svjetlom, ne samo srce, već i njegove oči, lice, ruke, noge i druge organe. Uzvišeni Allah poslije ajeta o obaranju pogleda : *Reci vjernicima neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim...* (En-Nur, 30.) upravo zato i navodi ajet o svjetlu: *Allah je svjetlo nebesa i Zemlje! Primjer svjetla Njegova je udubina u zidu...* (En-Nur, 35.) tj. primjer Njegova svjetla je u srcu Njegova roba - vjernika koji se pokorava Njegovim zapovijedima i kloni Njegovih zabrana. Drugim riječima, srcu obasjanom svjetlom imana, sa svih strana, hrle vjesnici svakog dobra.

5. Pretjerano zagledanje čovjeku otupljuje srce i zatvara vrata znanja, za razliku od oborena pogleda koji otvara vrata znanja i pruža motive za njegovo stjecanje. Ovo sve zbog svjetla srca u kome se - kada ga obasja - stvari pojavljuju u njihovom pravom smislu.

6. Pretjerano zagledanje propušta šejtana u srce, jer sa svakim strastvenim pogledom on požuri da u njega uđe, brže nego što vazduh ulazi u prazni prostor, kako bi čovjeku predstavio i dočarao sliku onoga što je oko vidjelo i od njega napravio idola kome robuje srce, a kada to uspije, počne ga obmanjivati i u njemu potpirivati plamen strasti potpaljen gorivom grijeha koji - da te slike nije - ne bi bili ni počinjeni. Tako se srce, kao ovca u peći, nađe u sredini sa svih strana opasano razbuktalom vatrom. Zato će onima koji ne budu znali obuzdati svoje strasti da ne gledaju u zabranjene stvari, kao kazna, u berzahu biti data peć od vatre u kojoj će im izgarati duše, sve dok se ponovo ne prožive njihova tijela. Dakle, obaranje pogleda zatvara šejtanu pristup srcu.

7. Pretjerano zagledanje čovjeka vodi u nemarnost i povodenje za strastima. U tom smislu Uzvišeni veli: *... i ne slušaj onoga čije smo srce nehajnim prema Nama ostavili koji strast svoju slijedi i čiji su postupci daleko od razboritosti.* (El-Kehf, 28.). Prema tome, zagledanje ima za posljedicu tri gore navedene stvari, za razliku od obaranja pogleda, Allaha radi, koje srcu pruža oduška za razmišljanje i bavljenje onim što je za njega korisno.

8. Pogled čini sa srcem isto što i strijela sa ulovljenom životinjom, koja - ako ne uGINE - sigurno ostane ranjena. Pogled je iskra vatre bačena u suho sijeno, od koje će, ako ne u cjelosti, onda bar dio izgorjeti, kao što pjesnik kaže:

*Svi nagoni počinju sa pogledom,
I najprije vatri sa sitnim iskrama.
Koliko pogleda je u srcu čovjeka učinilo
što i bez luka i bez telive strijele čine!
Sve dok je čovjek prevrtljiva oka,
U očima drugih je u opasnosti!
Njegovo oko raduje ono što šteti srcu,
Nema dobrodošlice radosti koja donosi štetu!*

Onaj ko se zagleda, sam, a da i ne osjeti, gađa strijelama u cilj koji nije ništa drugo do njegovo srce, kao što kaže pjesnik:

*O ti koji strijele pogleda uporno bacaš,
Ne pogađaj njima, jer sam sebe ubijaš!
Ako onaj ko se zagleda, lijeka oku traži,
Neka oči obori, jer će mu nastradati!*

9. Pretjerano zagledanje izaziva žaljenje, uzdisaje i patnje, jer čovjek ne može ni svim što vidi gospodariti, niti se od njega suzdržati, kao što pjesnik kaže:

*Ako oko svojeпустиš da vodiš srca bude,
Jednoga dana će ti se ukazati prizori
Kojima nećeš u potpunosti moći ni gospodariti,
Niti se od nekih izazova njihovih suzdržati.*

10. Zagledanje teško pogađa srce i povrijeđuje stare rane, ali ni bol rana više ne može poglede spriječiti da se ne ponavljaju, kao što pjesnik kaže:

*Još uvijek novi pogled iza pogleda bacaš,
Kada god ugledaš nešto što je lijepo i drago.
Misliš da je to lijek za ranu tvoju,
A zapravo je povreda starih rana.
Oči svoje mučiš zagledanjem i plačem,
A srce tvoje je prava, i to kakva, žrtva!*

11. Pretjerano zagledanje čovjeka ostavlja bez svjetla pronicljivosti, jer nagrada (kazna) odgovara učinjenom djelu, za razliku od oborenog pogleda koji jača čovjekovu pronicljivost i oštroumnost. U tome smislu Šah b. Šudža' el-Kermani je rekao: "Ko se izvana okiti prakticiranjem tradicije, a iznutra neprekidnom samokontrolom, ko obori svoj pogled da ne gleda u ono što je zabranjeno, suzdrži se od ispoljavanja strasti i zadovolji onim što je dozvoljeno, teško da će u rasuđivanju pogriješiti." Pomenuti Šah doista je i bio takav, pa se u prosuđivanju nije varao.

12. Pretjerano zagledanje dovodi srce u poniženje povoda za strastima, slabi srce, ponižava dušu i onoga, ko više voli svoje prohtjeve nego Allahovo zadovoljstvo, čini prezrenim. Navodeći da je visok položaj u tijesnoj povezanosti sa pokornošću, a poniženje sa nepokornošću, Uzvišeni Allah veli: *Ako neko želi veličinu, pa - u Allaha je sva veličina! K Njemu se dižu lijepe riječi, i dobro djelo On prima.* (Fatir, 10.) tj. ko želi da postigne visok položaj, neka ga traži u pokornosti Allahu, spominjanju Allaha lijepim riječima i činjenju dobrih djela, jer ko se pokori Allahu, On ga uzme pod Svoju zaštitu i da mu visok položaj prema stepenu njegove pokornosti. Na drugoj strani, onome ko se Allahu ne pokorava, već suprotstavlja, pripada poniženje prema stepenu njegove nepokornosti.

13. Pretjerano zagledanje čini srce zarobljenikom strasti, a pravi zarobljenik je onaj ko je zarobljenik svojih prohtjeva i strasti, upravo onako kao što poslovice kaže: "Gledajući okom slobodan, a u suštini zarobljenik." Kada strasti i prohtjevi zarobe srce domogne ga se neprijatelj i počne mučiti najgorom kaznom, tako da postane:

*Kao vrabac u dječijoj ruci koja ga na smrt gnjavi,
dok se dijete sa njim igra i zabavlja.*

14. Posljedica pretjeranog zagledanja sve više podstiče na nemarni odnos prema Allahu i onom svijetu i dovodi u stanje opijenosti slikama koje se gledaju, kao što Uzvišeni za takve veli: *A života mi tvoga, oni u pijanstvu svome lutaju.* (El-Hidžr, 72.). Uzvišeni je, dakle, takve opisao sa pijanstvom, tj. nerazumom, zaslijepljenošću i gubitkom svjetla pronicljivosti. Pogled je čaša vina i onaj ko ga pije ne može, a da se ne opije, a ko se opije, teško da sebi dođe. Ako se to i desi, liči na gubitnika koji se, pred samu smrt, kaje.

PRETJERANO DRUŽENJE⁸¹

Pretjerano druženje je opaka bolest koja donosi svako zlo. Koliko je samo blagodatno druženje i poznanstvo uništilo, neprijateljstava posijalo i mržnji u srcu zasadilo, koje je iz srca teže istjerati, nego nepomične planine pokrenuti.

U pretjeranom druženju je propast i ovog i onog svijeta, jer srce puni crnim dimom uzdaha zlobnih ljudi, u njega unosi razdor, neslogu, brigu, tugu i slabost, čiji teret, zbog lošeg društva, zapostavljanja svojih obaveza, bavljenja tuđim poslovima, predanosti tuđim problemima i ugađanja tuđim željama i potrebama, ono nije u stanju izdržati. Jer, ako je svim ovim okupirano, pitanje je koliko je u njemu ostalo mjesta za razmišljanje o Allahu i onom svijetu. Zato i nije čudo što pretjerano druženje s drugima donosi toliko glavobolja, lišava toliko blagodatno i uvlači u toliko problema i nesreća. Jer, ima li za ljude veće nesreće od ljudi?! Da li je, recimo, na samrti Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., amidži, od zlih prijatelja mogao biti iko gori?! Oni se nisu od njega odvajali, sve dok ga nisu spriječili da izgovori samo jednu jedinu riječ (tj. kelime-i-šehadet), zbog koje bi - da ju je izgovorio - zaslužio vječnu sreću.

Iako pretjerano druženje na ovome svijetu može izgledati kao svojevrsna ljubav i upućenost prijatelja jednih na druge, ono će - kada se istina obistini - neprijateljstvo postati, a prijatelji se od kajanja za prste početi ujedati, kao što veli Uzvišeni Allah: *Na Dan kada nevjernik prste svoje bude grizao govoreći: "Kamo sreće da sam se uz Poslanika pravog puta držao, kamo sreće, teško meni, da toga i toga za prijatelja nisam uzео, on me je od Kur'ana odvratio nakon što mi je priopćen bio!" - a šejtan čovjeka uvijek ostavlja na cjedilu.* (El-Furkan, 27.-29.)

Uzvišeni, također, veli: *Toga dana će oni koji su jedni drugima bili prijatelji postati neprijatelji, samo to neće biti oni koji su se Allaha bojali i grijeha klonili.* (Ez-Zuhruf, 67.).

Uzvišeni navodi da je Njegov prijatelj, Ibrahim svome narodu rekao: *"Vi ste" - reče on - "mimo Allaha kumire prihvatili da biste u životu na ovom svijetu međusobne prijateljske odnose održavali, a poslije, na Sudnjem danu, jedni drugih ćete se odricati i jedni druge ćete proklinjati, vatra će vaše boravište biti, i niko vam u pomoć neće moći priteći."* (El-Ankebut, 25.).

⁸¹ انظر تفسير المعوذتين لابن القيم - احياء علوم الدين للغزالي - و تلبس ابليس لابن الجوزي.

Eto kakvo je prijateljstvo onih koji se vole, paze i pomažu dok su udruženi u postizanju svoga cilja, a koje se - kada bez zajedničkog cilja ostanu - pretvori u kajanje, žaljenje, patnju, neprijateljstvo, proklinjanje i međusobno grđenje jedni drugih. Da je tako, svakodnevno smo, još i na ovome svijetu, svjedoci kako se drže učesnici u zločinu kada se uhvate i kada ih treba kazniti. Jer, nema te dvojice koji se u neistini pomažu i u njoj jedan drugom laskaju, a da se njihova ljubav - kad li tad li - neće preokrenuti u mržnju i neprijateljstvo. Prema tome, jedino mjerilo valjanosti druženja među ljudima je druženje u dobru. Primjer za to su: džuma-namaz, džemat, Bajrami, hadždž, kružoci za stjecanje znanja, borba na Allahovu putu i poučna predavanja. Čak i tokom ovakvih druženja, potrebno je držati se postrani, kada god se primijeti da nešto ne valja ili da se pregoni u dopuštenom, a ako to situacija ne dozvoljava, pa se mora biti u društvu, onda se treba paziti i koliko god može čuvati da se sa onima koji to čine ne poistovjeti. U takvim situacijama, kada drugog izlaza nema, potrebno se na uznemiravanja strpjeti, jer tek iza strpljenja dolazi ugled, naklonost, poštovanje i uvažavanje, čak i od onih koji su uznemiravali, a pogotovu od vjernika i Gospodara svjetova, za razliku od slaganja, poslije koga obično dolazi prijezir i omraženost, čak i od onih s kojima se slagalo, a pogotovu od vjernika i Gospodara svjetova.

Strpjeti se na uznemiravanja drugih bolje je i po svršetak stvari ljepše i zahvalnije. Ako, pak, situacija iziskuje učestvovanje sa njima u pretjerivanju u onome što je dozvoljeno, treba, da koliko god je moguće, uložiti truda da druženje pretvori u pokornost Allahu. Sve ovo uz ulijevanje pouzdanja u sebe, samoohrabrenje i neosvrtnost na šejtanovo navraćanje da ustane i ode pod izgovorom da je to licemjerstvo, želja za pokazivanjem svoga znanja, stanja i sl. Zato se treba pouzdati u Allaha i na družinu, koliko god je moguće preporučujući joj dobro, pozitivno djelovati, a ako to ne mogne postići, srcem se od njih neprimijetno povući, kao što se iz tijesta povlači dlaka, tako da prisutan među njima, bude odsutan, blizu, a tako daleko, u snu, a tako svjestan, da u njih gleda, a da ih ne vidi, da ih sluša, a da ne zna šta govore, jer se srcem od njih isključio i vinuo u viši svijet, gdje u društvu meleka, čistih, odabranih, oko Arša, slavi Gospodara svoga. Kako je samo težak i trnovit put do ovoga za prohtjevne duše, a lahak za onoga kome ga je Allah olakšao! Da bi to rob postigao, treba samo iskreno vjerovati u Uzvišenog Allaha, neprekidno kod Njega tražiti utočište i ponizno kucati na Njegova vrata. Svakako, da u tome pomažu iskrena ljubav, neprekidno - srcem i jezikom - spominjanje Allaha i čuvanje od postupaka koji to kvare.

Onaj ko želi takvim stazama hoditi, treba druženju sa drugima znati mjeru, ljude podijeliti na četiri vrste i svaku od njih dobro raspoznavati, jer će mu - kada god ih pomiješa i ne prepozna kako treba - pometnju unijeti i put otežati. Evo te četiri vrste ljudi:

Prva vrsta:

U ovu vrstu spadaju oni koji su svakodnevno - i danju i noću - potrebni kao hrana bez koje se ne može. Kada se od druženja sa ovim uzme ono što je potrebno, mogu se ostaviti dok ponovo ne zatrebaju, i tako redom. Ova vrsta je vrjednija od čistog zlata. To su islamski učenjaci koji dobro poznaju Allaha, Njegove zapovijedi, lukavstva Njegova neprijatelja (tj. šejtana), bolesti srca i lijekove protiv njih i koji su vjerni Allahu, Njegovoj Knjizi, Njegovom Poslaniku, s.a.v.s., i Njegovim stvorenjima. Svako druženje sa ovom vrstom ljudi je čisti dobitak.

Druga vrsta:

U drugu vrstu spadaju oni s kojima je druženje, onome ko je bolestan kao lijek potrebno, a onome ko je zdrav, nepotrebno. To su oni koji su potrebni u obavljanju svakodnevnih poslova vezanih za privređivanje, međusobno poslovanje, udruživanje, savjetovanje, liječenje u slučaju bolesti i sl. Druženje sa ovom vrstom ljudi, u slučaju potrebe, je korisno. Međutim, ako potrebe za njima nema, onda je druženje sa njima kao i druženje sa ljudima iz treće vrste.

Treća vrsta:

U treću vrstu spadaju oni s kojima je druženje bolest, ne ulazeći u stepen, vrstu i jačinu bolesti. Druženje sa nekima od njih je kao opaka i hronična bolest. To su oni od čijeg druženja, ne samo da nema nikakve koristi, ni u vjeri ni ovosvjetskim stvarima, nego se zbog njega gubi i vjera i dunjaluk, ili jedno od njih dvoje. Ako se ovakvi sa tobom počnu družiti ili sa tobom u dodir dolaziti, njihova zastrašujuća smrtonosna bolest preći će i na tebe. Druženje sa drugima je, pak, poput neizdržive zubobolje, koja prođe tek onda kada ih napustiš. Među njima ima i onih s kojima je druženje kao napad groznice. To su oni koji su odvratni, dosadni i tupoglavi, koji, niti znaju šta pametno reći pa da se od njih okoristiš, niti kako treba slušati, pa da se oni od tebe okoriste. Oni ne znaju ocijeniti ni sebe ni mjesto koje im pripada. Zato njihove riječi - kada govore - na srce onih koji ih slušaju padaju teže od batina, a oni im se, a da to i ne

primijete, dive i vesele, a kada šute, teži su od mlinskog kamena koji se ne može ni nositi, niti po zemlji vući.

Ukratko, druženje sa prijestupnicima je groznica za dušu, svejedno bila ona prolazna ili hronična. Čovjekova je nesreća što na ovome svijetu mora iskusiti gorčinu susretanja i sa nekim od ovakvih ljudi, a ako se već sa njima mora družiti i susretati, treba gledati da to bude što ljepše i bezbolnije, dok mu Allah ne da izlaz i olakšanje.

Četvrta vrsta:

U četvrtu vrstu spadaju oni s kojima je druženje čista propast. Druženje sa ovakvima ravno je kušanju smrtonosnog otrova. Kada ga okusi, od njega se spasiti može samo onaj ko ima protuotrov, a ko nema, neka mu se Allah smiluje i zemlju lahkom učini! Većinu ljudi ove vrste, Allah ih smetnuo, čine oni koji su se odali novotarijama, zabrudama raznih vrsta, odvrćanju od prakse Allahova Poslanika, s.a.v.s., i navraćanju na ono što je u suprotnosti Poslanikovo, s.a.v.s., praksi. To su oni koji odvrćaju sa Allahovog pravog puta, koji ga nastoje iskriviti, pa novotariju proglašavaju sunnetom, a sunnet novotarijom, ono što je dobro lošim, a ono što je loše dobrim.

Ako takvima osporiš da ne vjeruju u Allahovu jednoću kako treba, reći će ti da huliš položaj evlija i dobrih ljudi. Ako im osporiš da ne slijede praksu Allahova Poslanika, s.a.v.s., reći će ti da potcjenjuješ imame koje oni slijede. Ako Allaha opišeš svojstvima kojima se sam opisao, ili Ga je njima opisao Njegov Poslanik, s.a.v.s., ne dodajući i ne oduzimajući ništa od toga, reći će ti da si Ga uporedio. Ako naređuješ dobro koje je naredio Allah i Njegov Poslanik i zabranjuješ zlo koje je zabranio Allah i Njegov Poslanik, reći će da unosiš razdor, a ako slijediš praksu Allahova Poslanika, s.a.v.s., i odbacuješ ono što se sa njom kosi, reći će da si zalutao i da u vjeru novotarije uvodiš.

Sa ovakvom vrstom ljudi, pametan sebi ne bi trebao dozvoliti da se druži, a ako to sebi dozvoli, neće ga mimoići jedno od dvoje: umrtvljenje ili oboljenje srca. Molimo Allaha da i nas i njih poštedi takve bolesti!

Tradicija:

‘Abdurrezzak od Ma‘mera prenosi da je rekao: “Kada je jednom prilikom došao neki mu‘tezilija i o nečemu počeo govoriti, Tavus koji je sa svojim sinom sjedio, prstima je začepio svoje uši i

rekao: 'Sine, stavi i ti svoje prste u uši kako ne bi ništa od njegovih riječi čuo, jer je srce nemoćno!' Zatim je počeo ponavljati: Da, sine, stavi prste u uši, stavi prste u uši!' - sve dok ovaj nije ustao."

Od Saliha el-Mizzija se prenosi da je rekao: "Dok sam sjedio kod Ibn Sirina, došao je jedan čovjek, pa počeo govoriti nešto o sudbini, na što mu je Ibn Sirin rekao: 'Ili ćeš prestati, ili ćemo mi ustati i izaći?!'"

*PRETJERIVANJE U JELU*⁸²

Znaj da među najveće čovjekove poroke spada nagon proždrljivosti. Zbog njega su Adem, a.s. i Hawa protjerani iz kuće vječnosti (tj. Dženneta) i dovedeni u kuću poniženja i siromaštva (tj. dunjaluk). Njima su, naime, u Džennetu od svih blagodati bili zabranjeni plodovi samo jednog drveta, pa svoj nagon nisu mogli obuzdati da i njega ne okuse, a kada su ga okusili, pokazala su im se stidna mjesta njihova. Stomak je, zapravo, izvor nagona i žarište svih vrsta bolesti i poroka. Iz njega dolaze spolni nagoni, nagoni za jelom, zatim neodoljiva želja za utjecajem i imetkom, koji opet vode u izobilje i pretjerivanje u jelu. Poročnost utjecaja i obilja u imetku ne zaustavlja se na ovome, već se iz njih izrađaju novi poroci koji se ogledaju u najrazličitijim vrstama nemira, rivalstva i zavidnosti. Sve su to plodovi nemarnog odnosa prema stomaku, prejedanja i popuštanja pred njegovim prohtjevima. Kada bi čovjek, za razliku od navedenog, svoje prohtjeve podvrgao kontroli i glađu šejtanu stijesnio puteve, natjerao bi se da Uzvišenom Allahu bude pokoran, ne ostavljajući svojoj duši mjesta za oholost i bezbožnost.

Od El-Mikdama b. Ma'di Keriba se pripovijeda da je rekao: "Čuo sam da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Goru posudu od stomaka čovjek nije napunio. Čovjeku je dovoljno nekoliko zalogaja koji će mu kičmu uspravnom održati. A ako ga već mora puniti, neka trećinu odredi za hranu, trećinu za piće i trećinu za svoju dušu!'"⁸³

Ovaj hadis je zajednički temelj svih osnova medicine. Od čuvenog ljekara Ibn Ebu Masivejha se prenosi da je - kada je ovaj hadis pročitao u Ebu Hajsemovoj knjizi - rekao: "Kada bi se ljudi

⁸² أنظر احياء علوم الدين - و تفسير المعوذتين لابن القيم - و جامع العلوم و الحكم لابن رجب.

⁸³ رواه الترمذی (۲۲۴/۹) الزهد. و قال : هذا حديث حسن صحيح ، و ابن ماجه (۳۳۴۹) الأطعمة، و الحاكم (۱۲۱/۴) و صححه و وافقه النهي و الألبانی.

pridržavali ovih riječi, bili bi pošteđeni bolesti i bolova, a bolnice i apoteke bi se pozatvarale.” Ovo je rekao zato što je uzrok svake bolesti salo / gojaznost. Ovoliko o korisnosti što manjeg unošenja hrane i izbjegavanja prejedanja u vezi sa održavanjem zdravlja tijela. Što se tiče korisnosti izbjegavanja prejedanja po srce i njegovo zdravlje, treba napomenuti da ono pospješuje prefinjenost srca, jača moć razumijevanja, slabi strasti, prohtjeve i ljutnju, za razliku od uzimanja previše hrane koje djeluje suprotno. Vjerovjesnik, s.a.v.s., u hadisu koji pripovijeda El-Mikdam poziva na što manje uzimanje hrane riječima: “Čovjeku je dovoljno nekoliko zalagaja koji će mu kičmu uspravnom održati.”⁸⁴

Buharija i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa navode da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., također, rekao: “Vjernik jede za jedna, a nevjernik za sedmora crijeva.”⁸⁵ Ovim se htjelo reći da vjernik jede pristojno i po propisima vjere, pa mu je dovoljno i malo hrane, a da nevjernik jede strastveno i proždrljivo, pa mu je potrebno sedmorostruko više hrane nego vjerniku. Naređujući zadovoljavanje sa što manje hrane Vjerovjesnik, s.a.v.s., je, također, podsticao da se njome i drugi ponude riječima: “Hrana jednoga dovoljna je za dvojicu, hrana dvojice dovoljna je za trojicu, a hrana trojice dovoljna je za četvoricu.”⁸⁶ Prema tome, najbolji raspored koji vjernik u jelu može napraviti je da trećinu stomaka odredi za hranu, trećinu za piće, a trećinu ostavi za disanje, kako je i preporučio Vjerovjesnik, s.a.v.s.

Neko je rekao: “Nekada su se mladići među Izraelćanima posvećivali pobožnosti, pa bi - kada bi se iftarili - neko ustao i rekao im: 'Nemojte puno jesti, pa da morate puno piti i puno gubiti!’”

Vjerovjesnik, s.a.v.s., i njegovi drugovi su često gladovali. Iako je to bilo zbog nestašice hrane, ne smije se zaboraviti ni to da je Allah Svome Poslaniku davao najbolje okolnosti. Zato ga je u tome, iako je u izobilju mogao živjeti, oponašao i Ibn Omer, kao i njegov otac prije toga. Od ‘Aiše, r.a., se prenosi da je govorila: “Odkako je došao u Medinu pa sve do smrti Vjerovjesnika, s.a.v.s., njegova porodica se nikada uzastopno tri noći nije najela pšenična hljeba.”⁸⁷

⁸⁴ السابق

⁸⁵ رواه مسلم (٢٥/١٤) الأشربة عن أبي موسى الأشعري و رواه البخاري و مسلم عن ابن عمر و أبي هريرة رضي الله عنهم.

⁸⁶ رواه البخاري (٤٦٧/٩) الأظعمة ، و مالك (٢٠/٩٢٨/٢) صفة النبي.

⁸⁷ رواه مسلم (٢٣/١٤) الأشربة ، أحمد (٢٤٤/٢).

Ibrahim b. Edhem je rekao: "Onaj ko zna pravu mjeru svome stomaku, zna i kako će ispovjedati svoju vjeru. Onaj ko je sposoban kontrolirati glad, domogao se lijepe naravi. Nepokornost prema Allahu daleko je od onoga ko je gladan, a blizu onome ko je sit. U najpozitivnije strane izgladivanja spada to što ono slabi strasti koje navode na sve vrste grijeha i što se njime savladava duša koja navodi na zlo. Izvor svih vrsta grijeha su strasti i nekontrolirana fizička snaga, a izvor strasti i fizičke snage je hrana, što znači da se sa smanjivanjem hrane smanjuju sve vrste strasti i fizičke snage. Sva sreća leži u tome da čovjek vlada svojim nefsom, a nesreća da nefš vlada njime. Kao što jogunastu životinju ne možeš ukrotiti drugačije nego glađu, jer sve što je više hraniš sve je jača i jogunastija, tako isto ne možeš ni prohtjevnu dušu - nefš.

Priča se da je mudri Lukman svoga sina savjetovao riječima: "O sinko moj, kada se stomak napuni, misao se uspava, mudrost zanijemi, a organi tijela klonu pa prestanu robovati."

U pozitivne strane izgladivanja spada i to što ono vodi skrušenosti i poniznosti, s jedne, i otklanjanju objesti, razuzdanosti i raskalašenosti, kao izvora bezbožnosti i nehaja prema Uzvišenom Allahu, s druge strane. Nema ništa čime se prohtjevna duša može tako uspješno ukrotiti i obuzdati kao što je izgladivanje. Tek tada ona postaje smirena i ponizna prema svome Gospodaru. Tek tada uviđa koliko je nemoćna i ništavna ako joj se uskrati zalogaj hrane i smrkne pred očima zbog izostanka gutljaja vode.

Jer, sve dok se čovjek ne uvjeri u svoju nemoć i ništavost, ne vidi kolika je svemoć i snaga njegova Gospodara. Čovjekova sreća je u tome da sebe uvijek vidi malim i nemoćnim, a svoga Gospodara Svevišnjim i Svemogućim. Neka, zato, bude što više gladan, pa će se svoje ovisnosti o Gospodaru češće prisjećati!

Ukratko, duši se ni u kom slučaju ne smije prepustiti da se nekontrolirano povodi za svojim prohtjevima, čak ni u onome što je dozvoljeno, jer se čovjek u istoj onoj mjeri u kojoj se prepusti svojim strastima, mora bojati da mu se na Sudnjem danu ne kaže: *Vi ste u svom životu na Zemlji sve svoje naslade iskoristili i u njima uživali.* (El-Ahkaf, 20.). Drugim riječima, čovjek će u onoj mjeri u kojoj se bude protiv svojih strasti borio i u njihovom ostavljanju uspio, u blagodatima na onome svijetu uživati.

PRETJERANO SPAVANJE⁸⁸

Pretjerano spavanje umrtvljuje srce, otežava tijelo, trati vrijeme i izaziva nehaj i lijenost. Neke od ovih stvari su veoma pokuđene, a neke, ne samo da nisu korisne nego su ubitačne po tijelo. Najbolji i najkorisniji je onaj san koji je neophodan. San u prvom dijelu noći je korisniji od onoga u drugom dijelu, a san u sredini dana je korisniji nego početkom i krajem dana. Sve što je san bliži samom početku i kraju noći, on je sve manje koristan, a sve više štetan. Najštetniji san je u ikindijsko vrijeme. Štetan je i san ujutro, početkom dana, osim ako se noću nije spavalo. Pokuđeno je spavati između sabah-namaza i izlaska sunca, jer je to najpogodnije vrijeme za ibadet i razmišljanje. Nekada su pobožni ljudi o ovom vremenu posebno vodili računa, do te mjere da - ako bi cijelu noć bili u ibadetu - u to vrijeme nisu htjeli zastati i prekinuti ibadet sve dok ne izađe sunce. To je početak i ključ dana, vrijeme u kome se spušta opskrba i dijeli blagoslov. To je vrijeme kada se rađa dan i kako se on započne, tako će se i cijeli dan završiti. Zato spavanje u to doba treba računati kao spavanje u nuždi.

Ukratko, najbolji i najkorisniji san je u prvoj polovini i zadnjoj šestini noći, a to iznosi oko osam sati, što je po mišljenju ljekara najprimjerenije. Po njima sve što je više ili manje od toga nije normalno.

San na početku noći, odmah iza zalaska sunca, također, nije koristan. Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije volio spavati u to doba, jer je to mekruh.

U pretjeranom spavanju je nepotrebno gubljenje životnog vijeka i propuštanje prilike da se klanja noćna nafilā - tehedždžud. Pretjerano spavanje izaziva tromost naravi i grubost srca. Život je najskuplji dragulj i najveće bogatstvo koje čovjek može imati. Na drugoj strani, spavanje je mrtvilo koje skraćuje život. Osim toga, zbog spavanja se, kao što smo već rekli, propušta noćni namaz-tehedždžud koji je toliko pohvalan, a onaj ko propušta tehedždžud propušta priliku da osjeti slast ibadeta.

Kao što odavanje pretjeranom spavanju izaziva navedene poroke, tako i borba protiv njega izaziva brojne nevolje, kao što su: loše raspoloženje, zastranjenost, pomanjkanje sposobnosti za

⁸⁸ انظر مدارج السالكين لابن القيم

razumjevanje i rad. Osim toga ono izaziva razna duševna i tjelesna oboljenja, a samo zdrava osoba je u stanju trezveno postupati. Zato onaj ko se prepusti pretjeranom spavanju propušta priliku da u punoj mjeri iskoristi blagodati koje mu pruža život. A Allah je Onaj koji pruža pomoć!

* * *

KAKO SE ODRŽAVA ŽIVOT SRCA I ŠTA JE NJEGOVA KORISNA HRANA ?

Znaj da je pokornost za održavanje života srca potrebna isto toliko koliko hrana i piće za održavanje života tijela i da je nepokornost otrov koji neminovno upropaštava srce. Kao što čovjek za održavanje života svoga tijela svakodnevno, u određenim razmacima mora uzimati hranu, isto tako mora hraniti i svoje srce. Ako čovjek greškom uzme pokvarenu ili zatrovanu hranu, mora je što prije povratiti i tijelo osloboditi od pokvarene hrane i štetnih otrova. Međutim, zdravlje čovjekovog srca preče je i od zdravlja njegova tijela, jer ako je zdravlje tijela potrebno za sretan život na ovome svijetu, zdravlje i čistoća srca potrebni su mu za častan i sretan život i na ovome i na budućem svijetu. Smrt tijela prekida čovjekovo uživanje blagodati na ovome svijetu, dok obamrlost srca, ne samo da ga lišava uživanja blagodati i na ovom i budućem svijetu nego ga izlaže vječitoj patnji. Zato je neko od čestitih predaka rekao: "Kakva li čuda da ljudi oplakuju onoga čije je tijelo umrlo, a ne oplakuju onoga kome je umrlo srce, a smrt srca je teža nego smrt tijela!" Prema tome, za život srca potrebne su sve vrste pokornosti. Ovdje ćemo se, ako Bog da, opširnije osvrnuti na samo pet najosnovnijih potreba čovjekova srca, bez kojih ono nema života. To su: neprekidno sjećanje na Uzvišenog Allaha (Zikrullah) i učenje Kur'ana, traženje oprost (istigfar), obraćanje Allahu dovom, donošenje salavata na Vjerovjesnika, s.a.v.s., i noćni namaz.

SJEĆANJE NA UZVIŠENOG ALLAHA I UČENJE KUR'ANA⁸⁹

Sjećanje na Allaha je najviši stepen na kome se snabdijevaju oni koji Allaha najbolje znaju. To je trgovina koja ima najbolju prođu i na koju se stalno vraćaju. To je dekret o postavljenju. Ko ga dobije

⁸⁹ أنظر مدارج السالكين لابن القيم والوابل الصيب له كنزك و التبيان في آداب حملة القرآن للنووي .

biće u službu postavljen, a ko ne dobije iz službe otpušten. To je redovna opskrba za srce onih koji Allaha poznaju. Kada im se uskrati za srca im tijela grobovi postanu. To je zadužbina kuća njihovih koje - ako bez njega ostanu - puste postanu. To je njihovo oružje sa kojim se protiv drumskih razbojnika bore. To je voda njihova kojom na putu žed gasi i bolove vidaju i od čije se nestašice srca prevreću. To je veza njihova sa Onim koji sve tajne zna.

Njime se Allah moli da otkloni zlo, da raspršti brige i da se nevolje lakše podnesu. Ljudi mu pribjegavaju kada ih pritisnu nesreće i u njemu traže utočište kada se na njih sruče udarci sudbine. To su zdenci vrtova u kojima ljudi uživaju i kapital njihove sreće kojim trguju. Ono tužno srce čini veselim i nasmijanim i onoga ko spominje, ne samo da dovodi do spomenutog, nego i njega samog čini dostojnim spominjanja. Robovanje svakog od organa čovjekova tijela je povremeno, za razliku od robovanja (tj. zikra) njegova srca i jezika koji se neprekidno sjećaju svoga Gospodara. Njima je, uostalom, i zapovijeđeno da se u svakoj situaciji: kada se stoji, sjedi i na bokovima leži, sjećaju svoga Gospodara. Kao što bi vrt bez drveća i zelenila bio pustara, tako bi i srce bez sjećanja na Allaha bilo pusta ruševina.

Spominjanje Gospodara čisti i glanca srce, a kada ono oboli onda ga sjećanje na Gospodara liječi. Sve što neko više svoga Gospodara spominje, u njemu se sve više budi ljubav i nestrpljenje da se sa Njime sastane. Kada se čovjek u srcu svoga Gospodara prisjeća, ono nagoni i jezik da Ga spominje, a ko Njega spominje sve ostalo zaboravi, Allah ga od svega čuva i sve mu nadoknađuje. Sa spominjanjem Allaha nestaje zaglušenosti ušiju, oduzetosti jezika i magle ispred očiju. Allah je sjećanjem (zikrom) ukrasio jezike onih koji Ga se sjećaju, kao što je svjetlom ukrasio oči onih koji gledaju. Nemarno srce je isto kao slijepo oko, gluho uho, ili oduzeta ruka. Spominjanjem Allaha su otvorena vrata između Gospodara i Njegova roba. Ta vrata može zatvoriti samo rob sa svojim nehajem.

El-Hasan el-Bastri je rekao: "Tražite slast u tri stvari: namazu, spominjanju Allaha (zikru) i učenju Kur'ana, pa ako je našete dobro je, a ako ne, znajte da su vrata zatvorena!"

Koristi spominjanja Allaha / zikra:

Imam Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, u svojoj knjizi *El-vabil es-sajjib* navodi preko sedamdeset koristi spominjanja Allaha (zikra). U njih između ostalog spada i to što:

*Spominjanje Allaha progoni, muči i suzbija šejtana, a izaziva zadovoljstvo Milostivog. Ono raspršuje brigu, tugu i žalost, a u srce unosi veselje, radost i razdraganost.

*Spominjanje Allaha jača srce i tijelo. Ono obasjava lice i srce svjetlom vjere i donosi opskrbu.

*Spominjanje Allaha ulijeva čovjeku respekt, ljupkost i ozarenost. Pored toga ono razvija ljubav koja je kao takva duh Islama, težište vjere i kormilo sreće i spasa.

*Spominjanje Allaha čovjeku omogućava samokontrolu i otvara vrata dobročinstva, tako da robuje Allahu kao da u Njega gleda. Ono ga navodi na pokajanje i obraćanje Allahu sa molbom da ga učini Sebi bliskim. Jer, rob je Allahu blizak onoliko koliko Ga se često sjeća, a daleko onoliko koliko na Njega zaboravlja.

*Onaj ko se sjeća Allaha zaslužuje da se i Allah sjeti njega, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *Sjećajte se vi Mene, i ja ću se vas sjetiti!* (El-Bekare, 125.)

I u kudsi hadisu: "Ako Me se sjeti u sebi, i Ja ću se njega u Sebi sjetiti, a ako Me spomene u kakvu društvu, i Ja ću njega spomenuti u boljem društvu od njegovu."⁹⁰

*Spominjanje Allaha oživljava srce. U tome smislu šejhu-l-Islam Ibn Tejmijja, Allah mu se smilovao, je rekao: "Spominjanje Allaha za srce je isto što i voda za ribu. Kakva je sudbina ribe kada se izvadi iz vode?"

*Spominjanje Allaha čisti srce od hrđe. Svaka stvar ima svoju hrđu, a hrđa srca su nehaj i strasti. Ona se čisti sjećanjem na Allaha, iskrenim pokajanjem i obraćanjem sa molbom za oprost.

*Spominjanje Allaha smanjuje i briše grijehe, pa je kao takvo jedno od najvećih dobrih djela, a dobra djela brišu hrđava.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Ko u jednom danu i noći kaže: 'سبحان الله وبحمده' / 'Neka je slavljen i hvaljen Allah!' stotinu puta, biće mu oprošteni grijesi makar ih bilo koliko morske pjene."⁹¹

⁹⁰ رواه البخارى (٣٨٤/١٣) التوحيد ، و مسلم (٣،٢/١٧) و الذكر و الدعاء ، و الترمذى (٩١/١٣) الدعوات.

⁹¹ رواه البخاري (٢٠٦/١١) الدعوات ، و مسلم (١٧/١٧) الذكر ، و مالك فى الموطأ (٢٠٩/١) القرآن ، و الترمذى (١٦/١٣) الدعوات.

*Spominjanje Allaha je dovoljan razlog za spuštanje Allahove milosti i smiraja, kao što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Nikada se ljudi u nekoj od Allahovih kuća nisu sastali, učeći Allahovu Knjigu i jedni druge između sebe njoj podučavajući, a da se na njih smirenost nije spustila, da milošću nisu obasuti, da se meleki oko njih nisu okupili i da ih Allah među onima kod Sebe nije spomenuo."⁹²

*Spominjanje Allaha ne ostavlja jeziku slobodna vremena da se bavi ogovaranjem, klevetanjem, prenošenjem tuđih riječi, lažima, niti bestidnim i nevaljalim govorom. Drugim riječima, onaj ko svoj jezik navikne da spominje Allaha, istovremeno čuva svoj jezik od neistine i besmislena govora, dok se jezik onoga ko njime ne spominje Allaha upušta u svakojake laži, besposlice, bestidnost i vulgarnost. Nema moći ni sile, osim u Allaha!

*Spominjanjem Allaha zasađuju se džennetske voćke. U hadisu koji pripovijeda Džabir stoji da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ko izgovori: 'سبحان الله العظيم وبحمده' / 'Neka je slavljen i hvaljen Uzvišeni Allah!', biće mu zasađena palma u Džennetu."⁹³

*Spominjanjem Allaha zaslužuje se takva nagrada i odabrani položaj kakvi se ne zaslužuju ni sa jednim drugim djelom. Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko izgovori: 'لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير' / 'Nema boga, osim Allaha Jedinog! On nema nikakva sudruga. Njemu pripada vlast i zahvala. On sve može.' - stotinu puta u jednom danu, imat će nagradu kao da je oslobodio deset robova, bit će mu upisano stotinu dobrih djela, a izbrisano stotinu loših djela i taj dan će, sve dok ne omrkne, biti sačuvan od šejtana. Nikome ni za što drugo neće biti data bolja nagrada od njega, osim čovjeku koji to bude više od njega činio."⁹⁴

*Spominjanje Uzvišenog Gospodara najbolja je garancija da čovjek na Njega neće zaboraviti. Čovjekovo zaboravljanje da se sjeća svoga Gospodara uzrok je njegove nesreće i na ovom i na budućem svijetu, jer zaboravljanje sjećanja na svoga Gospodara za sobom povlači i zaboravljanje na sebe i svoje dobrobiti, kao što veli Uzvišeni Allah: *I ne budite kao oni koji su zaboravili Allaha, pa je On učinio da sami sebe zaborave; to su pravi grješnici.* (El-Hašr, 19.)

⁹² رواه مسلم (٢١/١٧، ٢٢) الذكر والدعاء، و أبو داود (٢٢٩/١٣، ٢٣٠)، و الترمذی (١٩٧/٦) الحدود مختصراً.

⁹³ تقدم تخريجه هامش (٤٨).

⁹⁴ رواه البخاری (٣٣٨/٦، ٣٣٩) بدئ الخلق، و مسلم (١٧/١٧) الذكر، و الترمذی (١٣، ١٦، ١٧) الدعاء.

Jer, kada čovjek zaboravi na svoju dušu i svoju dobrobit, posveti se nečemu drugom, a njih zapostavi, tako da ih sam on pokvari i upropasti. Takav liči na onoga koji ima svoju njivu, svoj vrt, svoju stoku ili nešto drugo čime se bavi i od čega se izdržava, pa na to zaboravi, zapostavi ga i posveti se nečemu drugom. Svakako da će mu to, ako tako radi, propasti.

*Sjećanje na Allaha je najbolji lijek protiv surovosti srca. Tako se pripovijeda da se neki čovjek požalio El-Hasanu riječima: "O Ebu Se'ide, žalim ti se na surovost svoga srca." - pa mu je ovaj rekao: "Razmekšaj ga sjećanjem na Allaha!"

Mekhul je rekao: "Spominjanje Allaha je lijek, a spominjanje ljudi bolest."

*Sjećanje na Allaha povod je da Uzvišeni Allah i Njegovi meleki blagosiljaju onoga ko Ga se sjeća, a koga blagoslovi Allah i Njegovi meleki, taj je postigao pravu sreću i uspjeh svih uspjeha. U tome smislu Uzvišeni Allah veli: *O vjernici, često Allaha spominjite i hvalite, i ujutro i navečer Ga veličajte. On vas blagosilja, a i meleki Njegovi, da bi vas iz tmina na svjetlo izveo - On je prema vjernicima samilostan.* (El-Ahzab, 41.-43.).

*Uzvišeni se Allah, pred Svojim melekima, ponosi onima koji Ga se sjećaju, kako se kaže u hadisu koji pripovijeda Ebu Se'id el-Hudri. On kaže: "Muavija je prišao jednom kružoku u džamiji i upitao ih: 'Šta vas je tako okupilo?' - pa su odgovorili: 'Sjeli smo da spomenemo Uzvišenog Allaha.' Na to ih je upitao: 'Tako vam Allaha, je li vas jedino to okupilo?' - pa su odgovorili: 'Tako nam Allaha, ništa nas drugo do to nije okupilo.' Na to je on rekao: 'Nisam vas zakleo zato što u vas sumnjam. Niko ko se sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., kao ja družio, od mene nije manje prenio hadisa. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je jednoga dana prišao kružoku okupljenih drugova i upitao ih: 'Šta vas je tako okupilo?' Pa su odgovorili: 'Sjeli smo da spomenemo Uzvišenog Allaha i da Mu zahvalimo što nas je uputio u Islam i što nam je tebe podario.' Na to je on upitao: 'Tako vam Allaha, je li vas jedino to okupilo?' Pa su odgovorili: 'Tako nam Allaha, jedino nas je to okupilo.' Na to je on rekao: 'Nisam vas zakleo zato što u vas sumnjam, već zato što mi je došao Džibril i obavijestio me da se Uzvišeni Allah sa vama ponosi pred melekima.'"⁹⁵

⁹⁵ رواه مسلم (٢٣،٢٢/١٧) الذكر

*Sve što čovjek radi propisano je radi sjećanja na Uzvišenog Allaha. Uzvišeni veli: ... *I molitvu obavlja da bih ti uvijek na umu bio!* (Ta-ha, 14.).

Šejhu-l-Islam kaže da se iz riječi Uzvišenog: *Molitva, doista, odvraća od razvrata i od svega što je ružno; obavljanje molitve je najveća poslušnost.* (El-'Ankebut, 45.) razumije da namaz ima dva cilja od kojih je jedan preči od drugog. On odvraća od razvrata i svega što je ružno i kroz njega se spominje Uzvišeni Allah. Spominjanje Allaha u namazu preče je od njegova odvraćanja od razvrata i svega što je ružno.

*Sjećanje na Allaha nadomješta druga dobra djela, dok njega ništa drugo ne može nadomjestiti. To je sasvim jasno iz hadisa koji pripovijeda Ebu Hurejre u kome se kaže: "Najsiromašniji među muhadžirima došli su i rekli Allahovu Poslaniku: 'Allahov Poslaniče, bogati ljudi će zaslužiti visoke položaje i vječno uživanje; klanjaju kao što i mi klanjamo i poste kao što i mi postimo, a pored toga imaju i imetka pa obavljaju hadždž i umru i bore se na Allahovu putu.' Na to im je on rekao: 'Hoćete li da vam kažem kako ćete (u dobročinstvu) sustići one koji su bili prije vas i kako ćete prestići one koji će doći poslije vas, i kako niko od vas neće biti bolji dobročinitelj, osim onoga ko bude činio ono što i vi budete činili?' Na to su rekli: 'Hoćemo, Allahov Poslaniče' - pa im je rekao: 'Onda, poslije svakog namaza izgovarajte *Subhanallah!*, *Elhamdu lillah!* i *Allahu ekber!*.'"⁹⁶

Od 'Abdullaha b. Mes'uda, r.a., se prenosi da je rekao: "Draže mi je slaviti Allaha riječima: *Subhanallah!* nego za svaku riječ utrošiti zlatnik na Allahovom putu."

*Sjećanje na Allaha onome ko Ga se sjeća ulijeva snagu u srce i tijelo, tako da je sa sjećanjem na Allaha u stanju učiniti ono što bez njega misli da ne može učiniti. Vjerovjesnik, s.a.v.s., je svojoj kćerci Fatimi i Aliji, r.a., - kada mu je zatražila slugu i požalila se da joj je teško mljeti žito i obavljati ostale poslove - rekao da svaku večer kada legnu u postelju prouče po trideset i tri puta *Subhanallah!* i *Elhamdu lillah!* a trideset i četiri puta *Allahu ekber!*, dodavši: "To vam je bolje od sluge."⁹⁷ Također se kaže da će onaj ko se svakodnevno sjeća Allaha smoći snage za obavljanje svojih poslova, pa mu neće trebati nikakav sluga.

⁹⁶ رواه البخارى (١١/١٣٢، ١٣٣) الدعوات.

⁹⁷ رواه البخارى (١١٩/١١) الدعوات، و مسلم (٤٥/١٧) الدعوات، و الترمذى (٢٩٣/١٢، ٢٩٤) أبواب الدعاء.

*Često sjećanje na Allaha najbolja je garancija da će čovjek biti pošteđen licemjerstva, jer se licemjeri rijetko sjećaju Allaha, kao što o njima veli Uzvišeni: *...a Allaha gotovo da i ne spominju.* (En-Nisa', 142.)

Ka'b je rekao: "Ko Uzvišenog Allaha često spominje, čist je od licemjerstva. Zato je Allah, a On najbolje zna, na kraju poglavlja o licemjerima i rekao: *O vjernici, neka vas imanja vaša i djeca vaša ne zabave od sjećanja na Allaha. A oni koji to čine, biće izgubljeni.* (El-Munafikun, 9.)

*Sjećanje na Allaha, mimo svih drugih djela, ima posebnu slast. Kada čovjek od sjećanja na Allaha ne bi imao nikakvu drugu nagradu, do slast uživanja i zadovoljstvo koje zbog njega osjeća u srcu, i to bi mu bilo dovoljno. Zato se kružoci u kojima se spominje Allah i zovu džennetskim vrtovima. Malik b. Dinar je rekao: "Oni koji uživaju ništa slađe nisu okusili od spominjanja Uzvišenog Allaha."

*Ustrajnost u sjećanju na Uzvišenog Allaha čovjeku povećava broj svjedoka na Sudnjem danu.

*Sjećanje na Allaha je bolje i od same dove, jer je sjećanje na Allaha zahvaljivanje Uzvišenom Allahu, dok je dova čovjekovo moljenje da mu Allah da ono što mu je potrebno, a zar se to dvoje može porediti?! Sjećanje na Allaha dovoljan je razlog da dova bude uslišana, jer je dova kojoj prethodi sjećanje na Allaha i zahvaljivanje Allahu daleko bolja, i mnogo će prije biti uslišana nego dova u kojoj toga nema.

Vrste sjećanja na Allaha:

1. Spominjanje Allaha, dž.š., po Njegovim lijepim imenima i svojstvima, kao i zahvaljivanje Uzvišenom Allahu riječima, kao što su: *Subhanallah!, Elhamdu lillahi!, La ilahe illellah!* i slično.

2. Govor o Uzvišenom Allahu, Njegovim imenima i svojstvima, npr. reći: Uzvišeni Allah čuje glasove Svojih robova i vidi njihove pokrete.

3. Spominjanje Allahovih zapovjedi i zabrana, kao kad npr. kažeš: Uzvišeni Allah naređuje to i to, a zabranjuje to i to.

4. Spominjanje Allahovih blagodati i dobročinstva.

Sjećanje na Allaha može biti srcem, jezikom, ili i srcem i jezikom zajedno. Najbolje sjećanje na Allaha je ono u kome učestvuje

zajedno i srce i jezik. Sjećanje Allaha srcem, bolje je nego Njegovo spominjanje samo jezikom.

Vrline učenja Kur'ana i onih koji ga znaju napamet:

Najbolje sjećanje na Allaha je učenje Kur'ana. Ovo zato što je Kur'an Allahov govor i što kao takav u sebi sadržava lijek za srce, kao što veli Uzvišeni Allah: *Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernicima.* (El-Isra', 82.). Uzvišeni, također, veli: *O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca.* (Junus, 57.).

Mnogobrojni su kur'anski ajeti i vjerodostojni hadisi u kojima se jasno ističe vrijednost ove vrste ibadeta i onih koji ga čine. U tome smislu Uzvišeni Allah veli: *Oni koji Allahovu Knjigu čitaju i molitvu obavljaju i od onoga čime ih Mi opskrbljujemo udjeljuju, i tajno i javno, mogu se nadati nagradi koja neće nestati da ih On prema onome što su radili nagradi i još im iz obilja Svoga da, jer On mnogo prašta i blagodaran je.* (Fatir, 29.-30.)

Od Osmana b. 'Affana, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Među vama je najbolji onaj ko uči Kur'an i njemu drugog podučava."⁹⁸ Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je rekla: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: 'Onaj ko uči Kur'an - a za to je nadaren - u društvu je (meleka) pisara, časnih, čestitih, a onaj ko uči Kur'an - a u učenju zamuckuje - jer mu ga je teško izgovarati, imaće duplu nagradu."⁹⁹

Od Omera b. el-Hattaba, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Allah će sa ovim govorom jedne ljude uzdići, a druge spustiti."¹⁰⁰

Od Ebu Umame el-Bahilija, r.a., se prenosi da je rekao: "Čuo sam da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Učite Kur'an, jer će on na Sudnjem danu biti zagovornik onima koji su ga učili.'¹⁰¹

Od Abdullaha b. Mes'uda, r.a., se prenosi da je rekao: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: 'Ko prouči jedno slovo iz

⁹⁸ رواه البخارى (٦٦/٩، ٦٧) فضائل القرآن، و الترمذى (٣٢/١١) ثواب القرآن، و أبو داود (١٤٣٩) الصلاة.

⁹⁹ رواه البخارى (٦٩١/٨) التفسير، و مسلم (٨٤/٦) صلاة المسافرين، و أبو داود (١٤٤١) الصلاة، و الترمذى (٢٩/١٢) فضائل القرآن.

¹⁰⁰ رواه مسلم (٩٨/٦) صلاة المسافرين.

¹⁰¹ رواه مسلم (٩٠/٦) صلاة المسافرين و بقیة الحديث : اقرؤا الزهراوين البقرة و سورة آل عمران ... الخ.

Allahove Knjige biće mu upisano dobro djelo, s tim što se dobro djelo deseterostruko nagrađuje. Ne kažem da je ELIF - LAM - MIM slovo, već da je ELIF slovo, LAM slovo i MIM slovo.”¹⁰² Od Abdullaha b. ‘Amra, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Onome ko je učio Kur’an biće rečeno: Uči i penji se kao što si ga učio i na dunjaluku! Tvoje je mjesto kod zadnjeg ajeta na kome se budeš zaustavio.”¹⁰³

Tradicija:

- Habab, r.a., je rekao: “Približavaj se Allahu čime hoćeš i koliko god hoćeš, ali Mu se ničim bliže nećeš moći približiti, kao sa Njegovim govorom!”

- Osman b. ‘Affan, r.a., je rekao: “Da su vam srca čista, ne bi se mogli zasititi govorom svoga Gospodara.”

- Ibn Mes‘ud, r.a., je rekao: “Ko hoće da sazna da li voli Allaha, neka se provjeri sa Kur’anom, pa ako se ispostavi da voli Kur’an, neka zna da voli i Allaha, jer je Kur’an Allahov govor.”

¹⁰² رواه الترمذی (۳۴/۱۱) فضائل القرآن و قال: هذا حديث حسن صحيح غريب من هذا الوجه و صححه الألبانی.

¹⁰³ رواه الترمذی (۳۶/۱۲) فضائل القرآن، و قال: هذا حديث حسن صحيح، و أبو داود (۱۴۵۱) الصلاة، و أحمد (۱۹۲/۲) و صححه الألبانی.

TRAŽENJE OPROSTA (ISTIGFAR)¹⁰⁴

Istigfar znači traženje oprosta za učinjene grijehе. Oprost znači zaštita od zla počinjenih grijehа i njihovo pokrivanje. Uzvišeni Allah Svome robu koji Ga zamoli za oprost grijehа, pokriva grijehе i ne razotkriva njegovu sramotu na ovome svijetu. On će mu ih pokriti i na budućem svijetu i ne samo da ga neće osramotiti na Sudnjem danu nego će mu iz Svoje milosti, izbrisati i kaznu za počinjene grijehе.

Traženje oprosta za učinjene grijehе u Kur'anu se spominje na mnogo mjesta. Traženje oprosta se čas naređuje, kao što je slučaj sa riječima Uzvišenog: *I molite Allaha da vam oprost, jer Allah prašta i milostiv je.* (El-Muzzemmil, 20.), čas hvali i preporučuje, kao što je slučaj u riječima Uzvišenog: *... i koji se budu u posljednjim časovima noći za oprost molili.* (Ali 'Imran, 17.), a čas daje do znanja da će Allah onima koji Ga zamole za oprost, oprostiti, kao što je slučaj u riječima Uzvišenog: *Onaj ko kakvo zlo učini ili se prema sebi ogriješi pa poslije zamoli Allaha da mu oprost - naći će da Allah oprašta i da je milostiv.* (En-Nisa', 110.)

Traženje oprosta za učinjene grijehе, često se zajedno spominje sa pokajanjem, pa u tom slučaju istigfar znači traženje oprosta jezikom, a pokajanje čvrstu odluku srca i namjeru organa tijela da će se prekinuti sa činjenjem dotadašnjih grijehа. Pravila koja se odnose na dovu, važe i za traženje oprosta, tj. Allah će se ako bude htio odazvati i oprostiti onome koji moli za oprost, naročito onome ko Ga za oprost zamoli skrušena srca i ko Mu se obrati u pravom času, kao što je vrijeme pred zoru, ili poslije obavljenog namaza, kada On naročito prima pokajanje i oprašta učinjene grijehе. Najbolje traženje oprosta je ono koje se započne zahvalom svome Gospodaru, zatim priznanjem grijehа i na kraju sa upućenom molbom Gospodaru za oprost, kao što se navodi u hadisu koji pripovijeda Šeddad b. Evs u kome stoji da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao:

“Najbolja molba za oprost je da rob izgovori: - Bože, Ti si moj Gospodar. Nema boga osim Tebe. Ti si me stvorio i ja sam Tvoj rob. Držim se Tebi date obaveze i obećanja, koliko mogu. Utječem Ti se od zla koje sam počinio. Priznajem blagodat Tvoju prema sebi i priznajem grijeh svoj, pa mi oprost, jer samo Ti opraštaš grijehе!”¹⁰⁵

¹⁰⁴ انظر جامع العلوم والحكم لابن رجب و احياء علوم الدين للغزالي .

¹⁰⁵ رواه البخارى (٩٧/١١)، الدعوات، و الترمذى (٢٨٠/١٢)، التفسير، و النسائى (٢٧٩/٨) الاستعاذة.

U hadisu koga pripovijeda Abdullah b. Omer stoji da je Ebu Bekr rekao: "Allahov Poslaniče, poduči me dovi koju ću učiti u namazu!" - pa mu je rekao: "Izgovaraj riječi: 'Bože, ja sam sebi sam mnogo nepravde učinio. Jedino Ti opraštaš grijehe, pa mi od Sebe oprost podari i smiluj mi se, jer Ti si Onaj koji oprašta i koji je milostiv!'"¹⁰⁶ U najbolji način traženja oprost spada i to da rob izgovori: "Molim Uzvišenog Allaha, koji je - nema boga osim Njega - Živi i Vječni, da mi oprosti grijehe i primi pokajanje!" Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., se, također, pripovijeda da je za onoga ko navedeno izgovori rekao: "Oprostiće mu, čak i da je pobjegao sa bojnog polja."¹⁰⁷

Od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je rekao: "Mogli smo nabrojati da je Poslanik, s.a.v.s., na jednom mjestu znao izgovoriti po stotinu puta: 'Gospodaru, oprosti mi i primi moje pokajanje! Ti si, doista, Onaj koji prima pokajanje i koji mnogo prašta.'" ¹⁰⁸ Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Tako mi Allaha, ja Allaha molim za oprost i kajem Mu se, preko sedamdeset puta na dan."¹⁰⁹

Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., se, također, prenosi da je rekao: "I mene zaborav obuzima, pa po stotinu puta na dan molim Allaha da mi oprosti."¹¹⁰

U hadisu koji pripovijeda Enes navode se najvažniji razlozi zbog kojih Allah, dž.š., oprašta grijehe. U njemu stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni Allah kaže: 'O čovječe, sve što Me zamoliš i zatražiš da ti oprostim, Ja ću ti oprostiti! O čovječe, kada bi tvoji grijesi do neba doprli, pa Me zamolio da ti oprostim, Ja bih ti oprostio! O čovječe, kada bi Mi došao sa grijesima kolika je Zemlja, a onda Me sreo ne pripisujući Mi nikakva sudruga, Ja bih ti kolika je ona oprosta dao.'" ¹¹¹ U ovome hadisu navedena su tri glavna preduvjeta za oprost grijeha. To su:

¹⁰⁶ رواه مسلم (٢٨، ٢٧/١٧) الذكر، و الترمذی (٥٣/١٣) الدعاء.

¹⁰⁷ رواه الترمذی (٣٥٧٢) الدعاء، و أبو داود (١٥٠٣) الصلاة، و قال المنذرى في الترغيب: اسناده جيد متصل و في سنده بلال بن يسار لم يوثقه إلا ابن حبان و له شاهد رواه الحاكم (٥١١/١) الدعاء و صححه ووافقه الذهبي.

¹⁰⁸ رواه أحمد (٤٧٢٦)، و أبو داود (١٥٠٠) الصلاة، و ابن ماجه (٣٨١٥) الأدب و صححه الألبانی.

¹⁰⁹ رواه البخاری (١٠١/١١) الدعوات، و مسلم (٢٤/١٧) بلفظ "فاني أتوب اليه في اليوم مائة مرة".

¹¹⁰ رواه مسلم (٢٣/١٧) الذكر، و أبو داود (١٥٠١) الصلاة. و قوله "يغان": أى ليغطي و يغشى و المراد به السهو.

¹¹¹ رواه الترمذی (٥٩/١٣)، ٦٠. الدعاء و قال: هذا حديث غريب لا نعرفه إلا من هذا الوجه. و أحمد (١٥٤/٥) أو الدارمی (٣٢٢/٢) و شهر بن حوشب مختلف فيه و باقي رجاله ثقات و له شاهد من حديث أبي ذر و حسنه الألبانی في الصحيحة رقم ١٢٧.

1. Dova sa nadom da će joj biti udovoljeno, a ona je kao takva naređena uz obećanje da će joj biti udovoljeno, kao što veli Uzvišeni: *Gospodar vaš je rekao: - Pozovite me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!* (Gafir, 60.). Prema tome, dova je potrebnii preduvjet da bi se Allah odazvao i udovoljio ono što se od Njega traži. Svakako, pod tim se podrazumijeva da dova ispunjava sve uvjete i da nema zapreka za njeno uslišanje, jer uslišanje dove može izostati, ukoliko nedostaju neki preduvjeti ili ukoliko postoje kakve smetnje. U najvažnije preduvjete valjanosti dove spadaju prisutnost srca i nada da će se Uzvišeni Allah odazvati i u dovi traženo ispuniti. Najvažniji preduvjet za oprost je da čovjek - kada pogriješi - ne očekuje oprost ni od koga drugoga mimo svoga Gospodara i da zna da niko mimo Njega ne može oprostiti grijeh. Njegove riječi u gore citiranom kudsii-hadisii: "O čovječe, sve što Me zamoliš i zatražiš da ti oprostim, Ja ću ti oprostiti" znače: - Ma koliko veliki i brojni bili tvoji grijesi i prestupi, za Mene nije mnogo ni teško da ti ih sve oprostim. U drugom vjerodostojnom hadisii Vjerovjesnik, s.a.v.s., veli: "Kada neko od vas od Allaha nešto traži, neka zatraži ono što je veliko, jer Allahu nije ništa teško!"¹¹² Ovo zato što su, ma koliko bili veliki grijesi robova, Allahov oprost i milost od njih veći. U tome smislu je Imam Šafiija na svojoj samrti i rekao:

*Kada sam uvidio da mi je srce surovo
i mezhebi tijesni postali,
Svu sam svoju nadu u Tvoj oprost položio.
Moji grijesi su veliki, ali kada sam ih uporedio
Sa Tvojim oprostom, Gospodaru moj,
Vidio sam da je Tvoj oprost opet veći.*

2. Traženje oprosta za učinjene grijeh, makar oni bili veliki i mnogobrojni toliko da do neba, tj. do oblaka, dodiruju, a po drugoj verziji: - makar se ne mogli okom pregledati. Uzvišeni Gospodar će Svome robu, čak i takve grijeh - ako Ga on zamoli da mu ih oprostii - oprostiti.

Od Lukmana Mudrog se pripovijeda da je svome sinu, kada ga je savjetovao, rekao: "O sinko moj, navikni jezik svoj da često izgovara: *Allahummagfir li!* / Bože, oprostii mi!, jer (kod Allaha) postoje momenti kada nikoga - ko Ga zamoli - ne odbija!"

¹¹² رواه مسلم (٦/١٧) الذكر.

El-Hasan je rekao: "Što više molite Allaha da vam oprost dok ste: u svojim kućama, za sinijom, na putu, na pijaci, na okupu i gdje god da ste, jer ne znate tačno kada se Allahov oprost spušta!"

3. Iskrena predanost vjerovanju u samo jednog Allaha (tevhid), jer je to najvažniji preduvjet za oprost grijeha. Onome kome taj preduvjet nedostaje neće biti oprošteno i obrnuto, onaj ko taj preduvjet ispunio, ispunio je najvažniji preduvjet za oprost. U tome smislu Uzvišeni Allah veli: *Allah sigurno neće oprostiti da Njemu druge smatraju ravnim, a oprostiće kome hoće ono što je manje od toga.* (En-Nisa', 116.) Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, u vezi s riječima Uzvišenog, u ranije citiranom kudsij - hadisu: "O čovječe, kada bi Mi došao sa grijesima kolika je Zemlja, a onda Me sreo, ne pripisujući Mi nikakva sudruga, Ja bih ti, kolika je ona, oprostao." kaže: "Onima koji istinski vjeruju u samo jednog i Jedinog Allaha i ni u čemu Mu nikoga i ništa ravnim ne smatraju, oprašta se i ono što se drugima koji nisu takvi ne oprašta. Kada bi čovjek koji iskreno vjeruje u Allaha i koji Mu nikada nikoga i ništa nije ravnim smatrao, svome Gospodaru došao sa grijesima kolika je Zemlja, On bi mu isto toliko oprostao. Ovo ne važi za one čije je vjerovanje u jednog Allaha krnjavo, jer čistom vjerovanju u jednoću Allaha nije svojstvena bilo kakva vrsta pripisivanja druga i jer uz takvo vjerovanje ne može ostati nikakav grijeh, budući da ono u sebi podrazumijeva takvu ljubav prema Allahu, Njegovo uzdizanje i veličanje, strahopoštovanje i nadu u oprost, koji bi grijeha - kada bi ih i bilo kolika je Zemlja - oprali. Izraz "قَرَابَ الْأَرْضِ" / "kolika je Zemlja" znači: kao da je Zemlja puna ili gotovo puna grijeha. Međutim, to je, opet, prepušteno Allahovoj, dž.š., volji koji će, ako htjedne, Svojom milošću i dobrotom, oprostiti, a ako htjedne, Svojom pravednošću i mudrošću, kazniti. U svakom slučaju, Njemu pripada dužna zahvalnost."

Neko je drugi rekao: "Onaj ko vjeruje u Jednog i Jedinog Allaha nikada neće biti bačen u Vatru kao što se bacaju nevjernici, niti će u njoj ostati, kao što će ostati nevjernici. Ako je čovjekovo vjerovanje u jednoću Allaha potpuno i iskreno, ako je srcem, jezikom i ostalim organima ispunio sve preduvjete za njega, ili bar srcem i jezikom na svojoj samrti, zaslužio je da mu svi raniji grijesi budu oprošteni i da u potpunosti bude pošteđen džehennemske vatre. Čije se srce, na riječima vjerovanja u jednoću Allaha, dokaže, iz njega sve mimo Allaha izađe i samo za Njega mjesta ostane. Ovo sve od silne ljubavi prema Allahu, Njegova veličanja, uzdizanja, i strahopoštovanja,

te nade i pouzdanja u Njegovu milost, a kada se to postigne, čovjekovi grijesi i prijestupi - makar ih bilo i koliko morske pjene - sagore, a možda se pretvore i u dobra djela. Ovakvo vjerovanje u Allahovu jednoću najskupocjeniji je kamen mudrosti (eliksir), od čije bi se i najsitnije praške - kada bi se stavila na brdo grijeha i prijestupa - grijesi pretvorili u dobra djela.”

Ibn ‘Abbas, r.a., je rekao: “Kao što Allah, dž.š., ni dobra djela od onih koji Mu pripisuju druga neće primiti, nadamo se da će i grijehe onih koji iskreno u Njegovu jednoću vjeruju, oprostiti!”

Izreke iz tradicije o vrlinama traženja oprosta:

‘Aiša, r.a., je rekla: “Blago onome ko u svojoj knjizi djela nađe zapisano da je često molio za oprost grijeha.”¹¹³

Alija, r.a., je rekao: “Allah Svoga roba ne bi nadahnjivao traženjem oprosta za učinjene grijehe, da ga je mislio kazniti.”

Katade je, Allah mu se smilovao, rekao: “Ovaj Kur’an će vas uputiti i na vaše bolesti i na vaše lijekove. Vaše bolesti su grijesi, a vaši lijekovi traženje oprosta.”

Jednog beduina, uhvaćenog za prekrivač Ka‘be, čuli su kako moli: “Bože, moje moljenje za oprost, uz moje izvođenje je šturost, a moje nemoljenje za oprost, uz znanje koliko je velika Tvoja milost je nemoć, jer sa koliko me samo blagodat obasipaš, iako si od mene neovisan i sa koliko Ti neposlušnosti uzvraćam, iako sam o Tebi ovisan. O Ti koji, kada obećaš, obećanje ispuniš, a kada zaprijetiš, oprostiš”¹¹⁴ uvedi moj veliki grijeh u Tvoj veliki oprost, o od milostivih Najmilostiviji!”

DOVA¹¹⁵

Uzvišeni Allah veli: *A kada te Moji robovi za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kada Me zamoli. Zato neka oni pozivu Mome udovolje!* (El-Bekare, 186.)

¹¹³ رواه ابن ماجه مرفوعا عن عبد الله بن بسر (٣٨١٨) الأدب و صححه الألباني.

¹¹⁴ Njegove riječi “و اذا أوعد عفا” / “a kada zaprijetiš, oprostiš” nisu u skladu sa vjerovanjem časnih predaka, r.a., jer su i Allahovo obećanje i prijetnja istina, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *Moja riječ se ne mijenja* (Kaf, 29.).

¹¹⁵ انظر الجواب الكافي لابن القيم - و جامع العلوم و الحكم لابن رجب - و احياء علوم الدين للغزالي - و شرح حديث الولي للشوكاني.

Uzvišeni, također, kaže: *Molite se ponizno i u sebi Gospodaru svome, ne voli On one koji se previše glasno mole.* (El-A'raf, 55.)

Uzvišeni, također, veli: *Gospodar vaš je rekao: "Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati! Oni koji iz oholosti neće da Me mole - ući će, sigurno, u Džehennem poniženi."* (Gafir, 60.)

Hvaljen neka je Allah, Uzvišeni, Plemeniti, Dobrostitvi i Darežljivi, koji je traženje potreba Svoga roba i njihovo obavljanje, učinio ibadetom i ne samo da mu je naredio da ih traži, nego ga u slučaju da ih neće da traži, najstrožije ukorio, to nazvao ohološću prema Gospodaru i zaprijetio mu najstrožijom kaznom: ...*Oni koji iz oholosti neće da Me mole - ući će, sigurno, u Džehennem poniženi.* (Gafir, 60.) Od Nu'mana b. Bešira se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dova je ibadet", a zatim citirao riječi Uzvišenog: *Gospodar vaš je rekao: "Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati! Oni koji iz oholosti neće da Me mole - ući će, sigurno, u Džehennem poniženi."*¹¹⁶

Ibadet je pokazivanje poniznosti i pokornosti roba prema svome Gospodaru. Dova je pokazivanje nemoći, potrebe i poniznosti od strane siromašnog roba koji sam sebi ne može pomoći i njegovo obraćanje za pomoć Uzvišenom i Svemogućem Allahu, koji mu je kadar dati sve što valja, a od njega odgnati sve što mu šteti i kod koga - iako je davao i ranijim i kasnijim generacijama, i ljudima i džinnima, sve što su tražili i sve što im je bilo potrebno - ništa ne fali i ne manjka, kao što se veli u riječima Uzvišenog: *Ono što je u vas - prolazno je, a ono što je u Allaha - vječno je.* (En-Nahl, 96.) U tome je smislu Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allahova je ruka (uvijek) puna. Njeno bogatstvo ne smanjuje ni neprekidno, obilno i danonoćno dijeljenje. Šta mislite koliko je samo On podijelio, otkako je nebesa i Zemlju stvorio, a da se od onoga što je u desnici Njegovoj, ništa nije smanjilo?"¹¹⁷

Uzvišeni Allah voli da Svoje robove obasipa blagodatima, ali voli i to da Njegovi robovi priznaju da su o Njemu ovisni, da su pred Njim ponizni, da su u svojim potrebama na Njega upućeni i da bez

¹¹⁶ رواه أبو داود (١٤٤٦) الصلاة، و الترمذی (٢٦٧/١٢) التفسير و قال: حسن صحيح، و ابن ماجه (٣٨٢٨) الدعاء، و الحاكم (٤٩٠/١٠، ٤٩١) و صححه و وافقه الذهبي و الألبانی.

¹¹⁷ رواه البخاری (٤٠٣/١٣) التوحيد، و مسلم (٨٠/٧، ٨١) الزكاة، و الترمذی (١٧٣/١١، ١٧٣) التفسير، و ابن ماجه (٧١/١) المقدمة.

Njega ne mogu. U tome smislu Uzvišeni veli: *A poslanike smo i narodima prije tebe slali i nemaštinom i bolešću ih kažnjavali ne bi li poslušni postali.* (El-En'am, 42.) Dakle, Uzvišeni Allah ljude stavlja na iskušenja, kako bi im pokazao da su o Njemu ovisni. Zato Uzvišeni Allah i voli kada mu se neko obrati sa dovom.

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Allah se na onoga ko od Njega (ništa) ne traži, ljuti."¹¹⁸

Priča se da je jedan učenjak, nekom čovjeku koga je vidio da obilazi vrata nekog od vladara, rekao: "Hej ti, koji odlaziš kod onoga ko pred tobom zatvara vrata, pokazuje ti siromaštvo i od tebe sakriva svoje bogatstvo, a zaboravljaš na Onoga ko pred tobom otvara vrata, pokazuje ti Svoje bogatstvo i govori: *Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!*

U tome smislu je i pjesnik rekao:

*Sinko, ne traži svoju potrebu od ljudi,
Nego od Onoga čija se vrata ne zatvaraju.
Allah se ljuti, ako od Njega ne tražiš,
A ljudi se ljute, ako od njih šta zatražiš.*

Uzvišeni, također, veli: *Onaj koji se nevoljniku, kada mu se obrati, odaziva i koji zlo otklanja...* (En-Neml, 62.) Ispunjenje svih potrebnih uvjeta za dovu i uklanjanje zapreka, preduvjet je za njenu valjanost i ispunjenje onoga što se njome traži. Dokazi za to su ranije navedeni kur'anski ajeti kao i brojni Poslanikovi, s.a.v.s., hadisi. Tako se u hadisu koji prenosi Selman el - Farisi kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah je stidljiv i darežljiv. Stid Ga je - kada čovjek digne ruke (i zamoli Ga) - vratiti ih prazne i očajne."¹¹⁹

Od Enesa b. Malika, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., također, rekao: "Nemojte posustati u upućivanju dove, jer niko uz dovu neće nastradati!"¹²⁰

¹¹⁸ رواه أحمد (٤٤٢/٢) و البخارى فى "الأدب المفرد" (٦٥٨) و الترمذى (٢٦٧/١٢، ٢٦٨) التفسير ، و ابن ماجه (٣٨٢٧) الدعاء ، و الحاكم (٤٩١/١) و صححه الألبانى.

¹¹⁹ رواه الترمذى (٦٨/١٣) الدعاء ، و قال: حسن غريب، و أبو داود (١٤٧٤) الصلاة، و ابن حبان (٢٣٩٩ موارد) . و الحاكم (٤٩٧/١) و صححه و وافقه الذهبى.

¹²⁰ رواه ابن حبان (٢٣٩٨ موارد) الأدعية، و الحاكم (٤٩٤/١) و قال: صحيح الاسناد و لم يخرجاه و قال الذهبى : صحيح.

Od Ebu Se'ida el-Hudrija se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Nema toga muslimana koji će Allahu uputiti dovu - s tim da u njoj nema kakva grijeha ili kidanja rodbinske veze -, a da mu Allah, zahvaljujući njoj, neće dati jedno od troje: ubrzati ono što je zamolio, pohraniti mu to za onaj svijet, ili poštediti ga sličnog zla."¹²¹

Dova je jedan od najvažnijih preduvjeta za otklanjanje neželjenog i postizanje željenog cilja. Međutim, željeni rezultat dove može izostati iz više razloga:

- zbog neispravnosti same dove, koju kao takvu iz nekog razloga - sadržaja nasilja i sl. - ne voli Allah,

- zbog nehaja u srcu, nepredanosti Allahu i neusredsređenosti na ono što se moli, za vrijeme upućivanja dove, tako da ona podsjeća na luk sa potpuno opuštenom tetivom koji ili uopće ne može izbaciti strijelu, ili je ne može dovoljno jako izbaciti pa da pogodi cilj, ili pak,

- zato što postoji neka druga zapreka za ispunjenje onoga što se u dovi moli, kao što su: haram lokma, začahurenost srca u grijesima i njegova obuzetost nemarom, strastima, zabavom i provođenjem.

Dova je jedan od najdjelotvornijih lijekova protiv nesreće. Ona nesreću odbija, od nje čuva, ne da joj da se spusti, a ako se spusti, onda je izgoni i njene udarce sprječava i ublažava. Dova naspram nesreće, u pogledu jačine, može imati tri stepena:

- da je jača od nesreće, pa da je potpuno spriječi i odgna,

- da je slabija od nesreće, pa da nesreća i pored nje pogodi čovjeka, s tim što je dova otupljuje i njene udarce olakšava i

- da su podjednako snažne pa da jedna drugu, sama, nije u stanju savladati.

PRAVILA LIJEPOG PONAŠANJA PRILIKOM UPUĆIVANJA DOVE

Da bi dova bila valjana, onaj ko je upućuje treba se držati sljedećih pravila lijepog ponašanja:

1. Da je ustrajan u dovi, potpuno siguran u njeno ispunjenje i da je iskren u onome što moli. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

¹²¹ رواه الحاكم (٤٩٣/١) و صححه و وافقه الذهبي و رواه الترمذى بمعناه عن أبى الزبير عن جابر (٢٧٣/١٢).

“Kada moli, neka niko od vas u dovi ne govori: 'Bože, oprost mi, ako hoćeš, ili Bože, smiluj mi se, ako hoćeš, nego da odlučno dovu čini, jer Allah se ne može prisiliti.’”¹²²

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je, također, rekao: “Kada Allaha molite, budite sigurni da će vam se odazvati i znajte da Allah ne prima dovu iz nemarna i bezbrižna srca!”¹²³

Sufjan b. Ujejne je rekao: “Neka nikoga od vas od dove ne odvraća to što o sebi zna, jer se Uzvišeni Allah odazvao i udovoljio molbi najgorem stvorenju, Iblisu, neka je na njega Allahovo prokletstvo, kada Ga je zamolio: *Gospodaru moj, daj mi vremena do dana kada će oni biti oživiljeni!* (El-Hidžr, 36.)

2. Da uporno moli i dovu ponavlja tri puta, jer se od Ibn Mes'uda, r.a., prenosi da je rekao: “Kada je molio, Allahov Poslanik je molio tri puta i kada je iskao, iskao je tri puta.”¹²⁴

3. Da ne požuruje i ne govori: “Već sam molio, pa mi molba nije uslišana” jer u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nekome od vas dova će biti uslišana, ukoliko ne požuri i ne kaže: 'Već sam molio, pa mi dova nije bila uslišana.’”¹²⁵

Ibn Bettal kaže: “Tj. da mu ne dosadi pa da - ističući da je već molio - ne prestane moliti, ili da pomisli da je dovoljno molio i zaslužio da mu se udovolji, pa tako postane škrt prema svome Plemenitom Gospodaru kome se nije teško odazvati i kod koga ništa ne nedostaje. U hadisu je navedeno jedno od pravila lijepog ponašanja onoga ko upućuje dovu, a to je da u traženju bude ustrajan i da ne očajava da će mu biti udovoljeno. Ovo zato, što se i na taj način dokazuje predanost Gospodaru, poslušnost prema Njemu i ističe ovisnost o Njemu.”

4. Da za svoju dovu bira odabrano vrijeme, kao što su: Dan Arefata u godini, mjesec ramazan od mjeseci, petak u sedmici i

¹²² رواه البخارى (١٣٩/١١) الدعوات ، و مسلم (٦/١٧) الذكر .

¹²³ رواه الترمذى (٢٢/١٣) الدعاء ، و فى سنده صالح بن بشر و هو ضعيف و قد حسنه المنذرى ، و رواه الحاكم (٤٩٣/١) و قال: يستقيم الاسناد و حسنه الألبانى بشاهده عند أحمد (١٧٧/٢).

¹²⁴ رواه أبو داود (١٥١٠) الصلاة بلفظ ”طأن يعجبه ان يدعو ثلاثا“ و حسنه فى تحقيق جامع الأصول (٦٣/٤).

¹²⁵ رواه البخارى (١٤٠/١١) الدعوات ، و مسلم (٥١/١٧) الذكر رواه الترمذى (٢٧٦/١٢) الدعاء و قال: حسن صحيح و أبو داود (١٤٧٠) الصلاة.

vrijeme pred zoru (sehur) u noći. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Allah svake noći, u njenoj zadnjoj trećini, silazi na nama najbliže nebo i pita: 'Ima li koga da Me zove, pa da mu se odazovem? Ima li koga da od Mene šta išće, pa da mu dam? Ima li koga da Me za oprost moli, pa da mu oprostim?'"¹²⁶

Kaže se da je Ja'kub, a.s., kada je rekao: *Zamoliću Gospodara svoga da vam oprosti*. (Jusuf, 98.) mislio na vrijeme pred zoru.

5. Da za svoju dovu iskoristi odabrane trenutke, kao što su vrijeme kada muslimanski borci, u borbi na Allahovom putu, napadaju neprijatelja, ili kada pada kiša, koja je imenovana milošću u riječima Uzvišenog: *On šalje kišu kada oni izgube svaku nadu i rasprostire milost Svoju*. (Eš-Šura, 28.) To isto vrijedi i kada je čovjek na sedždi, što potvrđuje i hadis koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., u kome stoji da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Najbliže što rob svome Gospodaru može biti je kada je na sedždi. Zato na njoj što više upućujte dovu!"¹²⁷

Odabranost vremena za dovu proizilazi iz odabranosti stanja. Tako je vrijeme pred zoru (sehur) vrijeme kada je srce najčišće, najiskrenije i najrasterećenije od smetnji, a petak i Dan Arefata su dani okupljanja vjernika, sloge, potpomaganja i usresređenosti njihovih srca prema istom cilju - traženju Allahove, dž.š., milosti.

6. Da se spusti glas, tako da ne bude ni suviše tih ni glasan, da se bude skrušeno, ponizno, te da se pokaže siromaštvo i ovisnost o Uzvišenom Allahu. U tom smislu, od Aiše se prenosi da je u vezi riječi Uzvišenog: *Ne izgovaraj na sav glas kad molitvu obavljaš, a i ne prigušuj ga!* rekla da se pod time misli na dovu.

Ebu Musa el-Eš'ari, r.a., pripovijeda: "Išli smo sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., i kada smo se približili Medini, izgovorio je tekbir, pa su i ostali ljudi dižući glas počeli izgovarati tekbire, na što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "O ljudi, obuzdajte se - tj. budite pažljivi i spustite svoje glasove -, jer Onaj koga dozivate nije ni gluh, niti"¹²⁸ odsutan, već dozivate Onoga koji sve čuje i sve vidi!"

¹²⁶ رواه البخارى (٤٦٤/١٣) التوحيد ، و مسلم (٣٨/٦) ، صلاة المسافرين ، و الترمذى (٣٠/١٣) الدعوات ، و أبو داود (١٣٠١) الصلاة.

¹²⁷ رواه مسلم (٢٠٠/٤) الصلاة ، و أبو داود (١٢٨/٣) الصلاة ، و النسائى (٢٢٦/٢) الصلاة.

¹²⁸ رواه البخارى (١٨٧/١١) الدعوات ، و مسلم (٢٥/١٧) ، الذكر.

Uzvišeni Allah hvaleći Svoga Vjerovjesnika Zekerijjaa, a.s., je rekao: *Kad je on Gospodara svoga tiho zovnuo.* (Merjem, 3.) Na drugom mjestu Uzvišeni veli: *Molite se ponizno i u sebi Gospodaru svome!* (El-A'raf, 55.)

7. Da se dova započne sa zahvalom Uzvišenom Allahu, zatim pohvalom Njegovim imenima i svojstvima, te traženjem blagoslova za Njegova Vjerovjesnika, s.a.v.s., a da se završi, također, traženjem blagoslova za Njegova Vjerovjesnika, s.a.v.s., i zahvalom Allahu. Ovo sve kao što stoji u hadisu: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je čuo kako jedan čovjek moli u namazu, a da prethodno nije pohvalio Allaha niti zamolio blagoslov za Vjerovjesnika, s.a.v.s., na što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'Ovaj je požurio.' Potom je ovoga pozvao, pa je - obraćajući se i njemu i okupljenima - rekao: "Kada neko od vas klanja, neka prvo zahvali svome Uzvišenom Gospodaru, zatim neka zamoli blagoslov za Vjerovjesnika, s.a.v.s., a neka onda moli šta hoće!"¹²⁹

8. Da vodi računa da sve što jede i pije bude lijepo, čisto i halal, jer je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni Allah je lijep i prima samo ono što je lijepo. Uzvišeni Allah je vjernicima naredio ono što je naredio i poslanicima, pa je rekao: *O poslanici, dozvoljenim i lijepim jelima se hranite i dobra djela činite!* (El-Mu'minun, 51.), a na drugom mjestu: *O vjernici, dozvoljenim i lijepim jelima koja smo vam podarili se hranite i budite Allahu zahvalni, ta vi se samo Njemu klanjate!* (El-Bekare, 172.) Zatim je spomenuo čovjeka koji dugo ostaje na putovanju, čupave kose i prašnjava, koji svoje ruke diže prema nebu i moli: 'Bože, Bože!', a hrani se haram hranom, pije haram piće, oblači haram odjeću i izdržava se haram opskrbom. Pa kako će takvom biti uslišana dova?!¹³⁰

Iako su u navedenom slučaju ispunjena četiri uvjeta za uslišanje dove, navedena u njegovim riječima:

a) "Koji dugo ostaje na putovanju", jer kada je čovjek dugo na putu, mogućnost da mu dova bude uslišana je velika, budući da je skrhan tuđinom i dugim odsustvom iz zavičaja, a iscrpljenost i podnošenje teškoća na putu, spadaju u najvažnije preduvjete za uslišanje dove.

¹²⁹ رواه الترمذی (۲۱/۱۱) الدعاء ، و أبو داود (۱۴۶۸) الصلاة ، و النسائی (۴۴/۳) السهو و قال الترمذی:

حسن صحيح.

¹³⁰ رواه مسلم (۱۰۰/۷) الزكاة ، و الترمذی (۱۱۰/۱۱) التفسير.

b) "Čupave kose i prašnjava", jer su pocijepanost odjeće, zapuštenost u izgledu, razbarušenost kose i prašnjavost dobra pretpostavka za uslišanje dove.

c) "Koji svoje ruke diže prema nebu", jer je i u drugim hadisima pohvaljeno dizanje ruku prema nebu za vrijeme upućivanja dove, kao što stoji i u ranije navedenom hadisu koji prenosi Selman el-Farisi, a u kome se kaže: "Allah je stidljiv i darežljiv. Stid Ga je - kada čovjek digne ruke (i zamoli Ga) - vratiti ih prazne i očajne."¹³¹

d) "Izgovarajući: 'Bože, Bože!", jer je upornost u dovi i ponavljanje Gospodareva imena jedna od najznačajnijih pretpostavki da će se Gospodar odazvati i onome što se moli, udovoljiti.

Međutim, i pored ispunjenja svih ovih preduvjeta za ispunjenje dove, Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Pa kako će takvom biti uslišana dova" tj. kako će biti uslišana dova onome ko se hrani haram hranom, ko pije haram piće, ko nosi haram odjeću i ko se izdržava haram opskrbom?

9) Da se prilikom upućivanja dignutih ruku okrene prema Kibli i da u dovi ne nabraja (tj. da riječi dove ne nabraja i ne izgovara u rimovnoj prozi "sedž'u"). Najbolje je moliti kur'anskim dovama i dovama naslijeđenim od Poslanika, s.a.v.s. U dovi se ne smije moliti ono što je grijeh niti prekidanje rodbinske veze, kako je već rečeno u hadisu koji pripovijeda Ebu Se'id.

10. Da se prilikom upućivanja dove od Uzvišenog Gospodara moli nešto što je obilno i veliko, jer je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Kada neko od vas nešto od Allaha moli, neka moli ono što je obilno i veliko, jer Njemu nije ništa teško."¹³²

11. Da se ispuni osnovni preduvjet za uslišanje dove, a to je da se Onaj koji ju upućuje iskreno pokaje, da izgladi sporove sa drugim ljudima, da se posveti Uzvišenom Allahu i da bude ubijeđen da će mu se On na dovu odazvati, jer Uzvišeni veli:

A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli. Zato neka oni pozivu Mome udovolje! (El-Bekare, 186.).

¹³¹ تقدم تخريجه همامش (١١٩).

¹³² رواه مسلم (٦/١٧) الذكر.

Prema tome, robovo odazivanje na poziv Uzvišenog Allaha je preduvjet da bi se Allah odazvao na njegovu dovu i udovoljio njegovu moljenju, kao što Vjerovjesnik, s.a.v.s., u kudsi-hadis u prenosi od svoga Uzvišenog Gospodara primjer o Allahovom štićeniku, koji se Uzvišenom Allahu približava sve dok ga ne zavoli, a za onoga koga zavoli On veli: "... a ako od Mene šta zatraži, Ja ću mu dati."¹³³

BLAGOSILJANJE VJEROVJESNIKA, S.A.V.S.¹³⁴

Uzvišeni Allah veli: *Allah i meleki Njegovi blagosilju Vjerovjesnika. O vjernici, blagosiljajte ga i vi i šaljte mu pozdrav!* (El-Ahzab, 56.) Ibn Kesir, Allah mu se smilovao, u vezi s ovim ajetom kaže: "U ovom ajetu Uzvišeni Allah Svoje robove upoznaje sa visokim položajem - kod Njega - u višem svijetu - Njegova roba i vjerovjesnika (Muhammeda), gdje ga On, pred odabranim i Njemu bliskim melekima hvali i blagosilja, te da ga i meleki blagosiljaju. Uzvišeni, zatim, naređuje i nižem svijetu da ga i on blagosilja i pozdrave mu šalje, kako bi u njegovom hvaljenju zajedno učestvovala oba svijeta; i viši i niži."

Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, u svome djelu "جلاء الأفهام" kaže: "To znači: Ako Allah i Njegovi meleki njega blagosiljaju, blagosiljajte ga i vi, jer nikome nije preče da ga blagosilja i pozdrave mu više šalje, nego vama, zato što vam je on, zahvaljujući blagodarnosti svoga poslanstva i svoje misije, pružio čast i dobrobit i ovoga i onoga svijeta."

Šta znači blagosiljanje Vjerovjesnika, s.a.v.s. ?

Ebu el-'Alije kaže: "Allahovo blagosiljanje Vjerovjesnika, s.a.v.s., znači njegovo hvaljenje u društvu meleka, a njegovo blagosiljanje od strane meleka znači njihovo moljenje za njega."¹³⁵

Ibn Abbas, r.a., je rekao da riječ "blagosilju" znači "za njega mole sreću / beričet."¹³⁶

Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, kaže: "Naređeno blagosiljanje u ovome ajetu je moljenje Allaha i Njegovih meleka da ga blagoslove, tj. da ga pohvale, pokažu njegovu odabranost, počaste i učine sebi bliskim."

¹³³ حديث الولي رواه البخاري (٣٤٠/١١ ، ٣٤١) الرقاق ، و أبو نعيم (٤/١).

¹³⁴ انظر تفسير ابن كثير - و جلاء الأفهام لابن القيم - فضل الصلاة على النبي صلعم للجبهضمي بتحقيق الألباني.

¹³⁵ ذكره البخاري تعليقا بصيغة الجزم.

¹³⁶ ذكره البخاري تعليقا بصيغة الجزم .

Pohvaljenost Vjerovjesnikova, s.a.v.s., blagosiljanja:

Od Abdurrahmana b. Avfa, r.a., se pripovijeda da je rekao: "Došao sam kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., i zatekao ga na sedždi, pa (mi) je nakon duge sedžde rekao: 'Došao mi je Džibril i rekao mi: - Ko tebe blagoslovi, ja ću njega blagosloviti, i ko tebi pozdrav pošalje, ja ću njemu pozdrav poslati - pa sam iz zahvalnosti prema Allahu na sedždu pao.'" ¹³⁷

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ko mene blagoslovi jednom, Allah će njega blagosloviti deset puta." ¹³⁸

Od Ja'kuba b. Zejda b. Talhe et-Tejmijje se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Došao mi je glasnik od moga Gospodara i saopćio mi: 'Nema roba koji će tebe blagosloviti jednom, a da njega Allah neće blagosloviti deset puta. 'Na to je ustao jedan čovjek i rekao: 'Allahov Poslaniče, pola svoje dove posvetiću tebi' - na što mu je on odgovorio: 'Kako hoćeš.' Na to je ovaj upitao: 'Kako bi bilo da ti posvetim dvije trećine svoje dove?' - pa mu je rekao: 'Kako hoćeš.' Zatim je ovaj rekao: 'Posvetiću ti svu svoju dovu' - na što mu je on rekao: 'Onda će te Allah rasteretiti briga i na ovome i na budućem svijetu.'" ¹³⁹

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ponižen je čovjek u čijem se prisustvu spomenem, pa me ne blagoslovi. Ponižen je čovjek koji dočeka da kod njega ostare roditelji, pa zahvaljujući njima ne uđe u Džennet. Ponižen je čovjek koji dočeka da ramazan dođe i prođe, pa mu u njemu ne bude oprosteno." ¹⁴⁰

Od Alija b. el-Husejna se prenosi da je rekao: "Pričao mi je moj otac, a njemu djed da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Ne pravite od moga kabura mjesto za svetkovanje, već me blagosiljajte i pozdrave mi šalžite, jer će mi vaši blagoslovi i pozdravi stići, ma gdje vi bili.'" ¹⁴¹

¹³⁷ رواه الحاكم (٥٥٠/١) و أحمد و الجهضمي و قال الحاكم: صحيح الاسناد و لم يخرجاه. و قال الألباني: صحيح لطرقة و شواهد.

¹³⁸ رواه مسلم (١٢٨/٤) الصلاة، و الترمذی (٢٧٠/٢) الصلاة، و أبو داود (١٥١٦) الصلاة، و النسائي (٥٠/٣) السهو.

¹³⁹ رواه الجهضمي (٢٨، ٢٩) و قال الألباني: هذا مرسل صحيح الاسناد و يشهد له ما بعده.

¹⁴⁰ رواه الترمذی (٦٤١٣ تحفة الدعاء) و قال: هذا حديث حسن غريب من هذا الوجه و الحاكم (٥٤٩/١) الدعاء مقتصرًا على الفقرة الأولى و قال الألباني اسناده صحيح و رجاله رجال الصحيح.

¹⁴¹ رواه أبو داود (٢٠٢٦) المناسك، و أحمد (٣٦٧/٢) و حسنه الحافظ و قال الألباني: صحيح بطرقة و شواهد.

Od Abdullaha b. Mes'uda se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Allah ima posebnu vrstu meleka koji putuju i koji mi od mojih sljedbenika prenose pozdrave."¹⁴²

Od El-Hasana se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dovoljan znak nečije škrtosti je da u njegovom prisustvu budem spomenut, pa da na mene salavat ne donese."¹⁴³

Od Muhammeda b. Alija se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U čijem prisustvu budem spomenut, pa salavat ne donese na mene, skrenuo je sa puta za Džennet."¹⁴⁴

Od Abdullaha b. Amra se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko mene blagoslovi ili za mene zamoli visok položaj u Džennetu (الوسيلة), zaslužio je da se za njega zauzmem na Sudnjem danu."¹⁴⁵

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nijedna se grupa ljudi u društvu nije sastala i posjedila, ne spomenuvši Allaha i ne blagoslovivši svoga Vjerovjesnika, s.a.v.s., a da zbog toga svoga sastanaka na Sudnjem danu neće zažaliti. Ako htjedne, On (Allah) će im oprostiti, a ako htjedne, kazniće ih."¹⁴⁶

Kako se Vjerovjesnik, s.a.v.s., blagosilja?

Od Ibn Mes'uda el-Ensarije se prenosi da je rekao: "Dok smo sjedili u društvu sa Sa'd b. Ubadom, prišao nam je Vjerovjesnik, s.a.v.s., pa mu je Bišr b. Sa'd rekao: 'Allah nam je, Allahov Poslaniče, naredio da te blagosiljamo, pa (nam reci) kako ćemo te blagosiljati! On (tj. Mes'ud) kaže: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je šutio, tako da smo poželjeli da ga ovaj nije ni upitao. Zatim je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: - Izgovarajte: 'Bože, blagoslovi Muhammeda i porodicu Muhammedovu, kao što si blagoslovio Ibrahima i porodicu Ibrahimovu i podaj sreću

¹⁴² رواه النسائي (٤٣/٣) السهو ، و الحاكم (٤٢١ / ٢) التفسير و صححه و وافقه الذهبي و قال الألباني: اسنده صحيح رجاله رجال الصحيح.

¹⁴³ رواه الترمذي (٣٦١٤) الدعوات تحفة و قال: حسن صحيح و الحاكم (٥٤٩/١) الدعاء و قال الألباني: مرسل صحيح يشهد له ما قبله.

¹⁴⁴ رواه الجهضمي في فضل الصلاة على النبي صلعم ... ص (٤٥) و قال الألباني: اسنده مرسل جيد.

¹⁴⁵ رواه مسلم (٨٥/٤) الصلاة ، و أبو داود (٥١٩) الصلاة و الترمذي (١٠٢/١٣) المناقب ، و النسائي (٢٦ ، ٢٥/٢) الأذان

¹⁴⁶ رواه الترمذي (٣٤٤٠) تحفة الدعاء و حسنه ، و صححه الألباني في الصحيحة. و معنى ترة أى حسرة.

Muhammedu i porodici Muhammedovoj, kao što si dao sreću Ibrahimu i porodici Ibrahimovoj među svjetovima. Ti si hvaljen i slavljén! A već znate kako se pozdrav upućuje.”¹⁴⁷

Koristi i plodovi od blagosiljanja Poslanika, s.a.v.s., su:

1. Pokoravanje zapovijedi Uzvišenog Allaha i pristajanje uz Njega i Njegove meleke u njihovom blagosiljanju Vjerovjesnika, s.a.v.s.

2. Zasluživanje za svaki blagoslov donesen na Vjerovjesnika, s.a.v.s., deset blagoslova od Uzvišenog Allaha.

3. Zasluživanje Vjerovjesnikova, s.a.v.s., zauzimanja na Sudnjem danu (šefa'ata), pogotovu ako se još uz blagoslov za njega zamoli visoki položaj u Džennetu (الوسيلة).

4. Zasluživanje rasterećenja od briga, kako je ranije navedeno u hadisu koji pripovijeda Zejd b. Talha.

5. Onome ko blagosilja Vjerovjesnika, s.a.v.s., blagosiljanje pomaže da ide putem za Džennet, a onoga ko ga ne blagosilja, neblagosiljanje odvodi sa puta za Džennet.

6. Onaj ko blagosilja Vjerovjesnika, s.a.v.s., zaslužuje lijep spomen i blagoslov od Uzvišenog Allaha. Ovo zato što onaj ko blagosilja Vjerovjesnika, s.a.v.s., Allaha moli da Svoga Poslanika i njegovu porodicu pohvali, počasti i blagoslovi, a takva dova je, bez ikakve sumnje, uslišana, pa na taj način i onaj ko blagosilja za svoje dobro djelo dobija nagradu.

7. Blagosiljanje je preduvjet trajne ljubavi između roba i Allahova Poslanika, s.a.v.s. Sve što se Poslanik, s.a.v.s., više blagosilja, ta veza ljubavi je sve jača. To je jedna od karika u lancu vjerovanja koja se ni na jedan drugi način ne može postići. Blagosiljanje je, također, preduslov za sve veću Poslanikovu ljubav prema svome sljedbeniku - muslimanu i za Poslanikovo, s.a.v.s., upoznavanje sa imenom onoga ko ga blagosilja. Zar čovjek može imati veću čast od one koja mu se ukazuje prilikom pominjanja njegova imena pred Allahovim Poslanikom, s.a.v.s.?

¹⁴⁷ رواه مسلم (١٢٤/٤ ، ١٢٥) الصلاة ، و مالك في الموطأ (١٦٥/١ ، ١٦٦) و الترمذی (٩٥/١٢) التفسير ، و أبو داود (٩٦٧) السهو و النسائي (٤٥/٣ ، ٤٦).

Najodabranije prilike za blagosiljanje Poslanika, s.a.v.s., su:

1. Najvažnija i najdokazanija prilika za blagosiljanje Vjerovjesnika, s.a.v.s., je na zadnjem sjedenju (tešehhudu) u namazu. Svi su muslimani jednoglasnog mišljenja da je njegovo blagosiljanje u namazu vjerzakonom propisano, s tim što nisu suglasni o stepenu obaveznosti.

2. Za vrijeme dženaze-namaza poslije drugog tekbira. U tom smislu od Ez - Zuhrija se prenosi da je rekao: "Čuo sam od Ebu Umame b. Sehla b. Hunejfa kada je Se'idu b. el-Musejjibu rekao: 'U dženazi-namazu sunnet je proučiti Fatihu, blagosloviti Vjerovjesnika, s.a.v.s., iskreno se zamoliti za umrlog, učeći dovu samo jednom, a zatim u sebi predati selam.'"¹⁴⁸

3. Kada se spomene Allahov Poslanik, s.a.v.s., s tim što nema jednoglasnog mišljenja o stepenu obaveznosti, kada se svaki put spomene ime Allahova Poslanika, s.a.v.s. Et-Tahavi i el-Halimi kažu: "Svaki put kada se spomene Poslanikovo, s.a.v.s., ime, vadžib je blagosloviti ga." Drugi, pak, kažu da je to mustehab, a ne obaveza iz koje bi proizilazio grijeh onoga ko to propusti učiniti.

4. Prilikom ulaska u džamiju i izlaska iz džamije. Od Fatime, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada ulaziš u džamiju izgovori: 'U ime Allaha! Pozdrav Allahovu Poslaniku! Bože, blagoslovi Muhammeda i porodicu Muhammedovu, oprosti nam i otvori vrata Tvoje milosti!', a kada završiš (tj. kada izlaziš) ponovo to izgovori, s tim što ćeš sada reći: '... i otvori nam vrata Tvoje dobrostivosti!'"¹⁴⁹

5. Poslije slušanja ezana, jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada čujete mujezina, ponavljajte ono što on izgovara, a zatim me blagoslovite, jer ko mene blagoslovi jednom, Allah će njega blagosloviti deset puta. Zatim zamolite Allaha da mi da visok položaj u Džennetu (الوسيلة) jer je to mjesto u Džennetu koje zasluži samo jedan Allahov rob, a ja se nadam da ću to biti ja. Ko za mene zamoli to mjesto u Džennetu (الوسيلة), zaslužio je moje zauzimanje za njega na Sudnjem danu (šefa'at)."¹⁵⁰

¹⁴⁸ رواه النسائي مختصراً (٧٥/٤) الجنايز ، و الحاكم بمعناه (٣٦٠/١) الجنايز و صححه على شرط الشيخين و وافقه الذهبي و الألباني.

¹⁴⁹ رواه ابن ماجه (٧٧٢) المساجد ، و الترمذی (١١/٢) الصلاة و حسنه و صححه الألباني بشواهده.

¹⁵⁰ تقدم هامش (١٤٥).

6. Prilikom upućivanja dove, jer se u hadisu koji prenosi Fudala b. Ubejd, drug Allahova Poslanika, s.a.v.s., kaže: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., čuo je kako jedan čovjek moli u namazu, a da prethodno nije pohvalio Allaha, niti zamolio blagoslov za Vjerovjesnika, s.a.v.s., na što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'Ovaj je požurio.' Potom je ovoga pozvao, pa je - obraćajući se i njemu i okupljenima - rekao: "Kada neko od vas klanja, neka prvo zahvali svome Uzvišenom Gospodaru, zatim neka zamoli blagoslov za Vjerovjesnika, s.a.v.s., a neka onda moli šta hoće!"¹⁵¹

7. U petak, jer u hadisu koji prenosi Evs b. Evs stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vaš najbolji dan je petak. U njemu je stvoren Adem, u njemu je umro, u njemu će se puhnuti (u rog) i u njemu će biti udar. Zato me što više blagosiljajte, jer se vaši blagoslovi meni pokazuju." "Allahov Poslaniče," - upitali su - "kako će ti se, kada istruhneš, pokazivati naša blagosiljanja?" - na što je on odgovorio: "Allah je zemlji zabranio da jede tijela vjerovjesnika."¹⁵²

8. Prilikom hutbe za vrijeme džuma-namaza, bajram-namaza, kišne dove i slično.

9. Prilikom ustajanja i napuštanja druženja.

10. Prilikom vjeridbe žene za ženidbu.

NOĆNI NAMAZ (KIJAMU-L-LEJL)¹⁵³

Uzvišeni Allah veli: *Bokovi njihovi se postelja lišavaju i oni se Gospodaru svome iz straha i želje klanjaju, a dio onoga što im Mi dajemo udjeljuju.* (Es-Sedžda, 16.), a nakon toga dodaje: *I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju,* (Es-Sedžda, 17.)

Opisujući dobročinitelje, Uzvišeni Allah na drugom mjestu kaže: *Noću su samo malo spavali, i u praskozorje oprost od grijeha molili.* (Ez-Zarijat, 17.-18.) Od Katade i Mudžahida se prenosi da to znači da

¹⁵¹ تقدم تخريجه هامش (١٢٩).

¹⁵² رواه أبو داود (١٠٣٤) الصلاة، والنسائي (٩١/٣، ٩٢) الجمعة، وابن ماجه (١٠٨٥) الصلاة، والحاكم (٢٧٨/١) الجمعة و صححه على شرطهما و وافقه الذهبي على شرط البخاري و صححه الألباني.

¹⁵³ انظر فتح الباري شرح صحيح البخاري و احياء علوم الدين .

po čitavu noć, sve do sabaha nisu spavali, već je u ibadetu provodili. Od Ibn Abbasa se prenosi da je u tom smislu rekao: "Znala bi im proći po čitava noć, a da oka ne bi sklopili."

Uzvišeni, također, veli: *Da li je onaj koji u noćnim satima u molitvi vrijeme provodi, padajući licem na tle i stojeći, strahujući od onoga svijeta i nadajući se milosti Gospodara svoga.* (Ez-Zumer, 9.) Šejhu-l-Islam kaže da izraz "*kanut* - قنوت" ovdje znači: ustrajnost u pokornosti i da se onaj koji dugo ostaje na kijamu, ruku'u i sedždi naziva "*kanit* (om)".

Opisujući one koji istinski robuju Milostivom, Uzvišeni kaže: *... i oni koji provode noći pred Gospodarom svojim na tle padajući i stojeći.* (El-Furkan, 64.)

Buharija u "Poglavlju o odabranosti noćnog namaza" navodi lanac prenosilaca hadisa na čijem je kraju Abdullah b. Omer koji kaže: "Za života Vjerovjesnika, s.a.v.s., bio je jedan čovjek koji bi - kada bi nešto usnio - svoj san pričao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., pa sam i ja poželio da mi je šta usniti i ispričati Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Tako sam jedanput, dok sam još bio dječak - dok sam, u doba Allahova Poslanika, s.a.v.s., spavao u džamiji - usnio da su me dva meleka uzela i odvela do Vatre koja mi se učinila da je obzidana kao bunar i da ima dva stupa. U njoj sam vidio neke ljude koje sam odranije poznavao, pa sam počeo učiti: 'Utječem se Allahu od Vatre!', pa nas je sreo još jedan melek koji me je upitao: 'Šta ti je, šta si se prepao?' San sam ispričao Hafsi, a Hafsa ga je ispričala Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., koji je rekao: 'Divan li je Abdullah čovjek, samo da još noću ustaje i klanja!'¹⁵⁴ Poslije toga, on je spavao samo, sasvim mali dio noći."¹⁵⁵

Dokaz da je noćni namaz odabran su Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "Divan li je Abdullah čovjek, samo da još noću ustaje i klanja!", jer se pod Njegovim riječima: "Divan li je čovjek..." podrazumijeva onaj ko noću ustaje i klanja. Druga poruka ovog hadisa je da noćni namaz odvraća nesreću.

U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Poslije propisanih (tj. farz) namaza, najbolji namaz je noćni namaz."¹⁵⁶

¹⁵⁴ Odavde pa do kraja su riječi Abdullah b. Omerova sina Salima.

¹⁵⁵ رواه البخارى (٦/٣) التهجد .

¹⁵⁶ رواه مسلم (٥٥/٨) الصيام ، و أبو داود (٢٤١٢) الصوم ، و الترمذى (٢٢٧/٢) الصلاة ، و النسائى (٢٠٧/٣) قيام الليل .

Od 'Ali b. Ebu Taliba, r.a., se pripovijeda da je njemu i Fatimi, Vjerovjesnikovoj kćerci Allahov Poslanik, s.a.v.s., jedne noći pokucao na vrata i upitao ih: "Zar ne klanjate?" - pa sam rekao: 'Allahov Poslaniče, naše su duše u Allahovoj ruci i On ih oživljava (tj. budi) kada On hoće' - pa se, kada sam to rekao, okrenuo ništa mi ne odgovorivši. Zatim sam ga čuo kako odlazeći i udarajući se po stegnu govori: ... *ali je čovjek, više nego iko, spreman da raspravlja*.¹⁵⁷ (El-Kehf, 54.)

Ibn Bettal kaže: "I ovaj slučaj je dokaz koliko je noćni namaz odabran i pohvaljeno buđenje ukućana i rodbine radi njegovog obavljanja."

Et-Taberi u vezi ovoga slučaja kaže: "Da Vjerovjesnik, s.a.v.s., nije znao za posebnu odabranost noćnog namaza, on sigurno ne bi uznemiravao svoju kćerku i svoga amidžića, pogotovo u vrijeme koje je Allah Svojim stvorenjima odredio za počinak. Međutim, on je za njih odabrao ono što je po njih bolje."

Kako je Vjerovjesnik, s.a.v.s., obavljao noćni namaz?

1. Dužina noćnog namaza:

Od Abdullaha b. Mes'uda, r.a., se prenosi da je rekao: "Klanjao sam sa Vjerovjesnikom, s.a.v.s., noćni namaz pa je toliko dugo ostao na kijamu da sam pomišljao da učinim nešto što ne valja." Upitali smo ga: "A šta si to pomišljao?" - pa je rekao: "Pomišljao sam da sjedem, a da Vjerovjesnika, s.a.v.s., ostavim (sama¹⁵⁸ na kijamu)."

El-Hafiz kaže: "U ovom hadisu je dokaz da se Vjerovjesnik, s.a.v.s., opredijelio za oduljenje noćnog-namaza. Ibn Mes'ud je tada bio u snazi i privržen slijeđenju Vjerovjesnika, s.a.v.s., i sigurno da ne bi pomišljao na sjedanje, da Vjerovjesnik, s.a.v.s., nije neobično dugo ostao na kijamu. Međutim, mnogi ashabi, kao i drugi poslije njih, smatrali su da je bolje u namazu obaviti što više ruku'a i sedždi. U tom smislu, u hadisu koji prenosi Sevban, a bilježi Muslim, stoji da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "U najbolja djela spada činiti što više

¹⁵⁷ رواه البخارى (١٠/٣) التهجد ، و مسلم (٦٤/٦) المساجد.

¹⁵⁸ رواه البخارى (١٩/٣) التهجد ، و مسلم (٦٣/٦) المساجد.

U pogledu ovog slučaja en-Nevevi kaže: "Ovo je dokaz da prema imamima i starijim osobama treba biti učitiv i da im se ni riječima ni djelima ne treba suprotstavljati, izuzev ako se radi o nečemu što nije dozvoljeno." Islamski učenjaci su jednoglasni u mišljenju da muktedija, kako u farz namazu, tako i u nafile - ukoliko ne može stajati na kijamu - kijam može obaviti i sjedeći. To što to nije učinio Ibn Abbas, bilo je iz poštovanja prema Vjerovjesniku, s.a.v.s. Vidjeti: (٦٣/٦ - شرح النووى على صحيح مسلم).

sedždi.”¹⁵⁹ Zato izgleda da to zavisi od čovjeka do čovjeka i od slučaja do slučaja. Muslim u svojoj Zbirci bilježi hadis koji pripovijeda Huzejfe, u kome on kaže da je jedne noći klanjao noćni-namaz sa Vjerovjesnikom, s.a.v.s., u kome je Vjerovjesnik, s.a.v.s., na jednom rekatu, proučio (tri najduže sure) El-Bekare, Ali ‘Imran i En-Nisa’ i da je - kada god bi naišao na ajet u kome se hvali Gospodar - Gospodara pohvalio, kada bi naišao na ajet u kome se nešto moli, Allaha zamolio i kada bi naišao na ajet u kome se traži Allahova zaštita, od Allaha zaštitu zatražio, te da bi na ruku‘u ostao koliko i na stajanju, ponovo se uspravio i ostao uspravno koliko i preget na ruku‘u, a onda pao na sedždu i na njoj ostao koliko i na stajanju,¹⁶⁰ a za to je potrebno, najmanje, oko dva sahata. Možda je Vjerovjesnik, s.a.v.s., cijelu tu noć proveo u namazu? Što se, ostalih noći tiče, po kazivanju ‘Aiše, On je u noćnom-namazu obično provodio oko jedne trećine noći.”

Kako i koliko je Vjerovjesnik, s.a.v.s., noći provodio u namazu?

Od Abdullaha b. Omera, r.a., se prenosi da je rekao: “Jedan čovjek upitao je Allahova Poslanika kako se klanja noćni namaz, pa mu je rekao: “Dva po dva (rekata), a ako se bojiš da te ne zatekne sabah, onda klanjaj bar jedan (rekat)!”¹⁶¹

El-Hafiz u *El-Fethu* kaže: “Što se tiče hadisa koji pripovijeda Ibn Omer, najbolje je da se sljedbenici njega pridržavaju, jer je to odgovor na konkretno pitanje.”

Od ‘Aiše, r.a., se prenosi da je rekla: “Vjerovjesnik, s.a.v.s., bi noću klanjao trinaest rekata, od kojih je jedan rekat vitr-namaza i dva rekata sabaha.”¹⁶²

U zbirkama sahih hadisa od Buharije i Muslima, od nje se, također, prenosi da je rekla: “Između jacije i sabah-namaza Allahov Poslanik, s.a.v.s., bi klanjao još po jedanaest rekata, pri čemu bi, na svaka dva rekata, predavao selam i na kraju klanjao vitre sa jednim rekatom.”¹⁶³

¹⁵⁹ رواه مسلم (٢٠٥/٤) الصلاة بمعناه ، و الترمذی (٣٨٦) الصلاة بمعناه كذلك.

¹⁶⁰ رواه مسلم (٦١/٦ ، ٦٢) صلاة المسافرين ، و أبو داود (٨٦٠) الصلاة بمعناه ، و النسائي (١٧٦/٢ ، ١٧٧) الافتتاح مختصراً.

¹⁶¹ رواه البخاری (٢٠/٣) التهجد ، و مسلم (٢٢٦/٢ ، ٢٢٧) الصلاة.

¹⁶² رواه البخاری (٢٠/٣) التهجد ، و مسلم (٥٢/٦ ، ٥٣) الصلاة.

¹⁶³ رواه البخاری (٧/٣) التهجد ، و مسلم (١٦/٦) الصلاة.

U koje doba je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ustajao na noćni namaz?

Od Enesa, r.a., se prenosi da je rekao: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., bi u mjesecu mrsio toliko da bi mi znali pomisliti da (nikako) ne posti i postio toliko da bi mi znali pomisliti da nikako ne mrsi. Kada bi noću pomislio da ne klanja, vidio bi ga da klanja, a kada bi pomislio da ne spava, vidio bi ga da spava." ¹⁶⁴

El-Hafiz u *El-Fethu* kaže: "Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., je potvrđeno da je on klanjao i na početku noći, i u sredini noći i na kraju noći. Međutim, u hadisu koji prenosi Abdullah b. 'Amr b. el-'As, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je dao do znanja koji je noćni namaz najdraži Uzvišenom Allahu, rekavši: "Allahu najdraži namaz je namaz kakav je klanjao Davud, a.s. Allahu najdraži post je Davudov post. On bi spavao pola noći, trećinu provodio u namazu i ponovo legao u zadnjoj šestini i jedan dan postio, a drugi dan mrsio." ¹⁶⁵

El-Muhelleb kaže: "Davud, a.s., bi legao i zaspao na početku noći. Zatim bi, u vrijeme u kome Allah doziva: 'Ima li ko da šta traži, pa da mu dam?', ustao i klanjao. Zatim bi prillegao koliko je potrebno da se odmori od iscrpljenosti od noćnog namaza u ostatku noći. To je taj san u vrijeme sehura. Ovaj način obavljanja noćnog namaza postao je omiljen zato što se daje oduška duši i što se izbjegava moguća mrzovolja. Allahov Poslanik, s.a.v.s., u tome je smislu rekao: "Allahu neće dodijati dok vama ne dodije." ¹⁶⁶ Prema tome, Allah, dž.š., voli da Svojom dobrostivošću što duže obasipa i da Svoje dobročinstvo što više izljeva. Gore navedeni način obavljanja noćnog namaza je lakši, jer kratak san poslije noćnog namaza odmara tijelo, otklanja štetnost nespavanja i klonulost tijela, za razliku od nespavanja sve do sabaha. Čovjek ovako sabah-namaz dočekuje odmoran, pa se kako njemu, tako i ostalim dnevnim obavezama, aktivnije i predanije može posvetiti. Osim toga, to je najbolji način da se izbjegne oholost, jer san u zadnjoj šestini noći vraća svježinu licu i vitalnost tijelu, što čovjeku omogućava da pred onim ko ga vidi sakrije u čemu je noć proveo. Na ovo ukazuje Ibn Dekik el-'Id."

¹⁶⁴ رواه البخاری (۲۲/۳) التهجید.

¹⁶⁵ رواه البخاری (۱۶/۳) التهجید.

¹⁶⁶ رواه البخاری (۳۶/۳) التهجید ، و مسلم (۷۱/۶) صلاة المسافرين.

U koju vrstu propisa spada noćni namaz?

Ibn Abdulberr kaže: "Pojedini, rijetki tabi'ini smatrali su da je noćni namaz obavezan (vadžib) makar koliko je potrebno da se pomuže ovca." Međutim, islamski učenjaci su mišljenja da je on pohvalan (mendub). Et-Tirmizi od Ishaka b. Rahevejha navodi da je rekao: "Noćni namaz je namaz onih koji se druže sa Kur'anom." Ovakvo mišljenje se prenosi i od El-Hasana. Bit će da je to i najispravnije mišljenje. Ni u njemu nema nedvosmislene izjave o obaveznosti noćnog namaza."

Olakšavajući faktori za obavljanje noćnog namaza:

Znaj da je redovito obavljanje noćnog namaza izuzetno teško i naporno, osim onima kojima to Uzvišeni Allah olakša. Postoji ukupno sedam olakšavajućih faktora za redovito obavljanje noćnog namaza, od kojih su četiri vanjske, a tri unutrašnje prirode.

Vanjski faktori:

1. Da se puno ne jede i ne pije, pa da se čovjek snu ne može oduprijeti. U tome smislu neko je mudro rekao: "Ne jedite puno, pa da morate piti puno i spavati puno!"

2. Da se preko dana ne opterećuje svakodnevnim poslovima koji previše iscrpljuju fizičku i psihičku snagu čovjeka, budući da se tako premoren čovjek ne može oduprijeti snu.

3. Da se ne preskače svakodnevno kratko priližeganje u popodnevnim satima (kajlula), kako bi se moglo izdržati nespavanje noću i obavljanje noćnog namaza.

4. Da se vodi računa da se preko dana što manje griješi, jer griješenje otupljuje srce i sprječava da milost padne na njega.

I vladari na ovome svijetu, samo onima koji su im potpuno vjerni, pokorni i naklonjeni, dozvoljavaju da se sa njima osamljuju i u privatnom životu druže i razgovaraju.

Pripovjeda se da su se neki Ibn Mes'udu, r.a., požalili da ne mogu izdržati redovno obavljanje noćnog namaza, pa im je rekao: "Od njega vas udaljavaju (vaši) grijesi."

El-Hasanu je se, također, jedan čovjek požalio riječima: "Ne mogu izdržati noćni namaz, pa mi propiši kakav lijek?" - na što mu je

on rekao: "Ne budi prema Njemu (tj. Allahu) nepokoran preko dana, pa će ti pomoći da pred Njim bdiješ preko noći!"

Od Es-Sevrija se pripovijeda da je rekao: "Zbog jednog grijeha koji sam počinio, pet mjeseci nisam mogao obavljati noćni namaz."

Od El-Hasana se, Allah mu se smilovao, pripovijeda da bi - kada bi otišao na pijacu i čuo šta sve na njoj govore - imao običaj reći: "Mislim da ovi imaju teške i zle noći." Sve vrste grijeha na svoj način zazivaju surovost srca i odvrćaju od redovnog obavljanja noćnog namaza, mada se po jačini utjecaja, posebno izdvaja haram zalogaj. Za razliku od njega, halal zalogaj, kao malo šta drugo, čisti srce i pokreće ga na dobro. To najbolje znaju oni koji prate i kontroliraju svoje srce, jer su se u to kroz praksu, koja ima utemeljenje u Šerijatu, uvjerili. Zato je neko od njih, s pravom primijetio: "Koliko je samo zalogaja zbog kojih se propušta noćni namaz! Koliko je samo pogleda zbog kojih se ne uči Kur'an! Čovjeku se ponekad zbog haram lokme ili nevaljala djela, ne da da izvršava (obavlja) sunnet (tj. noćni namaz)."

Unutrašnji faktori:

1. Čistoća srca i njegova nepokvarenost novotarijama, mržnjom prema muslimanima i nepotrebnim radoznalostima vezanim za ovaj svijet. Ovo posljednje, zato što onome ko je preokupiran ovosvjetskim problemima, ne polazi za rukom da se noću budi i ustaje, a i ako ustane, ne razmišlja o namazu, već o svojim ovosvjetskim brigama i poslovima, lutajući po svojim grijешnim mislima. O takvima je pjesnik davno rekao:

*Portir mi reče da još spavaš,
Kad ono ti, i kad si budan, spavaš!*

2. Strah od grijeha i bojazan od smrti, drže srce uvijek budnim, tako da se čovjeku - čim se sjeti provalija džehennemske vatre i strahota Sudnjega dana - odmah razbije san. U tome se smislu od Abdullaha b. Revvahe prenosi da je rekao: "Kada se Allahovu robu spomene Džennet, dugo uzdiše za njegovim ljepotama, a kada mu se spomene Džehennem, odjednom mu se pospanost razbije." Ibn Mubarek, Allah mu se smilovao, je u stihu rekao:

*Šim ih mrak noći pritisne, oni se usplahire,
Da njeno osvratanje na ruku' u dočekaju.
Strah razbije njihov san, pa na namaz ustanu,
Dok dunjalučari, osjećajući se sigurnim, spavaju.*

Neko je drugi, također, u stihu rekao:

*Kur'an svojim obećanjima i prijetnjama sprječava
da se oči zatvore, pa budne noći provode,
Riječi Gladara Uzvišenog su, kako treba, razumjele
Da Mu vratovi moraju biti pogeti i pokorni.*

3. Čovjekovo shvaćanje vrijednosti noćnog namaza, onako kako se o njemu, u navedenim ajetima i tradiciji govori, potrebno je i zato kako bi se u njemu pobudila nada i želja za nagradom, a kada se to postigne, u njemu će sve više jačati želja za što višim položajem u Džennetu.

Šta tradicija kaže o noćnom namazu?

Od Ibn el-Munkedira se pripovijeda da je rekao: "Od poslastica ovoga svijeta ostale su samo tri: noćni namaz, susret sa braćom u vjeri i namaz u džematu."

Od Ebu Sulejmana se pripovijeda da je rekao: "Noćni namaz onima koji ga obavljaju, slađi je od noćne zabave onima koji svoje noći u njoj provode. Da nije noći i noćnog namaza, na ovome svijetu ne bih poželio ni jednog trena više ostati."

Ibn Mes'ud, r.a., bi - kada bi se smirila noć i svijet pospao - ustao i počeo klanjati i učiti tako da bi se sve do sabaha, poput zujanja pčela, čuo njegov glas.

* * *

STANJA DUŠE I ISPITIVANJE NJENE SAVJESTI¹⁶⁷

Putnici - pobožnjaci, na svome putu do Uzvišenog Gospodara, - ma koliko njihovi putevi i iskustvo bili različiti - jednoglasni su u mišljenju da je čovjekov nefs taj koji srce ometa da stigne do svoga Gospodara. Oni, također, tvrde da se čovjek ne može približiti ni stići do Uzvišenog, bez prethodnog obuzdavanja svoje duše, njenog savladavanja i prisiljavanja da radi suprotno njenim prohtjevima.

U tom pogledu, dvije su vrste ljudi: jedna, čiji je nefs njima zagospodario i prisilio ih da njegovim prohtjevima budu pokorni i poslušni, pa su propali, i druga koja je svojim nefsom zagospodarila i prisilila ga da bude pokoran i poslušan njihovim naredbama.

U tome smislu neko je od onih koji istinski poznaju Allaha rekao: "Putovanje onih koji traže istinu završava se sa pobjedom nad svojim nefsom. Onaj ko uspije savladati svoj nefs, uspio je i pobijedio, a onaj ko dopusti da ga savlada njegov nefs, izgubio je i propao." Uzvišeni Allah veli: ... *onda će onome koji je obijestan bio i život na ovom svijetu više volio Džehennem prebivalište postati sigurno. A onome koji je od stajanja pred Gospodarom svojim strepio i dušu od prohtjeva uzdržao Džennet će boravište biti sigurno.* (En-Nazi'at, 37.-41.)

Nefs poziva na obijest i da se život na ovom svijetu više voli, dok Gospodar Svoga roba poziva da Ga se boji i da dušu svoju od prohtjeva suzdržava. Srce je, prema tome, između ova dva pozivača; nefs sa jedne, i Gospodara, sa druge strane. Ono se okreće, čas jednom, a čas drugom pozivaču. To je, doista, položaj prepun muka i iskušenja. Uzvišeni Allah u Kur'anu je nefs opisao sa tri atributa, i to kao: smirenu dušu, dušu koja kori i dušu koja je sklona zlu. O tome da li je duša jedna, a navedeni atributi samo opis njenih osobina, ili

¹⁶⁷ انظر كتاب "الروح" لابن القيم، و إغاثة اللهفان له كذلك.

čovjek ima tri duše, među ljudima nema jednoglasnog mišljenja. Prvog mišljenja se drže islamski pravnici i tumači Kur'ana, a drugog mnogi među učenjacima tesavvufa. Zapravo, i ova se dva mišljenja mogu pomiriti, jer se, na kraju krajeva, pitanje opet svodi na jedno; da je duša po sebi jedno, ali da ima tri svojstva.

Smirena duša (النفس المطمئنة)

Kada se duša povuče Uzvišenom Allahu, smiri se sa Njegovim spominjanjem, pokajnički Mu se obrati, kada jedva čeka kada će se sa Njim sastati i kada je sretna u Njegovoj blizini, onda je ona smirena (النفس المطمئنة).

Od Ibn 'Abbasa, r.a., se prenosi da je rekao: "Smirena znači: potpuno uvjerena"

Katada, Allah mu se smilovao, kaže: "To je vjernik čija je duša potpuno predana onome što je Allah obećao."

Čovjek sa ovakvom dušom potpuno je predan vjerovanju u Allahova, dž.š., imena i Njegove attribute, onako kako ih je sam On opisao i kako ih je opisao Njegov Poslanik, s.a.v.s. On je, zatim, potpuno uvjeren - kao da svojim očima gleda - u kazivanje šta će biti poslije smrti, u život u Berzahu, te u događaje Sudnjeg dana, poslije toga. On je, zatim, potpuno uvjeren u Allahovu, dž.š., odredbu, predan joj i s njom zadovoljan, pa se ne ljuti, ne žali, niti se njegovo vjerovanje koleba. Zato ne žali za onim što je prošlo, niti se raduje onome što će doći, jer je nedaća što će doći, unaprijed određena, prije nego što je i stvoren bio, kao što veli Uzvišeni: *Nikakva nevolja se bez Allahove volje ne dogodi, a On će srce onoga koji u Allaha vjeruje uputiti.* (Et-Tegabun, 11.)

Više ranijih i čestitih učenjaka je reklo: "To je čovjek koga zadesi nevolja, pa se - znajući da je to od Allaha - sa stvarnošću pomiri i zadovoljan ostane."

Što se, pak, tiče smirenosti i zadovoljstva u dobru, to je zadovoljstvo sa odredbom. Ono dolazi iz pokornosti, iskrenosti i poslušnosti, pa mimo nje nema nikakve druge želje, prohtjeva, niti potrebe za oponašanjem drugoga. Zato se ne prepušta ničemu što je sumnjivo i u suprotnosti sa njegovim znanjem, niti kakvoj želji za drugačijim nego što jeste, već je - ako mu takva pomisao naleti - kao zlu odbaci i bude mu teže nego da je sa neba na Zemlju pao, a to je,

kao što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "čisti iman".¹⁶⁸ On, također, bojazan i strepnju od grijeha, zamjenjuje smirenošću u pokajanju i uživanjem u njemu.

Kada se čovjek umjesto sumnje prihvati sigurne spoznaje, umjesto neznanja znanja, umjesto nehaja sjećanja na Allaha, umjesto nevjere pokajanja, umjesto oholosti iskrenosti, umjesto laži iskrenosti, umjesto nesposobnosti pronicljivosti, umjesto napada uobraženosti ponizne skrušenosti i umjesto nadmenosti skromnosti, tek tada će njegova duša biti smirena.

Temelj svega ovoga je budnost koja srce oslobađa nehaja i osvjetljava mu džennetske palače, pa od ushićenja na sav glas govori:

*Teško tebi dušo, zar mi nećeš pomoći
Da se trudom tvojim noćni mirak prebrodi?
Možda ćeš i ti, na Danu sudnjem, postići
Lagodan život u tim visinama?!*

Ugledavši u svjetlu budnosti šta mu je sve Allah stvorio i šta će pred njega biti stavljeno, od dana kada umre, pa sve dok ne uđe u Kuću vječnosti. Ugledavši, također, kako ovaj svijet brzo prolazi, kako ne ispunjava očekivanja njegovih stanara, kako ubija one koji su u njega zaljubljeni i na najrazličitije ih načine muči, on se u tome svjetlu na noge diže i govori: *Teško meni, koliko sam samo dužnosti prema Allahu propustio!* (Ez-Zumer, 56.) provodeći ostatak života u nadoknađivanju onoga što je propustio, oživljavajući ono što je umrtvio, ispravljajući greške koje je ranije počinio, koristeći svaku priliku da, koliko god može, što više dobra učini žaleći, ako kakvo dobro djelo propusti, kao da je sva dobra djela propustio. On, zatim, u svjetlu te budnosti opaža blagodatni kojima ga je njegov Gospodar obasuo, nemoćan da ih sve nabroji, a kamoli da se za njih oduži. U svjetlu te budnosti on, nadalje, opaža mahane svoje duše, poroke svojih djela, ranije učinjene grijeha i prijestupe i mnoge neispunjene obaveze

¹⁶⁸ رواه مسلم (١٥٣/٢) الإيمان.

On od Ebu Hurejre prenosi da je rekao: "Neki od drugova Vjerovjesnika, s.a.v.s., su došli i upitali ga: 'Mi u sebi ponekada nalazimo tako krupne stvari da se niko od nas ne usudi o njima progovoriti.' - pa ih je upitao: 'Zar ste to već kod sebe primijetili?' - Jesmo, odgovorili su, na što je on rekao: 'To je čisti iman.'" Muslim, također, od Abdullaha b. Mes'uda navodi da je rekao: "Upitan o došaptavanju (vesvesi) Vjerovjesnik, s.a.v.s., je odgovorio: "To je čisti iman."

En-Nevevi kaže: "To što toliko krupnim držite, da o njemu ne smijete ni govoriti je čisti iman, jer vaše držanje da je to toliko krupno i vaš strah od njega da ga riječima pomenete, a kamoli da srcem vjerujete, najbolji je dokaz upotpunjenosti vašeg imana. Ovo zato što se to događa samo onima čiji je iman istinski upotpunjen i u koji više nema nikakve sumnje." (شرح النووي على صحيح مسلم ١٥٤/٢).

i neobavljene dužnosti, pa svoju dušu opominje i organe na pokornost privoljava da se Allahu pognute glave upravlja, okružen Njegovim blagodatima s jedne, a svojim prijestupima i porocima duše, s druge strane. U svjetlu te budnosti on, također, uviđa dragocjenost i opasnost svoga vremena, koje je najveći kapital njegove sreće, pa ga ne trati u onome što ga ne približava svome Gospodaru, jer je njegovo uzaludno traćenje gubitak i propast, a valjana iskorišćenost dobitak i sreća. Ovo su samo neki od rezultata koji proizilaze iz budnosti i prvi stupanj smirene duše, sa koga počinje njen put ka Allahu i onome svijetu.

Duša koja kori (النفس اللوامة)

Jedni kažu: "To je duša koja ne može da se smiri u jednom stanju. Kao takva ona je sklona čestoj prevrtljivosti i promjeni svoje naravi, pa je čas sklona sjećanju, a čas nehaju, čas prihvaćanju, a čas odbijanju, čas voli, a čas mrzi, čas se raduje, a čas tuguje, čas je zadovoljna, a čas se ljuti i čas pokorna, a čas bojažljiva."

Drugi kažu da je to duša vjernika. Tako El-Hasan el-Basri veli: "Zato ti je vjernika teško sresti, a da ne kori svoju dušu i da stalno ne govori: 'Šta sam ovim htio...' , 'Zašto sam ovo uradio?', 'Ovo je bilo preče od toga' i tome slično."

Treći kažu da je to duša koja će se koriti na Sudnjem danu, jer svako svoju dušu kori; ako je grijешnik, zato što griješi, a ako je dobročinitelj, zato što pravi propuste. Imam Ibn el-Kajjim kaže: "Sve je ovo tačno."

Dvije su vrste korenja duše: duše koja se kori za pokuđeno i duše koja se kori za nepokuđeno:

- Duša koja se kori za pokuđeno je nepravedna i nesvjesna duša koju kori Uzvišeni Allah i Njegovi meleki.

- Duša koja se kori za nepokuđeno je duša koju kori njen vlasnik, zato što je nedovoljno pokorna Allahu, iako on ulaže sve napore da je privoli na pokornost. Međutim, najbolja je ona duša koja, pokorna Allahu, sama sebe kori i koja za svoje bolesti trpi prekoravanja, pa je pred Allahom niko drugi ne kori. Jedino je takva duša pošteđena Allahova korenja. Za razliku od ovakve duše, ona duša koja je zadovoljna sa sobom i svojim djelima, pa niti sama sebe kori, niti, Allaha radi, podnosi korenja od strane drugih, je duša koju kori Uzvišeni Allah.

Duša koja na zlo navodi (النفس الأمارة بالسوء)

Ova vrsta duše je pokuđena, jer na svako zlo navodi. Budući da je u njenoj prirodi urođeno navođenje na zlo, od njena zla se niko, do onaj kome Allah pomogne, ne može spasiti. U tome smislu Uzvišeni Allah navodi riječi Upravnikove žene koja je rekla: *Ja ne pravdam sebe, ta duša je sklona zlu, osim one kojoj se Gospodar moj smiluje. Gospodar moj zaista prašta i samilostan je.* (Jusuf, 53.)

Uzvišeni Allah, također, veli: *A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove, nijedan se od vas ne bi nikada od grijeha očistio.* (En-Nur, 21.)

Obraćajući se svojim drugovima i podučavajući ih kako će u nuždi moliti za pomoć, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je često izgovarao: "Zahvalnost, doista, pripada Allahu! Njega hvalimo, od Njega pomoć tražimo, od Njega oprost molimo i Njemu se, od zla naših duša i naših zlih djela, utječemo!"¹⁶⁹

Zlo se, prema tome, skriva u duši. Iz njega proizilaze nevaljala djela. Kada Allah Svoga roba prepusti njegovoj duši, on - okružen njenim zlom, s jedne i lošim djelima koja iz njega proizilaze, s druge strane - propadne, a ako ga Allah pomogne, od svega toga se spasi. Zato, molimo Svevišnjeg Allaha da nas od zla naših duša i naših nevaljalih djela, sačuva!

Ukratko, duša je jedna, samo što se različito može ponašati: navoditi na zlo, koriti i biti smirena. Smirenost duše je vrhunac njenog savršenstva i čistoće. Smirenu dušu uvijek prati melek koji je upravlja, nadahnjuje istinom, ulijeva joj sklonost prema istini i u lijepoj je slici prikazuje. Zato se slobodno može reći da je - sve što se čini radi Allaha i u ime Allaha - poniklo u smirenoj duši.

Na drugoj strani, dušu koja navodi na zlo, prati šejtan koji je zavarava, ulijeva joj lažna obećanja, nadahnjuje neistinom, naređuje joj i uljepšava zlo, zavlaci sa lažnom nadom i pokazuje laž u lijepom liku.

Smirena duša i melek koji ju prati naređuju smirenoj duši da vjeruje u jednog Allaha, da čini dobra djela, da bude bogobojazna, da se u Allaha pouzdaje, da Mu se sa pokajanjem obraća i odaziva, da se Allahu posveti, te da je život kratak, pa da se za smrt i ono što poslije

¹⁶⁹ رواه مسلم (١٥٦/٦) الجمعة ، و النسائي (١٨٨/٣ ، ١٨٩) العيدین.

nje dolazi, pripremi, za razliku od šejtana i njegove vojske koji duši sklonoj zlu, naređuju potpuno suprotno od toga.

Smirenoj duši nema ništa teže nego svoja djela, potpuno, sačuvati čistim od šejtana i duše koja navodi na zlo. Jer, kada bi, makar jedno jedino djelo, koje ona učini do Allaha došlo potpuno čisto, čovjeku bi bilo dovoljno da se spasi. Upravo zato, šejtan i duša koja kori su se zarekli da neće dopustiti da i jedno dobro djelo, prije nego što ga pokvare, neće stići do Allaha, kao što neko od onih koji dobro poznaju Allaha reče: "Tako mi Allaha, kada bih znao da je makar jedno moje dobro djelo, neiskvareno došlo do Allaha, smrti bih se više radovao, nego što se odsutni od svoje kuće, raduje svojim ukućanima." Abdullah b. Omer, r.a., u tome je smislu rekao: "Kada bih znao da je Allah od mene primio makar jednu sedždu ništa mi od smrti ne bi bilo draže."

Tako duša koja navodi na zlo stoji naspram smirene duše, pa kada god ova uradi neko dobro djelo, ona požuri da počini isto toliko zla, kako bi dobro djelo pokvarila. Zato ona smisao borbe na Allahovu putu prikazuje u liku ubijanja drugog, uzimanja zarobljenice za ženu, ostavljanju djece siročadi i podjelom ratnog plijena, a smisao davanja zekata i sadake u liku rastanka sa imetkom, njegova umanjivanja, zastrašivanja siromaštvom, ovisnosti o drugim ljudima i spadanja na položaj siromaha.

ISPITIVANJE SAVJESTI DUŠE

Kada duša koja navodi na zlo zavlada srcem vjernika, jedini lijek protiv nje je ispitivanje njene savjesti i djelovanje suprotno nego što ona hoće. Imam Ahmed od Omera b. el-Hattaba, r.a., navodi da je rekao: "Obračunajte se sa sobom, prije nego što od vas bude zatraženo da račun položite! Izvagajte svoja djela, prije nego što vi budete na vagu stavljeni! Sutra će vam, na Sudnjem danu, biti lakše položiti račun, ako se danas obračunate sami sa sobom. Zato se okitite (dobrim djelima) za dan Velikog obračuna, dan *kada ćete ispitivani biti, i nijedna tajna vaša neće skrivena ostati.*"¹⁷⁰ (El-Hakka, 18.)

El-Hasan kaže: "Vjernik vodi računa o svojoj duši, pa se, Allaha radi, sam sa sobom obračunava. Zato će na Sudnjem danu, ljudima koji su to činili, suđenje biti olakšano tako da će ga obaviti bez polaganja

¹⁷⁰ رواه الترمذی (۲۸۲/۹) صفة القيامة.

računa. Pred vjernika, ponekad, nešto što mu se sviđa, iznenada iskrasne, pa pomisli: 'Tako mi Allaha, to je ono što želim i što mi treba. Ali, tako mi Allaha, nema načina kako da ga se domognem. Ma kakvi! Nespojivi smo mi jedno sa drugim!' Tako se on malo upusti, ali ubrzo se pribere, pa sam sebi kaže: 'Nisam ja to htio. Šta ja imam sa tim? Tako mi Allaha, nikada to više neću učiniti!' i sl. Vjernici su takvi da ih Kur'an zaustavi da ne posrnu, pa ih tako od propasti sačuva. Vjernik je na ovome svijetu kao zarobljenik koji gleda kako će sačuvati glavu. Na njemu mu ništa nije sigurno, sve dok se ne susretne sa Allahom, jer zna da će odgovarati za sve što svojim ušima čuje, očima vidi, jezikom kaže, rukama dohvati, nogama prođe, ukratko, za sve što učini."

Malik b. Dinar je rekao: "Neka se Allah smiluje robu koji svojoj duši kaže: 'Zar nisi učinila to i to? Zar nisi učinila to i to?' - pa je onda pritegne, zauzda i prisili da se drži Allahove Knjige i da joj on vodič bude."

Svaki vjernik koji čvrsto vjeruje u Allaha i Sudnji dan dužan je ispitivati savjest svoje duše i na nju vršiti pritisak, kako u stanju njenog djelovanja, tako i u stanju njenog mirovanja i razmišljanja, jer Uzvišeni Allah veli: *Onoga dana kad svaki čovjek pred sobom nađe dobro djelo koje je uradio i rđavo djelo koje je učinio - poželjeće da se između njih i njega nalazi udaljenost velika.* (Ali 'Imran, 30.)

Dva su načina ispitivanje savjesti duše i to: prije i poslije učinjenog djela.

Prvi način je da čovjek, kod prve naumi i želje da nešto učini, prije nego što pređe na samo djelo, mora zastati, dobro razmisliti i uvjeriti se da ga je bolje učiniti, nego ne učiniti.

El-Hasan je rekao: "Neka se Allah smiluje robu koji se kod svoje prve naumi da nešto uradi, zaustavi i dobro razmisli, pa ako vidi da je, Allaha radi, nastavi, a ako vidi da je radi nekog drugog, odustane."

Komentirajući ovo, neko je rekao: "Kada se duša pokrene da nešto uradi, pa to i čovjek naumi, on prvo zastane i dobro razmisli: Je li to baš njemu suđeno da uradi ili nije i može li to on uraditi? Jer, ako mu nije suđeno, ne može ga ni uraditi, a ako mu je suđeno da to baš on uradi, ponovo zastane i dobro razmisli: da li je to bolje uraditi ili ne uraditi? Ako zaključi da ga je bolje ne uraditi, ostavi ga, jer ga zato ne bi mogao ni uraditi, a ako zaključi da ga je bolje uraditi, zastane po treći

put i dobro razmisli: kakav je motiv da ga uradi; da li je to iz želje da postigne Allahovo, dž.š., zadovoljstvo i za to od Njega zasluži nagrada, ili iz želje za čašću, ugledom, ili nagradom od nekog od Allahovih stvorenja? Ako zaključi da se radi o ovom drugom, opet će odustati, jer ga kao takvog ne bi ni mogao uraditi, i jer bi to značilo popuštanje duši da se upusti u širk i radi ono što nije u ime Allaha, znajući - koliko god joj se popusti da radi kako ona hoće - da mu neće ništa biti teže do ponovo je natjerati da radi u ime Uzvišenog Allaha. Ako, pak, zaključi da se radi o prvom slučaju, ponovo će zastati i dobro razmisliti: Može li to on sam uraditi i da li je potrebno da to sam radi, zatim ima li prijatelja koji će mu pomoći? Ako zaključi da mu je pomoć potrebna, a ne bude imao prijatelja koji će mu pomoći, ponovo će odustati, kao što je i Vjerovjesnik, s.a.v.s., odustao od borbe protiv Mekke, dok nije okupio dovoljno snage i saveznika, a ako nađe prijatelja koji će mu pomoći, onda će poslu, sa Božijom pomoći, pristupiti i uspjeti, jer uspjeh nedostaje samo onima koji propuste neku od navedenih stvari, a kada su svi ovi uvjeti ispunjeni, ni uspjeh neće izostati. Ovo su ta četiri stepena na kojima se rob mora preispitati, prije nego se na djelo odluči.”

Drugi način ispitivanja savjesti duše je njeno ispitivanje poslije učinjenog djela. Tri su vrste ispitivanja na ovaj način i to:

a) Ispitivanje za djela u kojima ona nije u potpunosti ispunila svoje obaveze prema Uzvišenom Allahu, tako da ni djelo nije obavila onako kako treba, a da bi djelo bilo valjano i obavljeno kako treba, potrebno je prema Allahu ispuniti sljedećih šest obaveza: da je od srca urađeno, da je urađeno u ime Allaha, da je urađeno po uzoru na Poslanika, s.a.v.s., da se njim potvrdio neki vid dobročinstva, da se kroz njega pokazala Allahova zasluga i da se, nakon svega, priznala nepotpunost. Dakle, potrebno se preispitati da li su svi ovi uvjeti ispunjeni kako treba i da li su, uopće, u djelu svi bili zastupljeni.

b) Ispitivanje za svako djelo koje je, možda, bilo bolje ne učiniti nego učiniti.

c) Ispitivanje za svako mubah djelo: zašto ga je učinio, da li je njime želio postići Allahovo zadovoljstvo i dobrobit na onome svijetu, pa da bude dobitnik, ili je želio ovosvjetsko prolazno dobro, pa da bude gubitnik?

Posljednje što bi trebao učiniti je da sve zanemari, da ne preispituje savjest, da se preda i prepusti da stvari idu svojim tokom, jer to najavljuje sigurnu propast i jer je to stanje zavedenih, koji pred

posljedicama zatvaraju oči i uzdaju se u oprost, pa zanemaruju preispitivanje savjesti duše i obaziranje na posljedice. Ako tako bude činio lahko bi mogao zapasti u grijeh i na njih se naviknuti, tako da će mu ih se kasnije biti teško osloboditi, čak, i ako se nekada otriježni, jer će vidjeti da se i groznice lakše osloboditi, nego onoga što je prešlo u običaj i naviku.

Sve u svemu, čovjek se prvo treba preispitati za svoje najpreče obaveze (farzove), pa ako se sjeti da je šta propustio, to će naknadno učiniti ili popraviti. Zatim će se preispitati u vezi zabrana, pa će se - ukoliko vidi da je šta od njih počinio - pokajati, zamoliti Allaha da mu oprost i nastojati da ih sa dobrim djelima izbriše. Zatim će se preispitati za svoju nemarnost, pa će - ukoliko vidi da je šta zapostavio - to pokušati nadoknaditi što češćim sjećanjem i posvećivanjem Uzvišenom Allahu. Zatim će se preispitati za svoje riječi koje je jezikom izgovorio, korake kuda su ga noge nosile, djela koja je rukama uradio, glasove koje je ušima slušao i upitati se šta je s time htio, zašto je to učinio i kako je to učinio, jer će ga to i Uzvišeni Allah pitati: *I Tako Mi Gospodara tvoga, njih ćemo sve na odgovornost pozvati za ono što su radili!* (El-Hidžr, 92.-93.), zatim: *I sigurno ćemo pitati one kojima smo poslanike slali, a pitaćemo, doista, i poslanike, i izložit ćemo im, pouzdano, sve što o njima znamo, jer Mi nismo odsutni bili,* (El-A'raf, 6.-7.).

Uzvišeni, zatim, veli: ... *da bi On mogao da pozove na odgovornost vjerovjesnike za ono što su govorili.* (El-Ahzab, 8.). Ako će se, dakle, oni koji su istinu govorili, pozvati na odgovornost za ono što su govorili, može se samo zamisliti kako će biti sa onima koji su lagali?!

Uzvišeni, zatim, veli: ... *zatim ćete toga dana za sladak život biti pitani sigurno!* (Et-Tekasur, 8.)

Muhammed b. Džerir, Allah mu se smilovao, kaže: "Uzvišeni Allah kaže da će vas pitati za blagodati vaše na ovom svijetu, šta ste s njima uradili, kako ste do njih došli, i u šta ste ih utrošili?"

Katade kaže: "Allah će svakog roba pitati za blagodati koje mu je dao i dužnosti s kojima ga je zadužio."

Dvije su vrste blagodati za koje će se odgovarati: jednu, koja je na dozvoljen način stečena i u dozvoljeno potrošena, da li se na njoj bilo zahvalno, i drugu, koja je na nedozvoljen način stečena i u nedozvoljeno potrošena, odakle je stečena i gdje je potrošena?

Ako će već rob za svaku stvar biti odgovoran i pitan, čak i za ono što mu uši čuju, oči vide i srce osjeti, kao što veli Uzvišeni: *I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, doista, odgovarati.* (El-Isra', 36.) priličilo bi mu da se sam pred sobom preispita, prije nego što na Sudnjem danu bude polagao račune.

Na obavezu preispitivanja savjesti upućuju i riječi Uzvišenog: *O vjernici, Allaha se bojte, i neka svaki čovjek gleda šta je za sutra pripremio!* (El-Hašr, 18.) gdje Uzvišeni govori da svako pogleda kakva je djela pripremio za Sudnji dan; dobra koja će ga spasiti, ili loša koja će ga upropastiti.

Katade kaže: "Vaš Gospodar toliko upozorava na blizinu Sudnjeg dana, da je rekao da je on koliko sutra."

Iz svega navedenog htjelo se reći da čistoća srca zavisi od preispitivanja savjesti duše, a pokvarenost od njene zanemarenosti i prepuštenosti sebi samoj.

KORISTI OD PREISPITIVANJA SAVJESTI DUŠE

U koristi preispitivanja savjesti duše u prvom redu spada upoznavanje sa njenim porocima, jer onaj ko ne zna poroke svoje duše, ne može znati ni kako će ih ukloniti. Kada čovjek upozna poroke svoje duše, on je, Allaha radi, počne prezirati. U tome smislu Imam Ahmed od Ebu ed-Derda'a, r.a., bilježi da je rekao: "Čovjek vjeru ne shvaća potpuno, dok, Allaha radi, ne počne prezirati druge ljude i dok se ponovo ne vrati na sebe i ne počne svoju dušu prezirati još više."

Muhammed b. Vasi' je rekao: "Kada bi grijesi zaudarali na (neprijatan) miris, niko pored mene ne bi mogao sjesti."

Ebu Hafs je rekao: "Ko u svoju dušu stalno ne sumnja, u svako doba ne radi drugačije nego što ona hoće i ne nagoni je na ono što joj nije drago, je zaveden, a upropastio ju je onaj ko na nju gleda blagonaklono."

Od Ukbe b. Suhbana el-Henaija se prenosi da je rekao: "Upitao sam 'Aišu, r.a., o riječima Uzvišenog: *Mi ćemo učiniti da Knjigu poslije naslijede oni naši robovi koje Mi izaberemo; biće onih koji će se prema sebi ogriješiti, biće onih čija će dobra i loša djela podjednako teška biti, i biće onih koji će, Allahovom voljom, svojim dobrim djelima druge nadmašiti.*

(Fatir, 32.), pa mi je rekla: 'Sinko, to su oni koji će biti u Džennetu. Pod izrazom "Sabikun / سابق" misli se na onoga ko je živio u doba Allahova Poslanika, s.a.v.s., i za koga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., posvjedočio da će biti u Džennetu. Pod izrazom "muktesidun / مقتصد" misli se na njegove drugove koji su ga slijedili sve dok se nisu njemu pridružili, a pod izrazom "zalimun lilefsihi / ظالم لنفسه" na one koji su kao što sam ja i ti. ', čime je sebe svrstala sa nama."

U svome djelu *Kitabu-z-zuhd* Imam Ahmed navodi: "Jedan Izraelćanin je proveo šezdeset godina u ibadetu moleći za neku svoju potrebu. Kada je ni nakon toliko vremena nije dobio, sam sebi je rekao: 'Tako mi Allaha, da u tebi ima ikakva dobra, postigao bi ono što ti treba.' Zatim mu je u snu rečeno: 'Jesi li vidio kako si u tome momentu prezreo svoju dušu? Taj momenat je bolji od svih šezdeset godina tvoga ibadeta."

Ovo zato što duša navraća na propast, što pomaže neprijatelje, što je pohlepna za svim što ne valja, što se povodi za svakim zlom i što, po svojoj prirodi, prkosi.

Budući da je robovanje nefsu najveća prepreka između čovjeka i Uzvišenog Allaha u najveće blagodati spada osloboditi se toga robovanja. Zato se protiv njega najžešće bore oni koji svoj nefs najbolje poznaju.

Zato je preziranje nefs, Allaha radi, jedna od najprepoznatijih vrlina osvjedočenih vjernika. Prezirom nefs, rob se u jednom trenutku može približiti Uzvišenom Allahu više, nego bilo kojim drugim djelom.

U koristi preispitivanja savjesti nefs, također, spada i to što čovjek na taj način spoznaje svoje dužnosti prema Uzvišenom Allahu, jer onome ko svoje dužnosti prema Uzvišenom Allahu ne pozna dovoljno, teško da ibadet može koristiti, a i ako šta koristi, to je sasvim neznatno.

U najkorisnije što srce može uvidjeti, spada preispitivanje svojih obaveza prema Allahu. To izaziva čovjekov prezir prema sebi, pomaže mu da se oslobodi oholosti i da svjesno djeluje, čime se otvaraju vrata skrušenosti i poniznosti pred Gospodarom. Tako čovjek gubi nadu u sebe i uviđa da mu je spas jedino u Allahovoj milosti i oprost, te da Mu se dužan pokoriti, spominjati Ga i zahvaljivati Mu i da nikada više prema Njemu ne smije biti nepokoran, zaboravan i nezahvalan.

Onaj ko ovako razmisli o svojim dužnostima prema Gospodaru, sigurno će uvidjeti da ih ne ispunjava onako kako treba i da se može nadati samo u Njegov oprost i milost, a nikako osloniti samo na svoja djela, jer bi u tome slučaju, sigurno, propao.

Ovako o svojim dušama misle oni koji dobro poznaju Uzvišenog Allaha, oni koji su u sebe izgubili nadu i svu je položili u Allahovu milost i oprost.

Ako bolje razmisliš o tome kakva je većina svijeta, vidjećeš da su potpuno drugačiji nego što je navedeno, jer kod Allaha gledaju samo na svoja prava, a nikako i na svoje obaveze. Upravo zbog toga su i otuđeni od Allaha, a njihova srca prekrivena koprenom koja im smeta da Ga upoznaju, vole, čeznu za sastankom sa Njim i uživaju u sjećanju na Njega. To je razlog čovjekovog nepoznavanja, kako svoga Gospodara, tako i samog sebe.

Čovjekovo preispitivanje savjesti, prije svega je preispitivanje svojih obaveza prema Uzvišenom Gospodaru, a time i postavljanje sebi pitanja da li ih izvršava kako treba. Nema boljeg razmišljanja, od razmišljanja o tome, jer to čovjekovo srce usmjerava prema Allahu, s jedne, i pred Njim čini poniznim, skrušenim i skrhanim, s druge strane, uviđajući koliko je njegovo siromaštvo naspram Allahova bogatstva i niskost naspram Allahove uzvišenosti, te da je propustio da učini dobra više nego što je, možda, mogao učiniti.

* * *

BOLEST LICEMJERSTVA¹⁷¹

tome da je licemjerstvo strogo zabranjeno i da su licemjeri prezreni govore brojni kur'anski ajeti, Poslanikova, s.a.v.s., praksa i bogata islamska tradicija. Uzvišeni Allah veli:

- *A teško onima koji, kad molitvu obavljaju, molitvu svoju kako treba ne izvršavaju, koji se samo pretvaraju!* (El-Ma'un, 4.-6.)

- *Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga!* (El-Kehf, 110.)

U kudsi-hadisU Uzvišeni Allah veli: "Ja sam najneovisniji od sudruga. Ko od vas bilo šta uradi, pripisujući Meni sudruga, prepustiću¹⁷² ga onome koga Mi je pripisao."¹⁷³

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Najviše čega se za vas bojim je mali širk." Na to su upitali: "Allahov Poslaniče, a šta je to mali širk?" - pa je rekao: "Pretvaranje. Uzvišeni Allah će takvima, na Sudnjem danu, kada bude nagrađivao Svoje robove za njihova djela, reći: 'Idite onima pred kojima ste se na dunjaluku pretvarali, pa vidite hoćete li kod njih nagradu dobiti!'"¹⁷⁴

Vidjevši jednog čovjeka kako u džamiji na sedždi plače, Ebu Uname el-Bahili ga je upitao: "Kamo sreće, da si to u svojoj kući, činio?"

¹⁷¹ انظر احياء علوم الدين للغزالي.

¹⁷² Tj. ko bilo šta uradi i radi Mene i još nekog drugog, neću mu to djelo primiti, već ću ga prepustiti tom drugom. Ovim se htjelo reći da je djelo licemjera ne samo neispravno, već i grijeh.

¹⁷³ رواه مسلم (١١٥/١٨) الزهد و قال النووي: هكذا وقع في بعض الأصول "و شرکه" و فی بعضها و شریکه و فی بعضها و شرکه و معناه أنا غنی عن المشاركة و غيرها.

¹⁷⁴ رواه أحمد (٤٢٨/٥ ، ٤٢٩) و البغوی فی شرح السنة (٣٢٤/١٤) و ابن حبان (٢٤٩٩) موارد بمعناه و قال المنذرى اسناده جيد و صححه الألبانی .

Šta je licemjerstvo i u čemu se pokazuje?

Arapski izraz “الرياء / licemjerstvo; pretvaranje” izveden je od riječi “الرؤية / viđenje, gledanje”. Licemjerstvo u osnovi znači pokazivati se drugima u pozitivnim osobinama i pretvarati se drugačijim nego što čovjek jeste, u cilju pridobijanja njihove naklonosti i visokog mišljenja o njemu. Licemjerstva ima više vrsta. Licemjerstvo u vjeri pokazuje se u pet sljedećih stvari: u tijelu, u izgledu, u govoru, u načinu obavljanja vjerskih obreda i načinu odnosa prema drugima.

- Licemjerstvo u tijelu ogleda se u pokazivanju mršavosti, iscrpljenosti, blijedila i sl., predstavljajući to kao posljedicu iznurenosti od ibadeta, sažaljenja na položaj na koji je pala vjera i straha od onog svijeta.

- Licemjerstvo u izgledu i odijevanju ogleda se u pokazivanju nepočešljanosti kose, obaranju glave u hod, smirenosti u kretanju, ostavljanju na licu tragova od sedžde, pohabanosti odjeće i sl. Ukoliko se to namjerno radi, sve su to znaci licemjerstva.

- Licemjerstvo u govoru ogleda se u pretvaranju pred pobožnim ljudima, savjetovanju, opominjanju, citiranju mudrih izreka i primjera iz islamske tradicije, kako bi se na taj način pokazala navodna pobožnost i privrženost povođenju za dobrim ljudima. U ovo, također, spada micanje usnama i pokazivanje zauzetosti zikrom pred drugim ljudima.

- Licemjerstvo u obredima npr., u namazu, ogleda se u namjernom oduljivanju kijama, sedžde, ruku'a, obaranju glave, neokretanju i slično, sve radi toga da bi to drugi vidjeli.

- Licemjerstvo u odnosu sa drugima ogleda se u probirljivosti onih koje će pozvati u posjetu, npr. poznatu osobu ili učena čovjeka, samo sa ciljem da bi se pričalo kako je taj i taj posjetio toga i toga.

Zbog čega su ljudi licemjerni?

Znaj da se iza pretvaranja svakog licemjera, sigurno, krije neki cilj koji želi postići! Oni mogu biti različiti:

1. Da se drugima pokaže kako je pobožan i kako se čuva od grijeha. U tu vrstu spadaju oni koji pred drugima pokazuju svoju pobožnost, bogobojažnost i skrušenost, s ciljem da steknu povjerenje,

pa da im se, kao takvima, povjeri kakav položaj i mjesto od utjecaja na kome će se moći materijalno okoristiti. To je Uzvišenom Allahu najomraženija vrsta licemjera, jer čin pokornosti prema Njemu zloupotrebljavaju i koriste kao sredstvo za dokazivanje nepokornosti.

2. Da se iza pretvaranja krije namjera postizanja kakve ovosvjetske blagodati; imetka, žene i sl. U tu vrstu spadaju oni koji svoje znanje i pobožnost pokazuju drugima sa ciljem da se ožene ili dobiju kakvu materijalnu nagradu. I ova je vrsta pretvaranja zabranjena, jer se pokazivanjem pobožnosti i pokornosti Allahu želi postići neka od ovosvjetskih blagodati, s tim što je ona manje opasna od prve vrste.

3. Da se iza pretvaranja ne krije nikakav cilj za postizanje neke od ovosvjetskih blagodati, imetka ili žene, već da se na njega ne bi gledalo s poniženjem i ubrajao u obični svijet, nego u odabrane i pobožne ljude.

Skriveno licemjerstvo

Licemjerstvo može biti očevidno i skriveno. Očevidno je ono koje podstiče i navodi na praktičnu primjenu i ako se ima za cilj nagrada. To je najočevidnija vrsta. Nešto skrivenije od ovoga je ono koje samo ne navodi na praktičnu primjenu, ali, ipak, umanjuje djelo kojim se želi postići Allahovo zadovoljstvo. Primjer za to je neko ko svake noći sa teškoćom obavlja noćni namaz, ali kada se kod njega na konaku zadese gosti, onda mu to ulije dodatni motiv pa mu ga je lakše obaviti.

U skriveno licemjerstvo, također, spada i to da neko prikriva svoju pobožnost, ali i pored toga, kada vidi druge, poželi da ga dočekuju sa uvažavanjem, nasmijana lica, riječima punim hvale, da mu budu pri ruci u slučaju potrebe, da sa njim u kupo - prodaji budu susretljivi i da mu ukazuju počasno mjesto, a kada mu to neko uskrati, teško ga se dojm i na srce mu padne.

Zato se iskreni vjernici boje skrivenog licemjerstva, pa se trude da svoju pobožnost prikriju, više nego što se drugi trude da prikriju svoje prijestupe. Ovo sve zato da bi im dobra djela bila što iskrenija i da bi ih Allah na Sudnjem danu za njih nagradio, znajući da će On na Sudnjem danu primiti i nagraditi samo, iskreno, učinjena dobra djela i da će im to na Sudnjem danu toliko biti potrebno.

Kako se liječi srce od bolesti licemjerstva?

Sada, kada si uvidio koliko licemjerstvo kvari djela, spoznao razloge zbog kojih je kod Uzvišenog i Svemoćnog toliko prezreno i kao takvo veliki grijeh, trebaš se ozbiljno upoznati i kako se najlakše i najbrže uklanja. Za liječenje bolesti licemjerstva postoji nekoliko načina:

Prvi način liječenja bolesti licemjerstva je sasijecanje njegovih žila u korijenu a to su: sklonost uživanju u hvalisanju, izbjegavanje bola prezira i pohlepa za postizanjem ličnih interesa kod drugih ljudi. Te tri stvari su glavni pokretač svakog licemjera. Ova vrsta bolesti liječi se spoznajom njene štetnosti, uviđanjem da ono sprječava čistoću srca, onemogućava postizanje uspjeha, sreće i visokog položaja kod Uzvišenog Allaha na budućem svijetu, te da čovjeka izlaže, kazni, žestokoj prezrenosti i poniženju. Sve što čovjek više razmišlja o posljedicama licemjerstva i svoj ugled kod drugih na ovom svijetu poredi sa propuštenom nagradom za dobra djela na onome svijetu, sve će mu biti lakše oduprijeti se ovoj opakoj bolesti, slično onome ko zna da je med sladak, ali ga neće okusiti ukoliko je svjestan da mu je u njega poturen otrov.

Drugi način je da prilikom obavljanja namaza i drugih vrsta ibadeta izbjegava pretvaranje pred drugima. Za to je, također, potrebno znati da onoga ko se bori protiv pretvaranja, sasijecajući ga u korijenu, čuvajući se pohlepe i prezirući hvaljenje i ukoravanje drugih, tokom ibadeta, šejtan neće lahko ostaviti na miru, nego će ga i dalje zasipati nevaljalim mislima i navoditi na licemjerstvo. Tako će, ako mu naleti pomisao i želja da ga drugi vide kako je pobožan, sam u sebi pomisliti: Šta ja imam od toga znaju li ili ne znaju za ovo drugi ljudi? Važno je da za ovo zna Allah. Kakve koristi imam ako za ovo znaju i drugi mimo Njega?

Ukoliko mu se, pak, javi želja da uživa u tome kako ga hvale drugi, prisjetiće se da je ta misao ponikla na licemjerstvu u dubini srca i da bi zbog toga mogao biti izložen preziru od svoga Gospodara i izgubiti nagradu na budućem svijetu.

Izbjegavanje pobožnosti u strahu od licemjerstva je greška

Ima ljudi koji izbjegavaju neka dobra djela, bojeći se da njihovo činjenje ne bude obojeno licemjerstvom. To je pogrešno činiti, jer tako šejtan hoće čovjeka navesti na besposlenost i da ga odvrati od činjenja dobra.

Dakle, sve dok je motiv za činjenje dobra sam po sebi ispravan i u skladu sa propisima vjere, činjenje dobrih djela ne treba prekidati, bojeći se pomisli da je to, možda, iz licemjerstva. Naprotiv, čovjek je dužan boriti se protiv misli koje potpiruju licemjerstvo, svoje srce navikavati da se stidi Allaha i umjesto zahvaljivanja drugima, zahvaljivati Njemu.

U tome smislu od el-Fudajla b. 'Ijada se prenosi da je rekao: "Činiti dobra djela radi ljudi je pripisivanje Allahu sudruga (širk). Ne činiti ih radi ljudi je licemjerstvo. Iskrenost je moliti Allaha da te sačuva i jednog i drugog."

Neko drugi je rekao: "Ko prestane činiti dobra djela, bojeći se da ih ne čini iskreno, ostaće i bez iskrenosti i bez dobrih djela."

* * *

BOLEST OHOLOSTI¹⁷⁵

Uzvišeni Allah veli:

- *Odvrtiću od znamenja Mojih one koji se budu bez ikakva osnova na Zemlji oholili.* (El-A'raf, 146.)

- *Tako Allah pečati srce svakog oholog i nasilnog.* (Gafir, 35.)

- *On, doista, ne voli one koji se ohole.* (En-Nahl, 23.)

- *Oni koji iz oholosti neće da Mi se klanjaju - ući će, sigurno, u Džehennem poniženi.* (Gafir, 60.)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Uzvišeni Allah veli: 'Veličanstvenost je Moja haljina, a uzvišenost Moj ogrtač. Ko Mi se u te dvije stvari usprotivi i sebi ih pokuša prisvojiti, u Džehennem ću ga baciti i nimalo Mi to neće biti teško učiniti.'" ¹⁷⁶

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, također, rekao: "Allah neće pogledati na čovjeka koji iz oholosti svoj ogrtač ostavlja predugim da se za njim vuče." ¹⁷⁷

Muslim u svome *Sahihu* bilježi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U Džennet neće ući niko ko u svome srcu ima makar koliko je trun oholosti" - pa je jedan čovjek rekao: "Čovjek (po svojoj prirodi) voli da mu je odjeća i obuća lijepa?" Na to mu je on

¹⁷⁵ انظر احياء علوم الدين للغزالي.

¹⁷⁶ رواه مسلم (١٧٣/١٦) البر والصلة بلفظ "العزّ إزارى"، و أبو داود (٤٠٧٢) بلفظ "اللباس".

Komentirajući ovaj kudsî-hadis, el-Hattabi kaže: "To znači da su veličanstvenost i uzvišenost dva svojstva Uzvišenog Allaha, svojstvena jedino Njemu i nikome više i da niko od Allahovih stvorenja nema pravo ova svojstva pripisivati sebi, jer je njihova osobina poniznost i pokornost. Zato je za ove dvije osobine Uzvišeni i naveo primjer haljine i ogrtača i time, a On najbolje zna, htio reći: 'Kao što čovjek nema suvlasnika u svojoj haljini i ogrtaču, tako niko od stvorenja nema pravo da sa Mnom dijeli Moje veličanstvo i Moju uzvišenost.'" (عون المعبود ١٠/١١).

¹⁷⁷ رواه البخارى (٢٥/١٠) اللباس، و مسلم (٦٠/١٤) اللباس و الموطأ (٩١٤/٢) و قال ابن الأثير: الخلاء: الكبر و العجب.

odgovorio: "Allah je lijep i voli ljepotu. Oholost je omalovažavanje istine i potcjenjivanje drugih ljudi."¹⁷⁸ Poslanikove, s.a.v.s., riječi "بطر الحق" znače: izbjegavanje da se prihvati istina onakva kakva je, njeno omalovažavanje i gledanje na nju sa prijezirom, u cilju samouzdanja i pridavanja sebi više vrijednosti nego što se zaslužuje, dok njegove riječi "عظ الناس" znače potcjenjivanje drugih ljudi i njihovo ponižavanje.

U čemu se oholost najčešće ispoljava?

1. Oholost se najčešće ispoljava u znanju. Ona se tako brzo pojavi kod nekih učenih ljudi da odjednom postanu umišljeni da su pokupili svo znanje i dospjeli do vrhunca. Kao rezultat toga, kod takvih ljudi se javlja osjećaj više vrijednosti s jedne, i ponižavanje, omalovažavanje i držanje nezalicama ostalih ljudi s druge strane. Što je još gore, takvi ljudi se vremenom uobrase i sebe počnu smatrati vrijednijim kod Uzvišenog Allaha od ostalih ljudi.

2. Oholost se, zatim, često ispoljava po pitanju porijekla i pripadnosti, tako da oni koji vode plemićko porijeklo ponižavaju one koji ne vode, čak i u slučaju kada su ovi po znanju ili djelima bolji od njih. Takvo ponašanje spada u svojevrzni vid paganstva, o čemu nedvosmisleno govori i slučaj sa Ebu Zerrom, r.a., od koga se pripovijeda da je rekao: "Pred Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., sam se preporekao sa jednim čovjekom, i, u uvrijedljivom kontekstu, spomenuo mu majku, na što se Poslanik, s.a.v.s., naljutio i rekao mi: "O Ebu Zerre, u tebi je još ostalo tragova paganstva. Oni su tvoja braća."¹⁷⁹

3. Oholost se, zatim, ispoljava u imetku, tako što se on pokazuje u odjeći, konjima i drugim jahalicama, dok se čovjek kreće u društvu bogatih. I to je jedan vid oholosti jer se na taj način ponižavaju siromašni od strane bogatih, sve zbog njihova neznanja da je u takvim situacijama siromaštvo vrlina, a bogatstvo mahana.

4. Oholost se, zatim, ispoljava u ponošenju sa brojem pristalica, prijatelja, porodice i sl. Ovo su samo neke od stvari kojima se ljudi jedni nad drugima ponose i oholo ponašaju. Molimo Uzvišenog da nas Svojom milošću i dobrotom pomogne i od toga sačuva!

¹⁷⁸ رواه مسلم (٨٩/٢) الايمان ، و أبو داود (٤٠٧٣) البلباس، و الترمذی (١٦٤/٨ ، ١٦٥) البر و الصلة.

¹⁷⁹ رواه البخاری (٨٤/١) البمان.

Znaj da se oholost može ispoljavati i u čovjekovim osobinama, kao što su: dizanje glave, gledanje poprijeko, način i ton govora, način hodanja, stajanja i sjedenja, te kretanja i mirovanja. Neki u svojoj oholosti ispoljavaju sve navedeno, dok neki djelimično ispoljavaju, a djelimično djeluju uobičajeno.

U oholost spada i to kada neko voli da drugi pred njim ustaju na noge, ili kada sa drugima ide da on bude na čelu, a da ostali idu iza njega ili sa strane. U oholost spada i neobavljanje sobom svakodnevnih poslova u kući, što je u potpunoj suprotnosti sa skromnošću.

Tako se pripovijeda da su jednom prilikom kod Omera b. Abdulaziza došli gosti, pa mu je noću - dok je pisao - u čiraku nestalo ulja, na što je jedan od gostiju htio ustati i sam dosuti ulja, ali mu to Omer nije dozvolio riječima: "Ne priliči čovjeku da ga služi njegov gost." Na to je gost htio da probudi slugu pa da to on uradi, ali je to Omer odbio riječima: "Nemoj, tek je zaspao!" - a zatim ustao i sam dosuo ulja. Na to mu je gost rekao: "Vladaru pravovjernih, zar sam ustaješ i to radiš?" - a on odgovorio: "Ustao sam kao Omer i vratio se kao Omer i ništa nisam izgubio. Najbolji čovjek je onaj koji je pred Allahom skroman i ponizan."

Ukratko, skromnost i lijepo vladanje bili su praksa Allahova Poslanika, s.a.v.s., i svaki vjernik ga u tome treba slijediti.

Tako se od Ibn Ebu Seleme pripovijeda da je rekao: "Upitao sam Ebu Se'ida el-Hudrija kakve su sve novine ljudi unijeli u vezi sa svojim oblačenjem, jelom, pićem i jahalicama, pa mi je rekao: 'O sine moga brata, kada jedeš, jedi u ime Allaha, kada piješ, pij u ime Allaha i kada se oblačiš, oblači se u ime Allaha, jer u svemu od toga može biti licemjerstva, oholosti, ponosa i želje za slavom, a to je grijeh i pretjerivanje. U svojoj kući sam obavljaj poslove koje je Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavljao, a on je sam muzao ovce, popravljao obuću, krpio odjeću i jeo zajedno sa svojim slugom. On je lično odlazio na pijacu i kupovao što mu treba i nije ga bilo stid na ruci nositi posudu. Rukovao se i sa bogatim i sa siromašnim. Prvi je selam nazivao koga god je sreo, svejedno radilo se o mlađem ili starijem. Kada god bi ga neko pozvao, odazivao se na poziv i nikada nije omalovažavao ono na šta bi bio pozvan. Bio je lijepe naravi, prijatan u društvu, vedra lica, strog, ali odmjeren, skroman, i nije dozvoljavao da se ponizi, darežljiv, ali ne i rasipan. Sve u svemu, bio je osjećajan i nježan."

‘Aiša, r.a., dodaje: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., nikada se nije najeo koliko je mogao i da se nikada nikome nije požalio. Govorio je: ‘Iznošenost (odjeće) je znak imana.’”¹⁸⁰

Harun kaže: “Pitao sam šta znači iznošenost, pa mi je rekao: ‘To je stara i dotrajala odjeća.’ Ko traži skromnost, neka se ugleda na Poslanika, s.a.v.s. Ko nije sa tim zadovoljan, veliki je neznalica, jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., najodabraniji Allahov rob i u vjeri i u životu, tako da nema drugog puta za postizanje ugleda i časti do ugledanje na njega.”

Ka‘b kaže: “Kada Allah nekog Svog roba, na ovome svijetu, obaspe blagodatima, pa Mu ovaj na njima bude zahvalan, Allah će mu sigurno dati da ih se nauživa na ovome svijetu, i visok položaj na budućem svijetu.”

Kako se liječi oholost i postiže skromnost?

Znaj da je oholost jedan od teških grijeha i da je čišćenje od njega stroga obaveza svakom pojedincu (فرض عين). Oholost se ne iskorjenjuje samo pukom željom za njenim nestankom, već dugotrajnim liječenjem. Liječenje od oholosti ima dva stepena:

1. Sasijecanje njenih korijena na mjestu gdje se razvija, tj. u srcu i
2. Otklanjanje uzroka zbog kojih se ona pojavljuje.

Prvi stepen liječenja oholosti, tj. sasijecanje njenih korijena, mora podrazumijevati spoznajnu i praktičnu stranu. Kada se ova oba preduvjeta ispune, liječenje će, s Božijom pomoći, biti uspješno. Spoznajna strana liječenja oholosti sastoji se u tome da čovjek dobro upozna sebe i svojstva Uzvišenog Gospodara, a kada to upozna uklanjanje oholosti će biti moguće, jer sve što čovjek bolje upoznaje sebe, sve više uviđa da mu, kao takvom, dolikuje samo skromnost i poniznost, a sve što više upoznaje osobine svoga Uzvišenog Gospodara, sve više uviđa da uzvišenost i veličanstvo priliči samo Allahu i nikom više.

Drugi stepen liječenja oholosti sastoji se u uklanjanju ranije spomenutih uzroka. Tako onaj ko se oholi zbog svoga porijekla, svoje

¹⁸⁰ رواه أبو داود (٤١٤٣) الترمذی، وابن ماجه (٤١١٨) الزهد، والحاکم (٩/١) وقال: احتج مسلم بإصحاح بن صالح السمان و وافقه الذهبي و صححه الألبانی فی الصحیحة رقم ٣٤١، و البذاذة رثانة الهيئة اراد التواضع فی اللباس و ترك التبحر به، و منه بهیئة بذة أى سیفة تدل علی الفقر - تلخیص الذهبی علی المستدرک (٩/١).

srce mora liječiti spoznajom da je to neznanje, jer se ponosi nečim što nije njegovo, nego tuđe, upravo onako kako je pjesnik rekao:

*Ako se ponosiš ugledom svojih predaka,
Štinu si rekao, samo što su loš porod izrodili.*

Dakle, kako se neko ko je bijednik, svoje bijede može prati i kititi tuđim vrlinama? Kako se neko može ponositi svojim precima, kada su već zemlja postali i kada je Uzvišeni Allah za porijeklo rekao: ... *koji je prvog čovjeka stvorio od ilovače - a potomstvo njegovo stvara od kapi hude tekućine.* (Es-Sedžda, 7.-8.)

Što se, pak, tiče oholosti u bogatstvu, mnoštvu imetka, pristalica i prijatelja, te oholosti sa položajem, vlašću i sl., to je najgora njena vrsta, jer je van čovjekove kontrole i jer se u svakom momentu može izgubiti. Šta će drugo do poniženje doživjeti, ukoliko mu imetak propadne ili kuća izgori?! Osim toga, svaki oholi čovjek bi, uvijek, morao imati na umu koliko je samo Židova od njega bogatije, koliko ih ima više imetka od njega i koliko ih bolje i udobnije od njega živi? Uh, kakva je ta čast koju je Židov prije njega dobio ili koju, u samo jednom momentu, lopov može opljačkati, a on bez svega ostati i ponovo ponižen i siromašan postati!

Što se oholosti sa znanjem i pobožnošću tiče, od nje, zbog dva razloga, nema goreg poroka:

Prvo, što je odgovornost učena čovjeka pred Allahom veća i što se ni deseti dio od učena čovjeka ne može očekivati koji se očekuje od neznalice. Zato je neposlušnost učenog čovjeka, uz svo njegovo znanje i spoznaju, teži i opasniji grijeh.

Drugo, što bi, kao učen čovjek, morao znati da uzvišenost i veličanstvo dolikuje samo Uzvišenom Allahu i da je ohol čovjek kod Allaha prezren i omražen, što bi moralo utjecati na njega da odbaci oholost i prihvati se skromnosti i poniznosti.

* * *

BOLEST SAMOLJUBLJA¹⁸¹

Znaj da je samoljublje bolest i da je kao takvo prezreno u Allahovoj Knjizi i sunnetu Allahova Poslanika, s.a.v.s. Prezirući samoljublje Uzvišeni Allah veli:

- ... *a i onoga dana na Hunejnu kada vas je mnoštvo vaše zanijelo, ali vam ono nije ni od kakve koristi bilo.* (Et-Tevbe, 25.)

Odgovarajući nevjernicima na njihovo ponošenje sa svojim utvrdama, opremom i silom, Uzvišeni Allah veli:

- ... *a oni su mislili da će ih utvrditi njihove od Allahove kazne odbraniti, ali im je Allahova kazna došla odakle se nisu nadali.* (El-Hašr, 2.)

Prezirući samoljublje, Uzvišeni Allah, također, veli:

- ... *a koji će misliti da je dobro ono što rade.* (El-Kehf, 104.)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Tri su stvari spasonosne, a tri pogubne. Spasonosne su: bogobojažnost i u tajnosti i u javnosti, govoriti istinu i u zadovoljstvu i u ljutnji i umjerenost i u bogatstvu i u siromaštvu, a pogubne su: povođenje za strastima, povođenje za škrtošću i čovjekovo divljenje samom sebi. Ovo posljednje je najpogubnije."¹⁸²

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, također, rekao: "Dok je jedan čovjek ogrnut sa dva ogrtača, diveći se sam sebi, nadmeno išao, Allah je dao pa se pod njim zemlja provalila i da je u nju propao i tako će kroz nju propadati sve do Sudnjega dana."¹⁸³

Ibn Mes'ud, r.a., je rekao: "Dvije su stvari po čovjeka propast: beznadežnost i samoljublje."

¹⁸¹ احياء علوم الدين.

¹⁸² رواه البزار (رقم ٨٠) ، و أبو نعيم في الحلية (٣٤٣ / ٢) و البيهقي في شعب الإيمان (١ / ٣٨٢ / ٢) و قال الألباني بعد أن ذكر طريقه بالجملة في الحديث مجموع هذه الطرق حسن على أقل الدرجات ان شاء الله و به جزم المنذرى - الصحيحة (١٨٠٢).

¹⁸³ رواه البخاري (١٠ / ٢٥٨) اللباس ، و مسلم (٦٤ / ١٤) اللباس.

Ove dvije stvari spomenuo je zajedno jer se sreća postiže samo trudom, traženjem, ozbiljnošću i zasukivanjem rukava. Za razliku od toga, beznadežnost je nenastojanje i netraženje načina da se nešto postigne, a onaj ko je zadivljen samim sobom misli da je sreću i sve što želi postigao, pa se više nizašto ne trudi. U tome smislu Uzvišeni veli: *O vjernici, ne kvarite svoju milostinju prigovaranjem i uvredama!* (El-Bekare, 264.) tj. isticanjem svoje zasluge i pogovaranjem za učinjeno dobro, a to nije ništa drugo do samoljublje.

Opasnosti bolesti samoljublja

Znaj da od bolesti samoljublja vrebaju velike opasnosti. Budući da je samoljublje jedan od uzroka oholosti, ono najčešće prelazi i u oholost, a oholost sa sobom nosi brojne, dobro poznate poroke u odnosima sa drugim ljudima.

S druge strane, u odnosu na Uzvišenog Allaha, samoljublje izaziva zanemarivanje, pa čak, i zaboravljanje da se vodi računa o grijesima. Otuda se, s jedne strane, zaboravlja na pokajanje, a s druge strane, preuveličava i pred Allahom ističe svoja zasluga za pokornost i činjenje bilo kakva dobra djela. Čovjek koji se sam sobom oduševljava, svojim mišljenjem zavarava sam sebe, do te mjere da se osjeća sigurnim od Allahova iskušenja i kazne i misli da mu kod Allaha pripada, za njega posebno, odabrano mjesto. Zato ne sluša ničije savjete ni preporuke, niti mu njegovo samoljublje dozvoljava da se za mišljenje obrati učenim ljudima. Za sve ove i slične nedaće krivo je samoljublje. Ono se zato i ubraja u teške grijehе. Ovo zato, što za čovjeka nema veće nesreće od toga da misli da se spasio, da je postao neovisan i slobodan i tako zanemari činjenje dobra i ne znajući da je to otvorena propast. Molimo Uzvišenog Allaha da nas od takvih zabluda sačuva i da nam, učinivši nas Njemu pokornim, sreću i uspjeh podari!

Ukratko o liječenju bolesti samoljublja

Znaj da se pri liječenju svake bolesti, prvo mora pristupiti uklanjanju njenih uzroka. Budući da je uzrok bolesti samoljublja neznanje, tj. čovjekovo nepoznavanje sebe i svoga Uzvišenog Gospodara, najbolji lijek za nju je ono što je suprotno neznanju, tj. upoznavanje sebe i svoga Gospodara, svejedno da li se radi o samoljublju vezanom za znanje, imetak ili porijeklo, jer je to sve dar Božiji, kao što stoji u riječima Uzvišenog: - *Od Allaha je svaka blagodat koju uživate.* (En-Nahl, 53.)

Sreća koja ti se dogodi od Allaha je, a nesreću koja te zadese sam si zaslužio. (En-Nisa', 79.) Pod srećom se u navedenom ajetu misli na svaku blagodat od Allaha, a pod nesrećom na nedaće. Nema veće blagodati nego što je Allahova uputa i otvaranje vrata korisnog znanja i dobrih djela, jer samoljublje nastaje od neznanja i čovjekova poricanja blagodati Uzvišenog Allaha. U tome smislu Uzvišeni veli: *A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove, nijedan se od vas ne bi nikad od grijeha očistio.* (En-Nur, 21.)

Ovo zato što niko, ma koliko bio znan i ma koliko se trudio da učini dobrih djela, neće ući u Džennet zahvaljujući njima, sve dok ga Allah ne obaspe Svojom milošću, kao što je najbolji i najodabraniji rob, Allahov Poslanik, s.a.v.s., najboljoj generaciji ljudi, svojim drugovima, rekao: "Nema niko među vama koga će njegova djela spasiti." Na to su ga upitali: "Zar ni tebe Allahov Poslaniče?" - pa je odgovorio: "Ni mene, osim, ako me Allah obaspe Svojom milošću."¹⁸⁴

Neko je lijepo rekao: "Nemoj da te prevari mnoštvo djela, jer ne znaš hoće li ti biti primljena ili neće! Ne budi siguran od svojih grijeha, jer ne znaš hoće li ti biti oprosteni ili neće! Sva tvoja djela za tebe su nepoznanica. Što se, pak, imetka tiče, njega čovjek ne posjeduje svojom zaslugom, nego čistom dobrotom Uzvišenog Allaha. Zato se Uzvišeni Allah i čudi nevjerniku koji se zaslijepljen svojim imetkom, svome prijatelju usudio reći: *Od tebe sam bogatiji i jačeg sam roda!* (El-Kehf, 34.)

Uzvišeni, također, o Karunu prenosi da je rekao: *Ono što imam stekao sam znanjem svojim.* (El-Kasas, 78.)

Uzvišeni Allah na drugom mjestu veli: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i od jedne žene stvaramo i na narode vas i plemena dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji.* (El-Hudžurat, 13.)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Allah je od vas odstranio pristrasnost paganstvu - tj. oholost. Svi ste vi Ademovi potomci, a Adem je od zemlje."¹⁸⁵

* * *

¹⁸⁴ رواه البخارى (٢٩٤/١١) الرقاق ، و مسلم (١٥٩/١٧) صفة القيامة ، و أحمد (٤٥١/٣٢) ، و الدارمى (٣٠٦ ، ٣٠٥/٢).

و انظر شرح الحديث فى الفتح (٢٩٥/١١ ، ٢٩٦) و كذلك كلام شيخ الاسلام و تلميذه ابن القيم.

¹⁸⁵ رواه أبو داود (٥٠٩٤) الأدب ، و الترمذى (٣٠٠/١٣) المناقب و قال: هذا حديث حسن غريب و حسنه الألبانى.

POKAJANJE¹⁸⁶

Pokajanje od grijeha, obraćanjem Onome koji zna sve tajne i oprašta grijehe, početak je puta pobožnih, kapital pobjednika, prvi korak onih koji istinu traže, ključ za izvođenje na pravi put zalutalih, polazište odabranih i pribježište Allahu bliskih.

Pokajanje je prva, srednja i posljednja stanica u životu čovjeka. Pobožan čovjek je od njega nerazdvojan. Ono ga prati sve do smrti. Čak, i kad preseli u drugu kuću, ono ide sa njime i u stopu ga prati. Ukratko, pokajanje je i početak i kraj puta. Uzvišeni o njemu veli: *I svi se Allahu pokajte, o vjernici, da biste postigli ono što želite!* (En-Nur, 31.)

Ovim ajetom u navedenom poglavlju, objavljenom u Medini, Uzvišeni se obraća vjernicima i Svojim najodabranijim stvorenjima i naređuje im da Mu se pokaju. Ova zapovijed dolazi nakon što su povjerovali, toliko trpjeli, Hidžru učinili i na Njegovom se putu protiv neprijatelja borili. U njemu je uspjeh uvjetovan pokajanjem od grijeha, s dodatnom pogodbenom česticom “لعل”/ “možda” u značenju: ako se pokajete, možete se nadati uspjehu. Drugim riječima, to znači da se uspjehu mogu nadati samo oni koji se Allahu za svoje grijehe pokaju. Neka nas Allah od takvih učini! Uzvišeni veli: *A oni koji se ne pokaju - sami sebi čine nepravdu.* (El-Hudžurat, 11.)

Tako je Allah sve ljude podijelio na dvije vrste: one koji se za svoje grijehe kaju, a to su oni koji će postići ono što žele, i one koji se ne kaju, koji sebi nepravdu čine. Treće vrste nema. Pada u oči da je nepokajanje za grijehe, Uzvišeni imenovao nepravdom (zulumom), a kako bi se drugačije i mogao imenovati onaj ko ne pozna svoga Gospodara, pa prema tome ni sebe, usljed čega ne priznaje svoje greške i za njih ne moli oprost?! Kako, kada je sam Allahov Poslanik,

¹⁸⁶ مدارج السالكين ، رياض الصالحين.

s.a.v.s., rekao: "O ljudi, pokajte se Allahu, jer, tako mi Allaha, i ja Mu se svaki dan kajem preko sedamdeset puta!"¹⁸⁷ Ovo uprkos tome što je od svih stvorenja najbolje poznavao Uzvišenog Allaha.

Pokajanje od grijeha je, dakle, čovjekovo obraćanje Allahu sa molbom da ih oprost i čvrsta odluka da više nikada neće ići putem onih koji su protiv sebe Allahovu srdžbu izazvali niti onih koji su zalutali.

Preduvjeti za valjano pokajanje

Ukoliko se čovjek ogriješio prema Uzvišenom Allahu, preduvjeti za valjanost njegova pokajanja su: iskreno kajanje za učinjeni grijeh, odustajanje od daljnjeg činjenja grijeha i čvrsta odluka da se to više nikada neće ponoviti.

Bez kajanja nema valjanog pokajanja, jer je nekajanje za ružno djelo najbolji dokaz da je čovjek sa njim zadovoljan i spreman ponovo ga učiniti. S druge strane, uz neodustajanje od grijeha i nastavak njegova činjenja, nezamisliva je valjanost pokajanja.

Što se, pak, trećeg preduvjeta za valjanost pokajanja tiče, tj. čvrste odluke da se on više nikada neće ponoviti, on se, u prvom redu, temelji na iskrenosti namjere i odlučnosti da se dato obećanje održi.

Neki islamski učenjaci kao preduvjet navode i neponavljanje istog grijeha i tvrde da je njegovo ponavljanje dokaz da pokajanje nije bilo valjano i ispravno. Međutim, većina islamskih učenjaka smatra da ovo posljednje nije preduvjet za valjanost pokajanja, navodeći kao primjer izreku: "Koliko je samo onih koji, iako vole svoje zdravlje, jedu ono što je po njega štetno."

Ukoliko se, pak, čovjek ogriješio prema nekome drugom čovjeku, za valjanost njegova pokajanja potrebno je da sa njim izmiri račune, da popravi ono što je pokvario i da mu ovaj halali učinjenu mu nepravdu, jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko je prema svome bratu učinio nepravdu i povrijedio mu imetak ili obraz, neka, koliko je još danas, od njega zatraži halala, prije nego što nestanu i zlatnici i srebrenjaci i ne ostanu samo dobra i loša djela!"¹⁸⁸

¹⁸⁷ رواه البخارى

¹⁸⁸ رواه البخارى (١٠١/٥) المظالم ، و الترمذى (٢٥٤/٩) صفة القيامة بمعناه.

Ovo zato što grijeh prema drugoj osobi podrazumijeva povredu dva prava: jednog prema Allahu i drugog prema čovjeku. Za valjanost pokajanja od ovakve vrste grijeha, potrebno je prvo raščistiti račune sa čovjekom, vratiti mu njegovo pravo i od njega zatražiti halala, a onda se iskreno obratiti Allahu sa molbom da mu oprostí povrijeđeno pravo prema Njemu.

Neke specifične vrste pokajanja

*Ukoliko je nekome nepravda učinjena, tako što se o njega ogriješilo: klevetanjem, ogovaranjem ili panjkanjem, a da to i ne zna, postavlja se pitanje da li je za valjanost pokajanja preduvjet upoznati ga o tome?

Ebu Hanifa, Malik i neki drugi islamski učenjaci, na osnovu gore navedenog hadisa, su mišljenja da je preduvjet za valjanost pokajanja od takvog grijeha o tome upoznati osobu prema kojoj se pogriješilo i od nje zatražiti halala.

Drugi su mišljenja da to nije preduvjet za valjanost pokajanja i da je dovoljno pokajati se pred Allahom, s tim da se onaj ko je oklevetan ili opanjkan spomene lijepom riječju i pohvali pred onim istima pred kojima se ranije oklevetao i opanjkao i da se zamoli za oprost njegovih grijeha. Za ovo mišljenje opredijelio se i šejhu-l-Islam Ibn Tejmijja, potkrijepljujući ga tvrdnjom da bi upoznavanje o tome onoga prema kome se pogriješilo štetilo i da ne bi imalo nikakve koristi. Osim toga, Zakonodavac to nigdje nije propisao kao potrebni postupak, a pogotovo kao obavezu koja bi se morala ispuniti.

*Što se tiče pokajanja onoga ko je nekoga opljačkao, on je prvo dužan vlasnicima vratiti ono što je opljačkao. Ukoliko to ne može vratiti zbog nepoznavanja vlasnika, njihove smrti i sl., dužan je to u njihovo ime podijeliti kao milostinju, s tim što će oni na Dan sravnivanja računa (tj. na Sudnjem danu), imati pravo da biraju između dvije mogućnosti: da budu nagrađeni za ono što je on uradio i da svi sevapi za podijeljenu milostinju pripadnu njima, ili da, umjesto toga, od njegovih dobrih djela uzmu onoliko koliko je vrijedio njihov imetak, a da sevapi za milostinju pripadnu njemu. U svakom slučaju, Allahova nagrada za tako podijeljenu milostinju, neće izostati. U tome smislu se od Ibn Mes'uda, r.a., pripovijeda da je od nekakva čovjeka kupio robinju i da je njen gospodar, dok je ovaj vagao dogovorenu protuvrijednost, otišao i nestao. Ibn Mes'ud, r.a., ga je čekao neće li se pojaviti, kako bi mu isplatio dogovorenu cijenu, sve dok nije

izgubio nadu da će se ikada pojaviti. Tada je dogovorenu vrijednost uzeo i podijelio kao milostinju rekavši: "Bože, ovo je od robinjina gospodara, pa ako bude zadovoljan, neka njemu pripadne nagrada, a ako odbije, neka onda pripadne meni, a neka on protuvrijednost uzme od mojih dobrih djela!"

*Što se tiče pokajanja onoga ko je od drugoga uzeo nedozvoljenu protuvrijednost, kao što je naknada za prodavanje vina, za pjesmu ili lažno svjedočenje, pa se za učinjeno djelo pokajao, a naknada kod njega ostala, o tome među islamskim učenjacima preovladavaju dva različita mišljenja:

Po jednima, takvu naknadu, ukoliko se zna da je to njegov imetak, treba vratiti onome od koga se dobila, jer nije zarađena na dozvoljen način, s jedne, niti se vlasniku učinila nikakva dozvoljena i korisna usluga, s druge strane.

Po drugima, što je po nama ispravnije mišljenje, za pokajanje je potrebno naknadu podijeliti kao milostinju, jer se njenim vraćanjem prvobitnom vlasniku, taj isti vlasnik pomaže da i dalje griješi i da prema Allahu bude neposlušan. Sličan je slučaj i sa onim u čijem imetku ima i halala i harama, pa ne može da tačno razlikuje šta je stečeno na dozvoljen, a šta na nedozvoljen način. Zato je potrebno, a Allah, opet, najbolje zna, da takva osoba procjeni količinu imetka koji je stekla na nedozvoljen način i da ga podijeli kao milostinju, kako bi preostali dio ostao čist.

Pitanje: Kakav je položaj čovjeka koji se pokaje za učinjeni grijeh? Vraća li se on poslije pokajanja na stepen koji je imao prije učinjena grijeha, ili ne vraća?

Neki islamski učenjaci smatraju da vraća, jer iskreno pokajanje, u potpunosti, briše grijeh i čovjek postaje čist, kao da ga nije ni učinio.

Drugi, pak, smatraju da ne vraća, jer položaj vjernika nije u stanju mirovanja, nego uspona. Osim toga, grijeh ne samo da čovjeka usporava u usponu, nego ga vraća unazad. Zato, čak, i kada se čovjek za grijeh pokaje, on je u svom usponu zakasnio za onoliko koliko je mogao napredovati u slučaju da grijeha nije bilo.

U vezi sa ovim, Šejhu-l-Islam kaže: "Tačno je da se neki pokajnici ne vraćaju na položaj na kome su bili. Isto tako je tačno da neki pokajnici, ne samo da se vraćaju na položaj na kome su bili, nego

postizu i veći položaj i postaju bolji, nego što su bili prije učinjenog grijeha. Najbolja potvrda za to je da je Davud, a.s., poslije pokajanja postao bolji, nego što je bio prije grijeha.”

Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, u vezi sa ovim, kaže: “Ovakav slučaj može se uporediti sa primjerom putnika - namjernika koji se na svome putu osjeća sigurnim, pa čas požuri, čas ide običnim hodom, a čas zastane da se odmori i naspava. I dok tako putuje, pored puta, u bašči sa puno cvijeća, zdencom i debelim hladom, iznenada ugleda pogodno mjesto za odmor, te ne mogavši odoljeti, siđe sa puta i uputi se prema tim prelijepim mjestima. Međutim, tamo ga sačeka neprijatelj, uhvati, stavi u okove i silom spriječi da nastavi put, tako da mu se na momente učini da je sa svim gotovo, da je završio s putem, da će biti ubijen, bačen divljim zvijerima i hijenama da ga pojedu i da nema nikakva izgleda da stigne do cilja prema kome je krenuo. No, dok o tome razmišlja, odjednom, pored sebe ugleda svoga smionog oca koji mu razvezuje lance, skida okove i savjetuje da nastavi put i da se čuva neprijatelja, jer će ga na putu i dalje vrebati i zasjede mu postavljati. Ujedno, on ga ohrabruje i daje do znanja da mu, ako bude oprezan, neprijatelj ništa neće moći nauditi, upozorava da će ga, ako bude neoprezan, ponovo, napasti, te da će on požuriti i kod kuće ga sa poklonima čekati, pa da požuri tragom kuda je on prošao. Ako je pomenuti putnik - namjernik pametan, bistar, darovit i oprezan, na ostatku puta, ponašaće se sasvim drugačije nego ranije; biće mnogo brži, oprezniji i spremniji da se odupre neprijatelju, tako da će mu nastavak puta biti bolji, a dolazak do cilja brži i sigurniji nego što je bio.

Međutim, ako i dalje bude neoprezan, ako se ne bude čuvao neprijatelja, ako bude skretao s puta i zadržavao se, gdje god mu šta zapadne za oko, neprijatelj će ga opet napasti pa će ponovo zapasti u nevolje, pogotovu ukoliko se ne mogne oduprijeti prisjećanju ljepote bašče, njena mirisa, hladovine i zdenca. U tome slučaju, izgubljeno vrijeme, ne samo da neće moći nadoknaditi i stići na vrijeme, kao da navedenog nije bilo, već će dolazak do cilja biti neizvjestan.”

Iskreno pokajanje

Uzvišeni Allah veli: *O vi koji vjerujete, učinite pokajanje Allahu iskreno, da bi Gospodar vaš preko ružnih postupaka vaših prešao i da bi vas u džennetske bašče, kroz koje će rijeke teći, uveo.* (Et-Tahrim, 8.)

Od Ebu Musa el-Eš'arije, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni Allah preko noći pruža ruku ne bi li se pokajao onaj ko je griješio preko dana, a preko dana pruža ruku ne bi li se pokajao onaj ko je griješio preko noći. Tako će činiti sve dok Sunce ne izađe sa Zapada."¹⁸⁹

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je rekao: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: 'Ko se iskreno pokaje prije nego Sunce izađe sa Zapada, Allah će mu pokajanje primiti i grijehe oprostiti.'"¹⁹⁰

Od Ebu Abdurrahmana Abdullaha b. Omera b. el-Hattaba, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni Allah od Svoga roba prima pokajanje sve dok njegova (robova) duša ne dođe do grla."¹⁹¹

Iskreno se pokajati od grijeha, znači pokajanje očistiti od svake vrste patvorenosti, nedostataka i onoga što ga kvari.

El-Hasan el-Basri kaže: "Iskreno pokajanje od grijeha je čovjekovo kajanje za ono što je prošlo i čvrsta odluka da više nikada neće činiti grijehe koje je činio."

El-Kelbi kaže: "Iskreno pokajanje od grijeha je čovjekovo traženja oprosta jezikom, kajanje srcem i odustajanje da ih ubuduće čini bilo kojim organom tijela."

Se'id b. el-Musejjib kaže: "Iskreno se pokajati za grijehe znači sam sebe savjetovati da se više ne čine."

Ibn el-Kajjim kaže: "Iskrenost u pokajanju za grijehe podrazumijeva tri stvari:

1. Pokajanjem obuhvatiti sve grijehe i ne ostaviti nijedan, a da se za njega ne pokaje.

2. Biti potpuno odlučan i iskren u trenutnom pokajanju za sve grijehe, ne ostavljajući nikakva traga kolebanju, odgađanju ili odugovlačenju, već uložiti svu volju i odlučnost da to bude odjednom i zauvijek za sve grijehe.

¹⁸⁹ رواه مسلم (٧٦/١٧) التوبة.

¹⁹⁰ رواه مسلم (٢٥/١٧) الذكر والدعاء.

¹⁹¹ رواه الترمذي (٥٨/١٣) الدعوات ، و أحمد (٦١٦٠) شاكر ، و ابن ماجه (٤٢٥٣) ، و الحاكم (٢٥٧/٤) التوبة ، وصححه و وافقه الذهبي و قال الترمذي: حسن غريب ، و قال العلامة أحمد شاكر: إسناده صحيح و حسنه الألباني.

3. Čišćenje pokajanja od svih nedostataka i mrlja koje narušavaju njegovu iskrenost. Osim toga, ono mora biti motivirano bojazni i strahom od Allaha, žudnjom za onim što je kod Njega i strahopoštovanjem prema Njemu, a ne željom da se sačuva lični interes, nepovrijedljivost, položaj, vlast, moć, utjecaj, imetak, slava među ljudima, poštuda od njihove kritike i sl. Pokajanje, također, ne smije biti motivirano strahom da će drugi njim zagospodariti, pohlepom za ovim svijetom ili pak osjećajem neuspjeha i nemoći i tome slično, jer to sve umanjuje valjanost pokajanja i odanost prema Uzvišenom Allahu.”

Prva od tri stvari odnosi se na ono za što se čovjek kaje, druga na onoga ko se kaje, a treća na Onoga kome se sa pokajanjem obraća. Prema tome, valjano pokajanje mora biti istinito, iskreno i podrazumijevati sve grijehе. Nema sumnje da ovakvo pokajanje, podrazumijeva i upućivanje molbe za oprost. Ukoliko su svi navedeni uvjeti ispunjeni, pokajanje je potpuno i ono će, s Božijom pomoći, grijehе izbrisati.

Čovjekovo pokajanje Allahu uvjetovano je Allahovim nadahnućem čovjeka da Mu se pokaje s jedne, i Allahovim primanjem čovjekova pokajanja, s druge strane. To znači da je za čovjekovo pokajanje potrebno da ga prvo Allah nadahne i pomogne da se pokaje, pa da mu, kada se pokaje, pokajanje primi i grijehе oprosti. Upravo na to se aludira u riječima Uzvišenog: ... *a i onoj trojici koja su bila izostala, i to tek onda kad im je zemlja, koliko god da je bila prostrana, postala tijesna, i kad im se bilo stisnulo u dušama njihovim i kad su uvidjeli da nema utočišta od Allaha nego samo u Njega. On je poslije njima oprostio da bi se i ubuduće kajali, jer, Allah, uistinu, prima pokajanje i milostiv je.* (Et-Tevbe, 118.)

U navedenom kur'anskom ajetu, Uzvišeni daje do znanja da je Njegov oprost prethodio njihovom pokajanju i da je, upravo to, bilo ono što ih je navelo da Mu se iskreno pokaju. U tome i leži tajna Njegovih lijepih imena “Prvi i Posljednji”. On je, dakle, Onaj koji priprema i koji pruža. Od Njega dolazi i motiv i rezultat. Rob je pokajnik, a Gospodar onaj koji nadahnjuje pokajanjem i prima pokajanje. Robovo pokajanje je vraćanje Gospodaru od koga je odbjegao, Gospodaru koji ga je nadahnuo i omogućio mu da se pokaje, s jedne, i primio mu pokajanje, s druge strane.

Pokajanje ima svoj početak i svoj kraj. Početak mu je vraćanje Allahu i slijeđenje pravog puta koji mu je naređen riječima

Uzvišenog: *I doista, ovo je pravi put Moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od puta Njegova!* (El-En'am, 153.), a kraj vraćanje Allahu na Dan proživljenja putem koji roba vodi u Džennet. A za one, koji se na ovome svijetu, Allahu vrte sa pokajanjem za svoje grijehe, a na budućem sa nagradom za dobra djela, Uzvišeni veli: *A onaj ko se bude pokajao i dobra djela činio, on se, uistinu, Allahu iskreno vratio.* (El-Furkan, 71.)

Nedostaci valjanosti pokajanja

U nedostatke valjanosti pokajanja spadaju:

*Nedovoljna odlučnost, nerasčišćenost srca sa grijesima i njegovo povremeno golicanje i priželjkivanje da njihovu draž i slast ponovo osjeti.

*Čovjekova bezbrižnost i ubijedenost da se dovoljno pokajao i da mu je pokajanje primljeno, kao da mu je uručena potvrda o garanciji. Naprotiv, onome ko se tako ponaša, to je najbolji znak da se nije valjano pokajao.

*Zaslijepljenost, nehaj i nečinjenje dobrih djela koja se nisu činila ni prije učinjenog prijestupa.

Znaci valjanosti pokajanja

U znake valjanosti pokajanja za učinjene grijehe spada:

*Da čovjek poslije pokajanja bude bolji nego što je bio prije pokajanja.

*Da se nijednog trenutka ne prestaje bojati Allaha i Njegovog iskušenja, jer ga strah mora pratiti, sve dok mu meleki, kada mu budu uzimali dušu, ne kažu: *Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu koji vam je obećan!* (Fussilet, 30). Tek kada čuje da mu se ovo kaže, može se prestati bojati.

*Čovjekov osjećaj da mu se, u zavisnosti od težine grijeha, od straha i kajanja čupa i cijepa srce. Tako je Ibn 'Ujejne protumačio riječi Uzvišenog: *Zgrada koju su oni sagradili stalno će unositi nemir u srca njihova, sve dok im srca ne popucaju.* (Et-Tevbe, 110.) On kaže: "Tj. dok ne popucaju od pokajanja, jer nema sumnje da strah od žestoke kazne izaziva njegovo cijepanje i čupanje. U tome je smisao pucanja srca koje se u ajetu spominje, tj. pucanje od

kajanja i žalosti šta je sve čovjek činio i straha od posljedica koje bi ga zbog toga mogle zadesiti. Onaj ko ne osjeti strah od pucanja svoga srca zbog pretjerivanja i grijeha na ovom svijetu, doživjeće njegovo pucanje na budućem svijetu, kada sve izađe na vidjelo, kada se istina obistini i kada se pokornima za njihova djela predoči nagrada, a nepokornima za njihova nedjela kazna. Prema tome, do pucanja srca, prije ili kasnije, na ovome ili budućem svijetu, neminovno će doći.”

*Kroz pokajanje, čovjekovo srce doživljava takvu skrhanost i slomljenost, kakvu grijehnik ni na kakav drugi način ne može doživjeti, ni kroz izgladivanje, ni kroz vježbu, niti kroz samu ljubav. Slomljenost srca kroz pokajanje je nešto posebno. Ono jače djeluje nego sve navedeno. Čovjekov osjećaj slomljenosti srca, dok stoji pred svojim Gospodarom, je sveobuhvatan. On uviđa da je sa svih strana opkoljen i da mu ne preostaje ništa drugo, nego da skrušeno, ponizno i poslušno, padne pred svoga Gospodara i da Mu se pokaje. Njegov položaj je poput položaja odbjeglog roba, kada se uhvati i ponovo dovede pred svoga gospodara, od čije ga ljutnje nema ko zaštititi niti ponovo od njega može pobjeći, pa mu nema drugog izlaza nego da se pomiri sa tim da su njegov život, sreća, uspjeh i spas u gospodarovim rukama i zadovoljstvu, jer je svjestan da njegov gospodar zna težinu greške koju je prema njemu napravio. Sve ovo, iako voli svoga gospodara, kome je toliko potreban, svjestan svoje nemoći i poniznosti naspram gospodarove moći i vlasti nad njim.

Robova pokornost, poniznost i kajanje pred svojim gospodarom, u takvom položaju, je najviše u njegovu interesu, jer se jedino na taj način može umiliti gospodaru i ponovo steći njegovo zadovoljstvo. Ovo zato što gospodaru, u takvom momentu, od robove poniznosti, pokajanja, priznanja greške, padanja pred njega i preklinjanja za oprost, nema ništa draže što bi rob mogao učiniti, niti boljeg načina na koji bi se pred njim mogao opravdati.

Najljepše što bi rob svome Gospodaru u takvom momentu mogao reći je da Ga zamoli riječima:

“Preklinjem Te Tvojim veličanstvom i mojom poniznošću da mi oprostiš! Tako Ti Tvoje moći i moje nemoći! Tako Ti Tvoga bogatstva i moga siromaštva! Eto, moj lažni i grijehni uvojak kose je u Tvojim rukama! Ti mimo mene imaš još mnogo robova, a ja mimo Tebe nemam drugog Gospodara. Od Tebe se drugačije ne mogu

spasiti, nego da se od Tebe sklonim kod Tebe. Molim Te molbom prosjaka i preklinjem skrušenosti sluge poniznog i poslušnog! Molim Te dovom uplašenog i nemoćnog, koji je pred Tobom, svoj vrat pogo i nos oborio, čije se oči pred Tobom u suzama kupaju, a srce strepi,

*O Ti kod koga se sklanjam i nadam,
Kod koga zaštitu tražim od onoga što se bojim.
Kost koju Ti slomiš drugi ne mogu namjestiti,
Niti mogu slomiti kost koju Ti namjestiš."*

Eto kakvi su znaci valjanog i primljenog pokajanja. Ko ih u svome srcu ne može naći, neka se prihvati ispravljanja svoga pokajanja. Kako je samo teško, na djelu, do valjana pokajanja doći, a kako ga je samo lahko ustvrditi da se, jezikom, izgovorilo!

U čemu leži tajni smisao pokajanja?

Znaj da mudar i pronicljiv čovjek, čim pogriješi, treba poduzeti tri sljedeće stvari:

1. Razmisliti o Allahovim zapovijedima i zabranama, jer će ga to navesti na zaključak i priznanje pred samim sobom da je pogriješio.

2. Razmisliti o Allahovim obećanjima i prijetnjama, jer će mu to izazvati strah koji će ga navesti na pokajanje.

3. Razmisliti o tome da ga Allah u svakom momentu zbog toga može kazniti, da mu je ostavljena mogućnost pokajanja i da ga je Allah, da je htio, od toga mogao sačuvati. Kroz razmišljanje o tome čovjek će se dotaći mnogih stvari koje vode spoznaji Allaha, Njegovih imena i atributa, Njegove mudrosti, milosti, oprosta, blagosti i plemenitosti.

Kroz takvu spoznaju, čovjek će, kao nikada do tada, osjetiti svoj robovski položaj naspram Gospodara, uvidjeti neraskidivu povezanost Allahova stvaranja, zapovjedi, nagrade, obećanja i prijetnji sa Njegovim imenima i atributima, spoznati da je to nužna posljedica imena i atributa u pojavnom svijetu i da svako ime i atribut, neminovno, podrazumijeva da ostavi svoj trag i na njemu.

Ovakav položaj spoznaje Allahovih imena, čovjeku omogućava da proviri u prekrasne vrtove spoznaje, imana, tajni sudbine i mudrosti, kakve se riječima ne mogu izraziti i opisati.

*Da spozna i uvjeri se u Allahovu moć odlučivanja, tj. da spozna da je Uzvišeni Allah Svemoguć, da određuje onako kako On hoće, da je, kao takav, Svome robu odredio da se njegovo srce prevrće onako kako On hoće i volju mu upravlja prema onome čemu On hoće, da se On upliće između čovjeka i srca njegova te da je čovjekova volja ograničena voljom Mudrog i Svemogućeg. Navedeno je dokaz potpune svemoći kakvom raspolaže samo Allah. Maksimalno što neko od Allahovih stvorenja može je da sa tobom i sa tvojim tijelom fizički raspolaže i radi šta hoće, dok je učiniti čovjeka da želi ono što on hoće i njegovu volju podvrgnuti svojoj volji, kadar jedino Onaj koji je svemoguć, tj. Allah. Kada rob, kao takvog, upozna svoga Gospodara, u navedeno se uvjeri svojim srcem i dušom i vidi očite dokaze Njegove, preokupiranost Njime postane mu najpreča i najkorisnija stvar u životu, pa nema kada grijешiti, jer je sa Allahom, a ne sa sobom.

U znake čovjekove spoznaje Allahove svemoći u Njegovu određenju, spada i to da shvati da je u svojoj volji unaprijed upravljen i potčinjen, da je njegov uvojak kose u tuđoj ruci, da može biti sačuvan samo ako ga On sačuva, uspjeti jedino ako mu On pomogne, te da je on nemoćni jadničak u ruci Svemoćnog i Hvaljenog.

U dokaze Njegove svemoći u određenju, također, spada i to da se čovjek uvjeri i potvrdi da savršenstvo, zahvala, bogatstvo i svemoć, u potpunosti pripadaju jedino Allahu, a da su nepotpunost, poniznost, mahane, nepravda i ovisnost čovjekove osobine. Sve što čovjek više uviđa svoju poniznost, manjkavost, nepotpunost i ovisnost, sve više uviđa dokaze Allahove svemoći, savršenstva, slave i bogatstva i obrnuto. Dakle, što čovjek manje grijеši to više uviđa svoju poniznost, a što više uviđa svoju poniznost, to više uviđa Allahovu svemoć.

*Da spozna Allahovu dobrotu prema njemu, koja se ogleda i u tome što ga pokriva, dok je prema Njemu neposlušan i dok čini grijеhe, iako On sve savršeno vidi šta sve čovjek radi, pa bi ga, kada bi htio pred svijetom mogao kada god hoće osramotiti. Ovo savršenstvo Njegove dobrote odraz je Njegova imena "البر / Dobročinitelj". S druge strane, Gospodareva dobrota prema Svome robu, znak je Gospodareve apsolutne neovisnosti i robove potpune ovisnosti o Njemu. Kada čovjek sve ovo uvidi, zabavi se razmišljanjem o blagodatima, dobročinstvu, darežljivosti i plemenitosti svoga Gospodara, pa mu i ne pada na pamet da prema Njemu bude neposlušan i

nezahvalan, tako da stalno ostaje u društvu sa svojim Gospodarom. To je čovjeku bolje i korisnije, nego upuštati se u grijeh e i nepokornost prema svome Gospodaru, jer je čovjekova zauzetost razmišljanjem o Allahu i neosvrtnje na druge, najuzvišeniji cilj koji može postići.

To ni u kom slučaju ne znači da u takvom stanju čovjek zaboravlja razmišljati i o svojim grijesima. Naprotiv, tada se više nego ikada vraća na svoje grijeh e i zbog njih kaje, jer cijelo vrijeme provodi u robovanju onako kako mu i dolikuje.

*Kroz sve ovo, čovjek uviđa kolika je Allahova blagost prema Svome griješnom robu, jer mu odgađa kaznu i pruža priliku za pokajanje, a da hoće, mogao bi ga odmah kazniti, ali to ne čini, jer je On Blagi koji, kao takav, ne požuruje sa kaznom. To čovjeku pruža priliku da bolje upozna svoga Uzvišenog Gospodara, značenje Njegova imena "الحليم / Blagi", te razmisli o blagosti koja proizilazi iz Njegova svojstva "الرحيم / blagost". Ovo zato što su čovjekovo dokazivanje svog robovskog položaja, kad je u pitanju i ovo Božije ime, i iz toga polučeni smisao i korist, kao vid moljenja za oprost grijeha, Allahu draži, a čovjeku bolji i korisniji, nego da se propuste, jer je posljedica bez njenog uzroka nezamisliva.

*Kroz sve ovo, čovjek spoznaje kolika je plemenitost njegova Gospodara zato što od Njega prima opravdanje kada Mu se opravdava, i to iskrenim pokajanjem za grijeh e, a ne pravdajući se sudbinom i predodređenjem, jer je to svojevrsan vid upuštanja u raspravljanje sa Allahom. Kada Gospodar prihvati čovjekovo opravdanje, ono u čovjeku pokrene tako neodoljivu želju da Allaha što više spominje, hvali i voli, kakvu nikada do tada nije osjetio. Ovo zato što tvoja ljubav prema onome ko ti je zahvalio za učinjeno dobro i još te za njega nagradio, a potom ti oprostio i nije ti uzeo za zlo, kada si prema njemu pogriješio, mora biti višestruko veća, nego prema onome ko ti je na učinjeno dobro samo zahvalio. To potvrđuje svakodnevna zbilja. Dakle, čovjekovo robovanje poslije pokajanja za grijeh e je nešto posebno.

*Zatim, da se čovjek uvjeri u dobrotu svoga Gospodara, tako što će uvidjeti da mu je jedino On kadar oprostiti grijeh e. Allahovo opraštanje čovjekovih grijeha je čista dobrota, jer i kad bi te zbog tvojih grijeha kaznio, opet bi bio pravedan i hvaljen. Međutim, On ti od Sebe oprašta, iz Svoje dobrote, a ne zato što si Njegov oprost nečim posebno zaslužio. Zato se u čovjeku rađa još veća zahvalnost,

ljubav, kajanje, radost i osjećaj sreće. Sve je to rezultat spoznaje značenja Allahova imena “الغفار” / “Onaj koji oprašta”, jer sve što se čovjek u ovo više uvjerava, sve više i iskrenije robuje u vjeri svome Gospodaru, a to je najbolji dokaz njegove ljubavi i spoznaje.

*Osim toga, čovjek, kroz ovo, sve više dotjeruje svoju poniznost, pokornost i poslušnost pred svojim Gospodarom i uviđa koliko je o Njemu ovisan. Ovo je posebno važno, ako se ima u vidu, da duša po svojoj prirodi hoće da i ona gospodari i da bi, kada bi kojim slučajem mogla, rekla isto što i faraon. Međutim, on je smogao pa to javno priznao, dok drugi ne mogu, pa to taj. Ono što dušu sputava da to ne može učiniti, nije ništa drugo nego čovjekovo robovanje koje ima četiri sljedeća stupnja:

Prvi stupanj je zajednički za sva stvorenja. To je njihova poniznost i ovisnost o Uzvišenom Allahu, jer su sva stvorenja i na nebesima i na Zemlji ovisna o Njemu, a On nije ovisan ni o kome od njih.

Drugi stupanj je poniznost u pokornosti i robovanju. To je dobrovoljno opredjeljenje i odnosi se na one koji su Allahu pokorni i poslušni. Zato u njemu i leži srž robovanja.

Treći stupanj je poniznost u ljubavi, jer je onaj ko voli sam po sebi ponizan. Iz toga proizilazi da je čovjek ponizan u onoj mjeri u kojoj voljenog voli, kao što pjesnik reče:

*Kad onih koji vole, čak su i grobovi siromašni
Na njima je i zemlja drugačija nego na drugim grobovima.*

Četvrti stupanj je poniznost u grijesima i prijestupima.

Ako se kod čovjeka nađu sva četiri navedena stupnja, njegova poniznost i poslušnost prema Allahu je veća i potpunija, jer prema Njemu pokazuje više strahopoštovanja, ljubavi, pokajanja, pokornosti, ovisnosti i siromaštva.

*Kao što svaki uzrok podrazumijeva i svoju posljedicu, tako i Allahova lijepa imena podrazumijevaju predmet očitovanja. Tako Njegova imena “السميع” / “Onaj koji čuje” i “البصير” / “Onaj koji vidi”, podrazumijevaju i onoga (ili ono) ko je učinjen predmetom slušanja (مسموع) ili gledanja (مبصر), isto kao što i Njegovo ime “الرزاق” / “Onaj koji opskrbljuje”, podrazumijeva onoga ko je opskrbljen (مرزوق) ili kao što Njegovo ime “الرحيم” / “Milostivi” podrazumijeva onoga kome

se smilovao (مرحوم). Isti je slučaj i sa Allahovim lijepim imenima: "الغفور" / "Onaj koji mnogo oprašta", "العفو" / "Onaj koji daje pomilovanje" i "الثواب" / "Onaj koji prima pokajanje", jer ona podrazumijevaju onoga kome se oprašta, onoga kome se daje pomilovanje i onoga od koga se prima pokajanje. U svakom slučaju, nemoguće je ova imena i attribute lišiti objekta na kome se ispoljavaju, jer su to imena savršenstva i atributi uzvišenosti. Na to se ukazuje i u riječima Allahova Poslanika, s.a.v.s., od koga niko bolje ne poznaje Allaha, nego što je on poznao. On je, naime, rekao: "Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, kada vi ne bi griješili, Allah bi dao da vas nestane i, umjesto vas, doveo druge ljude koji bi griješili i za oprost molili, pa bi im opraštao."¹⁹²

Pretpostavimo da u svijetu potpuno nestane griješnja i neposlušnosti. Odmah se nameće pitanja: Kome bi se onda opraštalo? Kome bi se davalo pomilovanje? Kome bi se primalo pokajanje? Prema kome bi se pokazivala milost?

Pretpostavimo, isto tako, da u svijetu potpuno nestane siromaštva i da svi ljudi postanu zdravi i bogati. Opet se nameće pitanje: Šta bi onda bilo sa traženjem, moljenjem, skrušenim preklinjanjem, odazivanjem, dokazivanjem dobrote i milosti, te posebnim obasipanjem blagodatima i pokazivanjem darežljivosti?!

Neka je slavljen Onaj koji se Svojim stvorenjima na sve moguće načine predstavio: ... *da nevjernik ostane nevjernik poslije očigledna dokaza, i da vjernik ostane vjernik poslije očigledna dokaza, - a Allah doista sve čuje i sve zna.* (El-Enfal, 42.)

*Najveća tajna koja se riječima ne može izraziti, niti aluzijom pokazati, na koju, ne samo da, na sav glas i na očigled svjedoka, poziva glasnik imana, već i srca najodabranijih robova koja su se u nju osvjedočila, pa su, zahvaljujući njoj, još bolje upoznala svoga Gospodara, još Ga više zavoljela, s Njim se smirila, u želji da Ga spominju, se zapalila i sagorjela, potvrđujući Njegovu blagost, plemenitost i dobročinstvo, upoznavajući se sa tajnom robovanja i uvjeravajući se u istinitost Njegove božanstvenosti, su riječi hadisa koji u svojim vjerodostojnim, sahih-zbirkama, preko Enesa b. Malika, r.a., bilježe i Buharija i Muslim u kome Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Allah se više obraduje kada se neko od Njegovih robova Njemu pokaje, nego neko od vas ko na jahalici putuje kroz pustinju,

¹⁹² رواه مسلم (٦٤/١٧) التوبة ، و الترمذي (٥٢٣/٩) تحفه الدعوات و انظر طرق الحديث في الصحيحة رقم ٩٧٠.

pa mu ona pobjegne odnijevši na sebi svu njegovu i hranu i piće, pa se, izgubivši svaku nadu da će je naći, uputi prema drvetu i, skrhan očajom da će naći svoju jahalicu, legne u njegov hlad, i dok je u takvom položaju, odjednom ugleda da ona stoji pored njega, pa je uhvati za ular i od prevelike radosti kaže: 'Bože, Ti si moj rob, a ja sam Tvoj Gospodar!' tj. zbuni se od silne radosti pa pogriješi."¹⁹³

Eto, kako je Vjerovjesnik, s.a.v.s., objasnio koliko Uzvišeni Gospodar voli pokajanje Svoga roba. Allah, doista, voli one koji se često kaju i koji se mnogo čiste. Ta ljubav unosi radost kakva se samo može zamisliti. Ona je veća od radosti čovjeka koji je pronašao izgubljena sredstva za preživljenje, koja će ga dovesti do kraja putovanja, nakon što je bio izgubio svaku nadu da će ih, zajedno sa svojom jahalicom, pronaći. Tako isto, i još više, Gospodar voli pokajanje Svoga roba kada Mu se pokaje, a rob se ne može ničemu više obradovati, nego kao kada nešto, što toliko voli, nakon što je izgubio, ponovo nađe i postane mu na dohvrat ruke.

A šta, tek, misliš o nekome koga tako voliš, koga je zarobio neprijatelj, pa ti ne da da do njega dođeš, a još si siguran da će ga na najgore muke staviti i svakojakim patnjama podvrgnuti, pogotovu, ako si mu ti preči od njega samog, jer si ga ti podigao i odgojio?

Šta misliš, ako bi on jednoga dana umakao neprijatelju i iznenadio te, kada mu se najmanje nadaš, i to na tvome pragu, laskajući ti se, nastojeći zadobiti tvoje zadovoljstvo i moleći tvoju pomoć, padajući licem na zemlju pred tvojim pragom, kako bi se obradovao onome koga si za sebe odabrao, odgojio i više nego ikoga zavolio?

Sve ovo, iako ga ti nisi ni rodio, ni stvorio, ni svojim blagodatima obasuo, za razliku od Allaha koji je Svoga roba stvorio, dušu mu udahnuo, blagodatima ga Svojim obasuo i još hoće da mu ih upotpuni, kako bi ih ovaj primio, pokazivao, na njima Mu zahvaljivao, zavolio svoga Gospodara, bio Mu pokoran i obožavao Ga, a Njegovu se neprijatelju suprotstavljao, mrzio ga i prema njemu neposlušan bio.

U svemu tome pokajanje ima veliki utjecaj. Zato je pokajanje jedno od, Uzvišenom Allahu, najdražih djela. Molimo Allaha da nam da da Mu se iskreno pokajemo!

¹⁹³ رواه مسلم (٦٣/١٧) التوبة واللفظ له، و البخاري مختصراً (١٠٢/١١) الدعوات و رواه مطولاً من حديث عبد الله بن مسعود (١٠٢/١١) الدعوات.

POZIVANJE NA DOBRO I ODVRAĆANJE OD ZLA¹⁹⁴

Pozivanje na dobro i odvracanje od zla je centralni stub vjere zbog koga je Allah slao sve vjerovjesnike. Da nije njega i znanja i rada po njemu prekinuto bi bilo vjerovjesništvo, nestalo bi vjere, došlo bi do općeg zastoja, zavladaile bi zablude, neznanje bi uzelo maha, svuda bi se raširio nered, opustjele bi zemlje i propali ljudi, a da to, sve do Dana pozivanja, ne bi ni znali. Nažalost, desilo se, upravo, ono čega smo se najviše bojali - ali, mi smo Allahovi i Njemu se vraćamo - da je znanje i rad po ovom stubu izumrlo, pa je srcima zavladao ulagivanje stvorenjima, a iz njih nestalo razmišljanja o Stvoritelju, tako da se svijet, poput životinja, odao slijepom slijedeđu strasti i prohtjeva i da je na cijeloj zemaljskoj kugli teško naći iskrena vjernika koji se na Allahovu putu ničijeg prijekora ne boji. Oni koji se trude da preduprijeđu ovu klonulost i nadoknade gubitak, bilo preuzimanjem na sebe obaveze da ih objasne, bilo ponovnim pokušajem da provedu ovaj sunnet, podnoseći teret na svojim plećima i zasukujući rukave u njegovom oživotvorenju, pokušavajući sami, mimo toliko svijeta, oživjeti praksu koju je vrijeme umrtvilo i domognu se stupnjeva bliskosti, ne dospijevajući do njihova vrhunca.

Obaveznost i vrline pozivanja na dobro i odvracanja od zla

Uzvišeni Allah veli: *I neka među vama bude onih koji će na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro, a od zla odvracati, - oni će šta žele postići.* (Ali 'Imran, 104.)

U navedenom kur'anskom ajetu, u riječima Uzvišenog “وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ” / “*I neka među vama bude*” je objašnjena obaveznost pozivanja na dobro i odvracanja od zla, a u riječima “أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ” / “*Oni će što žele postići*” dato je do znanja da bez njega nema uspjeha. U njemu je,

¹⁹⁴ احياء علوم الدين - جامع العلوم والحكم - رسالة الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر لشيخ الاسلام ابن تيمية .

također, dokaz da je ovo zajednička obaveza svih vjernika (فرض كفاية), a ne svakog pojedinca (فرض عين), što znači da, ako jedna grupa izvrši ovu obavezu, ona spada sa ostalih, jer Uzvišeni nije rekao: "Budite svi oni koji će na dobro pozivati!", već je rekao: *I neka među vama bude onih koji će...* Znači, sve dok pojedinci ili grupe vjernika izvršavaju ovu obavezu, ona spada sa drugih, s tim što su oni koji je izvršavaju, na kraju ajeta opisani riječima ... *oni će što žele postići*. Međutim, ako niko od ljudi ovu obavezu ne bi izvršio, odgovornost bi, sigurno, snosili oni koji su to bili u stanju izvršiti, a nisu izvršili.

Uzvišeni, također, veli: *Ali, nisu svi oni isti. Imma ispravnih sljedbenika Knjige koji po svu noć Allahove ajete čitaju i mole se; Oni u Allaha i onaj svijet vjeruju i traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvraćaju i jedva čekaju da učinite dobročinstvo; oni su čestiti.* (Ali 'Imran, 113.-114.) Kao što se iz konteksta navedenih ajeta vidi, Uzvišeni Allah ni ovima zbog samog vjerovanja u Allaha i onaj svijet, nije potvrdio da su čestiti sve dok tome nije dodao da oni pozivaju na dobro i traže da se čine dobra djela i da odvraćaju od nevaljalih.

Uzvišeni, dalje, veli: *A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima; traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvraćaju, i molitvu obavljaju...* (Et-Tevbe, 71.)

Dakle, i u ovome ajetu, Uzvišeni je vjernike opisao da pozivaju da se čine dobra djela i da od nevaljalih odvraćaju, što znači da oni koji ne pozivaju da se čine dobra djela i koji od nevaljalih ne odvraćaju i ne spadaju u vjernike koji su opisani ovim ajetom.

Uzvišeni, zatim, veli: *Jezikom Davuda i Isaa, sina Merjemina, prokleti su oni od sinova Israilovih koji nisu vjerovali - zato što su se bunili i uvijek granice zla prelazili: jedni druge nisu odvraćali od grešnih postupaka koje su radili. Ružno li je doista to kako su postupali!* (El-Ma'ide, 78.-79.) Koliko je odvrćanje od nevaljalih djela stroga obaveza, najbolje se vidi iz navedenog ajeta, gdje se kao razlog zasluženog prokletstva navodi njihovo neodvrćanje od nevaljalih djela. S druge strane, iz riječi Uzvišenog: *Vi ste narod najbolji od svih koji se ikad pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvraćate.* (Ali 'Imran, 110.) se jasno vidi vrijednost naređivanja da se čine dobra djela i odvrćanja od nevaljalih, jer su muslimani, upravo zbog toga, postali najbolji narod od svih koji se ikada pojavio.

Uzvišeni, zatim, objašnjavajući kako se spas zaslužuje odvrćanjem od nevaljalih djela, veli: *I kada zaboraviše ono čime su*

bili opominjani, Mi izbavismo one koji su od nevaljalih djela odvrćali, a teškom kaznom kaznismo grešnike, zato što su stalno u grijehu bili. (El-A'raf, 165.)

Od Ebu Se'ida el-Hudrija, r.a., se pripovijeda da je rekao: "Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: 'Ko od vas vidi nešto što ne valja, neka ga otkloni svojom rukom, a ako ne može, onda jezikom, a ako ni to ne može, onda, barem, srcem, ali je to najslabiji iman!'"¹⁹⁵ Ovaj hadis upućuje na to da je osuda zla i odvrćanje od nevaljalih djela, onoliko koliko se može, obaveza. Ona se, u najmanju ruku, moraju srcem osuditi, jer ako se, barem, srcem ne osude, to je znak da nema imana. Ibn Mes'ud je - čuvši jednog čovjeka kako govori: "Propao je onaj ko ne traži da se čina dobra djela i ne odvrća od nevaljalih djela" - rekao: "Propao je onaj čije se srce ne obrađuje dobru djelu i ne osudi nevaljalo djelo." To znači da je odvrćanje od nevaljalih djela, jezikom (tj. riječima) i rukama (tj. djelima), u obavezi onoliko koliko se može, dok je odobravanje dobrih djela i osuda nevaljalih, srcem, stroga obaveza (فرض) koja ni sa koga ne spada, te da je propao onaj ko, barem, toliko ne učini.

Od Ibn Mes'uda se, također, prenosi da je rekao: "Ko od vas poživi, uskoro će svojim očima gledati ono što ne valja, a da ga neće moći otkloniti, samo što Allah zna da će to on srcem osuđivati."

Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "Ko od vas vidi ono što ne valja" dokaz su da se pod osudom misli na osudu onoga što se očima vidjelo, a da se u ono što se čulo, a nije vidjelo, ne treba upuštati niti po onome što je Allah pokrio, kopkati. Tako je Ibn Mes'ud, kada mu je za nekog čovjeka rečeno da mu je brada pokapana vinom, rekao: "Allah nam je zabranio da drugoga uhodimo." Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "... ali je to najslabiji iman" dokaz su da u osobine imana spada pozivanje na dobro i traženje da se ono čini i odvrćanje od nevaljalih djela i da je onaj ko je u stanju spriječiti zlo i ko ga sprječava, bolji od onoga ko to nije u stanju i ko ga ne sprječava. Na to, također, upućuju i Poslanikove, s.a.v.s., riječi u vezi sa danima hajza (mjesečnog ciklusa) kod žene: "... a što se tiče krnjavosti njene vjere, ona dane i noći provede, a da ne klanja."¹⁹⁶ tj. iako joj je u tim danima zabranjeno klanjati, to je opisano kao njena

¹⁹⁵ رواه مسلم (٢٢/٢، ٢٥) الإيمان، و الترمذی (١٨/٩، ١٩) الفتن، و أبو داود (١١٢٨) صلاة العيدين، و النسائي

(١١١/٨، ١١٢) الإيمان، و ابن ماجة (٤٠١٣) الفتن.

¹⁹⁶ رواه البخاری (٤٠٥/١) الحيض بمعناه، و مسلم (٦٦/٢) الإيمان، و ابن ماجة (٤٠٠٣) الفتن.

krnjavost u vjeri. Drugim riječima, to znači da je onaj ko je u stanju izvršavati obaveze i ko ih, doista, izvršava, bolji od onoga ko nije u stanju, pa ih zbog toga i ne izvršava, iako za njihovo neizvršavanje ima opravdan razlog.

Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., se, također prenosi da je rekao: "Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, ili ćete tražiti da se čine dobra djela i od nevaljalih odvrćati, ili će Allah, uskoro, od Sebe, protiv vas poslati kaznu, pa ćete Ga moliti, ali vam neće biti udovoljeno."¹⁹⁷

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, drugom prilikom, rekao: "Primjer onoga ko ne izvršava i onoga ko izvršava Allahove zapovijedi je kao primjer grupe ljudi od kojih su se jedni, bacajući kocku između sebe, smjestili u donji, a drugi u gornji dio lađe, pa je neko od ovih dolje, uznemiren uskraćivanjem vode od ovih gore, uzeo sjekiru i počeo bušiti lađu na dnu, na što su mu došli i upitali ga: 'Šta ti je, šta to radiš?' - a on im odgovorio: 'Činite mi nepravdu. I ja moram doći do vode. 'Ako ga spriječe spasiće i njega i sebe, a ako ga puste (da probuši lađu) nastradaće i on i oni.'"¹⁹⁸

Ibn Mes'ud, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema ni jednog vjerovjesnika koga je Allah prije mene poslao svome narodu, a da nije imao pomagače i drugove koji su ga slušali i slijedili njegovu praksu. Zatim su poslije njih dolazila druga pokoljenja koja su govorila ono što nisu radila i radila ono što im nije bilo naređeno. Ko se protiv takvih svojom rukom bude borio je vjernik. Ko se protiv njih bude borio i svojim srcem (tj. osuđivao ih) je vjernik. Ko se protiv njih bude borio svojim jezikom (tj. riječima) je vjernik. Ko ništa od ovoga ne učini, nema imana ni koliko je jedan trun."¹⁹⁹

Od Ebu Bekra, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Nema nijednog naroda koji, uprkos svojoj moći i brojnosti, dopusti da se među njima čine nevaljala djela i ne pokušaju da ih spriječe, a da ih Allah zbog toga, sve zajedno, neće kazniti."²⁰⁰

¹⁹⁷ رواه الترمذی (۱۷/۹) الفتن و قال: هذا حديث حسن ، و حسنه الألبانی فی صحیح الترمذی (۱۷۶۲) و تحقیق المشكاة (۵۱۴۰).

¹⁹⁸ رواه البخاری (۱۳۲/۵) الشركة ، و الترمذی (۱۹/۹) الفتن.

¹⁹⁹ رواه مسلم (۲۷/۲) الايمان.

²⁰⁰ رواه أبو داود (۴۳۱۶) الملاحم ، و ابن ماجه (۴۰۰۵) ، و أحمد رقم (۱۶/۱) ، ۲۹ ، ۵۳ شاکر و صححه الألبانی.

Ko su oni koji traže da se čine dobra djela?

Kada smo kod ovoga, potrebno je naglasiti da o ovom pitanju pogrešan pristup imaju dvije vrste ljudi:

Prva vrsta su oni koji ne izvršavaju svoju obavezu, tj. ne traže da se čini dobro i ne odvrćaju od zla, pogrešno tumačeći riječi Uzvišenog: *Brinite se o sebi; ako ste na pravom putu, neće vam nauditi onaj koji je zalutao!* (El-Ma'ide, 105.), jer je više ashaba reklo da se to odnosi na one koji će živjeti pred kraj svijeta, a ne na njihovo vrijeme.

U tome se smislu od Mekhula prenosi da je rekao: "Još nije došlo vrijeme o kome se u ovom ajetu govori. To je vrijeme kada će se onaj koji savjetuje bojati, a onaj ko se savjetuje poricati. Ukoliko takva vremena doživiš, tada se brini o sebi. Tada ti, ako na pravom putu budeš, onaj koji je zalutao neće moći nauditi."

Druga vrsta su oni koji bi svojim jezikom i rukom (tj. riječima i djelima) htjeli da, isključivo silom, zavode dobro i odvrćaju od zla, bez ikakva razumijevanja, milosti i strpljenja, ne gledajući koliko će to biti korisno, a koliko štetno, niti, koliko se to objektivno u stanju može provesti, a koliko ne može, pa da se naređuje i zabranjuje, misleći da je to dokazivanje pokornosti Allahu i Njegovu Poslaniku, a zapravo nije, već prekoračenje Allahovih propisa, onako kako se danas, u svojim naredbama i zabranama, postavljaju mnogi koji u vjeru uvide novotarije i povode za svojim prohtjevima, od čijeg djelovanja je veća šteta nego korist.

Pravi put u pozivanju na dobro i odvrćanju od zla

Da bi pozivanje na dobro i odvrćanje od zla bilo valjano i uspješno, svako ko hoće da se tome posveti, mora se odlikovati sa tri sljedeće vrline: znanjem, blagošću i strpljivošću.

1. Znanje

Pod znanjem se podrazumijeva dobro poznavanje onoga što se naređuje i onoga od čega se odvrća, umijeće razlikovanja jednog od drugog, kao i poznavanje stanja onoga ko se poziva da čini dobro i onoga ko se odvrća od nevaljalih djela. Ovo zato što je znanje preduvjet za valjanost svakog djela. U tome smislu Omer b. Abdulaziz je rekao: "Onome ko bez znanja robuje Allahu, robovanje više šteti nego koristi (tj. više zarađuje grijeha nego sevaba)."

Od Mu'aza, r.a., se prenosi da je rekao: "Znanje je ispred djela, jer se djela na njega nadovezuju. Ovo je više nego očito, jer su djela, ako su učinjena bez znanja, neznanje, zabluda i povodenje za prohtjevima."

Ukoliko čovjek zna da će usljed uklanjanja jednog zla doći do još većeg zla, onda ga je zabranjeno uklanjati. To isto važi i u slučaju, ako to znači uklanjanje dobra koje je veće od zla. Najbolji primjer za to je da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ostavio (nekažnjenim) Abdullaha b. Ubejja b. Selula i njemu slične kolovođe licemjera koji su imali svoje brojne istomišljenike. Ovo zato što bi, da ih je na neki način kaznio, to bilo na uštrb većeg interesa, jer bi se u tom slučaju, s jedne strane, pobunile njegove pristalice i potpirile plamen raskola, a s druge strane, što bi svijet, kada bi to čuo, počeo govoriti kako Allahov Poslanik, s.a.v.s., ubija svoje drugove.

To znači da, prije nego što se zatraži da se neko dobro učini ili neko zlo spriječi, prethodno mora razmisliti o posljedicama i uporediti da li će od toga biti veća korist ili šteta.

2. *Blagost*

Prilikom traženja da se čine dobra djela i pri odvrćanju od nevaljalih, mora se biti krajnje blag i obazriv, upravo onako kako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čemu god se s blagošću pristupi, ona će to dotjerati, a čemu god se s grubošću pristupi, ona će ga pokvariti."²⁰¹ Jednom drugom prilikom, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Allah je blag i voli blagost u svemu. On za blagost daje ono što ne daje za strogost."²⁰²

Od Džerira se prenosi da je rekao: "Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: 'Ko me je uskraćena blagost, uskraćeno mu je dobro.'²⁰³

Imam Ahmed je preporučivao blagost i poniznost, a ako bi mu ispričali šta ružno, nije se ljutio niti reagirao kao da sam sebi hoće da se osveti, dok su Ibn Mes'udovi drugovi, prolazeći pored onih koji čine ono što ne valja, govorili: "Polahko, Allah vam se smilovao! Polahko, Allah vam se smilovao!"

²⁰¹ رواه مسلم (١٤٦/١٦) البر و الصلة ، و أبو داود (٢٤٦١) الجهاد و أحمد (٥٨/٦).

²⁰² رواه البخاري (٢٨٠/١٢) الاستنباط ، و مسلم (١٤٦/١٦) البر و الصلة.

²⁰³ رواه مسلم (١٤٥/١٦) البر و الصلة.

Sufjan es-Sevri je govorio: "Pozivati na dobro i odvrćati od nevaljala može samo onaj ko se odlikuje sa tri vrline: blagošću i kada na dobro poziva i kada od nevaljala odvraća, pravednošću i kada na dobro poziva i kada od nevaljala odvraća i znanjem i kada na dobro poziva i kada od nevaljala odvraća."

3. Strpljivost

Onaj ko hoće da drugoga savjetuje, također, mora biti milostiv prema onome koga savjetuje i strpljiv na uznemiravanja na koja će sigurno nailaziti. Tako je i Lukman Mudri savjetovao svoga sina riječima: *Obavljaj molitvu i traži da se čine dobra djela, a odvrćaj od rđavih i strpljivo podnosi ono što te zadese - dužnost je tako postupiti.* (Lukman, 17.)

Zato je Uzvišeni od Svojih poslanika i najodabranijih ljudi tražio da, u svome pozivanju na dobro i odvrćanju od nevaljala, budu strpljivi. Obraćajući se Svome posljednjem Poslaniku Muhammedu, s.a.v.s., Uzvišeni veli: *O ti, pokriveni! Ustani i opominji! I Gospodara svoga veličaj! I haljine svoje očisti! I kumira se kloni! I ne prigovaraj držeći da je mnogo! I radi Gospodara svoga trpi!* (El - Muddessir, 1.-7.), otpočinjući ajete zapovjedi da se drugi opominju, a završavajući ih zapovijedi da se pri tome bude strpljiv.

Uzvišeni, također, veli:

- *I ti strpljivo čekaj presudu Gospodara svoga, Mi tebe vidimo i štitimo.* (Et-Tur, 48.),

- *I trpi ono što oni govore i izbjegavaj ih na prikladan način!* (El-Muzzemmil, 10.),

- *Strpljiv budi! Ali strpljiv ćeš biti samo uz Allahovu pomoć.* (En-Nahl, 127.).

Dakle, navedene tri stvari: znanje, blagost i strpljivost su neophodne i to: znanje prije pozivanja da se čini dobro i prije odvrćanja od nevaljala, blagost u toku pozivanja i strpljivost poslije toga.

Osim toga, potrebno je znati da se vladanje sa sve tri navedene vrline, pri pozivanju da se čini dobro i odvrća od nevaljala, mnogima može učiniti preteško, pa pomisliti da to oni nisu dužni činiti, što je opasnije i od samog pozivanja bez navedenih preduvjeta, jer je

neizvršavanje obaveze grijeh isto kao što je grijeh činiti ono što je Allah zabranio. Još gore od toga je sa jednog grijeha prelaziti na drugi, jer bi to podsjećalo na onoga ko od vrućine hoće da se zaštiti vatrom. Isto tako, onaj ko sa jednog grijeha prelazi na drugi podsjeća na onoga ko sa jedne krive vjere prelazi na drugu krivu vjeru, pri čemu ova druga može biti gora od prve, manje kriva od prve, ili podjednako krive. Takav je slučaj i sa onim ko se oglašuje o Allahovu zapovijed podsticanja na dobra djela i odvrćanja od nevaljalih, jer njegov grijeh u odnosu na onoga ko ne izvršava ono što je naređeno ili radi ono što je zabranjeno, može biti više, manje ili iste težine, pa prema tome od njega, u pogledu grijeha, može biti gori, bolji ili isti.

Motivi podsticanja na dobra djela i odvrćanja od nevaljalih

Znaj da motivi za podsticanje drugih da čine dobra djela i da se odvrćaju od nevaljalih mogu biti različiti. Nekada je to želja za nagradom, nekada strah od kazne, ukoliko se to ne čini, nekada ogorčenost zbog toga što se ne poštuju Allahove svetinje, nekada želja da se vjernicima da savjet, iz milosti prema njima i nade da će im se pomoći da izađu iz teškoća u koje su zapali, te želje da se, na ovome i budućem svijetu, sačuvaju Allahove srdžbe. Međutim, uz sve ovo, motiv je i želja da se Uzvišeni Allah što više slavi, veliča i voli, jer je jedino On dostojan da Mu se čovjek pokorava i da Mu nikada ne bude nepokoran, da Ga stalno spominje i nikada na Njega ne zaboravlja, da Mu je stalno zahvalan i da Mu nikada ne bude nezahvalan, te da mu ništa nije žao žrtvovati, samo da se Allahove svetinje ne povrjeđuju, upravo onako kako je neko od časnih predaka, davno, rekao: "Volio bih da su svi ljudi Allahu pokorni, pa makar se moje meso na ognju pržilo."

U tome smislu Abdulmelik b. Omer b. Abdulaziz je svome ocu govorio: "Volio bih da smo i ja i ti, u ime Uzvišenog Allaha, u ključalu vodu u kazan baćeni, nego što smo ovo doživjeli." Onaj ko je svjestan ovog primjera i onog prije njega, biće mu lakše podnijeti uznemiravanja na Allahovu putu, a možda i zamoliti oprost za onoga ko ga uznemirava.

* * *

U jezičkom smislu izraz “džihad” znači ulaganje napora. U vjerskom smislu on znači ulaganje napora u borbi protiv nevjernika, višebožaca i zlikovaca. Borba protiv njih nije propisana odmah, nego tek nakon Hidžre. Naime, dok su još muslimani bili u Mekki, bilo im je naređeno da se strpe, suzdrže i da na uznemiravanje od strane višebožaca ne odgovaraju silom, već oprostom i strpljenjem, u iščekivanju boljih dana. Međutim, kada su muslimani sa preseljenjem u Medinu i spajanjem sa svojom braćom Ensarijama, brojčano ojačali i u svakom drugom pogledu osnažili, bilo im je dozvoljeno da se onima koji su ih u Mekki progonili, odupru silom, mada to još uvijek nije bilo dignuto na nivo obaveze. Takva dozvola došla je u riječima Uzvišenog Allaha: *Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini - a Allah je, doista, kadar da ih pomogne.* (El-Hadždž, 39.).

Poslije toga doći će zapovijed o obaveznoj odbrani i borbi protiv onih koji ih napadnu, ali ne i onih koji ih ne napadaju. Takva zapovijed došla je u riječima Uzvišenog: *I borite se na Allahovu putu protiv onih koji se bore protiv vas!* (El-Bekare, 190.).

Poslije toga, objavljivanjem riječi Uzvišenog: *Borite se protiv svih mnogobožaca, kao što se oni svi bore protiv vas!* (Et-Tevbe, 36.) doći će zapovijed o borbi protiv svih nevjernika i višebožaca. To su faze objavljivanja propisa o borbi. Ona je dakle, prvo bila zabranjena, zatim dozvoljena, zatim naređena protiv onih koji napadnu muslimane i konačno naređena protiv svih vrsta višebožaca.

Šejh Hasan el-Benna, Allah mu se smilovao, kaže: “Islamski učenjaci, kako oni koji svoje zaključke donose samostalno, tako i oni koji se ugledaju na ranija mišljenja, kako iz ranijih, tako i iz kasnijih pokoljenja, su jednoglasna mišljenja da je borba na Allahovu putu

²⁰⁴ زاد المعاد لابن القيم - فتح الباری شرح صحیح البخاری - الرغیب و الرهیب للمعذری - الجهاد لحسن البنا - السلسلة الصحيحة الألبانی.

(džihad) u širenju Islama, zajednička obaveza svih muslimana na svijetu (farzi - kifaje), a lična obaveza svakog pojedinca (farzi - ajn) u odbrani muslimana, u slučaju kada ih neprijatelj napadne. Budući da su današnji muslimani, kao i što sam znaš, potlačeni od nemuslimana, da nad njima vladaju nevjernici, da im je zemlja pregažena, svetinje pogažene, da o njihovim pitanjima odlučuju njihovi neprijatelji i da je vjerozakon u samim njihovim zemljama obesnažen, a da ne govorimo o širenju i propagiranju njihove vjere, svaki musliman je neminovno dužan sve svoje potencijale posvetiti pripremi za borbu, sve dok se ne pruži prilika i dok se konačno ne ispuni Allahova odredba.

Narodu koji zna kako valja umirati i koji zna cijeniti časnu smrt, Allah će, sigurno, dati čestit život na ovom svijetu i vječno uživanje na onome svijetu, za razliku od naše današnje slabosti i poniženja do kojih smo dopali samo zbog naše privrženosti prema dunjaluku i mržnje prema umiranju.”

Imam Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, kaže: “Uzvišeni Allah veli: *Krećite u boj, bili slabi ili snažni, i borite se na Allahovu putu, zalažući imetke svoje i živote svoje! To vam je, da znate, bolje!* (Et-Tevbe, 41.). Govoreći o preduvjetima za spas od Vatre, za oprost grijeha i za ulazak u Džennet, Uzvišeni veli: *O vjernici, hoćete li da vam ukažem na trgovinu, ona će vas spasiti patnje nesnosne; u Allaha i Poslanika Njegova vjerujte i imecima svojim na Allahovu putu se borite - to vam je, da znate, bolje - , On će vam grijeha vaše oprostiti i u džennetske bašče vas, kroz koje će rijeke teći, uvesti, i u divne dvorove u edenskim vrtovima; - to će biti uspjeh veliki.* (Es-Saff, 10.-12.), a zatim im, ako to budu činili, obećava da će im pomoći i skoriju pobjedu dati: *a daće vam i drugu blagodat koju jedva čekate: Allahovu pomoć i skoriju pobjedu!* (Es-Saff, 13.)

Uzvišeni, zatim, vjernicima daje do znanja da je On od njih otkupio živote njihove i imetke njihove u zamjenu za Džennet koji će im dati, te da je to obećanje dao u najodabranijim nebeskim knjigama: Tevratu, Indžilu i Kur'anu. Zatim im daje do znanja da niko od Njega dosljednije ne ispunjava Svoje obećanje, nagovještava im njihovo radovanje pogodbi koju su s Njim ugovorili, te daje do znanja da je to, doista, veliki uspjeh. Neka, zato, onaj ko je sa svojim Gospodarom zaključio ovakvu pogodbu, dobro razmisli; koliko je to ozbiljna stvar i neka o njenim rokovima vodi računa, jer je kupac niko drugi do Uzvišeni Allah, cijena džennetske blagodati, stjecanje Allahova zadovoljstva i uživanje u gledanju u Njega, te da je pogodbu zaključio preko Allahova najodabranijeg poslanika, i među melekima

i ljudima najodabranijim stvorenjem, što samo po sebi govori o veličini djela i nagrade koja je za njega pripremljena. Pjesnik je to lijepo rekao:

*Ako imalo razumiješ, pripremili su te za nešto krupno,
Zato pazi kako ćeš se od probisvjeta sačuvati!*

Cijena ljubavi i Dženneta je žrtvovanje života i imetka koje od vjernika otkupljuje njihov Gospodar. Propali kukavica nema robe sa takvom cijenom. Tako mi Allaha, ona nije ni hrđava, pa da se oko nje mogu cjenjkati propali trgovci, niti slabe prođe, pa da se siromasima daje na otplatu. Izložena je na pijaci za one koji hoće. Vlasnik njen je ne da, dok se za nju ne bude spremno platiti životom, pa odustaju neozbiljni, a oko nje se guraju oni kojima se dopada i koji su spremni za nju platiti životom, tako da kao roba dolazi samo u ruke onih koji su: *prema vjernicima ponizni, a prema nevjernicima ponositi.* (El-Ma'ide, 54.)

Pošto je mnogo onih koji tvrde da vole, od njih se traži da za svoju tvrdnju donesu valjan dokaz, jer kada bi se ljudima davalo samo na osnovu njihove tvrdnje, onda bi i onaj ko je bezbrižan tvrdio kao i onaj ko je u nevolji. Kako je mnogo i onih koji za svoje tvrdnje nude svjedoke, njima će se reći da se tvrdnjama ne može vjerovati bez dokaza da se udovoljilo riječima Uzvišenog: *Reci: "Ako Allaha volite, mene slijedite, pa će i vas Allah voljeti!"* (Ali 'Imran, 31.), a tada će svi ustuknuti osim onih koji u praksi, na riječima, načinu života i vladanju budu slijedili Allahova Poslanika, s.a.v.s. I od njih će se zatražiti valjan dokaz, a dokaz neće biti valjan dok se ne potvrdi da su se svrstali među one koji se ... *na Allahovu putu bore i koji se ničijeg prijekora ne boje.* (El-Ma'ide, 54.), pa će većina i od ovih koji su tvrdili da vole, ustuknuti, a pristupiti borci na Allahovu putu kojima će se reći: "Duše i imeci onih koji vole nisu njihovi!" - pa će se povinovati onako kako je zaključeno u ugovoru po kome je Allah od vjernika, u zamjenu za Džennet, otkupio njihove živote i imetke, jer ugovor o kupoprodaji predviđa ispunjenje uvjeta od obje strane. Kada trgovci vide ko je Kupac, kolika je vrijednost robe, kolika je vrijednost sa Njim zaključenog ugovora i Knjige u kojoj je zapisan, tek tada će shvatiti koliko je ta roba vrijednija i bolja od svih ostalih, da je čisti gubitak i naivnost prodavati je u bescejenje, za nekoliko dirhema, jer ko bi takvo nešto učinio ispao bi obična budala. Umjesto toga, pametni će, dobrovoljno, po svome izboru, sa Kupcem, na obostrano zadovoljstvo, zaključiti ugovor i reći: "Tako nam Allaha, ugovor nećemo nikada raskinuti niti od Tebe tražiti da ga raskineš!" A kada

ugovor zaključie i robu predaju, reći će im se: "Vaši životi i vaši imeci postali su naše vlasništvo, a sada vam ih vraćamo, bolje i obimnije nego što su bili: *Nikako ne smatraj mrtvima one koji su na Allahovu putu izginuli! Ne, oni su živi i u obilju su kod Gospodara svoga.* (Ali 'Imran, 169.). Vaše živote i vaše imetke od vas nismo tražili da bi na vama zaradili, već da bi se darežljivost i plemenitost pokazala u primanju i od onog ko nije savršen i u njegovom darivanju najskupocjenijim darovima, tako da smo vam vrijednim i još vrijednijim uzvratili.

Vrijednost borbe na Allahovu putu

Kur'anski ajeti koji govore o borbi:

- *Propisuje vam se borba, mada vam nije po volji! - Ne volite nešto, a ono može biti dobro za vas; a nešto volite, a ono ispadne zlo po vas, - Allah zna, a vi ne znate.* (El-Bekare, 216.)

- *Krećite u boj, bili slabi ili snažni, i borite se na Allahovu putu zalažući imetke svoje i živote svoje!* (Et-Tevbe, 41.)

- *Allah je od vjernika kupio živote njihove i imetke njihove u zamjenu za Džennet koji će im dati - oni će se na Allahovu putu boriti, pa ubijati i ginuti.* (Et-Tevbe, 111.)

- *Vjernici koji se ne bore - osim onih koji su za borbu nesposobni - nisu jednaki onima koji se na Allahovu putu bore imecima svojim i životima svojim. One koji se budu borili ulažući imetke svoje i živote svoje, Allah će odlikovati čitavim stepenom nad onima koji se ne budu borili, i On svima obećava lijepu nagradu. Allah će borcima, a ne onima koji se ne bore, dati veliku nagradu, počasti od Sebe i milost. - Allah prašta i samilostan je.* (En-Nisa', 95.)

Hadisi o borbi:

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je rekao: "Jedan je čovjek došao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i rekao: 'Uputi me na neko djelo koje će biti ravno borbi na Allahovu putu (džihadu)!' - pa mu je odgovorio: 'Ne vidim da ima takvo djelo' - a zatim ovoga upitao: 'Možeš li ti kada borac na Allahovu putu krene u borbu ući u džamiju i klanjati da ne prestaneš i postiti da se ne omrsiš (dok se on ne vrati)?' - pa mu je ovaj odgovorio: 'A ko to može?!'"

Ebu Hurejre je rekao: "Borcu na Allahovu putu će, za svaki pređeni korak njegova konja, biti upisano dobro djelo."²⁰⁵

²⁰⁵ رواه البخاری (٤/٦) الجهاد ، و مسلم (٢٤/١٣ ، ٢٥) الامارة.

Od Ebu Se'ida el-Hudrija, r.a., se prenosi da je rekao: "Upitan: 'Allahov Poslaniče, koji je čovjek najbolji?' - Allahov Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: 'Vjernik koji se svojim životom i svojim imetkom bori na Allahovu putu. 'Na to su ga upitali: 'A poslije njega?' - pa je odgovorio: 'Vjernik koji se u nekom od brda posvetio Allahu i povukao od svijeta, kako im ne bi zlo učinio.'" ²⁰⁶

Enes b. Malik, r.a., od Vjerovjesnika, s.a.v.s., pripovijeda da je rekao: "Odlazak u borbu na Allahovu putu, ujutro i povratak iz nje, naveče, bolji su od ovoga svijeta i svega što je na njemu." ²⁰⁷

Od Selmana, r.a., se prenosi da je rekao: "Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: 'Jedan dan i noć provedeni na graničnom utvrđenju bolji su nego postiti i klanjati mjesec dana, a ako tamo umre teći će mu nagrada za djela koja bi inače učinio, biće opskrbljen i pošteđen ispitivanja Munkira i Nekira.'" ²⁰⁸

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, također, rekao: "Ko umre, a da prethodno nikada nije kročio u borbu na Allahovu putu, niti ga je za njom povuklo srce, umro je noseći sa sobom jednu od osobina licemjerstva." ²⁰⁹

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je rekao: "Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: 'Primjer borca na Allahovu putu je kao primjer onoga ko (neprekidno) posti i klanja. Allah je borcu na Njegovu putu zagarantirao da će ga, ako pogine, uvesti u Džennet, a ako ne pogine, dati da se svojoj kući bezbjedno, sa nagradom i plijenom, vrati.'" ²¹⁰

Od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada budete kupovali i prodavali na kredit, kada se budete posvetili samo dunjalučkim poslovima, kada budete zadovoljni sa

²⁰⁶ رواه البخاري (٦/٦) الجهاد، و مسلم (٣٤، ٣٣/١٣) الامارة.

²⁰⁷ رواه البخاري (١٣/٦) الجهاد، و مسلم (٢٧/١٣) الامارة.

²⁰⁸ رواه مسلم (٦١/١٣) الامارة، و الترمذی (١٦٢/٧) فضائل الجهاد، و النسائي (٣٩/٦) و "الفتان" منكر و نكر.

²⁰⁹ رواه مسلم (٥٦/١٣) الامارة، و أبو داود (٢٤٨٥) الجهاد، و النسائي (٨/٦) الجهاد.

Muslim navodi da je čuo od Ibn Sehma, a ovaj od Abdullaha b. el-Mubareka da je rekao: "Mišljenja smo da je tako bilo u doba Allahova Poslanika, s.a.v.s.", dok en-Nevevi na to kaže: "To što je rekao Ibn el-Mubarek, moguće da je tačno. Međutim, više drugih je reklo da je značenje navedenog hadisa općenito. Njime se htjelo reći da onaj ko tako radi liči na licemjere koji su izostali iz borbe iza Allahova Poslanika, tj. da je izostajanje iz borbe, jedan od znakova licemjerstva."

²¹⁰ رواه البخاري (٦/٦) الجهاد، و مسلم بمعناه أطول منه (٢٠/١٣)، و مالك في الموطأ (٤٤٣/١، ٤٤٤) الجهاد و النسائي (٢٠/٦) الجهاد.

usjevima i kada se prođete borbe na Allahovu putu, Allah će vam takvo poniženje dati koje sa vas neće skinuti, sve dok se ponovo svojoj vjeri ne vratite.”²¹¹

Komentirajući navedeni hadis el-Albani kaže: “Pod zaokupljenosti sjetvom i usjevima koji se, kao jedan od uzroka poniženja koje se može doživjeti, spominju, ne misli se na samo sijanje i brigu za usjevima, nego na preokupiranost vlasnika njima, zbog čega on zanemaruje borbu na Allahovu putu. Na to se u hadisu misli. Sjetva koja na gore navedeno ne navodi, ne samo da je dozvoljena, već i mnogobrojnim drugim hadisima pohvaljena. Prema tome, tu nema nikakvih nejasnoća.”

Jedan primjer iz islamske tradicije

Ez-Zehebi bilježi da je Ibn el-Mubarek kao borac iz pogranične tvrđave u Turtusu 175. god. po Hidžri poslao pismo el-Fudajlu b. ‘Ijadu sa sljedećim stihovima:

*O ti pobožnjače dragi Harema, kada bi nas vidio,
Bilo bi ti jasno da se sa svojom pobožnošću izigravaš.
Ti koji svoje lice suzama miješ,
Dok naše grudi u sopstvenoj krvi gragju.
Dok ti svoje konje uprazno zamaraš,
Naši od iznurenosti borbom, jutrom orkavaju.
Eto vanja miris ambara, mi smo sami sebi amber,
Varnice ispod kopita konja i prašina ljepše mirišu.
Čuli smo da je naš Vjerovjesnik rekao,
Riječi lačne i istinite, koje ne mogu lagati.
"Prašina od Allahovih konja u nosu čovjeka,
Nije isto što i vatra razbuktala."
Evo i Allahove Knjige koja pred nama govori,
Da šehid nije mrtav, istina je koja se ne može poreći.*

Kada je el-Fudajl pročitao pismo rasplakao se, a zatim rekao: “Istinu je rekao Ebu Abdurrahman, i lijep mi savjet dao.” Zatim se okrenuo kuriru i upitao ga: “Zapisuješ li hadise?” Kada mu je

²¹¹ رواه أبو داود (٣٤٤٥) البيهقي و قال الألباني : صحيح لمجموع طرقه و انظر الصحيحة رقم ١١.

Er-Rafi'i kaže: Kupoprodaja na kredit (بيع العينة) je kada neko nekome nešto proda uz odgodu plaćanja vrijednosti i takvom kupcu bez gotovine uruči robu, a zatim je od njega, zbog nemogućnosti da je isplati, ponovo otkupi, samo ovaj put uz mnogo nižu cijenu. (عون المعبود ٣٣٦/٧ - ٣٣٧).

odgovorio da zapisuje, rekao mu je: "Zapiši i ovaj hadis iz Ebu Abdurrahmanova pisma koje nam je poslao!" Zatim mu ga je izdiktirao zajedno sa lancem prenosilaca. Gore navedeni hadis prenosi Ebu Hurejre i nalazi se u poglavlju o džihadu.

Vrline pogibije na Allahovu putu

Od Enesa, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Niko ko uđe u Džennet neće poželjeti da se vrati na ovaj svijet, i da ponovo prođe kuda je prošao, do šehid. Jedino on, zbog počasti koja mu je ukazana, priželjkuje da mu se ponovo vratiti na ovaj svijet i da mu je poginuti još deset puta."²¹²

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, stalno sam priželjkivao da mi je krenuti u borbu na Allahovu putu pa poginuti, pa opet krenuti u borbu pa poginuti, pa opet krenuti u borbu pa poginuti!"²¹³

Od Abdullaha b. 'Amra b. el-'Asa, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Šehidu će sve, osim duga, biti oprošteno."²¹⁴

Od el-Mikdada b. Ma'di Keriba se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Šehid se odlikuje sa šest osobina: biće mu oprošteni grijesi sa prvim šikljajem krvi i ugledaće svoje mjesto u Džennetu, biće pošteđen kaburske patnje, biće pošteđen strahota Sudnjega dana, definitivno će biti zaogrnut plaštem imana, za žene će mu se dati džennetske hurije, crnih i krupnih očiju, i daće mu se mogućnost da se zauzme za sedamdeset osoba od svoje rodbine."²¹⁵

²¹² رواه البخارى (٣٢/٦) الجهاد ، و مسلم (٢٤/١٣) الامارة ، و الترمذى (١٦١/٧) فضائل الجهاد .

²¹³ رواه البخارى (١٦٦/٦) الجهاد ، و مسلم (٢٠/١٣) الامارة .

²¹⁴ رواه مسلم (٣٠/١٣) الامارة .

Uvjet za otkup grijeha kod šehida je da u borbi bude izdržljiv, oprezan, da se nada nagradi, da ide naprijed na neprijatelja i da pred njim ne uzmiče unazad. Ovo se da zaključiti i iz jednog drugog hadisa koji bilježi Muslim, a u kome stoji da je jedan čovjek upitao Allahova Poslanika: "Allahov Poslaniče, šta misliš, ako u borbi na Allahovu putu poginem, hoće li mi biti izbrisani grijesi?" - na što mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: "Hoće, ako pogineš na Allahovom putu, ako budeš izdržljiv, ako se budeš nadao nagradi, ako budeš jurišao naprijed na neprijatelja i ako pred njim ne budeš uzmicao." Pod njegovim riječima "na Allahovu putu" podrazumijeva se i iskrenost. Izuzetak su, dakle, jedino obaveze prema drugim ljudima, kako se može razumjeti iz njegovih riječi "osim duga". Molimo Allaha da i nama da da, kao šehidi, poginemo na Njegovu putu, jurišajući na neprijatelja, a ne uzmičući pred njim!

²¹⁵ رواه الترمذى (١٦١/٧) فضائل الجهاد و قال هذا حديث حسن صحيح غريب، و ابن ماجه (٢٧٩٩) و اللفظ له، و أحمد (١٣١/٤) و صححه الألبانى .

Od jednog od Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., drugova se prenosi da ga je jedan čovjek upitao: "Allahov Poslaniče, kako to da će i vjernici u svojim kaburima biti iskušavani, osim šehida?" - pa mu je odgovorio: "Dosta mu je bilo iskušenja od sijevanja sablji."²¹⁶

Svjetli primjeri borbe drugova Allahova Poslanika, s.a.v.s.

*Od Enesa, r.a., se pripovijeda da je rekao: "Moj amidža Enes b. en-Nadr izostao je iz Bitke na Bedru pa je upitao: 'Allahov Poslaniče, izostao sam iz prve bitke koju si vodio protiv višebožaca. Ako me Allah poživi da dočekam da učestvujem u nekoj drugoj bici protiv višebožaca, vidjećeš šta ću napraviti. Kada su u Bici na Uhudu muslimani ostali nepokriveni (strijelcima) on je rekao: 'Bože, ja Ti se ispričavam zbog onoga šta su ovi - tj. moji drugovi - učinili. Opravdam Ti se da ja nemam ništa sa onim što ovi - tj. višebošci - čine!' Zatim je krenuo naprijed, gdje ga je susreo Sa'd b. Mu'az, kome je rekao: 'Sa'd b. Mu'aze, Džennet! Tako mi en-Nadrova Gospodara, ja osjećam njegov miris ispod Uhuda!' Sa'd je (kasnije) rekao: 'Allahov Poslaniče, ja nisam imao snage učiniti ono što je on učinio.' Enes (tj. prenosilac hadisa) dalje kaže: "Na njegovu tijelu našli smo osamdeset i nekoliko rana, što od udaraca sablje, što od uboda kopljem, što od uboda strijela. Našli smo ga ubijena. Višebošci su ga bili toliko izmrcvarili da ga niko nije mogao prepoznati do njegova sestra, i to po njegovim jagodicama na prstima." Enes dalje kaže: "Vjerovali smo da je u povodu njegova i njemu sličnih slučajeva, objavljen ajet: *Ima vjernika koji ispunjavaju zavjet dat Allahu, ima ih koji su poginuli, i ima ih koji to očekuju - nisu ništa izmijenili.*" (El-Ahzab, 23.)²¹⁷

*Od Ebu Hurejre, r.a., se pripovijeda da je rekao: "Allahov Poslanik i njegovi drugovi su požurili da na Bedr stignu prije višebožaca. Kada su došli višebošci, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je (svojim drugovima) rekao: 'Ustanite i požurite u Džennet koji je širok koliko nebesa i Zemlja!' - pa je na to Umejr b. el-Hamam rekao: 'Ah, ah! (أه، أه)، na što ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upitao: 'Šta te je navelo da kažeš: Ah, ah!' - pa mu je odgovorio: 'Tako mi Allaha, Allahov Poslaniče, ništa drugo do nada da ću i ja biti njegov stanovnik!' Na to mu je on rekao: 'Bićeš njegov stanovnik.' na što je on iz svoje torbe izvadio nekoliko komada hurmi i počeo jesti, a onda

²¹⁶ رواه النسائي (٩٩/٤) الجائز ، و قال الألباني في أحكام الجائز ص (٣٦) : و سنده صحيح .

²¹⁷ رواه البخاري (٣٥٤/٧) ، و مسلم (٤٧/١٣) ، و الإمارة (٤٨) ، و الترمذي (٨٠/١٢) ، (٨١) التفسير .

rekao: 'Bilo bi predugo ako bih živio sve dok ne pojedem ove hurme", pa ih je od sebe bacio i nastavio se boriti sve dok nije poginuo."²¹⁸

Od Ibn Omera se prenosi da je rekao: "Bili smo u jednom bizantijskom gradu kada se pred nas ispriječila velika grupa, u redove poredanih Bizantijaca. Pred njih se ispriječila, isto tako velika, ili još veća, grupa muslimana. Zapovjednik logora bio je Ukbe b. Amir, a grupe Fudala b. Ubejd. Jedan čovjek musliman zaputio se pravo prema taboru Bizantijaca i ušao među njih, pa su ljudi povikali: 'Subhanallah! Ovaj se sam svojim rukama baca u propast.

'Na to je Ebu Ejjub el-Ensari rekao: 'O ljudi, zar tako tumačite ovaj ajet? On je objavljen vezano za nas, Ensarije, nakon što je Allah pomogao Islam i nakon što su njegovi pomagači postali mnogobrojni. Jedni drugima smo, tiho, govorili, kako ne bi čuo Allahov Poslanik, s.a.v.s., da smo imetak izgubili, da je Allah pomogao Islam i da su njegovi pomagači postali mnogobrojni, pa kako bi bilo da ostanemo i pokušamo popraviti naše imetke i nadoknaditi ono što je izgubljeno, pa je povodom toga, Uzvišeni Svome Vjerovjesniku, objavio kako će nam odgovoriti na ono što smo govorili. Bile su to riječi Uzvišenog: ... *i sami sebe u propast ne dovodite!* (El-Bekare, 195.), tako da je propast bila ostati kod svoga imetka, posvetiti se njegovu popravljaju i izostati iz pohoda u borbu. Zato Ebu Ejjub nije nikada izostajao iz borbe na Allahovu putu, već je u svaki pohod išao, sve dok nije poginuo u zemlji Bizantijaca gdje je i pokopan."²¹⁹

* * *

²¹⁸ رواه مسلم (٤٥/١٣)، الامارة.

²¹⁹ رواه الترمذی (٩٦/١١) التفسير و قال: هذا حديث حسن صحيح غريب.

ZUHD ²²⁰ / ODRICANJE

 dricanje (الزهد) je obuzdavanje želje prema nečemu i usmjeravanje prema onome što je bolje od toga. Čineći to, čovjek spoznaje da je ono što napušta bezvrijedno i da, kao takvo, ne zaslužuje njegovu pozornost. Na taj način, on spoznaje da je ono što je kod Allaha trajno, da je onaj svijet bolji i trajniji od ovog, kao što je dragulj bolji od leda, jer je ovaj svijet poput kocke leda ostavljene na suncu, od koga će se istopiti i nestati, za razliku od onog svijeta koji se, kao skupocjeni dragulj, neće istopiti i nestati. U onoj mjeri u kojoj je čovjek svjestan razlike između ovog i onog svijeta, jača njegova želja da ovaj svijet žrtvuje, u zamjenu za onaj svijet. Uzvišeni Allah, na više mjesta u Kur'anu, hvali zuhd i odricanje od ovog svijeta, a kudi onoga ko mu je privržen. Uzvišeni, tako, veli:

- *Ali, vi više život na ovom svijetu volite, a onaj svijet je bolji i vječan je.* (El-A'la, 16.-17.)

- *Oni se raduju životu na ovom svijetu, a život na ovom svijetu prema onom samo je prolazno uživanje.* (Er-Ra'd, 26.)

- *Život na ovom svijetu nije ništa drugo do zabava i igra, a samo onaj svijet je - život, kada bi samo oni znali.* (El-'Ankebut, 64.)

- *Uistinu vi ovaj prolazni svijet volite, a o onom drugom brigu ne vodite.* (El-Kijame, 20.-21.)

- *Vi želite prolazna dobra ovog svijeta, a Allah želi onaj svijet.* (El-Enfal, 67.)

Kazujući o vjerniku iz faraonova naroda, Uzvišeni navodi da je on svom narodu rekao: *O narode moj, život na ovom svijetu samo je prolazno uživanje, a onaj svijet je, doista, Kuća vječna.* (Gafir, 39.).

²²⁰ عدة الصابرين لابن القيم - احياء علوم الدين للغزالي - جامع العلوم والحكم لابن رجب - رياض الصالحين للنووي.

I Allahov Poslanik, s.a.v.s., ovaj svijet je opisao ništavnim. Tako se od Džabira, r.a., prenosi: "da se Allahov Poslanik, s.a.v.s., okružen svijetom, naišavši pored pijace, zaustavio se pored mrtvog čulavog jarca, uzeo ga za uho i upitao: 'Ima li ko od vas da bi za ovo dao srebrenjak (dirhem)?' - pa su rekli: 'Sve da je naše, ne bi znali šta ćemo sa njime. 'Zatim je, ponovo, upitao: 'Bi li voljeli da je vaš?' - pa su odgovorili: 'Tako nam Allaha, i da je živ, a ne mrtav, bio bi pod mahanom, jer je čulav.' Na to im je on rekao: 'Tako mi Allaha, ovaj svijet kod Allaha je manje vrijedan, nego što kod vas vrijedi ovaj (jarc).'"²²¹

Od el-Mustewrida b. Šeddada, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ovaj svijet naspram onog svijeta samo je kao kada neko od vas umoči prst u more, pa pogleda šta mu je na njemu od mora ostalo."²²²

Od Sehla b. Sa'da, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Da ovaj svijet kod Allaha vrijedi koliko krilo komarca, od njega nevjerniku ne bi dao da okusi ni koliko je gutljaj vode."²²³

Allahov Poslanik, s.a.v.s., stalno je upozoravao na opasnost od zavođenja ovim svijetom. Tako se od Ebu Se'ida el-Hudrija, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ovaj svijet koji vam je Allah u naslijeđe dao, je, doista, sladak i lijep (zelen) da bi Allah vidio kakvi ćete biti. Zato se čuvajte ovog svijeta i žena!"²²⁴

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je rekao: "Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: 'Ovaj svijet i ono što je na njemu su prokleti, osim sjećanja na Allaha, što upućuje na to, učena čovjeka i onoga ko se posveti učenju.'"²²⁵ Komentirajući ovaj hadis el-Albani kaže da se pod ovim svijetom ovdje misli na sve ono što čovjeka okupira i odvraća od sjećanja na Uzvišenog Allaha.

²²¹ رواه مسلم (٩٣/١٨) الزهد ، و أبو داود (١٨٤) الطهارة .

²²² رواه مسلم (٩٣/١٨) الجنة وصفة نعيمها ؛ و الترمذي (١٩٩/٩) الزهد ، و ابن ماجه (٤١٠٨) .

²²³ رواه الترمذي (١٩٨/٩) الزهد و قال: صحيح الاسناد و لم يخرجاه و قال الذهبي : زكريا ضعفه . و قال الألباني و

الصواب أن الحديث صحيح لغيره فان له شواهد تقويه و انظر شواهد في الصحيحة رقم (٩٤٣) .

²²⁴ رواه مسلم (٥٥/١٧) الرقاق .

Komentirajući ovaj hadis en-Nevevi kaže: "Pod riječima 'Ovaj svijet je, doista, zalagaj slatkog voća' moguće je da se misli na jednu od dvije stvari: prvo, da je ovaj svijet upoređen sa ugodnim, slatkim, zrelim i ukusnim voćem koje prija i razgaljuje dušu, i drugo, da se tim htjelo ukazati na njegovu prolaznost tj. da će i ovaj svijet brzo proći kao što prođe sezona voća i zelenila."

²²⁵ رواه الترمذي (١٩٨/٩) الزهد و قال: حسن غريب ، و ابن ماجه (٤١١٢) الزهد و حسنه الألباني .

Kako je živio Allahov Poslanik, s.a.v.s. ?

Vjerovjesnik, s.a.v.s., živio je krajnje skromnim životom, maksimalno se sustežući od dunjaluka i svodeći korišćenje njegovih blagodati na najmanju moguću mjeru. Možda će neko reći da je tako činio zato što je raspolagao sa ograničenim sredstvima za život? Mi na to odgovaramo činjenicom da je Uzvišeni Allah Svome Vjerovjesniku, s.a.v.s., kao najodabranijem i najdražem stvorenju, sigurno, za njega dao i najodabranije prilike za život. Zato se Ibn Omer, r.a., tako vjerno ugledao na Poslanika, s.a.v.s., i nakon što se Islam, Allahovom pomoći, na sve strane proširio, odakle se na Arapski poluotok sa svih strana slijevalo ogromno bogatstvo, uostalom, takav je prije njega, bio i njegov otac Omer, r.a.

Kakva je bila hrana Allahova Poslanika, s.a.v.s. ?

Od en-Nu'mana b. Bešira, r.a., se prenosi da je rekao: "Prisjećajući se kakva je nestašica bila pogodila svijet, Omer b. el-Hattab je, jednom prilikom, rekao: 'Gledao sam kako se Allahov Poslanik, s.a.v.s., cio dan previja od gladi, ne mogavši naći ni najslabiju vrstu hurmi kako bi utolio glad.'"²²⁶

Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je rekla: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je umro, a da se Muhammedova čeljad, dva dana uzastopno, nikada nisu najela ječmena hljeba."²²⁷

Od Enesa, r.a., se prenosi da je rekao: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., je umro, a da nikada nije sjeo da jede za sinijom, niti se najeo hljeba - somuna."²²⁸

Od Urve se prenosi da mu je 'Aiša, r.a., jednom prilikom rekla: "Sestriću moj, tako mi Allaha, znali smo dočekati i ispratiti jedan, dva i tri mlada mjeseca, u dva mjeseca dana, a da se u Poslanikovoju, s.a.v.s., kući ne bi naložila vatra." Upitao sam: "Tetka,

²²⁶ رواه مسلم (١٠٩/١٨) الزهد ، و الترمذی (٢٢١ /٩) الزهد.

²²⁷ رواه البخاری (٢٨٢/١١) الرقاق ، و مسلم (١٠٥/١٨) الزهد .

²²⁸ رواه البخاری (٢٧٣/١١) الرقاق ، و الترمذی (٢١٦/٩) الزهد و ابن ماجه (٣٢٩٢).

Komentirajući ovaj hadis, Ibn Bettal kaže: "To što Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije jeo za sinijom i što nije jeo hljeb - somun, bilo je njegovo dobrovoljno izbjegavanje blagodati ovoga svijeta iz želje za blagodatima onoga, vječnog svijeta. Što se, pak, imetka tiče i njega je pohvalno trošiti u ono za što će se biti nagrađeno na onom svijetu. Međutim, on Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., u tom pogledu, nije bio potreban. Ukratko, ovaj hadis ne govori da je siromaštvo bolje od bogatstva, već da je zadovoljstvo sa onim što se ima i skromnost bolja od pretjeranog naslađivanja sa blagodatima ovoga svijeta."

šta ste onda jeli?” - na što mi je ona odgovorila: “Hurme i vodu, s tim što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., imao komšije Ensarije koje su imale deve - muzare, pa su mu slale mlijeka koje nam je on davao da pijemo.”²²⁹

Kakva je bila odjeća Allahova Poslanika, s.a.v.s. ?

Od Ebu Burde b. Ebu Musaa el-Eš'arije, r.a., se prenosi da je rekao: “‘Aiša je pred nas iznijela iskrpljenu haljinu i ogrtač od grubog sukna i rekla: ‘Allahova Poslanika, s.a.v.s., obučena u ovo dvoje zatekla je smrt.”²³⁰

Kakva je bila postelja Allahova Poslanika, s.a.v.s. ?

Od ‘Aiše, r.a., se prenosi da je rekla: “Postelja na kojoj je spavao Allahov Poslanik, s.a.v.s., bila je kožica napunjena suhom travom.”²³¹

Kako su živjeli ashabi, r.a. ?

Iz života ashaba, r.a., najbolje generacije ovog Ummeta, koji je opet najbolji narod koji se ikada pojavio, vidi se da su živjeli krajnje skromno i da su od ovosvjetskih blagodati uzimali samo onoliko koliko im je bilo najnužnije.

Od Fudale b. Ubejda, r.a., se prenosi da su, dok bi klanjali iza Allahova Poslanika, s.a.v.s., pojedini siromasi koji su se okupljali na sofama ispred džamije, od gladi, u namazu, znali padati na zemlju, tako da su im beduini znali govoriti da su luđaci, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada bi završio namaz, znao se okrenuti prema njima i reći: “Da znate kakva vas nagrada kod Allaha čeka, poželjeli bi da ste još siromašniji i u još većoj nuždi.”²³²

Od Muhammeda b. Sirina se prenosi da je rekao: “Bili smo kod Ebu Hurejre, r.a., koji je na sebi nosio dvije haljine okićene resama od lana, pa se o jednu od njih obrisao (oseknuo) i rekao: ‘Ah, ah! Ebu Hurejre se oseće o lanenu haljinu, a sjećam se kako sam od gladi nekada padao u nesvijest, između minbera Allahova Poslanika,

²²⁹ رواه البخارى (٢٨٣ / ١١) الرقاق ، و مسلم (١٠٧ / ١٨ ، ١٠٨) الزهد.

²³⁰ رواه مسلم (٥٧ / ١٤) اللباس.

²³¹ رواه البخارى (٢٨٢ / ١١) الرقاق و مسلم (٥٧ / ١٤) اللباس .

²³² رواه الترمذى (٢١٨ / ٩) الزهد و صحيحه و واقفه الألبانى.

s.a.v.s., i 'Aišine sobe, i kako mi prolaznik prilazi i stavlja svoju nogu na vrat, misleći da sam luđak, a nisam bio, nego sam od gladi padao u nesvjest."²³³

Od Enesa, r.a., se prenosi da je rekao: "Vidio sam da Omer, kao vladar pravovjernih, na svojoj odjeći, na ramenima nosi tri zakrpe jednu preko druge."

Stepeni zuhda

Prvi stepen zuhda je da se čovjek na ovom svijetu drži skromno, iako je željan njegovih blagodati, osjećajući da mu je srce i dalje njima privrženo i duša prohtjevna, ali im se, i pored svega, nastoji oduprijeti. To je onaj ko se trudi da bude zahid.

Drugi stepen zuhda je da čovjek prezrivo gleda na blagodati koje mu se duši prohtjevaju i dobrovoljno se uživanja u njima, sam od sebe, odriče, s tim što primjećuje i osvrće se na svoj zuhd, poput onoga koji žrtvuje jedan srebrenjak (dirhem) da bi dobio dva.

Treći stepen zuhda je da se čovjek odriče uživanja u blagodatima ovoga svijeta i da bude toliko skroman da, uopće, ne primjećuje da se bilo čega odriče. Takav je kao onaj ko je ostavio kamenčić, a uzeo dragulj. Čovjek sa takvim stepenom zuhda je poput onoga koji hoće da uđe kod vladara, ali mu na vratima ne da pas, pa se dosjeti, baci mu komad hljeba da se oko njega zabavi, uđe vladaru, bude počašćen i stekne njegovo povjerenje. Šejtan je kao pas koji stoji na Allahovim, dž.š., vratima i svijetu ne da da uđe, iako su vrata otvorena i zastor dignut. Ovaj svijet je kao zalogaj koga se treba odreći da bi se dobila vladareva naklonost, a ako je tako, zar je zalogaj vrijedan da se čovjek na njega obazire?

Kako su zuhd tumačili raniji učenjaci?

- El-Hasan je rekao: "Pravi zahid je onaj koji, kada drugog vidi, kaže da je ovaj skromniji od njega."

- Ibrahim b. Edhem je rekao: "Zuhda ima tri vrste: zuhd koji je farz, zuhd koji je pohvaljen i zuhd koji je spas. Zuhd koji je farz je potpuno odricanje od onoga što je zabranjeno (harama), zuhd koji je pohvaljen je odricanje od onoga što je dozvoljeno (halal), a zuhd koji je spas je odricanje od onoga što je sumnjivo (šubuhat)."

²³³ رواه البخارى (٣٠٣/١٣) الاعتصام بالكتاب والسنة ، و الترمذى (٢١٦/٩ ، ٢١٧) الزهد.

- Junus b. Mejsere je rekao: "Zuhd na ovom svijetu nije ni u zabranjivanju onoga što je dozvoljeno, niti u zabranjivanju trošenja imetka, nego da si sigurniji u ono što je u Allahovoj ruci, nego u ono što je u tvojoj, da ti bude svejedno pogodila te nesreća ili ne pogodila i da ti je u očima isti onaj ko te hvali i onaj ko te kudi."

Sve tri navedene vrste zuhda stvar su srca, a ne djela. Zato je Ebu Sulejman imao običaj reći: "Ni za koga ne tvrdi da je zahid!":

1. "Sve dok se ne uvjeriš da je sigurniji u ono što je u Allahovoj ruci, nego u ono što je u njegovoj!" Ovo zato što to dolazi od jačine i ispravnosti ubjeđenja.

Upitan šta ima od imetka, zahid Ebu Hazim je odgovorio: "Imam dvije stvari koje mi ne daju da se plašim siromaštva: pouzdanje u Allaha i izgublenu nadu u ono s čim raspolažu ljudi.", a upitan: "Zar se ne bojiš siromaštva?" - odgovorio je: "Kako ću se bojati siromaštva kada je moga Gospodara: *sve što je na nebesima i što je na Zemlji i što je između njih i što je pod zemljom?*" (Ta-ha, 6.)

- El-Fudajl je rekao: "Temelj zuhda je zadovoljstvo sa Uzvišenim Allahom." On je, također, rekao: "Zadovoljstvo sa malim je zuhd, a zuhd je bogatstvo. Onaj ko potpuno vjeruje, u svemu je pouzdan u Allaha, zadovoljan šta god mu odredi i oslobođen ovisnosti o drugima, pa niti ih moli, niti ih se boji. To je ono što mu ne da da ovaj svijet traži na nedozvoljen način. Onaj ko je takav je zahid i najbogatiji čovjek, makar na ovome svijetu ništa ne imao, jer kao što je Ammar, r.a., rekao: 'Smrt je dovoljna kao opominjač, sigurno ubjeđenje kao bogatstvo, a ibadet kao posao.'

Ibn Mes'ud, r.a., je rekao: "Sigurno ubjeđenje je da ne udovoljavaš ljudima izazivajući Allahov gnjev, da nikome ne zavidiš na onome što mu je Allah dao i da ni od koga ne tražiš ono što ti Allah nije dao, jer Allahovu opskrbu niti izaziva pohlepa onoga ko je pohlepan, niti zaustavlja prezir onoga ko prezire, već Allah po Svoje znanju i Svojoj mudrosti, u sigurnoj spoznaji i zadovoljstvu, daje sreću i radost, a u gnjevu i sumnji, brigu i žalost."

2. Sve dok mu nagrada na onom svijetu za ono što je na ovom svijetu izgubio, u nesreći koja ga je zadesila u imetku, djeci i sl., ne bude draža od toga da ga nije pogodila i da od ovog svijeta ništa nije izgubio. I ovo može samo onaj ko je potpuno uvjeren. U tome smislu Alija je, neka Allah ozari njegovo lice, rekao: "Ko je zahid na ovom svijetu, nesreće lakše podnosi."

Neko je drugi rekao: "Da nije nesreća na ovom svijetu, na onaj svijet bi otišli kao gubitnici."

3. Sve dok mu onaj ko ga hvali i onaj ko ga, s pravom, kudi ne budu isti, jer čovjek privržen ovom svijetu, više voli onoga ko ga hvali od onoga ko ga kudi. Jer, možda ga to ponekad navede da, bojeći se kritike, zanemari istinu, ili da, u želji za pohvalom, stane na stranu neistine, za razliku od onoga kod koga je isti i onaj ko ga hvali i onaj ko ga, s pravom, kudi, što je najbolji znak da je svoje srce očistio od brige šta će o njemu misliti drugi, a ispunio ljubavlju prema istini i onim sa čim je zadovoljan njegov Gospodar. U tome smislu Ibn Mes'ud, r.a., je rekao: "Sigurna spoznaja je u tome da drugima ne ugađaš onim što izaziva Allahov gnjev."

Onaj ko u zamjenu za ovaj svijet proda onaj svijet, odrekao se onog svijeta, a onaj ko u zamjenu za onaj svijet proda ovaj svijet, odrekao se ovog svijeta. Međutim, udomaćilo se da se izrazi "zahid" i "isposnik" upotrebljavaju za one koji čine pobožna djela i koji se odriču uživanja u blagodatima ovog svijeta. Tako je jedan čovjek nekome od dobrih ljudi rekao: "Nisam vidio većeg zahida od tebe!" - pa mu je ovaj odgovorio: "Ti si veći zahid od mene. Ja sam se odrekao ovog prolaznog i nepouzdanog svijeta, a ti si se odrekao onog vječnog svijeta. Ko je, onda, od tebe veći zahid?!"

Postoji još jedan preduslov da bi neko mogao biti zahid, a to je da mu je na raspolaganju ono čega se odriče, jer kako se neko može odricati od onoga što nema? Tako je Ibn el-Mubarek, onome ko ga je zovnuo: "O zahide!" - odgovorio: "Zahid je Omer b. Abdulaziz, kome su sve blagodati ovog svijeta na dohvat ruke, pa ih se odriče, a ne ja koji se nemam čega odreći."

El-Hasan el-Basri je rekao: "Zapamtio sam i družio se sa ljudima koji se ničemu od ovog svijeta, kada im je bio naklonjen, nisu radovali, niti su za njime, kada im je uzmicao, žalili. Ovaj svijet u njihovim očima bio je sitniji od prašine. Neki od njih su živjeli po pedeset ili šezdeset godina, a da nikada nisu obukli valjanu haljinku, pristavili kotao, prostrli ispod sebe nešto na zemlju, niti ukućanima naredili da im šta skuhaју za jelo, a kad bi došla noć; licem bi padali na zemlju, obraze umivali u suzama i molili svoga Gospodara da im vratove poštedi vatre. Kada bi učinili kakvo dobro djelo, zahvaljivali bi Allahu i molili Ga da im ga primi, a kada bi šta pogriješili, tugovali bi i molili Allaha da im oprosti, i tako sve do smrti. Tako mi Allaha, ni pored svega toga, nisu mogli ostati pošteđeni od grijeha, niti se spasiti bez Allahova oprostа, Njegove milosti i zadovoljstva!"

Jedan čovjek je rekao tabi'inima (tj. generaciji koja je došla iza ashaba): "Vi više radite od drugova Allahova Poslanika, s.a.v.s., ali su oni bili bolji od vas. Više su se od vas odricali uživanja u ovosvjetskim blagodatima."

Ebu ed-Derda', r.a., je rekao: "Kada bi mi se za nekog čovjeka zakleli da je skromniji od vas, ja bih se vama zakleo da je bolji od vas."

Možda će neko upitati: "Šta je to na ovom svijetu pokuđeno i u čemu se ljudi trebaju sustezati? Je li to vrijeme u kome žive? Je li to zemlja sa svim na sebi; brdima, drvećem i svakojakim blagodatima? Ili su to ljudska djela koja najčešće nisu ispravna?"

Odgovor je u tome da se prezrenost spomenuta u Kur'anu i sunnetu ne odnosi na ovosvjetsko vrijeme, jer ono nije ništa drugo do uzajamno smjenjivanje noći i dana sve do Sudnjega dana, kao što veli Uzvišeni: *On čini da se noć i dan smjenjuju, to je pouka za onoga koji hoće da razmisli ili želi da bude blagodaran.* (El-Furkan, 62.)

U jednoj predaji stoji: "Ova noć i dan su dvije riznice, pa dobro pazite šta ćete u njih pohraniti!"

Mudžahid je rekao: "Nema nijednog dana, a da ne govori: 'Ademov sine, danas sam te posjetio, i nakon danas, nikada ti se više neću vratiti, pa dobro pazi šta u meni činiš!' Kada istekne, dan se smota, zapečati i nikada se više neće otvoriti sve do Sudnjeg dana kada će mu Allah presuditi." U tome smislu, neki je pjesnik lijepo rekao:

*Ovaj svijet je put ili za Džennet ili za Džehennem,
Noći su čovjekova trgovina, a dani pijaca.*

Prema tome, vrijeme je čovjekov kapital kojim trguje sa svojim Uzvišenim Gospodarom. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Ko kaže: 'Neka je slava i hvala Allahu Svevišnjem!' posađena mu je palma u Džennetu."²³⁴ Pogledaj koliko propušta palmi onaj koji trati vrijeme!

Jedan od dobrih ljudi imao je običaj, kada bi primijetio da se drugi kod njega previše zadržavaju, reći: "Zar se nećete dići?! Gospodar ne prestaje okretati Sunce."

²³⁴ تقدم تخريجہ هامش (٤٨) .

Priča se da je jedan čovjek rekao učenjaku: "Stani da te nešto upitam!" - pa mu je ovaj odgovorio: "Hoću, ako ćeš zaustaviti sunce."

Prezrenost se, također, ne odnosi ni na mjesto ovoga svijeta, tj. zemlju, planine, mora rijeke i rudnike, jer su to sve blagodati kojima je Allah počastio Svoje robove. Ovo zato što u svemu tome leže koristi i dokazi jednoće Uzvišenog Stvoritelja, Njegove moći i veličine.

Prezrenost se, prema tome, odnosi na ljudska djela na ovome svijetu, jer ih većina nije onakva kakva bi trebala biti, čiji će rezultati pohvalni biti, kao što veli Uzvišeni: *Znajte da život na ovom svijetu nije ništa drugo do igra i razonoda, i uljepšavanje, i međusobno hvalisanje, i nadmetanje imecinna i brojem djece!* (El-Hadid, 20.)

Tako Mi vremena, - čovjek, doista, gubi, samo ne oni koji vjeruju i dobra djela čine, i koji jedni drugima istinu preporučuju i koji jedni drugima preporučuju strpljenje. (El-'Asr, 1.-3.)

Ljudi se na ovom svijetu dijele na dvije vrste:

1. One koji poriču budućí svijet i nagradu i kaznu koje na njemu slijede za učinjena djela na ovom svijetu. To su oni za koje je Allah rekao: *Onima koji ne očekuju da će pred Nas stati i koji su zadovoljni životom na ovom svijetu, koji su u njemu smireni i onima koji su prema dokazima Našim ravnodušni - prebivalište njihovo biće Džehennem, zbog onoga što su radili.* (Junus, 7.-8.). Glavna briga i preokupacija takvih je uživanje na ovom svijetu i odavanje nasladama prije smrti, kao što veli Uzvišeni Allah: ... *a oni koji ne vjeruju - koji se naslađuju i žderu kao što stoka ždere - njihovo će prebivalište vatra biti!* (Muhammed, 12.)

2. One koji vjeruju u budućí svijet i nagradu i kaznu za učinjena djela na ovom svijetu. To su sljedbenici Allahovih poslanika. Oni se dijele na tri vrste: a) one koji se prema sebi griješe (ظالم لنفسه), b) one koji su u uživanju ovosvjetskih blagodati umjereni (مقتصد) i c) one koji, Allahovom voljom, svojim dobrim djelima druge nadmašuju (سابق بالخيرات باذن الله)

a) Onih koji se prema sebi griješe, od sve tri ove grupe, je najviše. Većina ih se opredjeljuje za ljepote i blagodati ovog svijeta, pa niti gledaju kako ih uzimaju, niti kako ih koriste, tako da je ovaj svijet njihova glavna preokupacija, da su, kada im je naklonjen, zadovoljni, a kada im izmiče, ljuti i nezadovoljni i da se zbog njega i prijateljuju i svađaju. To su pobornici igre, zabave, razonode i

gizdanja. Oni, iako, načelno vjeruju u onaj svijet, nikada nisu shvatili cilj života na ovom svijetu, niti da je to samo mjesto na kome se trebaju opskrbiti za budući svijet i vječno boravište.

b) Oni koji su u uživanju ovosvjetskih blagodati umjereni, tj. koji ono što je dozvoljeno od ovoga svijeta uzimaju u većoj mjeri nego što je neophodno. Takvi za ono što rade neće biti kažnjeni, s tim što im to umanjuje stepen uživanja na onom svijetu. U tom smislu Omer b. el-Hattab je rekao: "Da se ne bojim da nagrada za moja dobra djela na budućem svijetu neće biti umanjena i ja bih vam se pridružio u većem uživanju ovosvjetskih blagodati. Međutim, čuo sam kako Uzvišeni ukorava neke ljude riječima: *Vi ste u svom životu na Zemlji sve svoje naslade iskoristili i u njima uživali.* (El-Ahkaf, 20.)

c) Oni koji, Allahovom voljom, svojim dobrim djelima druge nadmašuju su oni koji shvaćaju smisao ovog svijeta i po tome shvaćanju rade. Oni su svjesni da je Allah Svoje robove na ovom svijetu nastanio zato da bi ih iskušao i vidio ko će se od njih ljepše vladati, kao što veli Uzvišeni: *Sve što je na Zemlji Mi smo kao ukras njoj stvorili da iskušamo ljude ko će se od njih ljepše vladati.* (El - Kehf, 7.) tj. da vidimo ko će se u želji za onim svijetom, ovoga više odricati. Uzvišeni Allah, zatim, veli: *A Mi ćemo nju i golom leđinom učiniti.* (El-Kehf, 8.)

Oni koji svojim dobrim djelima druge nadmašuju od ovoga svijeta uzimaju samo onoliko koliko im je najnužnije, poput putnika koji na svoj put sa sobom nosi samo ono što mu je potrebno. U tome smislu Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Šta ja od ovoga svijeta imam? Ja sam naspram ovoga svijeta kao putnik koji zastane i odspava u hladu drveta, a zatim ga ostavljajući nastavi dalje."²³⁵

Savjetujući Ibn Omera, r.a., on mu je rekao: "Budi na ovome svijetu ili kao stranac ili kao prolaznik!"²³⁶

Pobožan čovjek, poslušan Allahu, čak i kada hoće nekom svome nagonu udovoljiti ono što je dozvoljeno (mubah), zbog svoje pokornosti će biti nagrađen. U tome je smislu Mu'az, r.a., rekao: "Nadam se da ću i za vrijeme provedeno u spavanju biti nagrađen, kao i za vrijeme dok sam budan."

²³⁵ رواه الترمذی (۲۲۳/۹) الزهد و قال: حسن صحيح ، و الحاكم (۳۰۱/۴) الرقاق و قال: صحيح على شرط الشيخين و وافقه الذهبي ، و أحمد (۳۹۱/۱) و صححه الألباني الصحيحة بشاهده رقم (۴۳۹) .

²³⁶ رواه البخاری (۲۳۳/۱۱) الرقاق ، و أحمد (۲۴ / ۲) ، و الترمذی (۲۰۳/۹) الزهد ، و أبو نعيم (۳۰۱ / ۳) الحلیة .

Se'id b. Džubejr je rekao: "Varljivo naslađivanje je ono što te sputava da ne tražiš onaj svijet. Ono što te od toga ne sputava nije varljivo naslađivanje, nego naslađivanje koji te vodi onome što je još bolje!"

Jahja b. Mu'az je rekao: "Kako da ne volim ovaj svijet na kome mi je određena opskrba, na kome privrjeđujem za život i dokazujem pokornost s kojom ću zaslužiti Džennet?!"

Upitan: "Šta je to od ovog svijeta što je Allah u Kur'anu pokudio čega se pametan čovjek treba čuvati?" - Ebu Safvan er-Re'ini je odgovorio: "Sve što, želeći ovaj svijet, od ovog svijeta uzmeš, je pokuđeno i sve što, želeći onaj svijet, od ovog svijeta uzmeš, nije pokuđeno."

El-Hasan je rekao: "Divan li je ovaj svijet za vjernika koji, i uz malo truda na njemu, zaradi Džennet, a jadan li je ovaj svijet za nevjernika i licemjera koji noći dangubi u uživanju, pa na njemu zaradi Džehennem!"

Avn b. Abdullah je rekao: "Ovaj i onaj svijet u srcu vjernika su kao dva tasa vage. Koji god od njih pretegne, bude na račun drugoga."

Vehb je rekao: "Ovaj i onaj svijet su za čovjeka kao kada ima dvije žene, pa kada god jednoj udovolji, ona se druga naljuti."

Opasnosti od privrženosti ovom svijetu

Privrženost ovom svijetu je ono što onima koji su mu privrženi priprema Džehennem, a odricanje od ovog svijeta je ono što onima koji ga se odriču priprema Džennet. Opijenost privrženosti ovom svijetu je jača od opijenosti vinom, jer će se njome opijeni čovjek otrijezniti tek u mraku svoga groba. Jahja b. Mu'az je rekao: "Ovaj svijet je šejtanovo vino. Onaj ko se njime opije, otrijezniće se tek u logoru mrtvih, kajući se među onima koji su propali. Opijenost ovim svijetom čovjeka, u najmanju ruku, odvraća od ljubavi prema Allahu i sjećanja na Njega, a onaj koga zavede njegov imetak, sigurno će biti od onih koji su na gubitku. Kada srce zanemari sjećanje na Allaha, u njemu se nastani šejtan i njime upravlja kako on hoće, navodeći ga na zlo toliko lukavo da mu udovoljava i ponekim dobrim djelom, samo zato da bi ga uvjerio da čini dobro." Ibn Mesud, r.a., je rekao: "Niko na ovome svijetu nije osvanuo a da nije kao gost koji je sve što ima pozajmio. Gost će uskoro otići, a pozajmica se mora vratiti."

Ljubav prema ovom svijetu je uzrok svih grijeha koji višestruko kvare vjeru:

1. Zato što ljubav prema njemu za sobom povlači i njegovo veličanje, a kako će se veličati ono što je kod Uzvišenog Allaha bezvrijedno i prezreno? Jer, među najveće grijeha spada veličati ono što je Uzvišeni Allah učinio bezvrijednim.

2. Zato što ga je Allah prokleo i što sve na njemu, osim onoga što koristi vjerniku, mrzi i prezire, a onaj ko voli ono što Allah proklinje, mrzi i prezire sam se izlaže iskušenju i Allahovoj mržnji i preziru.

3. Zato što ga čovjek, kada ga zavoli, sebi uzme za cilj, pa se umjesto Allahu i budućem svijetu, posveti njemu, tako da potpuno pobrka dvije stvari; da sredstvo uzme za cilj i da, umjesto za onaj, radi za ovaj svijet, a to je zlo koje potpuno sve izopačava, u prvom redu srce, upravo onako kako stoji u riječima Uzvišenog: *Onima koji žele život na ovom svijetu i ljepote njegove - Mi ćemo dati plodove truda njihova i neće im se u njima ništa prikratiti. Njih će na onom svijetu samo vatra peći; tamo neće imati nikakve nagrade za ono što su na Zemlji radili i biće uzaludno sve što su činili.* (Hud, 15.-16.)

U tome smislu govore i mnogobrojni hadisi Allahova Poslanika, s.a.v.s. Tako se u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, kao trojica kojima će se prvo raspiriti džehennemski vatra, navode: borac, davalac milostinje i učač Kur'ana koji su u svojim djelima imali za cilj ovaj svijet i položaj na njemu.

Pogledaj kako je ljubav prema ovom svijetu, navedene tri osobe ostavila bez nagrade, obezvrijedila njihova djela, i učinila da budu prvi koji će ući u džehennemsku vatru!!!

4. Zato što ljubav prema ovom svijetu i preokupiranost njime, sprječavaju čovjeka da se posveti onome što će mu na onom svijetu biti bolje i korisnije. U zavisnosti od stepena privrženosti ovom svijetu, stepen zapostavljenosti onog svijeta, od jednog do drugog čovjeka, je različit. Tako među ljudima nailazimo na one koje je ovaj svijet preokupirao, do te mjere da niti vjeruju, niti se drže vjere. Drugi su njime preokupirani, pa ne izvršavaju većinu svojih vjerskih dužnosti, treći da ih ne izvršavaju na vrijeme i onako kako treba i valja, dok istovremeno dragocjeno vrijeme trate u besposlice, četvrti da ne izvršavaju zajedničke obaveze, nego nešto drugo, peti da se, u

obavljanju svojih dužnosti, nemaju kada predati srcem i dušom, pa ih obavljaju samo površno, bez udublјivanja u njihov smisao itd. Sve je to daleko od onih koji su privrženi ovom svijetu i njime zaslijeplјeni. Rijetki su oni koji ovom svijetu nisu odani toliko, da ih, u najmanju ruku, odvraća od razmišljanja o trajnoj sreći i radosti, koje nema dok se čovjekovo srce ne posveti ljubavi prema Allahu, a jezik Njegovu spominjanju, dok se njegov jezik ne bude oslanjao na srce, a srce na Gospodara. Ukratko, ljubav i privrženost prema ovom svijetu, bez sumnje ide na uštrb onog svijeta, isto kao što ljubav prema onom svijetu ide na uštrb ovog svijeta.

5. Zato što čovjekova ljubav prema ovom svijetu prelazi u njegovu glavnu preokupaciju. U tom smislu et-Tirmizi od Enesa b. Malika, r.a., navodi da je pričao kako je čuo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onome kome onaj svijet bude glavna preokupacija, Allah će u srce uliti bogatstvo i svega mu dati, a ovaj svijet će mu sa svih strana hrliti, dok će onome kome ovaj svijet bude glavna preokupacija, Allah u očima dati siromaštvo, tako da mu uvijek nešto fali, a ovaj svijet će mu dolaziti samo onoliko koliko mu je suđeno."²³⁷

6. Zato što će onaj ko je privržen ovom svijetu, najviše od svih drugih ljudi, njime biti mučen, i to tri puta: Prvo na ovom svijetu, trudeći se da ga stekne i sporeći se sa drugima, zatim tokom života u Berzahu, iz žalosti što ga je ostavio i izgubio, što će izgubiti svaku nadu da će se sa voljenim ikada više sastati i što, umjesto njega, neće više tamo imati koga voljeti. Od njega se u grobu neće niko više patiti, jer će u duši osjećati brigu, tugu i žalost, dok mu tijelo crvi budu rastakali.

Kao što će zaljubljenik u ovaj svijet patiti u svome grobu, tako će strepiti i biti paćen i na Dan kada se bude susreo sa svojim Gospodarom, kao što veli Uzvišeni Allah: *Neka te ne oduševljavaju bogatstva njihova, a ni djeca njihova! Allah hoće da ih njima kazni na ovom svijetu i da skončaju kao nevjernici.* (Et-Tevbe, 55.) Neko od ranijih učenjaka je rekao: "Oni se muče njegovim skupljanjem, pate zbog gubitka onoga što vole i poriču Allahovo pravo u njemu (tj. svoju obavezu da ga dijele)."

7. Zato što onaj ko je privržen ovom svijetu i ko ga više voli od onog svijeta spada u najgluplje i najbezumnije ljude, jer više voli

²³⁷ رواه الترمذی (٢٥٨٣ تحفة) صفة القيامة و سكّته عنه و قال الألبانی: و هو اسناد ضعيف لكنه حسن في المتابعات. و له شاهد عند ابن ماجه و ابن حبان. و هو في الصحيحة رقم (٩٤٩).

maštu od stvarnosti, san od budnosti, prolaznu hladovinu od vječnog uživanja u džennetskim blagodatima i privremenu kuću od kuće vječnog boravka. Onaj ko tako misli, kasno će vidjeti da je vječni život na onom svijetu, žrtvovao za prolazni život na ovom svijetu, koji nije ništa drugo do pusti snovi ili prolazna hladovina, koja pametna ne smije obmanuti. Ranije generacije čestitih predaka, često su, kao primjer, citirale sljedeći stih:

*© vi koji se naslađujete blagodatima ovog svijeta,
znajte da su one prolazne,
i da je zavaravati se prolaznom hladovinom glupost!*

Junus b. Abdu-l-A'la je rekao: "Ovaj svijet ninašto više ne podsjeća od čovjeka koji zaspi, pa u snu vidi i ono što mu je mrsko i ono što mu je milo, pa se, dok tako sanja probudi, i vidi da je to bio samo san."

Ovaj svijet je poput hlada koji ti se učini da je stalan i nepomičan, dok, odjednom, ne primijetiš da se pomjerio i pomakao i da ga, ako pođeš, ne možeš stići. Ovaj svijet je i kao *varka u ravnici u kojoj žedan vidi vodu, ali kad do tog mjesta dođe, ništa ne nađe, - a zateći će da ga čeka kraj njega Allahova kazna, i On će mu potpuno isplatiti račun njegov jer Allah veoma brzo obračunava.* (En-Nur, 39.). Ovaj svijet je i kao izopačena, rugobna starica koja se, čuvši za prosce, nagizdala, sredila, dotjerala i prekrivši sve što je na njoj ružno i odvratno, prosce, koji su joj mušterije, a da je prethodno i ne pogledaju, prevari i ucijeni riječima: "Pristajem jedino pod uvjetom da moj mehr bude obećanje da na mene muž neće drugu dovoditi tj. ahiret, jer neću da imam inoću s kojom ću ga dijeliti!" - pa da prosoci požure i kažu: "Nije to grijeh onome ko želi ugoditi svojoj voljenoj!" Međutim, kada dođe svadba, kada se skine maska i odjeća, kada se razotkrije prevara i pokažu sve mahane, mladoženja će je; ili odmah otjerati i odahnuti, ili se pomiriti da ju zadrži i prvu bračnu noć zakukati.

Tako mi Allaha, glas o ovakvom slučaju cijelom kraju ne najavljuje ništa dobro. Zato se njoj sa molbom i preklinjanjem da ih napusti i ode odakle je i došla, upućuju sve čestite i probrane komšije; učenjaci i pobožnjaci, čitavu noć provode u ubjeđivanju iza zatvorenih vrata, a ujutro padaju u njenu klopku i vraćaju se potkresanih krila, jer su i sami pali u mrežu njena lukavstva.

Za el-Hasana se pripovijeda da je Omeru b. Abdulazizu napisao i poslao jedno dugo pismo o varljivosti ovog svijeta. U njemu

je, između ostalog, stajalo: "Ovaj svijet je za odlazak, a ne za stalni boravak. Vladaru pravovjernih, ne zaboravi da je Ademovo progonstvo za njega bilo kazna, pa ga se i ti pripazi! Najbolja opskrba na njemu je ne dirati ga. Bogatstvo na njemu je siromaštvo. Ponižava onoga ko do njega drži, a osiromašuje onoga ko ga gomila. On je kao otrov koji jedu oni koji ne znaju da će od njega umrijeti. Čuvaj se ovog zavodljivog, lukavog i varljivog svijeta! Budi oprezan da mu se raduješ, više nego što ga se bojiš, jer iza radosti dolazi tuga, kao što iza bistre vode dolazi mutna. Čak da Stvoritelj o njemu i nije ništa rekao niti bilo kakav primjer naveo, gore navedeno bi probudilo uspavanog i osvijestilo nemarnog, a kako tek, kada je o njemu toliko zabrana izrekao i toliko savjeta uputio?! On kod Uzvišenog Allaha nema nikakvu vrijednost ni težinu. Na njega nije pogledao otkako ga je stvorio. Našem Vjerovjesniku, s.a.v.s., bili su ponuđeni ključevi svih njegovih riznica i da to kod Allaha neće ništa umanjiti od Njegovih riznica ni koliko je krilce komarca, pa ga je odbio prihvatiti, jer nije htio da voli ono što njegov Gospodar mrzi, niti da uzdiže ono što je njegov Gospodar dao da je nisko. Allah je dao da ga (ovaj svijet) čestiti dobrovoljno izbjegavaju, a Svojim neprijateljima dao da ih zavodi i obmanjuje. Samo zaveden čovjek može misliti da je sa imetkom odabraniji i zaboraviti šta je Allah dao Muhammedu, s.a.v.s., kada je od gladi kamenom pritisnuo na svoj stomak. Tako mi Allaha, nema nikoga kome je Allah u izobilju dao dobra ovog svijeta, pa se ne boji da je to iskušenje, a da je zdrave pameti i rasuđivanja. Isto tako, nema nikoga kome je Allah nešto uskratio, pa nije pomislio da mu je to, možda, kod Allaha bolje, a da je zdrave pameti i rasuđivanja."

* * *

STRPLJIVOST I ZAHVALNOST²³⁸

Hvala Allahu, dostojnom hvale i zahvale, Jedinom koji, se zaogrnuo plaštom uzvišenosti, i samo za Sebe zadržao attribute slave i svemoći, koji odabranim miljenicima Svojim ulijeva snagu da budu izdržljivi i u sreći i u nesreći, i zahvalni i u dobru i u zlu! Neka je blagoslovljen Muhammed, najodabraniji vjerovjesnik, njegovi časni drugovi i porodica, od koje su sve uzorite vođe i bogobajazni članovi. Neka ih sviju prati vječni, beskrajni, neprekidni, i od promjena vremena i sudbine, pošteđeni blagoslov!

Kako se iman sastoji iz dvije polovine; jedne koja je predstavljena u strpljenju, i druge u zahvalnosti, niko ko sebi želi dobro, spas i sreću ne bi smio dozvoliti da zanemari ova dva veličanstvena stuba na kojima počiva vjerovanje, niti da sa njih skrene, na putu do Uzvišenog Allaha, ukoliko želi da ga, na Sudnjem danu, Allah svrsta u jednu od ove dvije, najbolje vrste vjernika.

STRPLJIVOST

Uzvišeni Allah je strpljivost učinio dobrotom neiscrpnom, mačem nesalomljivim, vojskom nepobjedljivom, tvrđavom neosvojivom i pobjedom dva složna brata. Hvaleći strpljive, Uzvišeni Allah u Svojoj Knjizi kazuje da će ih bez računa nagraditi, pa veli: *Samo oni koji budu strpljivi biće bez računa nagrađeni.* (Ez-Zumer, 10.). Kazujući na drugom mjestu kako On strpljive upućuje, Svojom podrškom pomaže i njihovo strpljenje sigurnom pobjedom nagrađuje, Uzvišeni veli: ... *i budite izdržljivi, jer Allah je, doista, na strani izdržljivih.*" (El-Enfal, 46.).

Zahvaljujući tome, strpljivi postižu dobro i ovog i onog svijeta, kako nutarnje, tako i vanjske blagodati. Osim toga, Uzvišeni je vodeću ulogu u vjeri povjerio onima koji su izdržljivi i potpuno

²³⁸ عدة الصابرين - إحياء علوم الدين - رياض الصالحين .

uvjereni, što se jasno vidi iz Njegovih riječi: *Između njih smo Mi vode određivali i oni su, odazivajući se zapovjedi Našoj, na pravi put upućivali, jer su strpljivi bili i u dokaze Naše čvrsto vjerovali.* (Es-Sedžda, 24.)

Uzvišeni zatim strpljivima daje do znanja da je strpljivost bolja od uzvraćanja na nepravdu, pa veli: ... *a ako otpite, to je, doista, bolje za strpljive.* (En-Nahl, 126.)

On nadalje daje do znanja da uz strpljivost i bogobožnost vjernicima ne može nauditi ni lukavstvo neprijatelja, čak ni ako je neprijatelj snažniji i brojniji. On veli: *I ako budete trpjeli i ono što vam se zabranjuje - izbjegavali, njihovo lukavstvo vam neće nimalo nauditi. Allah, doista, dobro zna ono što oni rade.* (Ali 'Imran, 120.).

Navodeći izdržljivost i bogobožnost kao preduvjete za uspjeh, Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, budite strpljivi i izdržljivi, na granicama bdijte i Allaha se bojte, da biste postigli ono što želite!* (Ali 'Imran, 200.)

A da bi podstakao vjernike na izdržljivost i odvažnost Uzvišeni ističe kako On voli izdržljive i veli: ... *a Allah izdržljive voli.* (Ali Imran, 146.)

Uzvišeni, zatim, Svome Vjerovjesniku naređuje da strpljive obraduje sa tri stvari, od kojih je svaka, bolja od onoga na čemu ljudi, na ovome svijetu, jedni drugima zavide. On veli: *A ti obraduj izdržljive, one koji, kad ih kakva nevolja zadesi, samo kažu: 'Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti!' Njih čeka oprost od Gospodara njihova i milost; oni su na pravom putu!* (El-Bekare, 155.-157.)

Uzvišeni, zatim, izdržljivima, između ostalog, obećava da će ih uvesti u Džennet i poštediti džehennemске vatre, pa veli: *Njih sam Ja danas nagradio za ono što su trpjeli, oni su, doista, postigli ono što su željeli.* (El-Mu'minun, 111.)

I konačno, posebno naglašavajući, kako oni koji su strpljivi i zahvalni, iz Allahovih ajeta, crpe pouku, Uzvišeni na kraju četiri ajeta u četiri različita kur'anska poglavlja veli: *To su, doista, pouke za svakog strpljivog i zahvalnog.* (Eš-Šura, 33; Sebe, 19; Ibrahim, 5; Lukman, 31.)

Strpljivost je, prema tome, omča u kočicu vjernika oko koga se vrti, udaljava i primiče, karika vjere za koju se drži, vjere koju ne može imati onaj ko nema strpljenja, a i ako je ima, ona je slaba *bez pravog uvjerenja; ako ga prati sreća, on je smiren, a ako zapadne i u*

najmanje iskušenje, vraća se nevjerstou, pa tako izgubi i ovaj i onaj svijet. (El-Hadždž, 11.) tako da je svaki posao sa njom gubitak.

Najbolji život koji su srećnici zaslužili, zaslužili su svojom upornošću i strpljivošću, penjući se na najviše stepene svojom zahvalnošću, leteći krilima izdržljivosti i zahvalnosti iznad vrtova svakojakih blagodati. To je počast koju Allah ukazuje onome kome On hoće. Allah je, doista, neizmjereno dobar.

Značaj i smisao strpljivosti

U čisto jezičkom smislu izraz “الصبر” / “strpljivost” znači sprječavanje; zadržavanje itd. U vjerskom smislu ovaj izraz znači obuzdavanje duše od uznemirenosti, jezika od žaljenja, ruku od udaranja i cijepanja odjeće i sl.

Neki su strpljivost definirali kao “pohvalnu vrlinu i etičku vrijednost čovjeka koja mu ne da da radi ono što nije lijepo, te kao duhovnu snagu koja regulira karakter svakog pojedinca.”

Drugi su rekli “da je to izbjegavanje zabranjenog, smirenost u nevolji i pokazivanje drugima bogatstva kada pogodi siromaštvo.”

Treći su rekli “da je to dostojanstveno držanje kada pogodi nesreća”, četvrti “da je to bogatstvo u nedaći i ne pokazivanje znakova žaljenja”, peti “da je to proždiranje gorčine bez pokazivanja znakova mrgođenja” itd.

Žaljenje na svoje stanje i jadikovanje drugima osobina je suprotna strpljivosti. Čuvši kako se neki čovjek žali na svoje stanje prijatelju, jedan od dobrih ljudi mu je rekao: “Tako mi Allaha, s tim nisi dobio ništa više, osim što si se požalio na Onoga ko je prema tebi milostiv, onome ko prema tebi nije milostiv.”

Neko je drugi rekao:

Šnaj da se, kada se požališ čovjeku,

Žališ na Milostivog onome ko nije milostiv!

Međutim, kada se čovjek na svoje stanje požali Uzvišenom Allahu, onda se to ne kosi sa strpljivošću. Tako je Ja'kub, a.s., rekao: *Ja tugu svoju i jad svoj pred Allaha iznosim.* (Jusuf, 86), iako je prethodno rekao: *... i ja se neću jadati.* (Jusuf, 83.).

Slično je i sa Ejjubom, a.s., koji je rekao: *Mene je nevolja snašla, a Ti si od milostivih najmilostiviji!* (El-Enbija, 83.).

Za njega je, pak, Uzvišeni Allah rekao: *Mi smo znali da je on izdržljiv; divan je rob on bio i mnogo se kajao!* (Sad, 44.)

Međutim, za čovjeka je zdravlje bolji dar Božiji od izdržljivosti. Ovo nije u suprotnosti sa Poslanikovim, s.a.v.s., riječima: “Nikome nije dat bolji dar od izdržljivosti.”²³⁹ jer se one odnose na situaciju kada je već zadesila nesreća, za razliku od slučaja prije nesreće, kada je zdravlje bolje od izdržljivosti. Zato nikome nije dozvoljeno da priželjkuje ili da Uzvišenog Allaha moli da mu da nesreću. Naprotiv, Allah se moli za oprost i dobro i na ovom i na budućem svijetu. Ipak, kada nesreća pogodi, izdržljivost je najbolja vrlina.

Duša je čovjekova jahalica koja ga nosi ili prema Džennetu ili prema Džehennemu, a strpljivost je u odnosu na nju kao ular ili uzda kojim se jahalicom upravlja. Ako jahalica nema ulara ili uzde ona skreće i zaviruje kuda god joj se prohtije. Zato je neko od učenjaka rekao: “Dobro zauzdajte svoju dušu, jer je ona radoznala i hoće da proba sve što ne valja. Neka se Allah smiluje robu koji svoju dušu zauzda, pa je zauzdanu, kuda on hoće, vodi i prisiljava na pokornost Allahu i ne da joj da prema Njemu bude neposlušna i nepokorna. Ovo zato što je lakše čuvati se Allahovih zabrana, nego trpiti Njegovo kažnjavanje.”

Duša ima dvije sile; silu navraćanja i silu odvrćanja. Strpljivost se sastoji u tome da čovjek silu navraćanja svoje duše preusmjeri sa onog što je zabranjeno i štetno na ono što je dozvoljeno i korisno. Ovo zato što ima ljudi koji su u stanju izdržati redovno klanjanje noćnog namaza ili sve teškoće posta, a da svoje oči nisu u stanju suzdržati od zabranjena pogleda. Sa druge strane, ima ljudi koji su u stanju suzdržati se od gledanja i osvrtnja na ono što je zabranjeno, a da nisu u stanju tražiti da se rade dobra djela, a od nevaljalih odvrćati i protiv njih se boriti.

Neko je rekao da je strpljivost hrabrost duše. Otuda je i poslovice: “Hrabrost je strpljivost u momentu.”

Ukratko, strpljivost i žaljenje su dvije suprotne osobine, kao što Uzvišeni o stanovnicima džehennemske vatre veli: *Žalili se mi ili trpjeli, svejedno nam je, spasa nam više neće biti.* (Ibrahim, 21.)

²³⁹ رواه البخاری (۳۳۵/۳) الزکاة ، و مسلم (۷/ ۱۴۴ ، ۱۴۵) الزکاة .

Islamska tradicija o vrlinama strpljivosti

*Od Ebu Se'ida el-Hudrija, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah će onome ko je strpljiv uliti snage da izdrži. Nikome nije dat bolji dar od izdržljivosti."²⁴⁰

*Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada Allah nekome želi dobro, da mu da ga pogodi nesreća."²⁴¹

*Od 'Ataa b. Ebu Rebbaha se prenosi da je rekao: "Jednom prilikom Ibn Abbas me je upitao: 'Hoćeš li da ti kažem kakva je žena Džennetlija?' - pa sam mu rekao da hoću. Na to mi je rekao: 'Ova žena crnkinja došla je Vjerovjesniku, s.a.v.s., i rekla: - Ja imam padavicu, pa se (kada me spopadne) znam otkriti. Zamoli Allaha da me izliječi!'

Na to joj je rekao: 'Ili ćeš da se strpiš i da zbog toga uđeš u Džennet, ili da zamolim Allaha da ti da ozdravljenje?' - pa je odgovorila: 'Strpiću se.' i dodala: 'Ja se (u neznanju) otkrivam, pa zamoli Allaha da se, bar, ne otkrivam!' - pa Ga je zamolio."²⁴²

*Od Ebu Musaa, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada se rob razboli ili ode na put, piše mu se kao da je zdrav i da kod svoje kuće svoje dužnosti obavlja."²⁴³

*Od Umme Seleme, r.a., se prenosi da je rekla: "Svojim sam ušima čula kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema nijednog muslimana koji, kada ga nesreća pogodi, izgovori ono što je Allah naredio: *Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti!* (El-Bekare, 155.) i doda: 'Bože, pomози mi u nesreći mojoj i daj mi bolje stanje nego što je ovo!' a da mu Allah neće dati bolje stanje nego što jeste. 'Kada je Ebu Seleme umro, rekla sam: 'Ima li iko od muslimana bolji od Ebu Seleme? Njegova porodica je prva koja je preselila Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Rekla sam to, pa mi je Allah dao Svoga Poslanika, s.a.v.s."²⁴⁴

²⁴⁰ السابق

²⁴¹ رواه البخاري (١٠٣/١٠) المروزي ، و مالك في الموطأ (٩٥٤١/٢) في العين.

²⁴² رواه البخاري (١٠٣/١٠) المروزي ، و مسلم (١٣١/١٦) البر و الصلة .

²⁴³ رواه البخاري (١٣٦/٦) الجهاد ، و أبو داود (٣٠٧٥) الجنائز .

²⁴⁴ رواه مسلم (٢٢٠/٦ ، ٢٢١) الجنائز ، و مالك في الموطأ (٢٣٦/١) الجنائز ، و أبو داود (٣٣٠٩) الجنائز بمعناه ،

و ابن ماجه (١٥٩٨) الجنائز.

Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema nesreće koja pogodi vjernika, čak ni kada ga trn ubode, a da mu Allah zbog nje ne oprostí neki grijeh."²⁴⁵

Islamska tradicija

*Tumačeći riječi Uzvišenog: *Između njih smo Mi vođe određivali i oni su, odazivajući se zapovijedi Našoj, na pravi put upućivali, jer su strpljivi bili i u dokaze Naše čvrsto vjerovali.* (Es-Sedžda, 24.) Sufjan b. 'Ujejne je rekao da to znači: "Kada su uzeli stvar u svoje ruke, Mi smo ih učinili vođama."

*Omer b. Abdulaziz je rekao: "Nikome Allah nije dao blagodat, pa mu je uzeo i nadomjestio strpljivošću, a da ono što je nadomjestio nije bolje od onoga što je uzeo."

*Od Se'ida b. Džubejra se prenosi da je rekao: "Strpljivost je čovjekovo priznanje Allahu nedaće koja ga je pogodila, pouzdanje u Allaha i nada da će ga za nju nagraditi. Ponekad se desi da se potuži i prekaljen čovjek, od koga se očekuje da bude strpljiv."

Ibrahim, Allah mu se smilovao, je rekao: "Njegove (tj. Se'id b. Džubejrove) riječi: 'Strpljivost je čovjekovo priznanje Allahu nedaće koja ga je pogodila' kao da su komentar Allahovih riječi '*Mi smo Allahovi*' tj. priznanje da je on u Allahovu vlasništvu s kojim slobodno raspolaže kako On hoće, dok su njegove (tj. Se'id b. Džubejrove) riječi: 'pouzdanje u Allaha i nada da će ga za nju nagraditi' kao komentar riječi Uzvišenog: *I mi ćemo se Njemu vratiti* tj. vrtićemo Mu se, pa će nas On za našu strpljivost nagraditi i neće dopustiti da naše strpljivo podnošenje nesreće ostane nenagrađeno. Njegove (tj. Se'id b. Džubejrove) riječi: 'Ponekad se desi da se potuži i prekaljen čovjek' znače: 'Nije strpljivost u prekaljenosti, već u obuzdavanju srca da se ne ljuti na ono što mu je suđeno i u suzdržavanju jezika od žaljenja i jadikovanja. Zbog toga onaj ko je i prekaljen, ako mu je srce nezadovoljno sudbinom, nije strpljiv."

*Kada su 'Urvi b. ez-Zubejru trebali amputirati nogu, upitali su ga: "Kako bi bilo da ti damo da popiješ nešto, kako ne bi osjetio bol?" - odgovorio je: "Ne, Allah me je stavio na iskušenje da vidi hoću li moći izdržati bol i hoću li se oduprijeti Njegovoj odredbi."

²⁴⁵ رواه البخاری (۱۰۳/۱۰) المرضی، و مسلم (۱۲۹/۱۶) البر و الصلة.

*Omer, r.a., je imao običaj reći: "Divne li su dvije strane tovara i divan li je ustrešelj za strpljive!" misleći pod dvije strane tovara na Allahov blagoslov i milost, a pod ustrešeljom na pravi put, aludirajući na riječi Uzvišenog: *A ti obraduj izdržljive, one koji, kad ih kakva nevolja zadese, samo kažu: "Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti!" Njih čeka oprost od Gospodara njihova i milost; oni su na pravom putu!* (El-Bekare, 155.-157.)

Vrste strpljivosti

U zavisnosti na što se odnosi, strpljivost se dijeli na tri vrste: strpljivost u pridržavanju zapovjedi i dobrih djela, kako bi se valjano uradila, strpljivost prema zabranama i grijesima, kako se u njih ne bi zapalo i strpljivost naspram odredbi sudbine, kako se na nju ne bi ljutilo. Te tri vrste strpljivosti podrazumijevaju se pod riječima: "Čovjek se mora dokazati u izvršavanju zapovijedi, izbjegavanju zabrana i strpljivosti prema sudbini."

S druge strane, u pogledu odredbi vjerzakona, strpljivost može biti: a) obavezna (واجب), b) pohvalna (مندوب), c) zabranjena (محظور), d) pokuđena (مكروه) i e) dozvoljena (مباح).

a) Obavezna (واجب) strpljivost je ona koja je potrebna da bi se izbjeglo ono što je zabranjeno (المحرمات), izvršilo ono što je obavezno (الواجبات) i izdržalo ono što je sudbinom određeno (المصائب).

b) Pohvalna (مندوب) strpljivost je ona koja je potrebna da bi se izbjeglo ono što je pokuđeno (المكروهات), činilo ono što je pohvalno (المستحبات) i da se onome ko je pogriješio ne bi uzvraćalo na isti način (مقابلة الجاني بمثل فعله).

c) Zabranjena (محظور) strpljivost je (namjerno) trpiti glad i žeđ do smrti, u nuždi odbiti da se pojede meso uginule životinje, krv ili svinjetina, ukoliko postoji bojazan da će se, zbog odbijanja da se uzme i pojede, umrijeti. U zabranjenu strpljivost, također, spada čovjekovo prepuštanje onome od čega mu prijeti opasnost po život kao što je: prepustiti se krvoločnoj zvijeri, zmiji, požaru ili neprijatelju koji ga želi ubiti, za razliku od predaje u sukobu i borbi između muslimana gdje je to, ne samo dozvoljeno, već i u mnogim slučajevima pohvalno, o čemu govore brojni islamski izvori.

d) Pokuđena (مكروه) strpljivost je ustrajnost u činjenju onoga što je pokuđeno (المكروهات), ustrajnost u izbjegavanju da se čini ono što je

pohvalno (المستحب), te ustrajnost u pretjeranom izbjegavanju jela, pića, odjeće, polnog odnosa sa ženom i sl. do te mjere da bi to štetilo zdravlju organizma.

e) Dozvoljena (مباح) strpljivost je ustrajnost u činjenju ili ne činjenju onih djela koja je podjednako dozvoljeno i činiti i ne činiti (المباحات).

Čovjeku je potrebno da u svakoj situaciji bude strpljiv

Čovjek se u svome životu sve do smrti, svakodnevno susreće sa raznim situacijama i stvarima, od kojih su mu neke zapovijeđene da im se pokorava i izvršava, a druge zabranjene, pa ih se mora kloniti i izbjegavati ih. Sve s čime se čovjek na ovom svijetu susreće, ili mu ide na ruku i podudara se sa njegovim željama i ciljem, ili mu smeta i stoji na putu ostvarenja željenog cilja. Da bi uspio, i u jednom i u drugom slučaju, on mora pokazati visok stepen umijeća i strpljivosti.

Vezano za prvi slučaj, u stvarima koje mu idu na ruku u postizanju željenog cilja, kao što su zdravlje, sigurnost, ugled, imetak i svakojake druge dozvoljene blagodati, prvo što mu je potrebno je da bude strpljiv i oprezan, i to u više pogleda:

1. Da se ni na jednu od navedenih stvari previše ne oslanja i njome ne zavarava, pogotovu, ako će ga to navesti na oholost, uobraženost, nadmenost i zadovoljstvo sa onim što je pokuđeno, jer takve Allah ne voli.

2. Da se previše ne upušta i ne pretjeruje u uživanju raspoloživih blagodati, da se one bi okrenule protiv njega, jer onaj ko previše pretjeruje u jelu, piću i polnom općenju, može dočekati da se to sve okrene protiv njega, pa da više ne može ni jesti ni piti ni spolno općiti.

3. Da bude ustrajan u oduživanju Allahu na Njegovim blagodatima i da ih ne razasipa, pa da jednoga dana ne ostane bez njih.

4. Da bude uporan u svojoj odlučnosti da ih ne troši u nedozvoljene i zabranjene svrhe.

Neko od ranijih učenjaka je rekao: "U nesreći mogu biti strpljivi i vjernik i nevjernik, dok u dobru svoju strpljivost mogu dokazati samo iskreni i Allahu bliski robovi." U tome smislu Abdurrahman b. Avf je rekao: "Bili smo iskušavani u nesreći, pa smo

ostali strpljivi, a bili smo iskušavani i u sreći, pa se nismo pokazali strpljivim.” Zato Uzvišeni Allah i upozorava na opasnost iskušenja u imetku, ženama i djeci, pa veli: *O vjernici, i među ženama vašim i djecom vašom, doista, imate neprijatelja, pa ih se pričuvalite!* (Et-Tegabun, 14.)

Za Ibn ‘Abbasa se priča da je, upitan od jednog čovjeka na koga se odnose riječi Uzvišenog: *O vjernici, i među ženama vašim i djecom vašom, doista, imate neprijatelja, pa ih se pričuvalite!* - odgovorio: “Bili su to ljudi iz Mekke koji su primili Islam i htjeli da dođu Vjerovjesniku, s.a.v.s., pa su im njihove žene i njihova djeca branili da mu ne idu. Kada su došli Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i vidjeli koliko su ostali napredovali i naučili o vjeri, htjeli su da ih kazne, pa je Uzvišeni objavio: *O vjernici, i među ženama vašim i djecom vašom, doista imate neprijatelja, pa ih se pričuvalite!*”²⁴⁶

Koliko samo uspjeha i dobrih djela, zbog žene i djece, promakne čovjeku?!

Vezano za drugi slučaj, u stvarima koje čovjeku stoje na putu u postizanju željenog cilja, imamo tri različite situacije: Prva je povezana sa slobodnim izborom čovjeka, kao što je činjenje dobrih ili loših djela. Druga nije povezana sa njegovim slobodnim izborom, kao što su nesreće i udarci sudbine. Treća je povezana sa njegovim slobodnim izborom u ulasku, ali i izlasku, nakon što je u nju zapao, nema slobodnog izbora. Prema tome, i ovdje imamo tri različite situacije:

1. Prva je povezana sa čovjekovim slobodnim izborom. Ovdje spadaju sva čovjekova djela, svejedno da li se radi o dobrim djelima ili grijesima.

Vezano za čovjekova dobra djela, treba naglasiti da je za njihovo činjenje potrebna strpljivost i upornost, jer je duša po svojoj urođenoj prirodi odbojna prema većini oblika robovanja.

Kada je u pitanju namaz, duša po svojoj prirodi njemu prilazi, sa manjom ili većom dozom ljenosti i tromosti, jer joj više godi odmaranje i opuštenost, pogotovu ako je još srce surovo, zasjenjeno grijesima, čovjek sklon prohtjevima i druženju sa nemarnim društvom. Teško da takav čovjek, uz sve ove i druge mahane, može

²⁴⁶ رواه الترمذي (٣٣٧٣) التفسير و قال: هذا حديث حسن صحيح و قال المباركفوري في التحفة و أخرجه ابن حاتم و ابن جرير الطبراني .

obavljati namaz, a i ako ga obavlja, obavlja ga krajnje teško, odsutnih misli, nevoljno i čekajući da ga što prije završi.

Kada se radi o zekatu, duša je po svojoj prirodi tvrda i škrtá. Isti je slučaj sa hadždžom i borbom na Allahovu putu. Ovdje je čovjeku potrebna strpljivost u tri stvari:

1/1. Iskrena i čista namjera i isključivanje motiva licemjerstva i želje za slavom, prije nego što se pristupi bilo kom činu pobožnosti.

1/2. Strpljivost za vrijeme obavljanja, pri čemu čovjek mora voditi računa o tome da šta ne propusti, da ne pretjeruje i previše ne oduljuje, da mu misli ne lutaju, da bude skrušena srca i svjestan da stoji pred svojim Gospodarom, da Ga ne smeće s uma, jer ne treba razmišljati o onome šta je naređeno, nego o onome Ko je naredio i Njega spominjati.

1/3. Strpljivost poslije obavljanja djela, koja se, također, ogleda u nekoliko stvari:

1/3/1. Suzdržavanju od činjenja bilo čega što bi učinjeno djelo moglo pokvariti, kao što Uzvišeni veli: *O vjernici, ne kvarite svoju milostinju prigovaranjem i uvredama!* (El-Bekare, 264.)

1/3/2. Suzdržavanju i čuvanju od samoljublja, oholosti, uobraženosti i ponošenja onim što je učinio, jer to može biti štetnije i od mnogih drugih grijeha koji se čine očitijim.

1/3/3. Suzdržavanju od toga da se učinjeno dobro djelo u tajnosti iznese u javnost, jer kada čovjek učini neko dobro djelo tajno, između sebe i Allaha, ono bude upisano u posebnu, tajnu knjigu, a čim se o njemu progovori ono u tajnoj knjizi bude izbrisano i zapisano u drugoj, javnoj knjizi. Dakle, čovjek sa učinjenim dobrim djelom ne smije pomisliti da je sa njim gotovo i da više ne mora voditi računa o strpljivosti.

Što se, pak, tiče strpljivosti i suzdržavanja od grijeha i svih oblika neposlušnosti prema Allahu, više je nego očito da u tome najbolje pomaže prekidanje sa dotadašnjom praksom griješenja, raskidanje veza i ne druženje sa onima koji su im skloni. Posebno je važno prekinuti sa dotadašnjim navikama, jer navike imaju poseban utjecaj na udovoljavanju prohtjevima, a kada se sastave prohtjevi i loše navike to postanu dvije snažne vojske šejtana, tako da motiv vjere, u najviše slučajeva, nije sam dovoljno jak da ih savlada.

2. Druga nije povezana sa čovjekovim slobodnim izborom, niti ima načina da ih izbjegne. U ovu vrstu spadaju slučajevi kao što su sudbinom određene nesreće, zatim gubitak (smrt) voljene osobe, krađa imovine, bolest i sl. I ove se nedaće dijele na dvije vrste: one u kojima nema udjela ljudska ruka i one u kojima ima, kao što su uznemiravanje, vrijeđanje ili fizički napad od strane drugih osoba.

2/1. Naspram prve vrste čovjek se može držati na jedan od četiri sljedeća načina:

2/1/1. Nemoćno i skrštenih ruku ne čineći ništa, jadikovati, žaliti se ili se ljutiti. U ovu vrstu spadaju oni koji su na najnižem stupnju vjere i razuma.

2/1/2. Strpljivo podnositi udarce sudbine.

2/1/3. Sa zadovoljstvom podnositi udarce sudbine. Ovaj način podnošenja nedaće je odabraniji od prethodnog - strpljivog podnošenja. Sporno je među islamskim učenjacima da li je takav način obavezan, za razliku od strpljivog podnošenja koji je obavezan (واجب).

2/1/4. Sa zahvalnošću podnositi udarce sudbine, tj. osvjedočiti se da je nesreća blagodat, pa na njoj zahvaljivati.

2/2. Naspram druge vrste nedaća koje dolaze od drugih osoba, čovjek se može postaviti, također na jedan od sljedeća četiri načina:

2/2/1. Ravnodušno preći preko nedaće i onome ko ju je prouzrokovao, širokogrudno oprostiti.

2/2/2. Sačuvati srce od želje za osvetom i uzvraćanja istom mjerom, biti zlopamtilo i stalno se prisjećati nanesene uvrede.

2/2/3. Shvatiti to kao nešto što je suđeno i da je onaj ko ti je nepravdu učinio, iako je pogriješio, to učinio zato što je tako bilo sudbinom određeno, te da Onaj koji određuje sudbinu nije nepravedan.

2/2/4. Prema onome ko ti je nanio nepravdu širokogrudno postupiti i na njegovu nepravdu i učinjeno ti zlo uzvratiti dobroćinstvom. To je najbolji način jer se u njemu kriju koristi i dobrobiti koje zna samo Allah. Ako čovjek nije u stanju na ovaj način postupiti, ne treba se, bar, zadovoljavati sa stepenima nižim od njega.

3. U ovu vrstu spadaju situacije u koje čovjek dobrovoljno, sam svojom voljom, zapadne, ali kada zapadne nema slobodne volje ni načina da se iz njih izađe. Takav slučaj je sa ljubavi u koju se ulazi dobrovoljno, a izlazi samo na silu, zatim uzimanje sredstava koja izazivaju bolove, koja, iako se prekinu uzimati, ne znače prekid bolova, upuštanje u opijanje alkoholnim pićima i sl.

ZAHVALNOST

Pod zahvalnošću se misli na pohvaljivanje i slavljenje onoga ko je učinio neko dobro djelo. Da bi čovjekova zahvalnost bila valjana, ona u sebi mora sadržavati tri osnovna elementa: priznanje učinjenog dobročinstva u tajnosti, pričanje o njemu u javnosti i pomaganje njime u dokazivanju pokornosti. Zahvalnost je vezana za srce, jezik i tijelo, pri čemu srce služi za spoznaju i pokazivanje naklonosti, jezik za slavljenje i hvaljenje, a tijelo za dokazivanje pokornosti prema onome kome se zahvaljuje i suzdržavanje od nepokornosti prema njemu.

Stavljajući zahvalnost i vjerovanje u istu ravan, Uzvišeni Allah daje do znanja da Svoje robove neće kazniti, ako Mu budu zahvaljivali i u Njega vjerovali. To se razumije iz riječi Uzvišenog: *Zašto bi vas Allah kažnjavao, ako budete zahvaljivali i vjerovali?* (En-Nisa', 147.), tj. ako ispunite dva cilja zbog kojih ste stvoreni; ako budete zahvaljivali i vjerovali, Ja vas neću kazniti.

Uzvišeni, zatim, kazuje da između Svojih robova, milošću posebno obasipa one koji su zahvalni: *I tako Mi jedne drugima iskušavamo da bi nevjernici rekli: 'Zar su to oni kojima je Allah, između nas, milost ukazao?' - A zar Allah dobro ne poznaje one koji su zahvalni!* (El-En'am, 53.)

Uzvišeni Allah sve ljude dijeli na dvije vrste: one koji su zahvalni i one koji su nezahvalni. Od svih stvari najmrža Mu je nezahvalnost i nezahvalnici, a najdraža zahvalnost i oni koji su zahvalni. To potvrđuju riječi Uzvišenog: *Mi mu na pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti.* (El-Insan, 3.)

Uzvišeni, zatim, u Svojoj Knjizi navodi kako je Sulejman, a.s., u tome smislu rekao: *Ovo je blagodat Gospodara moga koji me iskušava da li ću zahvalan ili nezahvalan biti - pa, Gospodar moj je neovisan i plemenit.* (En-Neml, 40.)

Uzvišeni, nadalje, veli: *I kada je Gospodar vaš objavio: 'Ako budete zahvalni, Ja ću vam, zacijelo, još više dati; budete li nezahvalni, kazna Moja doista će stroga biti.'* (Ibrahim, 7.). Uzvišeni je, dakle, povećanje izliva Svojih blagodati uvjetovao pojačanom zahvalnošću Svojih robova. Zato, kao što nema kraja zahvalnosti, nema ni kraja Njegovim blagodatima.

Na mnogim mjestima u Kur'anu, gdje se govori o nagradi, uslišavanju molbe, opskrbi, primanju pokajanja i oprostima grijeha i sl., Uzvišeni Allah naglašava Svoju volju kao preduvjet za prihvatanje. Takav je slučaj i sa sljedećim ajetima:

- ... *pa Allah će vas, ako hoće, iz obilja Svoga imućnim učiniti.* (Et-Tevbe, 28.)

- ... *ako hoće, otkloniće od vas ono za što ste Ga molili.* (El-En'am, 41.)

- ... *daje u obilju onome kome On hoće.* (El-Bekare, 212.)

- *A Allah će onome kome On hoće oprostiti.* (Et-Tevbe, 15.)

za razliku od ajeta u kojima se govori o nagradi za zahvalnost, gdje volja nije tako naglašena. To se najbolje vidi iz riječi Uzvišenog:

- ... *i sigurno ćemo nagraditi zahvalne.* (Ali 'Imran, 145.)

- ... *a Allah će zahvalne sigurno nagraditi.* (Ali 'Imran, 144.)

Uvidjevši koliko je zahvalnost kod Allaha cijenjena i da je, kao takva, jedna od najodabranijih i najuzvišenijih vrlina čovjeka, Allahov neprijatelj Iblis uzeo je sebi za cilj da ljude odvraća od zahvalnosti i da ih navraća na nezahvalnost. To se vidi i iz njegovih riječi: *...pa ću im i sprijeda, i straga, i zdesna, i slijeva prilaziti, i Ti ćeš ustanoviti da većina njih neće zahvalna biti!* (El-A'raf, 17.)

Govoreći o zahvalnicima, Uzvišeni veli da ih je među Njegovim robovima malo, pa kaže: *A malo je zahvalnih među robovima Mojim.* (Sebe', 13.)

Prvog poslanika poslanog Svojim robovima na Zemlji, Uzvišeni Allah hvali i za njega kaže da je bio zahvalan: *... a potomci onih koje smo sa Nuhom poslali! On je, doista, bio rob zahvalni.* (El-Isra', 3.)

Ističući posebno Nuha, a.s., ovdje Uzvišeni Svoje robove podsjeća da se kao Nuhovi potomci na Nuha trebaju ugledati, jer je on njihov drugi otac, pogotovu zato što je Uzvišeni Allah dao da svi

ljudi poslije Potopa vode porijeklo od Nuha i njegovih potomaka, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *I Mi smo potomke njegove u životu ostavili.* (Es-Saffat, 77.)

Zato Uzvišeni Nuhovim potomcima naređuje da budu kao i njihov otac, tj. zahvalni, jer je i on bio *rob zahvalni*. Kazujući ko Mu najviše robuje, Uzvišeni u prvom redu navodi one koji su zahvalni, što znači da oni koji Mu nisu zahvalni, nisu ni skloni robovanju. U tome smislu Uzvišeni veli: ... *i budite Allahu zahvalni, ta vi se samo Njemu klanjate!* (El-Bekare, 172.)

Uzvišeni, nadalje, navodi da je Njegovo zadovoljstvo u zahvalnosti koja se pokazuje prema Njemu, pa veli: ... *a zadovoljan je vama ako budete zahvalni.* (Ez-Zumer, 7.)

Kazujući o Ibrahimu, a.s., Uzvišeni ga hvali i ističe njegovu zahvalnost na Allahovim blagodatima, pa veli: *Ibrahim je bio primjer čestitosti, pokoran Allahu, pravi vjernik, nije druge smatrao Allahu ravnim. I bio je zahvalan na blagodatima Njegovim; On je njega izabrao i na pravi put izveo.* (En-Nahl, 120.-121.)

Uzvišeni, prema tome, Ibrahima, a.s., navodi kao primjer za ugled koji je bio pokoran Allahu, ustrajan u dobru, zatim da je bio pravi vjernik, potpuno posvećen Allahu, ne obraćajući pažnju na druge mimo Njega, posebno ističući na kraju da je bio zahvalan prema svome Gospodaru na Njegovim blagodatima, stavljajući tako njegovu zahvalnost u prvi plan.

Govoreći o zahvalnosti, Uzvišeni Allah navodi da je to glavni životni cilj čovjeka, zbog koga ga je njegov Gospodar i stvorio: *Allah vas iz trbuha majki vaših izvodi, vi ništa ne znate, i daje vam sluh i vid i razum da biste bili zahvalni.* (En-Nahl, 78.)

Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., se u Buharijinom *Sahihu* i Muslimovom *Sahihu* navodi da bi toliko dugo stajao na kijamu u noćnom namazu da bi mu noge znale oteći, pa mu je rečeno zašto to čini kada su mu unaprijed oprosteni i raniji i kasniji grijesi, pa je odgovorio: "Zar da ne budem rob zahvalni?"²⁴⁷

Od njega se, također, vjerodostojnom predajom prenosi da je Mu'azu rekao: "Tako mi Allaha, volim te, pa nemoj zaboraviti da

²⁴⁷ رواه البخارى (٤١/٣) التهجيد ، و مسلم (١٦٢/١٧) صفات المنافقين و الترمذى (٢٠٤/٢ ، ٢٠٥) الصلاة ، و النسائى (٢١٩/٣) قيام الليل.

poslije svakog namaza proučiš: 'Bože, pomози mi da Te se sjećam, da Ti zahvaljujem i da Ti, kako najljepše može biti, robujem!'”²⁴⁸

Muslim u svome *Sahihu* od Vjerovjesnika, s.a.v.s., bilježi da je rekao: “Allah je zadovoljan sa Svojim robom koji, kad pojede zalogaj, na njemu zahvali Allahu ili popije gutljaj, pa na njemu zahvali Allahu.”²⁴⁹

Zbog svega navedenog, nagrada za zahvalnost prema Allahu, je Allahovo zadovoljstvo sa Svojim robom, a to je, kao što stoji u ajetu, najbolja nagrada: *A i malo naklonosti Allahove veće je od svega toga.* (Et-Tevbe, 72.)

Osim toga, zahvalnost je preduvjet za sticanje blagodati i njihov nepresušni tok, kao što je Omer b. Abdulaziz rekao: “Čuvajte Allahove blagodati zahvaljivanjem Allahu na njima!”

Ibn Ebu ed-Dunja od Ali b. Ebu Taliba, r.a., navodi da je jednom čovjeku iz Hemedana rekao: “Blagodat se produžava zahvalnošću, što se više zahvaljuje blagodat je veća. Blagodat i zahvalnost idu jedna sa drugom. Allah neće prestati da povećava blagodat sve dok rob ne prestane zahvaljivati.”

El-Hasan je rekao: “Što više spominjite ove blagodati, jer je njihovo spominjanje zahvalnost na njima. Allah je Svome Vjerovjesniku naredio da priča o blagodatima svoga Gospodara, riječima: *I o blagodati svoga Gospodara kazuj!* (Ed-Duha, 11.)

Uzvišeni Allah voli da na Svome robu vidi tragove Svoje blagodati, jer je spominjanje Allahovih blagodati robova zahvalnost Allahu na njima.

Ebu el-Mugira je, kada bi ga upitali: “O Ebu Muhammede, kako si osvanuo?” - imao običaj odgovoriti: “Osvanuli smo u izobilju blagodati, da se nismo u stanju nazahvaljivati. Allah nam se umiljava, iako je o nama neovisan, a mi Mu se omražavamo, iako smo o Njemu ovisni.”

Šurejh je rekao: “Nijednog roba ne pogodi nedaća, a da sa njom od Allaha ne dođu tri blagodati: da u vjeri ne doživi iskušenje,

²⁴⁸ رواه أبو داود (١٥٠٨) الصلاة و قال النووي: إسناده صحيح (٣٨٥/٤) عون المعبود وانظر تحفة الأشراف (٤٠٦/٨). و قال الطيبي: ذكر الله مقدمة انشراح الصدر ، و شكره و سيلة النعم المستجابة و حسن العبادة المطلوب منه التجرد عما يشغله عن الله تعالى.

²⁴⁹ رواه مسلم (٥١/١٧) الذكر و الدعاء ، و الترمذی (٩/٨) الأطلعة.

da ga zaobiđe teža nedaća od one koja ga je pogodila i da se desi ono što se moralo desiti.”

Od Sufjana se prenosi da je u vezi riječi Uzvišenog: *Mi ćemo ih postepeno odakle se i ne nadaju patnji približavati.* (El-Kalem, 44.) rekao: “Tj. obasipati ih blagodatima i smetati ih da na njih ne uzvraćaju zahvalnošću”, dok je neko drugi rekao da to znači: “Tako da ću im, kada god učine grijeh, uzvratiti nekom od blagodati.”

Pripovijeda se da je nekakav čovjek upitao Ebu Hazima: “Ebu Hazime, u čemu se ogleda zahvalnost očiju?” - pa mu je odgovorio: “U tome da, ako vidiš šta lijepo, pričaš, a, ako vidiš šta ružno, da sakriješ.” Na to je ovaj upitao: “U čemu se ogleda zahvalnost ušiju?” - pa mu je odgovorio: “U tome da, ako čuješ kakvo dobro, zapamtiš, a, ako čuješ kakvo zlo, odbaciš i prođeš kao da ništa nisi čuo.” Zatim je upitao: “U čemu se ogleda zahvalnost ruku?” - pa mu je odgovorio: “U tome da njima ne prihvaćaš za ono što nije tvoje i da ne uskraćuješ od onoga što u njima imaš i što si pred Allahom dužan davati.” Zatim je upitao: “U čemu se ogleda zahvalnost stomaka?” - pa mu je odgovorio: “Da mu na dnu bude hrana, a na vrhu znanje.” Zatim je upitao: “A u čemu se ogleda zahvalnost stidnih mjesta?” - pa mu je citirao riječi Uzvišenog: *I oni koji stidna mjesta svoja budu čuvali i živjeli jedino sa ženama svojim ili sa onima koje su u vlasništvu njihovu - oni, doista, prijekor ne zaslužuju, - a oni koji traže izvan toga, oni u grijeh upadaju.* (El-Me‘aridž, 29.-31.). Zatim je upitao: “U čemu se ogleda zahvalnost nogu?” - pa mu je odgovorio: “U tome da, ako zavidiš nekom od umrlih, ideš njegovim stopama i radiš kao što je on radio, a, ako prezireš nekog od umrlih, da ne radiš kao što je on radio i da na tome Allahu budeš zahvalan.”

Onaj ko tako čini je zahvalan Allahu, za razliku od onoga ko zahvaljuje samo jezikom, a ne i svim organima tijela i tako liči na onoga ko ima odjeću, ali je ne obuče, već se samo njenim krajevima zaogrne, pa se njome ne može zaštititi ni od vrućine, ni od hladnoće, ni od snijega, niti od kiše.

Jedan od učenih ljudi je svome bratu u pismu napisao: “Zatim, doživjeli smo da smo, iako smo prema Njemu toliko neposlušni, od Allaha obasuti neizmjernim blagodatima, tako da ne znamo na čemu da Mu više budemo zahvalni; što nam je toliko lijepih stvari dao, ili što nam je toliko ružnih djela pokrio.”

Od Junusa b. Ubejda se prenosi da je jedan čovjek upitao Ebu Temima kako je osvanuo, pa mu je ovaj odgovorio: “Osvanuo sam sa

dvije neizmjerne blagodati tako da ne znam koja je od njih vrijednija; pokrivenih grijeha, pa mi niko zbog njih ne može prebacivati i naklonosti u srcima robova koju im je Allah (prema meni) ulio, kakvu ja svojim djelima nikada ne bih mogao zaslužiti.”

El-Hasan je rekao: “Nema roba kome je Allah dao neku blagodat, pa Mu na njoj bude zahvalan i kaže: “Hvala Allahu!”, a da ono što je dao nije bolje od onoga što je uzeo.”

U vezi riječi Uzvišenog: *Hvala Allahu!*, Ibn el-Kajjim je rekao: “I to je jedna od Allahovih blagodati, jer je Allahova blagodat i to što rob svome Gospodaru na blagodatima zahvaljuje. Neke blagodati su veće od drugih. Tako je blagodat zahvalnosti veća od blagodati imetka, ugleda, djece, žene i slično. Allah, opet, najbolje zna!”

* * *

STRAH I NADA²⁵⁰

Hvala Allahu u koga se polažu nade u blagost i nagradu, pred kojim se strepi od iskušenja i kazne, koji je srca Svojih odabranih robova ispunio duhom nade, toliko da su ih blagodati Njegove dovele u Njegovo dvorište, poštedile kuće patnji namijenjene neprijateljima Njegovim, koji udarce biča zastrašivanja i žestokog ukoravanja pokazuje na licima onih koji se okreću od Njegove uzvišenosti, upućujući ih prema kući nagrade i blagodati, odvrćajući ih od suprotstavljanja Njegovim vođama i od izlaganja Njegovu gnjevu, i koji, kako lancima sile i strogosti, tako i uzdama nježnosti i blagosti, stvorenja Svoja vodi i usmjerava prema Džennetu Svome. Neka je Njegov blagoslov na Njegova najodabranijeg vjerovjesnika i miljenika Muhammeda, njegovu porodicu, drugove i potomke!

Nada i strah su dva krila kojima, Allahu bliski robovi, lete prema svakom, hvale vrijednom položaju i dvije jahalice s kojima se savlađuju sve prepreke koje vode ka onom svijetu, bliskosti Milostivog i mirisu vrtova, iako su putevi do njih daleki, tereti teški, prepuni lukavstava i smicalica za srce i izazova za organe tijela, jedino vode uzde nade. Od vatre džehennemske i bolne patnje, iako su putevi do njih prepuni uživanja i najrazličitijih naslađivanja, odvrćaju jedino bičevi zastrašivanja i udarci kažnjavanja. Zato je smisao straha i nade, njihove vrline i načine na koje se mogu pomiriti, potrebno opisati i objasniti. Allah pomaže da se postignu dobra djela i vodi do najviših položaja!

STRAH

Strah je Allahov bič kojim On tjera robove Svoje da uče i rade kako bi zaslužili Njegovu bliskost. Strah je izraz za bol i izgaranje srca u iščekivanju da se u budućnosti ne desi nešto ružno. Strah je ono što tijelu i njegovim organima ne dopušta da se upuštaju u grijehe i što ih

²⁵⁰ إحياء علوم الدين - مدارج السالكين - رياض الصالحين - الجواب الكافي

drži u pokornosti. Pomanjkanje straha vodi čovjeka u nemarnost i grijehe. Pretjeran strah ga, opet, baca u očaj i razočarenje. Strah od Allaha čas dolazi od spoznaje Allaha, Njegovih atributa i da, ako hoće može uništiti sve svjetove, a da Mu se niko nije u stanju suprotstaviti, čas od spoznaje mnoštva grijeha i neposlušnosti, a čas od svega zajedno. Stepenn straha od jednog do drugog čovjeka je različit, u zavisnosti od spoznaje sopstvenih mahana, spoznaje Uzvišenog Allaha, činjenice da On ni o kome nije ovisan, a da je sve o Njemu ovisno, te da *On neće biti pitan za ono što radi, a oni će biti pitani*. (El-Enbija', 23.). Otuda su najbojažljiviji oni ljudi koji sebe i svoga Gospodara najbolje spoznaju. Zato je Allahov Poslanik, s.a.v.s., i rekao: "Tako mi Allaha, ja od sviju njih Allaha najbolje poznajem i od njih Ga se najviše bojim."²⁵¹ U tome su smislu i riječi Uzvišenog: *A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni*. (Fatir, 28.)

Ibn 'Abbas, r.a., je rekao: "Znanje je dovoljan dokaz o strahu od Allaha, a neznanje o zavedenosti."

Stupnjevi straha

Strah može biti nedovoljan, pretjeran i umjeren. Onaj koji je umjeren je najpohvalniji, jer je on središnji put. Nedovoljno bojažljiv čovjek ponaša se kao razmažena žena, tako da, kada čuje učenje Kur'ana, ili vidi nešto strašno, počne plakati i proljevati suze, a čim to prođe, ponovo se svim srcem preda nehaju. Ova vrsta straha je nedovoljna i od nje ima malo koristi, jer je slična slamci kojom se udara snažna životinja, pa se, zato što je ne boli, niti može natjerati na ono što se od nje traži, niti ukrotiti.

Takav je slučaj i kod većine ljudi sa osjećajem straha. Izuzetak su samo učeni i oni koji su spoznali sebe i svoga Gospodara. U tome smislu el-Fudajl b. Ijad kaže: "Kada te upitaju: 'Bojiš li se Allaha?' ti prešuti odgovor, jer ćeš se, ako kažeš da ne bojiš, svrstati u nevjernike, a, ako kažeš da bojiš, u lašce." Ovim je ukazao na strah koji organe čovjekova tijela čuva od grijeha i ujedno drži pokornim Allahu.

Također se kaže da strah nije u plaču i brisanju suza, već u prolaženju onoga od čega bi mogla zadesiti kazna. Neko je drugi rekao: "Ko se nečega boji, on ga izbjegava, a ko se boji Allaha, on Njemu bježi."

²⁵¹ (رواه البخاری (١٠٣ / ١٠) الأدب ، و مسلم (١٠٦ / ١٥) الفضائل ، و أحمد (٤٥ / ٦) ، ١٨١)

Upitan: "Kada se može reći da se rob boji?" - neko je lijepo odgovorio: "Kada se spusti na položaj bolesnika koji, iz bojazni od duge bolesti, traži lijeka."

Strah je taj koji prži prohtjeve čovjeka do te mjere da mu, nekada omiljeni grijesi, sada postaju odvratni, kao što ljubitelju meda i med postane odvratn, kada sazna da mu je u njega podmetnut otrov. Strah ne samo da prži prohtjeve, disciplinira organe tijela, razvija u srcu skrušenost, poniznost i smirenost i od čovjeka odstranjuje oholost, mržnju i zavidnost, već toliko zaokuplja brigom da se na posljedice grijeha ne smije ni misliti, a kamo li se u same grijehe upuštati. Zato se čovjek nema kada baviti tuđim brigama, već se mora svim svojim bićem posvetiti sebi, sam se sa sobom boriti i obračunavati, voditi računa o svakom udisaju i izdisaju, u svakom momentu se koriti za grešne misli, pogrešno poduzete korake i izgovorene riječi, ponašati se kao onaj ko je upao u kandže krvoločne zvijeri, - koji nikada ne zna hoće li ga popustiti, pa da se iz njih izvuče, ili napasti i raskomadati. Takav je slučaj i sa čovjekom kod koga preovladava strah, koji je i u svome unutarnjem osjećanju i u vanjskom ispoljavanju, preokupiran strahom, da nema kada misliti ni na što drugo do na njega.

Zato ni pretjerani strah koji prelazi sve granice i čovjeka baca u beznađe, očaj i razočarenje nije dobar i kao takav je pokuđen, jer čovjeku ne da da obavlja svoje poslove i obaveza onako kako treba.

Pozitivnosti straha

Uzvišeni Allah, onima koji Ga se boje, obećaje visoke položaje u Džennetu i ističe da su to oni koji su na pravom putu i koji su obasuti milošću, znanjem i Allahovim zadovoljstvom. Uzvišeni tako veli:

- ... *uputstvo na pravi put i milost za one koji se Gospodara svoga boje.* (El-A'raf, 154.)

- *A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni.* (Fatir, 28.)

- *Allah će biti njima zadovoljan, a i oni će biti Njime zadovoljni. To će biti za onoga koji se bude bojava Gospodara svoga.* (El-Bejjine, 8.)

Ukratko, zato što je strah od Allaha rezultat znanja, sve što upućuje na vrlinu znanja, upućuje i na vrlinu straha. Uzvišeni Allah u tome smislu veli: ... *a bojte se Mene, ako ste vjernici!* (Ali 'Imran, 175.)

Allah ne samo da ljudima zapovijeda da Ga se boje, već ga stavlja kao preduvjet za valjanost njihova vjerovanja. Zato je nezamislivo da neko bude vjernik, a da se Allaha ne boji, makar to i ne bilo dovoljno. Otuda je nedovoljan strah od Allaha najbolji dokaz Njegovog nedovoljnog poznavanja, a time i nedovoljno jakog imana vjernika, jer Uzvišeni u imperativnoj formi veli: ... *i samo se Mene bojte!* (El-Bekare, 40.) tj. bojte Me se i dobro pazite šta radite - šta smijete, a šta ne smijete činiti! U ajetu je, također, potvrda da se istinski vjernik boji samo Allaha.

Kazujući o stanovnicima Dženneta Uzvišeni Allah veli: *I obraćaće se jedni drugima i jedni druge pitati: 'Prije smo među svojim strahovali' - govoriće - pa nam je Allah milost darovao i od patnje u ognju nas sačuvao; mi smo Mu se prije klanjali, On je, doista, dobročinitelj i milostiv.* (Et-Tur, 25.-28.) Pod izrazom strahovali (مشفقين) htjelo se reći: "Bojali smo se neposlušnosti prema Uzvišenom Allahu, pa smo Mu bili pokorni i poslušni."

Uzvišeni, također, veli:

- *Onima koji se Gospodara svoga boje i kada ih niko ne vidi - oprost i nagrada velika!* (El-Mulk, 12.)

- *Oni koji iz bojazni prema Gospodaru svome strahuju, i oni koji u dokaze Gospodara svoga vjeruju, i oni koji druge Gospodaru svome ravnim ne smatraju, i oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha zato što će se vratiti svome Gospodaru, - oni hitaju da čine dobra djela, i radi njih druge pretiču.* (El-Mu'minun, 57.-61.)

Tirmizi u svojoj zbirci hadisa navodi da je 'Aiša, r.a., rekla: "Upitala sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., o ovom ajetu riječima: 'Jesu li to oni koji piju vino, koji čine blud i koji krađu?' - pa mi je rekao: 'Nisu, o es-Siddikova kćeri, nego oni koji poste, klanjaju i daju zekat, pa strahuju da li će im (njihova djela) biti primljena. To su oni koji hitaju da čine dobra djela.'"²⁵²

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, također, rekao: "Jednom čovjeku došla je smrt, pa je, kada mu je dozlogrdio život, svojim ukućanima oporučio: 'Kada umrem, skupite veliku gomilu drva, bacite me na nju i potpalite vatru, zatim pustite sve dok (vatra) ne pojede moje meso i

²⁵² رواه الترمذی (٤٠/١٢) التفسير والحاکم (٣٩٤/٢) التفسير و قال: صحيح الاسناد و لم يخرجاه و وافقه الذهبي و فی سنده انقطاع و له شاهد عند ابن جرير يقويه و انظر هامش جامع الأصول (٢٥٤/٢)

dok ne dođe do mojih kostiju, pa ih, kada tako izgore, uzmite i sameljite! Zatim sačekajte vjetrovit dan i to razaspite po moru!’ - pa su tako i učinili. Zatim ga je Allah ponovo sastavio i upitao: ’Zašto si to učinio?’ - pa je odgovorio: ’Iz straha od Tebe.’ Na to mu je Allah oprostio.”²⁵³

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je čuo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko se boji, na put krene na početku noći, a ko na put krene na početku noći stigne na odredište. Zar Allahova roba nije skupocjena?! Zar Allahova roba nije Džennet?”²⁵⁴ tj. onoga ko se boji, strah natjera da misli na onaj svijet, pa bojeći se zapreka i smetnji, požuri sa činjenjem dobrih djela.

El-Hasan el-Basri je rekao: “Vjernici su oni kod kojih su, tako mi Allaha, uši, oči i ruke toliko ponizne, da neznalica pomisli da su bolesni, a tako mi Allaha nisu, nego zdravi, samo što se u njih, više nego u druge, uvukao strah, pa ih od ovog svijeta odvraća znanje o onom svijetu i govore: “Hvala Allahu koji je od nas tugu odstranio!” A tako mi Allaha, njih nije žalostilo ono što i druge ljude, niti im je išta, čime su tražili Džennet, bilo teško, za razliku od onoga ko se ne tješi Allahom, pa mu duša puca za ovim svijetom, niti mimo jela i pića ne vidi druge Allahove blagodati, pa će zbog kratke pameti kaznu iskusiti.”

O strahu

Uzvišeni Allah veli:

- *O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čije će gorivo ljudi i kamenje biti, i o kojoj će se meleki strogi i snažni brinuti, koji se onome što im Allah zapovijeda neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti.* (Et-Tahrim, 6.)

- *Eto, tako Gospodar tvoj kažnjava sela i gradove koji su nasilje činili. Kažnjavanje Njegovo je doista bolno i strašno. To je pouka za one koji se plaše patnje na onom svijetu; a to je Dan kada će svi ljudi biti sabrani i to je Dan kada će svi biti prisutni, a Mi ga odgađamo samo za neko vrijeme.*

²⁵³ رواه البخارى (٤٩٤/٦) أحاديث الأنبياء، و مسلم (٧٠/١٧) و النسائي (١١٣/٤) الجنائز ، و ابن ماجة (٣٤٣٢) الزهد و أحمد (٢٦٩/٢) .

²⁵⁴ رواه الترمذى (٢٢٧/١٠) صفة القيامة و قال: هذا حديث حسن غريب ، و الحاكم (٣٠٨/٤) الرقاق و قال: صحيح الاسناد و لم يخرجاه و وافقه الذهبي و الألبانى .

Onoga dana kad dođe, bez dopuštenja Njegova niko ni riječ neće izustiti, a među njima biće nesrećnih i srećnih. I nesrećni će u Džehennem, u njemu će teško izdisati i udisati. (Hud, 102.-106.)

Od Enesa, r.a., se prenosi da je rekao: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je na hutbi, kakvu nikada nisam čuo, govorio i između ostalog, rekao: 'Da znate ono što ja znam, malo bi se smijali, a mnogo plakali', pa su drugovi Allahova Poslanika, s.a.v.s., jecajući od plača, pokrili svoja lica."²⁵⁵

U jednoj drugoj verziji stoji: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., o svojim drugovima je nešto čuo, pa je održao govor u kome je, između ostalog, rekao: 'Pokazan mi je i Džennet i Džehennem, pa nikada kao danas nisam vidio toliko i dobra i zla. Da znate ono što ja znam, malo bi se smijali, a mnogo plakali.' Drugovi Allahova Poslanika, s.a.v.s., nisu zapamtili teži dan od toga, kada su svoja lica pokrivali i od plača jecali."

Od Abdullaha b. eš-Šihhira se prenosi da se iz Poslanikovih, s.a.v.s., prsa, kada bi stao na namaz, čulo zujanje poput ključanja vode u loncu.²⁵⁶ Eto, kakav je bio strah Allahova Poslanika, s.a.v.s.!

Što se tiče meleka i strahopoštovanja, Uzvišeni o njima kaže: *Boje se Gospodara svoga koji vlada njima, i čine ono što im se naredi. (En-Nahl, 50.), a na drugom mjestu: I grmljavina veliča i hvali Njega, a i meleki, iz strahopoštovanja prema Njemu. (Er-Ra'd, 13.)*

Ako razmislimo o tome kako su se u tom pogledu držali ashabi, r.a., i čestite generacije vjernika poslije njih, vidjet ćemo da su, s jedne strane, bili maksimalno aktivni na djelu, a s druge strane, pokazivali strahopoštovanje, za razliku od nas koji ne samo da se ne bojimo dovoljno, nego se previše osjećamo komotno i sigurno i još ne radimo.

Sve što je čovjekova spoznaja Uzvišenog Allaha, a time i samog sebe bolja, sve više prema Njemu pokazuje strahopoštovanje i

²⁵⁵ رواه البخاري (٣١٩/١١) الرقاق ، و الترمذی (١٩٤/٩) الزهد .

²⁵⁶ رواه أبو داود (٨٩٠) الصلاة بلفظ "الرَّحَى" ، و النسائي (١٣/٣) السهو ، و أحمد (٢٥/٤ - ٢٦).

Es-Sujuti kaže: "Izraz "الخنس" / "jecanje" u značenju je "أزير" / "cviljenje od plača" tj. da se kroz plač čuje cviljenje iz dubine prsa poput ključanja vode u loncu, svedjedno bilo lonac od željeza, bakra, zemlje ili keramike. (هامش (١٣/٣) النسائي), a u djelu "المرقاة" dodaje: "I ovaj hadis je dokaz da plač ne kvari namaz, svedjedno da li on bio naglas ili u sebi." Kao dokaz da plač ne kvari namaz on navodi i riječi Uzvišenog: *Kada bi im se ajeti Milostivog čitali, oni bi licem na tle padali i plakali.* (Merjem, 58.) Vidjeti: (عون المعبود (١٧٣/٣).

sve se više zalaže da čini dobra djela, i obrnuto, sve što je njegovo nepoznavanje svoga Gospodara i sama sebe veće, sve se više osjeća sigurnim.

Ebu Bekr es-Siddik, r.a., je rekao: "Volio bih da sam dlaka na tijelu vjernika." On bi, kada bi stao na namaz, kao štapić, od strahopoštovanja prema Uzvišenom Allahu se naježio."

Omer b. el-Hattab, r.a., je učeći suru "Et-Tur", došavši do ajeta: *Kazna Gospodara tvoga sigurno će se dogoditi.* (Et-Tur, 7.) briznuo u plač, uplašio se i od straha se razbolio, da su ga u bolesti obilazili, te da je na samrti svome sinu govorio: "Teško tebi! Stavi mi obraz na zemlju, ne bi li mi se Allah smilovao!" Zatim je tri puta uzdahnuo i rekao: "Majko moja, šta ću, ako mi Allah ne oprosti?!", a potom ispustio dušu. Za njega se, također, priča da bi se, učeći Kur'an noću, od prijetnji pojedinih ajeta toliko prepao da danima ne bi izlazio iz kuće i da bi ga prijatelji, misleći da je bolestan, obilazili. Na njegovu licu prepoznavale su se dvije crne crte nastale od plača. Pripovijeda se da mu je Ibn Abbas jednom prilikom rekao: "Daj Bože da se pod tvojim zapovjedništvom podignu mnogi gradovi i osvoje mnoge zemlje (a to je i učinio)!", pa mu je odgovorio: "Volio bih da mi se spasiti i bio bih zadovoljan kada ne bih imao ni nagrade ni kazne."

O Osman b. Affanu, r.a., se pripovijeda da bi znao stati iznad mezara, zaplakati od straha i liti suze toliko da bi mu od suza sva brada bila mokra. Jednom je, takvom prilikom, rekao: "Kada bih se našao između Dženneta i Džehennema ne znajući šta me čeka, prije bih se odlučio da budem prašina, nego da saznam gdje ću završiti."

'Ali b. Ebu Talib, r.a., je jednom prilikom, predavši selam na sabah-namaz, obuzet potištenošću, počeo prevrtati ruke i govoriti: "Dobro se sjećam drugova Allahova Poslanika, s.a.v.s. Danas ne vidim nikoga ko im je sličan. Ujutro su ustajali sa puno ljubavi i poleta, ozarenih lica i tragovima prašine na čelu od noćnog namaza, kao što se kod koza na koljenima vide tragovi od ležanja. Nakon što bi noć, na sedždi ili stojeći na nogama, učeći Kur'an, proveli osvanuli bi i novi dan dočekali spominjući Allaha. Na noćnom namazu su bili toliko ustrajni da su se na njemu njihali kao drvo na vjetrovitom danu i da su suze toliko proljevali da im se od njih odjeća znala nakvasiti. Tako mi Allaha, čini mi se da su se ljudi previše opustili i zanemarili." Od tada, pa sve dok mu Ibn Muldžim nije zadao smrtonosni udarac, nikada ga nisu vidjeli da se nasmijao.

U Ibn Abbasa, r.a., su se ispod očiju, od silnih suza, mogli vidjeti tragovi poput dotrajalih veza za obuću.

Ebu Zerr, r.a., je često govorio: "Da znate na što ćete sve poslije smrti naići, nikada s apetitom zalogaj hrane ne bi pojeli, gutljaj vode popili niti se u kuću od sunčeve žege sklonili, nego bi se, udarajući se po prsima, popeli na brdo i sami sebe oplakivali. Ponekad poželim da sam Bogdo voćka, pa da me posjeku i pojedu."

Od Abdullaha b. 'Amra b. el-'Asa se prenosi da je rekao: "Plačite, a ako ne možete, onda se pretvarajte da plačete, jer tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, da neko od vas zna ono što ne znate, toliko bi pomagao da bi mu glasa nestalo i klanjao sve dok ne bi kičmu slomio."

Musa b. Mes'ud je rekao: "Kada bi zajedno sjeli sa Sufjanom, toliko smo osjećali da se boji i strepi, da nam se činilo da je svugdje oko nas vatra."

Opisujući el-Hasana, neko ko ga je poznavao je rekao: "Kada bi se pomolio, izgledao bi toliko tužan kao da se vraća sa dženaze najdražeg prijatelja, kada bi sjeo kao da je zarobljenik koji očekuje da mu odsijeku glavu, a kada bi se spomenuo Džehennem kao da je jedino radi njega stvoren."

Pripovijeda se da je Zurara b. Ebu Evfa, kadija iz Basre, klanjajući ljudima kao imam sabah-namaz, počeo učiti suru "El-Muddessir" i da je, kada je došao do riječi Uzvišenog: *A kada se u rog puhne*. (El-Muddessir, 8.) zastao, rasplakao se, počeo jecati i na namazu od straha umro.

NADA

Nada je čovjekovo radovanje srcem nečemu što mu je drago. Ako su izgledi za ispunjenje onoga što se želi, mali ili nikakvi, onda to više nije nada, nego zabluda ili bolje reći glupost. Ako je nešto unaprijed određeno i definitivno poznato, onda se to više ne zove nada. Zato se ne može reći: "Nadam se da će izaći Sunce.", ali može: "Nadam se da bi moglo biti kiše."

Oni koji dobro poznaju srce znaju da je ovaj svijet njiva na kojoj se sije za onaj svijet, da je srce kao zemlja, a iman kao sjeme. Čovjekova djela su kao oranje, obrađivanje zemlje, čišćenje usjeva od

plodova i kopanje bunara i kanala za navodnjavanje. Srce zaokupljeno i zauzeto ovim svijetom je kao neplodna pustinska zemlja na kojoj sjeme ne uspijeva, a Sudnji dan kao dan žetve, pa se ne može požnjeti ništa drugo nego što se posijalo.

Prema tome, i valjana nada može izrasti samo iz valjana sjemena - imana, s tim što i sjeme imana rijetko samo može koristiti, ako na drugoj strani preovladavaju pokvareno srce i nevaljale navike. Kao što se od sjemena posijanog na neplodnoj pustinskoj zemlji ne mogu očekivati plodovi, tako se i nada u oprost mora uporediti sa nadom sijača, jer svako ko potraži plodnu zemlju, na vrijeme je i kako treba uzore, posije dobro sjeme, a ne pokvareno i ucrvano, zatim usjevu na vrijeme pruži sve što treba; kroz okopavanje, plijevljenje i uklanjanje svega što mu šteti, ne zaboravljajući pri tome da Allaha zamoli da na njega pošalje plodonosnu kišu i da ga poštedi od oluje, grada, suše i drugih nepogoda sve dok ne poraste, sazrije i ne požanje, može se nadati dobroj žetvi, za razliku od onoga ko sjeme posije na neplodnu i pustu zemlju, na uzvisini na kojoj, niti pada kiša, niti se navodnjava, ne vodeći računa o kvalitetu i starosti sjemena, niti, kasnije, o njegovu uzgoju. Ovaj posljednji nema se čemu nadati, jer bi njegova nada u dobru žetvu i obilan prinos više ličila na glupost i zavaravanje, nego na ozbiljnu nadu.

Prema tome, opravdana nada od koje se može očekivati ono što se priželjkuje je ona u kojoj čovjek uloži sve što je u njegovoj moći i u okviru njegove slobodne volje, a ostalo prepusti Allahu i Njegovoj volji, obraćajući Mu se dovom da od njega otkloni ono što ne valja. To znači da, kada čovjek posije dobro sjeme - iman, redovno ga navodnjava i zaljeva vodom - pobožnosti, čisti od korova i trnja - nevaljala odgoja, i od Uzvišenog Allaha moli da ga obaspe Svojom milošću i kao takvog učvrsti sve do smrti, te da mu oprosti, tek se tada može reći da mu je nada bila osnovana i opravdana.

Razlika između opravdane nade i praznih iluzija

Razlika između opravdane nade i praznih iluzija je u tome što se opravdana nada temelji na trudu, zalaganju i djelovanju, a prazne iluzije na ljenosti, dokonosti i ogrezlosti u grijesima. Za onoga koga njegova nada navodi na pokornost i dobra djela, a odvraća od nepokornosti i grijeha, može se reći da se ima čemu nadati i da mu je nada na mjestu, za razliku od onoga ko se previše nada, a ništa za ostvarenje nade ne čini. Nada ovog posljednjeg u pravom smislu riječi

i nije nada, već prazna iluzija i zabluda. Kada bi se neko ko ima komad zapuštene, neuzorane i neposijane zemlje, nadao da će od nje imati korist kao i onaj ko ju je prethodno valjano uzorao, posijao, zalijevao i o njoj se brinuo, svijet bi ga proglasio najvećom budalom. Isti bi bio slučaj i sa onim ko bi se žarko nadao da će mu se, bez odnosa sa ženom, roditi sin i kada odraste postati najobrazovaniji čovjek svoga vremena bez ikakve želje za znanjem i ulaganja truda za njegovim stjecanjem. Takav je slučaj i sa onim ko se pretjerano nada da će zaslužiti visoke položaje u Džennetu, uživanje u njegovim blagodatima i vječni boravak, a da se prethodno ne nastoji približiti Uzvišenom Allahu i steći Njegovu naklonost, pokorno izvršavajući Njegove zapovijedi i kloneći se Njegovih zabrana.

Mnogo je takvih džahila (neznalica) koji su, oslanjajući se na Allahovu milost, oprost i darežljivost, zapostavili Njegove zapovijedi i zabrane, zaboravljajući na to da On žestoko kažnjava i da *kazna Njegova neće zaobići narod grešni*. (El-En'am, 147.), te da je onaj ko se, i pored upornog grijeha, nada oprost u svojevrsni prkosnik.

Ma'ruf je nekome rekao: "To što se nadaš u milost Onoga kome si nepokoran, je svojevrsna zabluda i glupost."

Jedan je učenjak rekao: "Ne zaboravi da će kazna Onoga koji je naredio da se onome ko ti je na ovome svijetu ukrao tri srebrenjaka (dirhema) odsiječe ruka, na onom svijetu, biti još teža!"

Jedan čovjek je el-Hasanu rekao: "Viđam te da stalno plačeš." - pa mu je odgovorio: "Bojim se da me (Allah) ne odbaci, pa da više na mene ne obraća pažnju."

On (tj. el-Hasan) je često imao običaj reći: "Neke su ljude zavele puste želje za oprostom do te mjere da su i umrli, a da se nikada nisu iskreno pokajali, govoreći: "Ja o svome Gospodaru imam najljepše mišljenje", a laže, jer da je o Njemu imao lijepo mišljenje, slušao bi Ga i radio dobra djela."

Suština ovog pitanja leži u tome da se pod nadom podrazumijevaju preduvjeti koje je Allahova mudrost ugradila u Njegovu vjeru i zakon, zatim u čovjekovom ispunjavanju tih uvjeta, njegovom lijepom mišljenju o svome Gospodaru, nadi da ga neće prepustiti samom sebi, nego da će ga dovesti do onoga što priželjkuje i što će mu koristiti, te odvratiti od onoga što je suprotno tome. Onoga ko u nešto polaže nadu treba podsjetiti da to podrazumijeva tri stvari:

1. Osjećaj ljubavi prema onome čemu se nada.
2. Osjećaj straha u slučaju neispunjenja onoga čemu se nada.
3. Zalaganje u granicama mogućnosti za ostvarenje onoga čemu se nada.

Nada kojoj nedostaje bilo koji od gore navedenih elemenata nije nada, nego puste iluzije, a nada i iluzije nisu jedno te isto. Ovo zato što svako ko se nečemu nada, osjeća izvjesnu dozu i bojazni, poput putnika koji se na putu boji pa požuri da ne bi zakasnio.

U hadisu koji pripovijeda Ebu Hurejre, r.a., stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko se boji, na put krene na početku noći, a ko na put krene na početku noći, stigne na odredište. Zar Allahova roba nije skupocjena?! Zar Allahova roba nije Džennet?!"²⁵⁷

Uzvišeni Allah veli: *Oni koji vjeruju i koji se ise i bore na Allahovu putu, oni se mogu nadati Allahovoj milosti.* (El-Bekare, 218.) tj. takvi se mogu nadati Allahovoj milosti. To ne znači da se Njegovoj milosti ne mogu nadati i drugi, ali je ovdje posebno istaknuto da ju zaslužuju oni koji su spomenuti.

Vrline polaganja nade u dobro

*Kazujući o vjerniku iz faraonove porodice, Uzvišeni Allah veli:

- "A ja Allahu prepuštam svoj slučaj; Allah, uistinu, robove Svoje vidi." I Allah ga je sačuvao nevolje koju su mu oni snovali." (Gafir, 44.-45.) tj. nadajući se od Allaha svemu najboljem on je rekao: *A ja Allahu prepuštam svoj slučaj.* Tj. prepuštam se Allahu, pa neka me On od svakog zla čuva, na što je odgovor Uzvišenog Allaha bio: *I Allah ga je sačuvao nevolje koju su mu oni snovali.*

*Uzvišeni Allah u kudsi-hadisu veli: "Ja sam sa lijepim mišljenjem Moga roba o Meni."²⁵⁸

U vezi ovog, Ibn el-Dževzi kaže da se pod time misli na nadu i očekivanje oprosta.

²⁵⁷ رواه الترمذی (٢٥٦٧ تحفة) صفة القيامة وقال الترمذی: هذا حديث حسن غريب لا نعرفه الا من حديث أبي النظر و الحاكم (٣٠٧/٤) و صححه و وافقه الذهبي و الألباني في الصحيحة رقم (٩٥٤) .

²⁵⁸ رواه البخاری (٣٨٤/١٣) التوحيد ، و مسلم (١٢/١٧) فضل الذكر ، و الترمذی (٢٣٤/٩) الزهد .

*Od Džabira b. Abdullaha, r.a., se prenosi da je, na tri dana prije nego što će umrijeti, Allahova Poslanika, s.a.v.s., čuo da je rekao: “Neka niko od vas ne umre, sve dok o Uzvišenom Allahu ne bude lijepo mislio!”²⁵⁹ Islamski učenjaci kažu da misliti o Allahu lijepo znači nadati se da će se Allah Svome robu smilovati i oprostiti mu, s tim da Ga se ovaj, dok je zdrav, boji i u Njega polaže nadu, i da, kada mu se približi smrt, kod njega preovlada nada. Ovo zato što je cilj straha prestanak sa grijешenjem i činjenjem loših djela, s jedne, i podsticanje na pokornost i činjenje dobra, s druge strane. Budući da je to, u najvećem broju slučajeva, teško potpuno ostvariti, potrebno je o Allahu imati lijepo mišljenje, nadati se u Njegovu milost i oprost, biti Mu pokoran i priznavati svoju ovisnost o Njemu. El-Kurtubi kaže: “Ovim je vjernicima zabranjeno da umru ne misleći o Allahu sve najljepše i ne nadajući se da će im oprostiti. Budući da to svi nisu u stanju, onda se pod lijepim mišljenjem, spomenutom u Poslanikovim, s.a.v.s., riječima misli na to da umru kao muslimani, kao što u tom smislu stoji i u riječima Uzvišenog: ... *i umirite samo kao muslimani!* (Ali ‘Imran, 102.)”

*Od Enesa, r.a., se prenosi da je čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: “Uzvišeni Allah veli: ‘O čovječe, sve što Me zamoliš i zatražiš da ti oprostim, Ja ću ti oprostiti. O čovječe, kada bi tvoji grijesi do neba doprli, pa Me zamolio da ti oprostim, Ja bih ti oprostio. O čovječe, kada bi Mi došao sa grijesima kolika je Zemlja, a onda Me sreo, ne pripisujući Mi nikakva sudruga, Ja bih ti, kolika je ona, oprosta dao.”²⁶⁰

*Od jednog siromaha, skromnog Allahovog roba, se prenosi da je rekao: “Otišao sam da obidem eš-Šafiju na njegovoj samrtničkoj postelji i upitao ga: “O Ebu Abdullah, kako si jutros osvanuo?” - pa mi je odgovorio: “Osvanuo sam odlazeći sa ovog svijeta, rastajući se sa svojom braćom i ispijajući čašu smrti, ne znajući hoće li moja duša u Džennet, pa da joj čestitam, ili u Džehennem, pa da je žalim i oplakujem.” Zatim je u stihovima rekao:

*Kada mi je srce otvrdlo i mezhebi lijesni postali,
Sve svoje nade sam u Tvoj oprost položio.
Grijesi moji su mi se učinili pravebiki,
Ali, kada sam ih uporedio sa Tvojim oprostom Gospodarul
Vidio sam da je on od njih veći.*

²⁵⁹ رواه مسلم ب (٢٠٩/١٧) صفة الجنة ، و أبو داود (٢٠٩٧) الجنائز .

²⁶⁰ تقدم تحريجه هامش (١١١)

O NADI

Uzvišeni Allah veli:

**Reci: "O robovi Moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehе oprostiti. On, doista, mnogo prašta i On je milostiv."* (Ez-Zumer, 53.). Ovo se svakako odnosi na one koji se iskreno pokaju, jer Uzvišeni Allah na drugom mjestu veli: *Allah neće oprostiti da Mu se neko drugi smatra ravnim, a oprostićе manje grijehove od toga, kome On hoće.* (En-Nisa', 48.)

U prvom ajetu obuhvaćeni su općenito svi grijesi, a u drugom ajetu oprost grijehа je uslovljen da u njima nema pripisivanja Allahu sudruga. Otuda islamski učenjaci smatraju da se pod prvim ajetom podrazumijevaju oni koji su se pokajali za grijehе, a pod drugim oni koji to nisu učinili.

**... a milost Moja obuhvaća sve.* (El-A'raf, 156.) El-Bejdavi kaže da se ovo odnosi na ovaj svijet, dok se na onaj svijet odnose riječi Uzvišenog: *... daću je onima koji se budu grijehа klonili.* (El-A'raf, 156.)

**... a da li Mi kažnjavamo ikog drugog do nevjernika, nezahvalnika?!* (Sebe, 17.)

**Nama se objavljuje da će sigurno stići kazna onoga koji ne povjeruje i glavu okrene.* (Ta-ha, 48.)

*Od Omera b. el-Hattaba, r.a., se prenosi da je rekao: "Pored Allahova Poslanika, s.a.v.s., provedene su zarobljene žene i djeca, među kojima je bila i jedna žena koja je trčala tražeći svoje dijete, pa bi, na koje god bi dojenče naišla, uzela ga, prislonila uz prsa i podojila. Vidjevši to, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je upitao: "Šta mislite, da li bi ova žena svoje dijete bacila u vatru?" Odgovorili smo: "Tako nam Allaha ne bi!" - na što je on rekao: "Allah je prema svojim robovima milostiviji, nego što je ova (žena) prema svome djetetu."²⁶¹

*Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je rekao: "Kada je Allah stvorio stvorenja zapisao je u Knjizi koja je kod Njega iznad 'Arša: 'Moja milost je veća od Moje srdžbe'"²⁶²

²⁶¹ رواه البخاري (٤٢٦/١٠) الأدب، و مسلم (٧٠/١٧) التوبة .

²⁶² رواه البخاري (٣٨٤/١٣) التوحيد ، و مسلم (٦٨/١٧) التوبة ، و الترمذي (٣٦١١ تحفة الدعوات).

Od Ebu Hurejre, r.a., se, također, prenosi da je rekao: "Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: 'Allah je milost podijelio na stotinu dijelova, pa je kod Sebe zadržao devedeset i devet dijelova, a samo jedan dio spustio na Zemlju. Od toga jednog dijela je samilost svih stvorenja, čak i ona kada životinja podigne svoje kopito (papak) sa novorođenog mladunčeta, bojeći se da ga ne zgazi.'" ²⁶³

*Od njega, r.a., se, također, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Tako mi Onog u čijoj je ruci moj život, kada vi ne bi grijeshili, Allah bi dao da vas nestane i, umjesto vas, doveo druge ljude koji bi grijeshili i za oprost molili, pa bi im opraštao." ²⁶⁴

*Od Ibn Mes'uda, r.a., se prenosi da je rekao: "Bili smo sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., na vrhu jednog brijega oko četrdeset dana, pa nas je upitao: 'Biste li bili zadovoljni da vi budete četvrtina (ukupnog broja) stanovnika Dženneta?' - pa smo odgovorili da bismo. Na to je upitao: 'Biste li bili zadovoljni da vi budete trećina (ukupnog broja) stanovnika Dženneta?' - pa smo odgovorili da bismo. Zatim je rekao: 'Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, ja se nadam da ćete biti polovina (ukupnog broja) stanovnika Dženneta. Ovo zato što u njega niko ko nije musliman neće moći ući i što ste vi među višebošcima samo kao bijela dlaka na koži crnog bika, ili crna dlaka na koži bijelog bika.'" ²⁶⁵

Islamski učenjaci kažu: "Gdje god se od Uzvišenog Allaha i Vjerovjesnika, s.a.v.s., za nešto reklo da ima nade, ona će se sigurno ispuniti, samo što je u tim slučajevima upotrijebljen oblik nada, umjesto čvrsto obećanje, formulacija kakvu, uostalom, i ovosvjetski vladari koriste kada nešto odluče učiniti."

*Od Ebu Musaa el-Eš'arije, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada dođe Sudnji dan Uzvišeni Allah će svakom muslimanu dati po jednog Jevreja ili kršćanina i reći mu: 'Ovaj je tvoja otkupnina od Vatre.'" ²⁶⁶

U komentaru ovog hadisa en-Nevevi, Allah mu se smilovao, kaže: "Njegovo značenje je u duhu hadisa koji prenosi Ebu Hurejre,

²⁶³ رواه البخارى (٤٣١/١٠) الأدب ، و مسلم (٦٨/١٧) التوبة ، و الترمذى (٣٦٠٩ تحفة) الدعوات .

²⁶⁴ تقدم ترجمه هامش (١٩٢)

²⁶⁵ رواه مسلم (٩٧/٣) الإيمان ، و الترمذى (١٥/١٠) صفة الجنة ، و ابن ماجه (٤٢٨٣) الزهد .

²⁶⁶ رواه مسلم (٨٥/١٧) التوبة .

r.a., a u kome stoji: 'Svako ima po jedno unaprijed pripremljeno mjesto u Džennetu i Vatri.'

Kada vjernik uđe u Džennet, njegovo mjesto u Vatri će zauzeti nevjernik koji ga je, zbog svoga nevjerstva, zaista i zaslužio. Izraz "فكأك" / "tvoja otkupnina; oslobođenje; izbavljenje" u gore navedenom hadisu znači: "I ti si bio izložen opasnosti da uđeš u Vatru, ali si se zahvaljujući ovome (tj. Jevreju ili kršćaninu) otkupio, jer je Uzvišeni Allah za Vatru odredio tačan broj stanovnika koji će je popuniti. Drugim riječima, kada u nju, zbog svog nevjerstva i grijeha, u tolikom broju uđu nevjernici, oni će za muslimane biti svojevrsna otkupnina. Allah, opet, najbolje zna!"

Omer b. Abdulaziz i Šafija su imali običaj reći: "Nema hadisa da muslimanima ulijeva višu nadu, nego što je ovaj hadis." U vezi njihovih riječi en-Nevevi je rekao: "Upravo je onako kao što su njih dvojica rekli, jer se u njemu sasvim jasno kaže da će svaki musliman imati nekoga ko će biti njegov otkup, tj. da će za muslimane otkupnina biti opća. Hvala Allahu!"

*Od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: "Vjernik će se na Sudnjem danu toliko primaći svome Gospodaru da će ga (Gospodar) uzeti pod Svoje okrilje i pitati za njegove grijeha: 'Znaš li za taj i taj grijeh? Znaš li za taj i taj grijeh?' - pa će reći: 'Znam, Gospodaru moj. 'Na to će mu On (Gospodar) reći: 'Ja sam ti ih pokrio na dunjaluku, a danas ću ti ih oprostiti.' - tako da će mu biti data samo Knjiga sa njegovim dobrim djelima." ²⁶⁷

*Od Enesa, r.a., se prenosi da je rekao: "Nekakav je čovjek došao Vjerovjesniku, s.a.v.s., i rekao: 'Allahov Poslaniče, pogriješio sam i zaslužio kaznu, pa je na meni izvrši!' U međuvremenu je nastupilo vrijeme namaza, pa je stao i klanjao sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s. Kada je završio namaz, opet je rekao: 'Allahov Poslaniče, pogriješio sam i zaslužio kaznu, pa je po Allahovoj Knjizi izvrši!' Na to ga je (Poslanik) upitao: 'Jesi li sada sa nama klanjao?' - Jesam, odgovorio je, pa mu je (Poslanik) rekao: 'Već ti je oprošteno!' ²⁶⁸

Komentirajući ovaj hadis en-Nevevi, Allah mu se smilovao, kaže: "Njegove riječi: 'Pogriješio sam i zaslužio kaznu' znače: 'Učinio sam grijeh koji zaslužuje prijekor, pa me ukori!', a ne da je prekršio

²⁶⁷ رواه البخارى (٩٦/٥) المظالم ، و مسلم (٨٦/١٧ ، ٨٧) التوبة .

²⁶⁸ رواه مسلم (٨٢/١٧) التوبة .

zabranu koja podrazumijeva izvršenje stvarne šerijatske kazne kao što je kazna za blud ili opijanje vinom i sl., jer se takva kazna ne skida namazom niti je imamu dozvoljeno da je ne izvrši.”

Uzajamna povezanost straha i nade

Znaj da je čovjeku, dok je zdrav, najbolje da se i boji i nada, tj. da njegov strah i nada budu podjednaki, za razliku od bolesti kada je bolje da se potpuno preda nadi u Allahovu milost i oprost. Izvori Islama iz kojih se crpe odredbe vjerzakona, tj. Kur'an, Sunnet itd. o strahu i nadi, obično, govore zajedno. Takav je slučaj i sa riječima Uzvišenog:

- *Gospodar tvoj je, doista, brz kad kažnjava, a On i oprašta i samilostan je.* (El-A'raf, 167.)

- *Kaži robovima Mojim da sam Ja, doista, Onaj koji prašta i da sam milostiv, ali da je i kazna Moja, doista, bolna kazna!* (El-Hidžr, 49.-50.)

Ajeta u ovom smislu, gdje se zajedno govori o strahu i nadi, doista, ima dosta. Nekada je to dato u jednom, nekada u dva, a nekada u više ajeta koji dolaze u slijedu jedan iza drugog.

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Da vjernik zna kakvih sve kazni kod Allaha ima, niko Njegov Džennet ne bi očekivao, a da nevjernik zna kolika je samo Allahova milost, niko nadu u Njegovu milost ne bi gubio.”²⁶⁹

*Poznati islamski učenjak Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, u svome djelu “مدارج السالكين” kaže:

“Srce je na svome putu prema Uzvišenom Allahu poput ptice u letu, pri čemu je ljubav njegova glava, a strah i nada njegova krila. Kada su glava i krila zdrava, ptica bez teškoće leti. Kada joj se odsiječe glava, ptica uginе. Kada su joj krila odsječena, pticu sa svih strana vrebaju opasnosti.

Čestiti preci, ipak su u zdravlju i mladosti davali prednost krilu straha nad krilom nade, a na pragu odlaska sa ovog svijeta krilu nade nad krilom straha.”

²⁶⁹ رواه البخارى (٣٠١/١١) التوبة ، و مسلم (٧٠/١٧) التوبة ، و الترمذى (٣٦١٠ تحفة الدعوات ، و أحمد (٤٨٤ ، ٣٩٧ ، ٣٣٤ /٢)

Ebu Sulejman i još neki drugi su imali običaj reći: "Srcem bi više trebao da pravlada strah nego nada, jer će se pokvariti ako njime prevlada nada."

Neko je drugi lijepo rekao: "Najbolje stanje je ono u kome su strah i nada podjednaki, a ljubav dominantna, jer kada je ljubav jahalica, nada put, a strah vodič, Allah će Svojom milošću i dobrotom pomoći da se stigne do željenog cilja."

* * *

OSLANJANJE NA ALLAHA²⁷⁰

Oslanjanje na Allaha (التوكل) je iskreno pouzdanje srca u Uzvišenog Allaha u nastojanju da se, i na ovom i na onom svijetu, postigne ono što je korisno, a odagna ono što je štetno. Uzvišeni Allah je za svako dobro djelo i njegov stepen ne samo, unaprijed, odredio nagradu, već se i Sam ponudio da čovjeku bude pomagač i dovoljan oslonac. U tome smislu Uzvišeni veli:

- *A onome ko se Allaha boji, On će izlaz naći.* (Et-Talak, 2.)

- *Oni koji su poslušni Allahu i Poslaniku biće u društvu vjerovjesnika...* (En-Nisa', 69.)

- *Onome koji se u Allaha uzda, On mu je dosta.* (Et-Talak, 3.)

Pogledaj samo kakva je nagrada obećana onome ko se mimo Allaha na druge ne oslanja. To je dovoljan dokaz da je pouzdanje u Allaha, ne samo najbolji način da se nešto uspješno završi, nego i da pouzdanje u Allaha spada među Allahu najdraža djela. Zato Uzvišeni i veli: *Zar Allah sam nije dovoljan svome robu?* (Ez-Zumer, 36.), a na drugom mjestu: *Allah je zaštitnik dovoljan!* (El-Ahzab, 3.), usljed čega proizilazi da onaj ko mimo Allaha traži drugog zaštitnika nema dovoljnog pouzdanja u Allaha.

Prema tome, ako je Allah čovjeku dovoljan zaštitnik, onda je jedino On dostojan da se čovjek na Njega oslanja, budući da sva druga stvorenja mimo Njega nisu dovoljna. Onaj ko se na nekoga drugog od stvorenja oslanja, sa ciljem da mu u nečemu pomognu, mora biti svjestan da to niko mimo Allahove pomoći nije u stanju učiniti, jer su i sami oni od kojih se pomoć traži nemoćni. Budući da je Uzvišeni Sebe opisao atributima dovoljnog zaštitnika, Svojim robovima je jasno dao do znanja da, u postizanju onoga što je po njih

²⁷⁰ احياء علوم الدين - جامع العلوم و الحكم - رسالة التوكل لابن القيم .

korisno i odbacivanju onoga što je po njih štetno, mimo Njega ne trebaju tražiti drugog pomagača, niti sumnjati da je On dovoljan zaštitnik, u slučaju da ne budu pošteđeni svih nedaća, jer bi to moglo navesti na pogrešnu pomisao; da pouzdanje u Allaha nije koristilo u postizanju onoga što je korisno i odbacivanju onoga što je štetno, te da su se stvari odvijale istim tokom kao da pouzdanja nikako nije ni bilo.

Također je potrebno znati da je pouzdanje stvar srca, a ne stvar organa tijela i da nema isključivosti između pouzdanja u Allaha i povoda za uzrocima. Sam Vjerovjesnik, s.a.v.s., se najviše od svih oslanjao na Uzvišenog Allaha, jer su pouzdanje u Allaha i poduzimanje potrebnih mjera u svemu što je radio, bili nerazdvojni od njegove prakse. Zato je i rečeno da je nepoduzimanje potrebnih mjera u granicama mogućnosti povreda vjerozakona, a vjerovanje samo u uzroke (bez oslanjanja na Allaha) povreda tevhida.

Ovo zato što oni koji zagovaraju nepoduzimanje nikakvih potrebnih mjera na taj način hoće da dokažu da su savršeni od Allahova Poslanika, s.a.v.s., i njegovih drugova, r.a., od kojih nikada niko nije tako činio niti bilo šta što je mogao preduzeti izostavio. Tako se Allahov Poslanik, s.a.v.s., u Bici na Uhudu pojavio sa dva oklopa. Nikada u bojni red nije stao golih prsa kao što čine oni koji ne znaju šta rade. Kada je iz Mekke u Medinu činio Hidžru iznajmio je vodiča višebošca koji je bio u vjeri svojih predaka. Učinio je to, iako je preko njega Allah uputio svjetove i prethodno mu obećao da će ga zaštititi od svih ljudi. Svojim ukućanima pravio je zalihe hrane za godinu dana, iako se od sviju na Allaha najviše oslanjao. Kada je kretao na put u borbu, na hadždž ili umru sa sobom je nosio hranu i opremu, kako on tako svi njegovi drugovi koji su se istinski oslanjali na Allaha. Poslije njih, u Allaha su se najviše oslanjali oni koji su odisali mirisom pouzdanja i slijedili njihov trag prašinom kuda su prošli.

Primjeri Poslanika, s.a.v.s., i njegovih drugova najbolje je ogledalo i mjerilo šta je zdravo, a šta bolesno. Njihovo shvaćanje pouzdanja u Allaha sigurno je ispravnije od shvaćanja onih poslije njih. Njihovo pouzdanje u Allaha bilo je otvaranje očiju srcu, s ciljem da se Allahu robuje širom svijeta, da svi ljudi vjeruju u Jednog i Jedinog Allaha i da iz njihovih srca obasjava svjetlo istinske vjere. I doista, zahvaljujući takvom pouzdanju u Allaha, oni su uputom i vjerom punili srca ljudi, osvajali zemlje nevjerstva i pretvarali ih u

zemlje Islama. Vjetrovi i povjetarci sa mirisom pouzdanja, iza njih su nastavili puhati i u srca pokoljenja koja su dolazila unositi sigurnost i vjeru. Namjere ashaba, r.a., bile su daleko od toga da bi neko od njih svoje pouzdanje u Allaha koristio za ciljeve koje mogu svojim trudom i zalaganjem postići. Prema tome, smisao pouzdanja u Allaha je oslanjanje srca jedino na Njega i pronalaženje sigurnosti, smiraja i spokoja jedino kod Njega, uz prethodnu spoznaju da su čovjekove potrebe, siromaštvo, nužda i sve dobrobiti jedino u Allahovim rukama i ničijim više. Zar srce, kada to svega postane svjesno, može imati drugi izbor, nego da se u Allaha pouzda?

Ljudska djela dijele se na tri vrste:

1. Djela pokornosti i poslušnosti koja je Uzvišeni Allah zapovijedio Svojim robovima i učinio razlogom spasa od Vatre i zaslugom ulaska u Džennet. Ova vrsta zapovijedi mora se izvršavati, oslanjanjem na Allahovu pomoć, jer nema snage ni moći, osim u Allaha koji, kada nešto hoće, bude, a kada neće, ne bude. Onaj ko u bilo čemu od onoga što je obavezan, zakaže, i sa stanovišta vjerozakona i sudbine, zaslužuje kaznu i na ovom i na onom svijetu. Jusuf b. Esbat u tome je smislu rekao: "Radi kao čovjek koga mogu spasiti jedino njegova djela, a na Allaha se oslanjaj kao čovjek koga će zadesiti samo ono što mu je sudbinom predodređeno!"

2. Svakodnevna djela na ovome svijetu koja je Allah Svojim robovima naredio u slučaju potrebe, kao što su: jesti kada se ogladni, napiti se kada se ožedni, skloniti se u hlad kada dodije sunčeva žega, utopiti se kada je hladno i sl. I za ova je djela obavezno zalaganje. Onaj ko se o njih namjerno ogлуši, ili ih izbjegava do te mjere da sebi naštetiti, uprkos mogućnosti da ih uradi, pretjeruje i zaslužuje Allahovu kaznu.

3. Djela koja je Allah na ovome svijetu dao da se njima većina ljudi koristi, s tim da je u pojedinim slučajevima ostavljena mogućnost izbora onim Njegovim robovima koji to sami hoće, kao što je npr. uzimanje raznih vrsta lijekova. Učenjaci se ne slažu oko toga da li je bolje onome ko oboli od neke bolesti liječiti se, ili ne uzimati nikakav lijek u želji da se pokaže potpuna predaja Allahu i pouzdanje u Njega. O tome, među islamskim učenjacima postoje dva različita mišljenja. Tako se iz Imami Ahmedovih riječi da razumjeti da je onome ko je u stanju bolje osloniti se na Allaha. On kao dokaz navodi Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "Od mojih sljedbenika će u Džennet ući

sedamdeset hiljada bez polaganja računa.” Zatim je dodao: “To su oni koji ne zloslute, koji ne čaraju, koji se ne kauteriziraju i koji se na svoga Gospodara oslanjaju.”²⁷¹

Na drugoj strani su oni kod kojih preteže mišljenje da se treba liječiti i kao dokaz navode da se i Allahov Poslanik, s.a.v.s., liječio, a on se od dvije moguće stvari uvijek opredjeljivao za onu koja je bolja. Oni navedeni hadis razumijevaju tako da u njemu vide osudu nedozvoljenog čaranja od koga se strahuje da bi moglo imati znakova širka. Kao dokaz za svoje mišljenje navode to što su u njemu spomenuti kauterizacija i zloslutnja koji su, također, pokuđeni.

Mudžahid, Ikrime, en-Neha'i i više drugih čestitih predaka kažu: “Izbjegavati potpuno trud i zalaganje u nekom djelu dozvoljava se samo onome ko u potpunosti izbjegava oslanjanje na druga stvorenja.”

Upitan da li je čovjeku dozvoljeno da se bez opskrbe sa hranom i pićem uputi kroz bezvodnu pustinju, Ishak b. Rahevejh je odgovorio: “Ako je čovjek kao što je bio Abdullah b. Džubejr, može se kroz pustinju uputiti bez opskrbe u hrani i piću, a ako nije, ne može.”

* * *

²⁷¹ رواه البخارى (١٥٥/١٠) الطب ، و مسلم (٨٨/٣) الايمان ، و الترمذى (٢٦٧/٩) صفة القيامة و فيه زيادة ” مع كل الف سبعون الفا و ثلاث حثيات من حثياته “ و قال: هذا حديث حسن صحيح و حسنھا الالبانى .

ZADOVOLJSTVO²⁷²

O tome da je zadovoljstvo lijepo i poželjno (مستحب) slažu se svi islamski učenjaci, ali se ne slažu u tome koliko je ono obavezno. U tome pogledu postoje dva mišljenja:

Šejhu-l-Islam kaže: "Ono nije zapovijeđeno kao što je slučaj sa strpljivošću, ali je iznesena pohvala onih koji su zahvalni."

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Slast imana osjetio je onaj ko je zadovoljan da mu Allah bude Gospodar, Islam vjera i Muhammed poslanik."²⁷³

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je, jednom drugom prilikom, rekao: "Kada se čuje poziv (tj. ezan), pa kaže: 'Zadovoljan sam sa Allahom kao Gospodarom, Islamom kao vjerom i Muhammedom kao poslanikom!' - oprošteni su mu grijesi."²⁷⁴

Ova dva hadisa su osovine na kojima počiva i završava se centralno učenje vjere. Ona sadržavaju zadovoljstvo sa Uzvišenim Allahom kao jedinim Bogom i Gospodarom, zadovoljstvo sa Njegovim Poslanikom, s.a.v.s., te zadovoljstvo sa Njegovom vjerom i pokornosti

²⁷² موعظة المؤمنين - مجموع فتاوى ابن تيمية - عدة الصابرين لابن القيم .

²⁷³ رواه مسلم (٢/٢) الإيمان ، و الترمذی (٩١/١٠) الإيمان .

Autor djela التحرير kaže: "Biti zadovoljan sa nečim znači biti ubijeđen da je nešto dovoljno i ne tražiti drugo mimo njega. Vezano za ovaj hadis to znači: mimo Uzvišenog Allaha ne tražiti drugog boga, mimo islama ne tražiti drugu vjeru i mimo Muhammeda, s.a.v.s., ne tražiti drugog poslanika i ne povoditi se za onim što nije u skladu sa Šerijatom. Nema sumnje da će onaj kod koga se nađu ove vrline u srcu osjetiti slast imana."

El-Kadi 'Ijad, Allah mu se smilovao, kaže: "U pomenutom hadisu htjelo se reći da je vjerovanje onoga ko ispuni navedene uslove valjano, duša smirena i savjest mirna, jer je njegovo zadovoljstvo sa navedenim najbolji dokaz čvrste spoznaje, pronicljivosti i srdačnosti. Takav je slučaj i sa vjernikom kome je, kada mu jednom u srce uđe iman, lahko se pokoriti Uzvišenom Allahu i u tome naći slast. Allah, opet, najbolje zna! (شرح النووي على صحيح مسلم ٢/٢).

²⁷⁴ رواه مسلم (٨٦/٤) الصلاة ، و أبو داود (٥٢١) الصلاة ، و الترمذی (١١/٢ ، ١٢) الصلاة بزيادة التشهد في اوله في المواضع الثلاثة .

prema Njemu. Ko uspije postići ove četiri stvari istinski je i pravi vjernik. Lahko je jezikom tvrditi da su postignute, ali ih je teško u stvarnosti potvrditi i u iskušenju dokazati, naročito kada se radi o obuzdavanju duše i suprotstavljanju njenim prohtjevima i željama. Otuda se onome ko jezikom kaže da je zadovoljan, ne može vjerovati dok to ne dokaže i na djelima.

Zadovoljstvo sa Allahom kao jedinim Bogom, podrazumijeva zadovoljstvo sa Njim, strah od Njega, nadu u Njega i usmjeravanje cijelog svoga bića, volje i ljubavi prema Njemu, jer se onaj ko je zadovoljan sa voljenim, voljenom potpuno mora predati, a to podrazumijeva robovanje i iskrenost prema njemu.

S druge strane, zadovoljstvo sa Allahom kao Gospodarom, podrazumijeva zadovoljstvo sa Njegovim upravljanjem Svojim robom, oslanjanje jedino na Njega, traženje pomoći jedino od Njega, potpuno pouzdanje u Njega i zadovoljstvo sa svim što On sa Svojim robom čini.

U prvom slučaju, pod zadovoljstvom se podrazumijeva zadovoljstvo sa onim što se čovjeku zapovijeda, a u drugom, zadovoljstvo sa onim što mu je sudbinom određeno.

Što se tiče zadovoljstva sa Njegovim Vjerovjesnikom, s.a.v.s., ono podrazumijeva potpuno ugledanje na njega i predanost njemu u svakom pogledu, do te mjere da je on čovjeku preči od samog sebe. Osim toga, pod zadovoljstvom sa Vjerovjesnikom, s.a.v.s., podrazumijeva se i to da, jedino iz njegovih riječi i prakse, crpi i primjenjuje način na koji je on živio, da se za presudu obraća samo njemu, da mu niko drugi mimo njega ne sudi i da nikada, pored njegove, ni sa čijom drugom presudom ne bude zadovoljan.

Što se, pak, tiče zadovoljstva sa njegovom vjerom, potpuno je zadovoljan sa bilo čime što kaže, presudi, naredi ili zabrani, tako da zbog presude njegove, u svome srcu, ne osjeti nimalo tegobe i da mu se sasvim pokori, čak i onda kada je to u suprotnosti sa željama i prohtjevima vlastite duše i riječima svoga šejha ili svojih prijatelja. Tada će te rastužiti svi, izuzev onih koji su svjesni da su na ovom svijetu kao stranci ili slučajni prolaznici. U tome se slučaju dobro čuvaj da ti ne dodije samoća, jer, tako mi Allaha, to je vrhunac sreće, prisnosti i druženja sa Allahom i Njegovim Poslanikom, te zadovoljstva što ti je Allah Gospodar, Muhammed, s.a.v.s., poslanik i Islam vjera.

Uzvišeni Allah Svojim stvorenjima zadovoljstvo nije nametnuo, već ih je uputio kako se postiže, pohvalio one koji su zadovoljni, dao im

do znanja da je nagrada za njihovo zadovoljstvo sa Allahom, Njegovo zadovoljstvo sa njima, a od toga, od svega što je u Džennetu, nema veće, bolje ni veličanstvenije nagrade. Jer, ko bude zadovoljan sa svojim Gospodarom i Gospodar će sa njim biti zadovoljan. Štaviše, čovjekovo zadovoljstvo sa Allahom rezultat je Allahova zadovoljstva sa njim. To znači da se ovdje radi o dvije vrste zadovoljstva od kojih je prvo rezultat drugog, a drugo prvog. Zato je zadovoljstvo najveća Allahova kapija, džennet ovoga svijeta, odmaralište učenih, život zaljubljenih, uživanje pobožnih i radost požudnih.

U pogledu onoga što ne voli, čovjek se može postaviti na dva načina: da ga sa zadovoljstvom prihvati, - ili da ga strpljivo podnosi, s tim što je prihvatiti ga sa zadovoljstvom pohvalno, a strpljivo ga podnositi neizbježna dužnost vjernika.

Ljudi od zadovoljstva, u iskušenju, čas vide dobro po onoga koga je nesreća zadesila, ne držeći ga za nju ni najmanje krivim, a čas mu odaju priznanje za čestitost i savršenstvo, pa se iskušenju namjerno prepuštaju, sve dok ne iskuse njenu bol i gorčinu. Na takvo nešto spremni su samo pojedini dostojnici spoznaje i ljubavi koji su se uvjerali da iskušenje u kome uživaju dolazi od voljenog.

Razlika između zadovoljstva i strpljivosti je u tome što strpljivost znači obuzdavanje duše, uprkos osjećaju bola njeno suzdržavanje od ljutnje, priželjkivanje da bol prestane i suzdržavanje da se bilo kojim dijelom tijela pokaže nestrpljenje, dok zadovoljstvo znači širokogrudno prihvaćanje sudbine, ne priželjkivanje da bol prestane, čak i ako se on osjeća, jer ga zadovoljstvo, ulijevanjem u srce duha sigurnosti i spoznaje, umanjuje, a ako se pojača, osjećaj bola može u potpunosti neutralizirati.

Ibn Mes'ud, r.a., u tom je smislu rekao: "Svojom pravednošću i znanjem Uzvišeni Allah je olakšanje i rasterećenje dao u ubjeđenju i zadovoljstvu, a brigu i žalost u sumnji i ljutnji."

Tumačeći riječi Uzvišenog: *On će srce onoga koji u Allaha vjeruje uputiti.* (Et-Tegabun, 11.) Alkame kaže da se pod time misli na nevolju koja čovjeka, kada ga pogodi, ponuka na zaključak da je ona od Allaha, pa joj se preda i sa njom se pomiri.

U vezi riječi Uzvišenog: *Mi ćemo dati da proživi lijep život*" (En-Nahl, 97.) Ebu Muavija el-Esved kaže da se pod tim misli na zadovoljstvo i ubjeđenje.

Za Ebu ed-Derdaa, r.a., se priča da je jednom prilikom otišao da obiđe jednog bolesnika na smrtnoj postelji, pa mu je, zatekavši ga kako Allahu zahvaljuje, Ebu ed-Derda rekao: "Pogodio si ono pravo, jer Uzvišeni Allah voli kada nekome nešto odredi, da ovaj s tim bude zadovoljan."

Ugledavši jednom prilikom Addija b. Hatima potištenog, 'Ali b. Ebu Talib mu je rekao: "Ko sa zadovoljstvom prihvati Allahovu odredbu koja ga je zadesila, za to će imati nagradu, a ko sa Allahovom odredbom ne bude zadovoljan, opet će ga zadesiti a propašće mu njegova djela."

Omer b. Abdulaziz je rekao: "Samo mi je još u udarcima sudbine preostao osjećaj sreće." Dok je upitan: "Šta priželjkuješ?" - odgovorio: "Ono što mi Uzvišeni Allah odredi."

El-Hasan je rekao: "Ko bude zadovoljan sa onim što mu je Allah odredio, to će mu biti dovoljno i Allah će mu u njemu dati berićet, a ko bude nezadovoljan, neće mu biti dovoljno niti će mu u njemu dati berićet."

Neko je rekao: "Nema lijeka gluposti onog ko nije zadovoljan sa svojom sudbinom." Neko je drugi rekao: "Na budućem svijetu će se vidjeti da od onih koji su zadovoljni sa Allahom niko drugi neće imati viši položaj."

Sve u svemu, kome Allah da da bude zadovoljan, dospjeće na najbolji položaj. Jednog jutra neki je Beduin zatekao da mu je uginulo mnogo deva, pa je rekao:

*Ne, tako mi Onoga kome sam ja rob u robovanju,
Da nije zlu radosti zlobnih neprijatelja,
Draže bi mi bilo nego da su mi u toru sve deva na broju,
I da se ništa od Allahove odredbe nije desilo.*

* * *

LJUBAV PREMA UZVIŠENOM ALLAHU²⁷⁵

Ljubav je onaj položaj za koji se natječu natjecatelji, prema kome se upućuju radiše, za njegovu spoznaju zasukuju rukavi i za mirisom njegova povjetarca tragaju pobožni. Ona je opskrba za srca, hrana za duše i radost za oči. Ona je život, pa se onaj kome je uskraćena ne ubraja u žive, nego mrtve. Ona je svjetlo zbog čijeg se gubljenja, ostaje u moru tmine. Ona je lijek, usljed čije nestašice, srce obolijeva od svih vrsta bolesti. Ona je slast bez koje je život mučan i bolan. Ona je duh imana, dobrih djela, visokih položaja i sreće, koji kada bez njega ostanu, postaju kao tijelo bez duše. Ona u srca putnika ulijeva snagu da stignu do dalekih i zabačenih mjesta do kojih bi bez nje teško mogli stići. Ona ih dovodi do položaja do kojih bez njih nikada ne bi dospjeli. Ona im priprema počivališta iskrenosti u koja, da je nije, nikada ne bi ušli. Ona je jahalica koja noseći vlasnike na leđima uvijek dovede do voljenog. Ona je put prečac kojim se najbliže stiže do odredišta. Tako mi Allaha, oni koji vole, domogli su se časti i ovog i onog svijeta, jer imaju najviše sreće druženja sa voljenim. Allah je još onoga dana, kada je Svojom voljom i neizmjernom mudrošću određivao sudbine Svojim stvorenjima, presudio da je čovjek sa onim koga voli. Kakva je to samo blagodat za one koji vole! Ljubav prema Uzvišenom Allahu je najuzvišeniji položaj kome se teži i vrhunac na najvišem stepenu. Poslije ljubavi nema drugog stepena do ubiranja njenih plodova i rezultata kao što su čežnja, intimno druženje i zadovoljstvo, niti prije ljubavi do neke od njenih prethodnica kao što su pokajanje, strpljivost, skromnost i sl.

Najbolja, najkorisnija i najuzvišenija je ona ljubav koja osvaja srce i koja je kao takva data za obožavanje, jer samo je Bog u srce mogao uliti takvu ljubav, iskrenost, poštovanje, pokornost, poniznost i

²⁷⁵ انظر الجواب الكافي لابن القيم - و اغاثة اللفهان له كذلك و احياء علوم الدين للغزالي .

robovanje. Robovanje je ispravno jedino ako se robuje samo Njemu. Robovanje je savršenstvo ljubavi uz potpunu pokornost i poniznost. Uzvišeni se Allah, kao Takav, voli u svakom pogledu, za razliku od ostalih koji se vole prema njihovoj ljubavi. O dužnoj ljubavi prema Uzvišenom uče sve objavljene Knjige, svi Njegovi poslanici, urođena priroda koju je Svojim robovima dao, zdrav razum kojim ih je obdario i blagodati koje im je podario. Srca su po svojoj urođenoj prirodi sklona da vole onoga ko im je dobro učinio i blagodatima ih obasuo, a kako da ne vole Onoga koji daje samo dobro i od Koga su sve blagodati kojima obasipa Svoja stvorenja, kao što Uzvišeni veli: *Od Allaha je svaka blagodat koju uživate, a čim vas nevolja kakva zadesi, opet od Njega glasno pomoć tražite.* (En-Nahl, 53.). Njegova lijepa imena, uzvišena svojstva i znakovi Njegova stvaranja koje pokazuje Svojim robovima, dokaz su Njegova savršenstva, uzvišenosti i svemoći.

U tome smislu Uzvišeni Allah veli:

- *Ima ljudi koji su mjesto Allaha kumire prihvatili, vole ih kao što se Allah voli, ali pravi vjernici još više vole Allaha.* (El-Bekare, 165.)

- *O vjernici, ako neko neko od vas od vjere svoje otpadne, - pa, Allah će sigurno mjesto njih dovesti ljude koje On voli i koji Njega vole, prema vjernicima ponizne, a prema nevjernicima ponosite; oni će se na Allahovu putu boriti i neće se ničijeg prijekora bojati.* (El-Ma'ide, 54.)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, niko od vas neće vjerovati dok mu ja ne budem draži od djeteta svoga, roditelja svoga i svih ljudi."²⁷⁶ Omeru b. el-Hattabu, r.a., on je rekao: "Ne, sve dok ti ne budem draži od samog sebe."²⁷⁷

²⁷⁶ رواه البخارى (٨٥/١) الايمان ، و مسلم (١٥/٢) الايمان .

El-Hafiz kaže: "Njegove riječi " لا يؤمن " / 'neće vjerovati' znače da neće potpuno vjerovati.

El-Kadi 'Ijad, Ibn Bettal i drugi kažu da se ljubav dijeli na tri dijela: ljubav veličanja i slavljenja, kao što je ljubav prema roditelju, ljubav samilosti i saosjećanja, kao što je ljubav prema djetetu i ljubav dobročinstva i učtivosti kao što je ljubav prema ostalim ljudima. Tako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u ljubavi prema njemu spomenuo sve tri vrste ljubavi. Ibn Bettal je rekao: "Ovaj hadis govori da onaj kod koga je iman potpun zna da je Allahova Poslanika, s.a.v.s., dužan voljeti kao roditelja, djeteta i sve ostale ljude, jer smo zahvaljujući njemu spašeni od Vatre i upućeni na pravi put."

El-Kadi 'Ijad, Allah mu se smilovao, kaže: "U ljubav prema Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., spada pomaganje njegova sunneta, odbrana njegova vjerzakona, žaljenje što se nije živjelo u njegovo vrijeme pa da se za njega žrtvuje život i imetak." Ako se ima u vidu sve što smo naveli jasno je da nema potpunog imana dok se sve navedeno ne ispuni, te da iman nije valjan sve dok se Vjerovjesniku, s.a.v.s., ne posveti tolika pažnja kolika se posvećuje roditelju, djetetu i svim drugim ljudima zajedno. Ko nije siguran u ovo i misli drugačije nije (pravi) vjernik." (شرح النووي على صحيح مسلم هامش ١٦٠١٥/٢).

²⁷⁷ رواه البخارى (٥٢٣/١١) الايمان و التذوق .

Ako nam je Vjerovjesnik, s.a.v.s., preči da ga volimo više nego sami sebe, šta onda reći o Uzvišenom Gospodaru? Zar On nije preči da se voli i da Mu se robuje od svakog drugog? Sve što je od Njega, roba poziva da Ga voli, sviđalo se to njemu ili ne sviđalo. To što On dariva i uskraćuje, daje zdravlje i iskušenje, siromaštvo i bogatstvo, što je od Njega pravednost i dobrotu, smrt i život, dobročinstvo i milost, pokrivanje grijeha i oprost, blagost i strpljivost, što se odaziva i uslišava dovu, raspršava brige i pruža utjehu i što o njemu ni u kom pogledu nije ovisan, već potpuno neovisan, sve su to razlozi zbog kojih Mu srce robuje i zbog kojih Mu ljubav poklanja. Kada bi nekome od Njegovih stvorenja neko drugi, i najmanje što može biti, od gore navedenog učinio, ne bi se moglo suzdržati da ga srcem ne voli. Pa kako onda da čovjek svim svojim srcem i bićem ne voli Onoga koji mu, uz svaki uzdisaj i izdisaj, neprekidno, i pored nezahvalnosti, toliko dobra čini?! Kako, kada se Allahovo dobro spušta na čovjeka, a čovjekovo zlo diže Allahu?! Kako, kada mu se Allah, iako je o njemu neovisan, obasipajući ga neizmjernim blagodatima, umiljava, a on Mu, iako je o Njemu ovisan, uzvraća mržnjom i neposlušnošću?! Kako, kada ga Allahova dobrotu i obasipanje blagodatima, ne sprječava od neposlušnosti i nepokornosti prema Njemu, niti njegova neposlušnost i nezahvalnost prekidaju Gospodarovu dobrotu prema njemu?!

Također, svako koga od ljudi voliš i ko tebe voli, voli te s nekim interesom i ciljem i želi za sebe, za razliku od Uzvišenog koji želi da to bude za tvoju dobrobit. Isto tako, svako s kim od ljudi saobraćaš, želi da od tebe ima neku dobit, jer ako nema dobiti s tobom neće ni saobraćati, za razliku od Uzvišenog Gospodara koji s tobom saobraća isključivo da bi ti bio na dobiti i višestruko zaradio; za jedno dobro djelo bio, od deset do sedam stotina puta, višestruko nagrađen, a za loše djelo bilo ti upisano samo jedno loše djelo koje će ti Uzvišeni, uz tvoje pokajanje, brzo oprostiti.

Osim toga, potrebno je da znaš da te je Uzvišeni stvorio isključivo radi Sebe, a sve ostalo, i na ovom i na onom svijetu, radi tebe, zbog čega ti nema ništa preče nego da svu svoju ljubav pokloniš Njemu i da se, koliko god možeš, potrudiš da stekneš Njegovo zadovoljstvo. I ne samo to, sve što tebi i svim ostalim ljudima treba, je dar tvoga Gospodara, koji je - od svih darežljivih najdarežljiviji i plemenitih najplemenitiji, jer Svome robu daje - prije nego što od Njega zatraži i više nego što očekuje, jer je i na malo truda zahvalan i čovjekova djela spreman uvećati, a mnoge mu grijeha oprostiti i

izbrisati, kao što je već, Sam o Sebi rekao: *Njemu se mole oni koji su na nebesima i na Zemlji; svakog časa On se zanima nečim.* (Er-Rahman, 29.). On svačije obraćanje čuje, ni na koga ne zaboravlja, ne zbunjuje Ga mnoštvo obraćanja i ne dosađuje Mu upornost molitelja. Naprotiv, On voli da čuje dovu ustrajnih, voli da se moli, ljuti se kada se ne moli, stidi se Svoga roba tamo gdje Ga se rob ne stidi, pokriva grijehe Svoga roba tamo gdje ih sam rob ne pokriva i obasipa ga Svojom milošću, tamo gdje je sam rob prema sebi nema. Svojim blagodatima, dobročinstvom i obećanjima Gospodar je Svoga roba pozvao na plemenitost i zadovoljstvo, pa je to ovaj odbio i nije prihvatio. Zatim mu je, da bi ga privolio, slao poslanike Svoje i preko njih obećanje Svoje. Zatim mu se Sam Uzvišeni obratio riječima: "Ko Me zamoli, daću mu (šta god poželi), a ko Me zamoli za oprost (grijeha), oprostiću mu (ih)!"²⁷⁸

Kako, onda, srce može ne voljeti Onoga od koga dolazi samo dobro?! Kako može ne voljeti Onoga koji uslišava dove, uklanja zapreke, oprašta grijehe, pokriva mahane, raspršuje brige, pomaže u nevolji i ispunjava želje?! Nema nikoga koga je od Njega preče spominjati, kome je preče zahvaljivati, kome je preče robovati i koga je preče slaviti! Od svih od kojih se pomoć traži, On najbolje pomaže, od svih koji imaju vlast, On je najobzirniji, od svih od kojih se moli, On je najdarežljiviji, od svih koji daju, On daje najobilnije, od svih od kojih se samilost traži, On je najmilostiviji, od svih kod kojih se namjerava odsjesti, On je najgostoprимljiviji, od svih kod kojih se utočište traži, On je najsigurniji, od svih na koje se oslanja, On je najpouzdaniji. Milostiviji je i od oca i od majke. Više se raduje pokajanju Svoga roba, nego kada ovaj u pustinji izgubi svoju jahalicu na kojoj su mu sva hrana i voda i izgubi svaku nadu da će je naći i uspjeti preživjeti, pa je, poslije toga, nađe. On je jedini Vladač koji vlada, a da ni u čemu nema nikakva sudruga niti pomoćnika. Sve će, osim Njega, propasti. Niko Mu ne može biti pokoran bez Njegova dopuštenja, niti nepokoran, a da to On ne zna. On je Onaj kome se duguje pokornost i zahvalnost, jer se, zahvaljujući jedino Njegovoj pomoći i blagodatima, prema Njemu pokorno. On je Onaj prema kome se griješi, pa opet, iako su Njegova prava pogažena, oprašta i preko prijestupa prelazi. On je najbliži Svjedok svega što se učini i najpouzdaniji Čuvar. Od svih što obećavaju, On Svoja obećanja

²⁷⁸ رواه البخاری (٤٦٤/١٣) التوحيد، و مسلم (٣٨/٦، ٣٩) صلاة المسافرين، و الترمذی (٣٠/١٣) الدعوات، و أبو داود (١٣٠١) الصلاة.

najbolje ispunjava. On je sudija najpravedniji. On rastavlja duše, uzima za kiku, zapisuje djela i odgađa rokove. Srca se sa Njim osamljuju, tajna je kod Njega javna, a neviđeno poznato. Svako za Njim čezne. Lica se pokoravaju svjetlu Njegova lica. Razum je nemoćan da spozna Njegovu suštinu. Urođena priroda i svi dokazi govore da niko nije kao On i da Mu niko nije sličan. Zahvaljujući svjetlu Njegova lica, rastjerane su tmine i obasjana svjetlom prostranstva Zemlje i nebesa. Zahvaljujući Njemu među stvorenjima vlada red i mir. On ne spava niti mu je potrebno da spava. Nagradu smanjuje i povećava. Njemu se noćna djela uzdižu prije dnevnih djela, a dnevna djela prije noćnih djela. Njegov zastor je svjetlo. Kada bi ga otkrio, dokle god bi doprlo spalilo bi lica Njegovih stvorenja.

Ljubav prema Uzvišenom Allahu život je za srca i hrana za duše. Bez nje srce ne bi znalo šta je slast, život i spas. Kada ju srce izgubi više ga pati i peče nego što pati oko kada izgubi vid ili uho kada izgubi sluh. Kada u srcu nestane ljubavi prema Stvoritelju i Gospodaru, jedinom pravom Bogu, po njega je to gore nego kada iz tijela izađe duša. Ovo zna i vjeruje samo onaj ko zna šta je život, jer mrtvac ne zna šta je bol ranjavanja.

Motivi koji kod čovjeka izazivaju osjećaj ljubavi

1. Pažljivo učenje Kur'ana, razmišljanje o njegovom značenju i cilju koji se želi postići, kao što se razmišlja o knjizi koju čovjek čita i objašnjava, kako bi razumio poruku autora.

2. Približavanje Uzvišenom Allahu ne samo kroz farz namaze, nego i putem nafila, kao što stoji u kudsî-hadis: "Moj rob Mi se ne može približiti ničim dražim, od onoga s čime Sam ga zadužio. Moj rob Mi se sa dobrovoljnim ibadetom (nafilama) približava sve dok ga ne zavolim.

3. Sjećanje na Allaha u svakoj prilici i svakom stanju te Njegovo spominjanje pri svakom djelu kako jezikom tako i srcem, jer se Allahova ljubav i naklonost stiže u istoj onoj mjeri u kojoj se rob na Njega sjeća i u kojoj Ga spominje.

4. Davanje prednosti onome što voli Allah nad onim što voli čovjek, naročito u momentima navale prohtjeva i strasti. Drugim riječima, pokazivanje sklonosti prema Allahovim prijateljima ma koliko to teško bilo.

5. Upoznavanje Allahovih lijepih imena, atributa i svojstava, kroz prizmu pročišćenog srca i njegovog održavanja u ljepotama te spoznaje, jer onaj ko Allaha spozna po Njegovim imenima, svojstvima i djelima, bez sumnje će Ga u istoj mjeri i zavoljeti. Zato se dosađivanje i besposličenje ubrajaju među najgore razbojнике koji napadaju srce i ne daju mu da dođe do spoznaje neviđenog.

6. Promatranje i razmišljanje o Allahovoj dobroti, dobročinstvu, znamenjima i blagodatima, kako onim vidljivim, tako i o skrivenim, jer to upućuje i izaziva ljubav prema Njemu.

7. Osjećanje skrušenosti i potpune skrhanosti pred Uzvišenim Allahom. Što se onome ko to nije doživio riječima ne može opisati.

8. Osamljenje i potpuno posvećivanje Allahu u svakoj prilici, a posebno prilikom upućivanja dove, učenja Kur'ana, obavljanja namaza i drugih čina ibadeta, kao i sva ta djela završiti sa teobom i istigfarom.

9. Druženje sa onima koji Allaha iskreno vole, ubiranje njihovih riječi i savjeta kao što se ubiraju najslađi plodovi. Zatim ne govoriti pred takvim ljudima bez potrebe, osim ako se to čini radi povećanja znanja i dobijanja odgovora na ono što nije jasno tebi ili nekome drugom.

10. Izbjegavanje svega što udaljava srce od izražavanja ljubavi prema Allahu.

Pridržavanje ovih deset stvari pomoći će svakome onome ko voli da dođe do Voljenog.

Allahova ljubav prema Svojim robovima

Uzvišeni Allah veli: *Allah, doista, voli one koji su čestiti i voli one koji se mnogo čiste.* (El-Bekare, 222.)

Allah voli one koji se na Njegovu putu bore i u redovima kao da su bedem čvrsti stoje. (Es-Saff, 4.)

Uzvišeni Allah neće kazniti one koje voli. Zato one koji lažno tvrde da Ga vole pita: *Pa zašto vas onda kažnjava zbog grijehova vaših?* (El-Mai'de, 8.)

Međutim preduvjet za ljubav i Allahovu naklonost je pokajanje i oprost grijeha. U tom smislu Uzvišeni veli: *Reci, ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijehe vam oprostiti!* (Ali 'Imran, 31.)

U znakove Allahove ljubavi prema Svome robu spada i to da ga pazi da u djetinjstvu bude lijepo odgojen, da mu u srce usadi iman, prosvijetli razum, da slijedi sve što ga vodi Njegovoj ljubavi, a izbjegava sve što ga od Njega odvraća. Zatim da mu olakšava poslove i životne probleme, da se mimo Njega za pomoć ne obraća drugima. Sve svjesno kako svoje misli tako i djela treba upraviti isključivo prema Allahu, jer sve što je više okrenut prema Njemu, sve je Njegova ljubav jača, i sve se drugim manje zaokuplja.

Znaci ljubavi prema Uzvišenom Gospodaru

Znaj da svako tvrdi da voli Uzvišenog Allaha i da je lahko tvrditi, a teško dokazati. Kada tvrdi da voli Uzvišenog Allaha čovjek sebi ne smije dozvoliti da bude zaveden šejtanovim obmanama i podvalama duše, sve dok je ne provjeri i ne dokaže da ima znakova za takvu ljubav. U znake čovjekove ljubavi prema Uzvišenom Allahu spadaju: želja da se što prije sa Allahom sretne u Džennetu, da više voli ono što voli Uzvišeni Allah nego što sam, javno i tajno, priželjkuje, da se kloni povoda za prohtjevima i izbjegava bezbrižnost i ljenost, da bude ustrajan u pokornosti Uzvišenom Allahu i nastojanju da Mu se što više približi neobaveznim namazima (nafilama). Ko istinski voli Allaha, on prema Njemu nije neposlušan, iako se u osnovi neposlušnost ne kosi sa ljubavi, već sa njenim savršenstvom, jer koliko samo ljudi voli zdravlje, ali, opet, jede ono što je po njega štetno. Ovo zato što spoznaja može oslabiti, a prohtjevi nadvladati, pa da čovjek ne bude u stanju izvršavati nešto u čemu se ogleda ljubav. Na to upućuje i hadis koji pripovijeda Nu'man u kome se kaže da su ga često dovodili Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., pa je on rekao da mu ga više ne dovode. Kada su mu ga ponovo jednoga dana doveli, jedan čovjek ga je izgrdio i rekao: "Zašto ga ovako često dovode?" - pa mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nemoj ga grditi, jer on voli Allaha i Njegova Poslanika!"²⁷⁹ što znači da ga neposlušnost prema Poslaniku, s.a.v.s., nije lišila ljubavi, ali ga je lišila njene potpunosti.

²⁸⁰ رواه البخارى (٧٥/١٢) الحدود .

Komentirajući ovaj hadis el-Hafiz kaže: "Ovo je dokaz da prekršenje Vjerovjesnikove zabrane nije u suprotnosti sa ljubavi prema Allahu i Njegovom Poslaniku u srcu onoga ko je zabranu prekršio. U hadisu, naime, nedvosmisleno stoji Poslanikova, s.a.v.s., izjava da pomenuti voli Allaha i Njegova Poslanika, uprkos tome što je svojim postupkom prekršio zabranu. Ovdje je, također, dokaz da ljubav prema Allahu i Njegovu Poslaniku nije osporena u srcu onoga ko zabranu, čak, i ponovo prekrši. Potvrda za to je da osporavanje imana onome ko pije vino nije trajna, već samo u momentu dok pije i dok je pod uticajem vina, kako je već ranije objašnjeno." (فتح البارى ٨٧/١٢).

U znake ljubavi prema Uzvišenom Allahu spada i to da čovjek voli Allahove riječi, riječi Njegova Poslanika, s.a.v.s., i riječi vjernika.

U znakove ljubavi prema Allahu, također, spada čovjekovo zadovoljstvo sa osamljivanjem, došaptavanje sa Uzvišenim Allahom i čitanje Njegove Knjige (Kur'ana). Zato se čovjek što više treba osamljivati, u gluho doba noći, kada ostali spavaju, ustajati, obavljati noćni namaz (tehedždžud) i u najmanju ruku naslađivati se u samoći i uživati u došaptavanju sa Voljenim.

U znakove ljubavi prema Allahu spada i to da čovjek prema muslimanima bude blag i milostiv, a prema svojim neprijateljima strog i odvažan, kao što Uzvišeni, opisujući vjernike, kaže da su: ... *strogi prema nevjernicima, a samilosni među sobom.* (El-Feth, 29.) Također je jedan od znakova ljubavi prema Allahu da čovjek, kada je Allah u pitanju, ni od čijeg prijekora ne zazire. Sve su to znakovi ljubavi prema Allahu. Kada se svi ovi znakovi kod nekoga nađu, njegova ljubav je potpuna, pa će na onom svijetu imati čisto džennetsko piće, za razliku od onoga čija ljubav prema Allahu bude pomiješana sa ljubavi još prema nekome, mimo Njega, usljed čega će mu i piće biti pomiješano, kao što stoji u riječima Uzvišenog Allaha: ... *daće im se pa će piće zapečaćeno piti, čiji će pečat mošus biti - i neka se za to natječu oni koji hoće da se natječu! - pomiješano s vodom iz Tesnima će biti, sa izvora iz koga će Allahu bliski piti.* (El-Mutaffifun, 25.-28.)

Na drugom mjestu Uzvišeni kazuje da će za čista djela biti i čista nagrada, a za loša djela loša i nagrada: *Onaj ko bude uradio koliko trun dobra - vidjeće ga, a onaj ko bude uradio i koliko trun zla - vidjeće ga.* (Ez-Zilzal, 7.-8.)

O znakovima ljubavi prema Allahu, neko je od časnih predaka u stihu lijepo rekao:

*Ne daj se zavarati, jer Voljeni ima dokaze,
O načinu da, onaj ko voli, do darova dođe.
U njih spada i uživanje u gorčini iskušenja,
O zadovoljstvo sa svim što Voljeni radi.
U znakove spada i to da se vidi nasmijan,
O da mu srce Voljenom slavić bude.
U znakove spada i to da razumije,
Riječi onog ko ima sreću da Ga moli.*

Neko je drugi, također, u stihu rekao:

*U znakove spadaju sjela njegova i jecanje njegovo,
Strah da progovori i ono za što se ne kritikuje.
U znakove spada i to da ga vidiš da odlazi,
U borbu na Allahovu putu i svako dobro djelo.
U znakove spada i njegova skromnost jer vidi,
Da je svijet bezmijedan i uživanja prolazna.
U znakove spada i da ga vidiš uplakana,
Kada uvidi da je kakvo ružno djelo učinio.
U znakove spada i to da ga vidiš predana,
U svim poslovima Vladari Pravednom.
U znakove spada i to da ga vidiš zadovoljna,
Sa svakom odredbom koja ga snade.*

* * *

GUBITAK NADE U DUG ŽIVOT I PRIPREMA ZA SMRT²⁸⁰

Gubitak nade u dug život je spoznaja da se približila smrt i da je život na izmaku. To je za srce jedna od najkorisnijih spoznaja, jer mu ona ulijeva dodatni motiv da iskoristi jedinstvenu priliku života koji, poput oblaka, brzo prođe. Ona čovjeka opominje da počne sa pakovanjem knjige svojih djela, da se priprema za put i za onaj, vječni svijet, da od ovoga svijeta uzme samo ono što mu je najpotrebnije i da jedva čeka preseljenje na onaj svijet.

Uzvišeni Allah veli: *Pusti ih neka jedu i naslađuju se, i neka ih zavarava nada, - znaće oni!* (El-Hidžr, 3.) tj. pusti ih neka žive kao stoka ne misleći ni na što drugo do šta će pojesti i popiti!

Riječi Uzvišenog: ... *i neka ih zavarava nada.* znače i neka ih ne zavarava nada u dug život i ostvarenje želja pa da ne vjeruju i žive kako treba u pokornosti Uzvišenom Allahu.

El-Hafiz u svome djelu *El-Feth* kaže: "Ovo je upozorenje da uživanje i naslađivanje u ovosvjetskim blagodatima koji ulijevaju lažnu nadu u dug život, nisu osobine pravih vjernika."

Uzvišeni, zatim, veli:

- *I od onoga čime vas Mi opskrbljujemo udjeljujte prije nego nekom od vas smrt dođe, pa da onda rekne: "Gospodaru moj, da me još samo kratko vrijeme zadržiš, pa da milostinju udjeljujem i da dobar budem!" Allah sigurno neće ostaviti u životu nikog kome smrtni čas njegov dođe; a Allah dobro zna ono što vi radite.* (El-Munafikun, 10.-11.)

- *I pokoravajte se Gospodaru svome i pokorite Mu se prije nego što vam kazna dođe, - poslije vam niko neće u pomoć priskočiti. I slijedite ono najljepše, ono što vam Gospodar vaš objavljuje, prije nego što vam iznenada*

²⁸⁰ احياء علوم الدين - جامع علوم الحكم - رياض الصالحين - فتح الباري .

kazna dođe, za čiji dolazak nećete znati. Da čovjek ne bi uzviknuo: "Teško meni, koliko sam samo dužnosti prema Allahu propustio, čak sam se i izrugivao!" ili da ne bi rekao: "Da me je Allah pravim putem uputio, sigurno bih se Njegove kazne sačuvao." Ili da ne bi rekao kada doživi patnju: "Da mi se samo vratiti - dobra djela bih činio!" (Ez-Zumer, 54.-58.)

Od Enesa, r.a., se prenosi da je rekao: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je povukao jednu crtu i rekao: 'Ovo je čovjek.' Zatim je pored nje povukao drugu crtu i rekao: 'Ovo je njegova smrt.' Zatim je povukao još jednu crtu daleko od prethodne i rekao: 'Ovo je nada, pa dok se nada (u dug život) dođe mu ona najbliža.'" ²⁸¹

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kome Allah podari život dug šezdeset godina, a ne bude se pokajao, neće imati opravdanja kod Allaha." ²⁸²

Od Ebu Hurejre, r.a., se, također, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Neka niko od vas nipošto ne priželjkuje smrt, jer, ako je dobročinitelj, može učiniti još koje dobro djelo, a ako je grijешnik, možda će se pokajati!" ²⁸³

Od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je rekao: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., me je uzeo za rame i rekao mi: 'Budi na ovome svijetu kao da si stranac ili prolaznik!'" ²⁸⁴

Ibn Omer, r.a., je imao običaj reći: "Kada osvaneš, ne očekuj da ćeš dočekati večer, a kada zanočiš, nemoj očekivati da ćeš dočekati jutro. Uzmi od svoga zdravlja i ostavi za bolest, a od svoga života ostavi za smrt!"

²⁸¹ رواه البخارى (٢٣٥/١١)، ٢٣٦، الرقاق .

²⁸² رواه البخارى (٢٣٨/١١) الرقاق ، و أحمد (٢٧٥/٢) ، و الحاكم (٤٢٧/٢) التفسير .

²⁸³ رواه البخارى (١٢٧/١٠) المرمى زيادة فى أوله ، و مسلم (٨/١٧) الذكر بمعناه ، و النسائى (٤ / ٢ ، ٣) الجنائز .

En-Nevevi kaže: "U ovom hadisu je jasan dokaz da nije lijepo priželjkivati smrt zbog neke nesreće koja je čovjeka zadesila poput bolesti, siromaštva, iskušenja, mučenja od strane neprijatelja i sličnih nedaća na ovom svijetu. Međutim, ako se čovjek pribijava nesreće ili iskušenja kome neće moći odoljeti, po ovom i nekim drugim hadisima, to nije pokušano. Zbog ovog drugog, iz straha od iskušenja u vjeri, neki od časnih predaka priželjkivali su sebi smrt.

U dokaze da je tako spadaju i Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "A kada ljude budeš htio u vjeri iskušati, podaj mi smrt prije nego što budem iskušan!" Ovaj hadis prenose Imami Ahmed i Tirmizi. Za njega Tirmizi kaže da spada u kategoriju vjerodostojnih hadisa (hasenun - sahihun). Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je rekao: "Ljudi će doživjeti i takva vremena kada će učenim smrt biti draža od zlata i kada će čovjek, kada naiđe pored groba svoga brata govoriti: 'Kamo sreće da sam na tvome mjestu!'"

²⁸⁴ رواه البخارى (٢٣٣/١١) الرقاق ، و أحمد (٢٤/٢، ٤١) ، و الترمذى (٢٠٣/٩) الزهد ، و أبو نعيم فى الحلية (٣٠١/٣)

Osnovna poruka gore navedenog hadisa je da je ovaj svijet prolazan i kratkotrajan i da ga, kao takvog, vjernik ne treba uzimati za domovinu niti za stalno i sigurno mjesto prebivališta, već samo kao odmaralište na svome putovanju. U tome smislu govore preporuke svih vjerovjesnika i njihovih sljedbenika. Tako Uzvišeni Allah navodi riječi jednog vjernika iz faraonove porodice koji je rekao: *Život na ovom svijetu samo je prolazno uživanje, a onaj svijet je, zaista, Kuća vječna.* (Gafir, 39.)

Budući da ovaj svijet za vjernika nije ni prava domovina ni stalno mjesto boravka, on se prema njemu treba odnositi:

1. ili kao stranac u nekom nepoznatom mjestu, preokupiran jedino brigom kako će se snabdjeti za put i vratiti u svoju domovinu,
2. ili kao putnik koji se, na svome putu do kuće, nigdje ne zaustavlja više od jednog dana ili noći.

Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., savjetujući Ibn Omera, rekao da se vjernik naspram ovog svijeta treba postaviti na jedan od sljedeća dva načina:

1. Kao da je na njemu stranac i kao da privremeno boravi u nepoznatoj zemlji, ne vežući se srcem za nju, već za svoju pravu domovinu u koju tek treba da se vrati, zbog čega mu nepoznata zemlja služi samo da se odmori i pripremi potrebnu opskrbu na put za svoju domovinu. U tome je smislu el-Hasan rekao: "Vjernik je kao stranac koji, niti se žali na nedaće tuđine, niti se natječe oko njenih blagodati, jer on ima svoje, a ostali svijet svoje brige."

Budući da je Uzvišeni Allah, kada je stvorio Adema, njega i njegovu ženu nastanio u Džennetu, a zatim ih iz njega izveo, obećavši im da će njih i njihove čestite potomke u njemu ponovo nastaniti, u urođenoj prirodi svakog vjernika je neodoljiva želja i težnja za prvom domovinom - Džennetom, kao što je neko u stihu lijepo rekao:

*Koliko samo kuća promijeni mlad čovjek,
A da uvijek osjeća nostalgiju za prvom kućom!*

Poznati učenjak Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, u tome je smislu u stihu lijepo rekao:

*Kajde, požuri u vrtove edenske, oni su
naše prve kuće, u njima su šatori razapeli.*

*Ali kako, kad smo mi roblje neprijatelja, zar misliš
da ćemo se u našu domovinu vratiti i spasiti?*

2. Kao da je na njemu putnik prolaznik koji se na svome putu nigdje dugo ne zadržava, nego se samo od jednog do drugog konaka odmara i koji nema nikakve namjere da skuplja blagodati koje ovaj svijet nudi, već da od njega uzme samo onoliko koliko mu je za put najpotrebnije.

Upitan od strane jednog čovjeka kako je osvanuo, Muhammed b. Vasi' je odgovorio: "A šta misliš kako bi mogao osvanuti neko ko svaki dan pređe jednu etapu puta prema onom svijetu?"

El-Hasan je rekao: "Ti nisi ništa drugo do određen broj dana. Kada god prođe jedan dan, prošao je dio tebe."

On je, također, rekao: "Čovječe, budi svjestan da si samo putnik koji svaki dan presjeda s jedne na drugu jahalicu; s jahalice noći na jahalicu dana i sa jahalice dana na jahalicu noći, dok te ne donesu i ne predaju onom svijetu. Ima li, onda, čovječe, iko u većoj opasnosti od tebe?!"

Jedan je mudrac rekao: "Kako se neko može radovati ovome svijetu, kada jedan dan može upropastiti cio njegov mjesec, mjesec godinu, a godina cijeli život?"

Pripovijeda se da je el-Fudajl b. 'Ijad upitao nekog čovjeka: "Koliko imaš godina?" - pa mu je odgovorio: "Šezdeset." Na to mu je rekao: "To znači da šezdeset godina putuješ putem koji vodi do tvoga Gospodara i da si pri kraju puta." Na to mu je ovaj rekao: *Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti.* (El-Bekare, 156.), pa ga je el-Fudajl upitao: "A znaš li ti šta to znači? Ti kažeš: '*Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti.*' To znači da onaj ko zna da je Allahov rob i da će se Njemu i vratiti, zna da će biti i zaustavljen, a ko zna da će biti zaustavljen, zna da će biti i pitan, a ko zna da će biti pitan, mora unaprijed pripremiti i odgovor." Na to je čovjek upitao: 'Ima li za to kakva izlaza?' - pa mu je odgovorio: 'Ima, i to lahak?' Zatim ga je upitao: 'U čemu je on?' - pa mu je odgovorio: 'Čini dobro u onome što ti je od života ostalo, pa će ti biti oprošteno za ono što je prošlo! U suprotnom, ako u ovome što ti je od života ostalo, budeš zlo činio, uzeće ti se za zlo i ono što je prošlo.'

Od el-Hasana se pripovijeda da je rekao: "Jednom prilikom su se sastala trojica učenih ljudi pa su jednog od njih upitali: 'U što se ti

nadaš?' - pa je odgovorio: 'Nikada ne dođe novi mjesec, a da ne pomislim da ću u njemu umrijeti.' Na to su ostala dvojica rekla: 'To je prava nada.' Zatim su upitali drugog: 'U što se ti nadaš?' - pa je odgovorio: 'Nikada ne dođe nova sedmica, a da ne pomislim da ću u njoj umrijeti.' Na to su ostala dvojica rekla: 'To je prava nada.' Zatim su upitali trećeg: 'U što se ti nadaš?' - pa je odgovorio: 'Kako se mogu nadati u ono što nije u mojoj, nego u tuđoj ruci?'

Od Ebu Bekra el-Muzenija se prenosi da je rekao: "Ako hoćeš da ti namaz bude valjan kako treba i da od njega imaš koristi, onda, kada pođeš klanjati pomisli: 'Možda više neću imati priliku da klanjam?' Ma'ruf el-Kerhi, je jednom prilikom proučio ikamet za namaz i rekao jednom čovjeku da prođe i da klanja kao imam, pa je ovaj rekao: 'Ako vam, kao imam, klanjam ovaj namaz, neću vam klanjati drugi?' - na što mu je Ma'ruf rekao: 'A u sebi si pomislio da hoćeš.' i dodao: 'Utječem se Allahu od nade da ću dugo živjeti, jer to sprječava čovjeka da čini dobro.'

Razlozi koji ulijevaju lažnu nadu u dug život

Znaj da postoje dva glavna razloga koji čovjeku ulijevaju lažnu nadu u dug život i da su to: privrženost ovom svijetu i neznanje.

Prvi razlog je čovjekova privrženost ovom svijetu, jer kada se čovjek srodi sa njim, oda prohtjevima i navikne na uživanje u njegovim blagodatima, teško mu na srce padne pomisao da će jednoga dana morati umrijeti i sve što je na ovom svijetu napustiti. Zato većina ljudi pokušava da sve što im nije drago od sebe odagnaju, prepuštajući se pustim željama i ulijevajući sebi lažnu nadu da će im uvijek sreća ići naruku. Budući da čovjek priželjkuje što duži ostanak na ovom svijetu, on neprekidno zamišlja, planira i procjenjuje šta mu je za ostanak potrebno, pa nastoji steći što više imetka, djece, kuća, prijatelja, stoke i drugih potreba za život, tako da mu se srce navikne na razmišljanje o tome, zanemarujući smrt i ne računajući da se ona primakla.

Ukoliko se ponekada i sjeti da se smrt, možda, primakla i da se za nju nije dovoljno pripremio, okupiran svakodnevnim poslovima, razmišljanje o tome, on najčešće, odgodi za neku drugu priliku i pomisli: "Ima još dana pred tobom, ostavi pokajanje i razmišljanje o tome kada prođe mladost!", a kada prođe mladost, pomisli: "Ostavi to za stare dane!", a kada doživi starost, pomisli: "Samo još dok završim

ovu kuću ili dok sredim imanje, ili dok se vratim sa puta, ili uradim to i to!", tako da pokajanje, činjenje dobra i razmišljanje o smrti, stalno produžava i odgađa, dok ne završi jedan posao, i dok se u međuvremenu ne pojavi na desetine drugih poslova itd., sve dok ga iznenada ne iznevjeri nada i ne počne za propuštenim prilikama žaliti. Većina stanovnika Džehennema u Džehennem će dospjeti i u njemu pomagati, zbog toga što su mislili i govorili da ima još vremena, zaboravljajući jadnici da će ih, isto ono što ih na odgađanje navodi danas, navoditi i sutra i to, možda, još više, kao što pjesnik reče:

*Niko nije uspio uraditi sve što je trebao uraditi,
i nijednu želju ostrariti, a da se nije pojavila druga.*

Drugi razlog je neznanje, i to zato što se čovjek, dok je mlad, zavarava i oslanja na svoju mladost, isključujući mogućnost smrti i u mladosti, zaboravljajući, istovremeno, da su rijetki oni koji dožive duboku starost. Kada bi taj isti, jadni čovjek, dobro razmislio koliko u njegovom mjestu ima staraca, vidio bi da su oni, u odnosu na ukupnu populaciju stanovništva, manjina i da u prosjeku mnogo više umiru mladi ljudi. Štaviše, dok umre jedan starac u dubokim godinama života, možda umre hiljadu djece, mladića i srednjovječnih osoba. Kada bi tako nemarni čovjek dobro razmislio, i vidio da smrt ne bira doba uzrasta, te da umiru djeca, omladina i odrasli ljudi, a ne samo starci, i to u svako doba godine i ljeti, i zimi, i po danu, i po noći, možda bi ga se to dojmilo pa da se i on počne za nju pripremati?! Misli li on da će stalno ispraćati dženaze drugih i da neće doći na red da i drugi isprate njegovu? Misli li to zato što je navikao da ispraća i gleda kako drugi umiru?! Misli li da se to isto neće i njemu desiti?! Ukoliko hoće da mu zaključak bude valjan i ispravan, nema drugog načina, nego da i sebe upoređi sa drugima i da se pomiri sa tim da će, neminovno, i njegovu dženazu jednoga dana ispratiti i tijelo u grob zakopati. Otkuda čovjek može znati da ga njegovi nasloni već ne čekaju gotovi?! Možda ga, a da toga nije ni svjestan, čekaju izatkani ćefini? Zato je svako njegovo odgađanje sa pripremom za smrt čista glupost.

Ukoliko si se uvjerio da je za sve ovo krivo neznanje i privrženost ovom svijetu, znaj da i za to ima lijeka, a on se sastoji u tome da se otklone uzroci koji navode da se zaboravlja na smrt. Što se tiče privrženosti ovom svijetu, znaj da je srce od njega teško odvojiti i da je to opaka bolest koja se teško liječi, bolest s kojom su se nosile i ranije i potonje generacije, te da je jedini valjani lijek protiv nje,

vjerovanje u onaj svijet, sa svim što čovjeka na njemu čeka, žestokom kaznom za loša djela na ovom svijetu, ili nagrada za dobra djela. Samo se kod onoga, ko se u navedeno potpuno uvjeri, iz srca može iščupati ljubav prema ovome svijetu, isto kao što, jedino, ljubav prema lijepom, iz srca može potisnuti ljubav prema ružnom.

Što se, pak, lijeka protiv neznanja tiče, dovoljno je da čovjek, s vremena na vrijeme, pogleda u sebe i u svoje tijelo i da dobro razmisli o tome kako će ga, bez ikakve sumnje, jednoga dana, crvi rastočiti i kako će mu se kosti raspasti, jer nema nijednog dijela njegova mesa, a da crvima neće hrana biti, niti kosti, a da se neće raspasti i istruhnuti. Čovjek mora biti svjestan da će njegove oči kojima gleda i njegov jezik kojim govori, jednoga dana pojesti crvi, kao i to da će se njegove tetive koje povezuju kosti raspasti i kosti se jedna od druge rastaviti i u zemlju pretvoriti.

Požurivanje sa dobrim djelima i izbjegavanje odgađanja

Znaj da se onaj kod koga su dva brata na putu, od kojih, jednog očekuje da se vrati sutra, a drugog za mjesec ili za godinu, za njihov doček ne priprema podjednako. On se ne priprema za doček onoga koji će doći za mjesec, ili godinu, nego za onoga čiji se dolazak očekuje sutra. Drugim riječima, priprema je rezultat približavanja očekivanog roka.

Od Omera b. el-Hattaba, r.a., se prenosi da je rekao: "U svakoj stvari je bolje sačekati i ne požurivati, izuzev kada se radi o dobrim djelima za onaj svijet."

El-Hasan je u jednom od svojih vazova rekao: "Požurite, požurite, sa dobrim djelima, jer se radi o trenucima udisaja i izdisaja! Ako oni prestanu, prestaće i vaša djela kojima se približavate Uzvišenom Allahu. Neka se Allah smiluje Svome robu, koji pogleda na sebe i zaplače zbog svojih grijeha", a zatim naveo riječi Uzvišenog: *Mi im polahko dane odbrojavamo.* (Merjem, 84.), tj. posljednje izdisaje pri izlasku duše iz tvoga tijela, zadnjim rastankom sa svojima i ulasku u mezar.

Od Alije, r.a., se prenosi da je rekao: "Ovaj svijet prolazi, a onaj dolazi. Svaki od njih ima svoje sinove. Budite sinovi onog, a ne ovog svijeta! Danas je dan za djela, a ne za polaganje računa. Sutra je dan za polaganje računa, a ne za djela."

SJEĆANJE NA SMRT²⁸⁵

Hvala Allahu koji je sa smrću polomio vratove tiranima, smrvio leđa kraljevima i iznevjerio nade carevima, čija srca nisu htjela da čuju za smrt, sve dok im se nije obistinila prijetnja i dok nisu vraćeni u ono što su nekada bili, pa tako prenešeni iz palača u grobove, sa svjetla počivališta u tminu grobova, sa zabava sa konkubinama i dječacima u borbu sa crvima i gusjenicama, sa sofri uživanja u svakojakim jelima i pićima na raspadanje u zemlji, sa zabava u društvu u divljinu samoće i iz mehkih postelja na poprište stradanja. Šta misliš, jesu li mogli od smrti pobjeći, u kakvu se tvrđavu od nje sklonuti, silom se od nje odbraniti, iza kakva se zastora od nje sakriti ili čime drugim zaštititi? Pogledaj dobro: *Da li ijednog od njih vidiš i da li najslabiji glas njihov čuješ?* (Merjem, 98.)

Neka je slavljen Allah, Jedini koji ima moć da svakoga savlada i nadvlada, Jedini koji je za Sebe odabrao vječnost, a sva stvorenja Svoja potčinio i osudio na nestanak, koji je bogobojažnima smrt dao kao spas i rok za sastanak, a nesretnicima tijesni grob kao tamnicu sve do Sudnjeg dana.

Njegove su blagodati sve što postoji, Njegova je odmazda nezaustavljiva, Njegova je slava na nebesima i na Zemlji i Njegova je hvala i na ovom i na onom svijetu. Neka je blagoslov i mir na Muhammeda, koji je pokazao otvorena čuda i nepobitne znakove, zatim na njegovu porodicu i sve njegove druge! Neka ih Allah, sviju, mnogo i mnogo blagoslovi!

Zato onome kome je smrt stradalište, zemlja postelja, crv prijatelj, Munkir i Nekir drugovi, grob stanište, utroba zemlje prebivalište, Sudnji dan sastanak, a Džennet ili Džehennem pojilište, nema ništa preče nego da o tome razmišlja i da se za to priprema.

²⁸⁵ احياء علوم الدين - معارج القبول - موارد الظمان - مختصر التذكرة .

Pohvalnost sjećanja na smrt

Znaj da će srce onoga ko se prepusti ovome svijetu, posveti njegovim varkama i preda strastima, sigurno, zaboraviti da se prisjeća smrti, a kada se na nju podsjeti, pokazati prezrenost prema njoj, okrenuti se i pobjeći. To su oni za koje je Uzvišeni Allah rekao: *Reci: "Smrt od koje bježite doista će vas stići. Zatim ćete Onome koji poznaje i vidljivi i nevidljivi svijet vraćeni biti i On će vas o onom što ste radili obavijestiti."* (El-Džumu'a, 8.)

Ljudi se u pogledu sjećanja na smrt dijele na tri vrste: a) one koji su se prepustili ovom svijetu, b) one koji se tek kaju i c) one koji su već spoznali smisao smrti.

a) Oni koji su se prepustili ovom svijetu smrti se gotovo nikako i ne sjećaju, a kada se je i sjete, sjete se samo radi žaljenja za ovim svijetom i kada je treba (smrt) grditi. Ovakve ljude sjećanje na smrt samo još više udaljava od Allaha.

b) Oni koji se kaju često se sjećaju smrti, kako bi u srcu pobudili strah i bojazan, koji opet kao takvi doprinose da čovjekovo pokajanje bude potpuno. Takve osobe, možda ponekad i preziru smrt, bojeći se da ih ne iznenadi prije nego se potpuno pokaju i za nju pripreme, s tim što im se prezir smrti ne uzima za zlo. Oni podsjećaju na onoga ko voli da se pripremi za sastanak sa voljenim, makar na sastanak sa njim malo i zakasnio. Znakovi ovakvih pokajnika su da su uvijek spremni za sastanak i da ničim više nego tim nisu preokupirani. U suprotnom, ne spadaju u ovu vrstu, već u one koji su se prepustili ovom svijetu.

c) Što se, pak, tiče onih koji su već spoznali smisao smrti, njima smrt nikada ne silazi sa uma i u svako doba su spremni za susret sa voljenim. Takvi su se, obično, umorili čekajući na smrt i priželjkiju da im ona što prije dođe, kako bi se, jednom zauvijek, oslobodili društva neposlušnih na ovom svijetu i preselili u susjedstvo Gospodara svjetova.

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Sjećajte se što više Onoga koji prekida naslađivanja!"²⁸⁶ tj.

²⁸⁶ رواه الترمذی (۱۸۷/۹) الزهد و قال: هذا حديث حسن غريب، و النسائي (۴/۴) الجنائز، و ابن ماجه (۴۲۵۸) الزهد، و الحاكم (۳۲۱/۴) الرقاق و قال: صحيح على شرط مسلم و لم يخرجاه و وافقه الذهبي و صححه الألباني بشواهد.

zadavljajte naslađivanja ovog svijeta zalogajima sjećanja na smrt kako biste se lakše oslobodili oslanjanja na njega i usredsredili sjećanje na Uzvišenog Allaha!

Od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je rekao: "Došao sam Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., kao deseti u grupi, pa je jedan Ensarija upitao: 'Allahov Poslaniče, ko je od ljudi najbistriji i najplemenitiji čovjek?' - pa mu je rekao: 'Onaj ko se od njih najčešće prisjeća smrti i ko je za nju najspremniji. To su najbistriji ljudi, jer stiču čast ovog i počast onog svijeta.'"²⁸⁷

Na drugoj strani, Allah je smrt dao kao najveće iskušenje i nazvao ju nesrećom (المصيبة): ... *pa vas pogodi nesreća smrti*. (El-Ma'ide, 106) jer ona predstavlja promjenu stanja i preseljenje iz jedne kuće u drugu, a to doista i jeste velika nedaća. Još gore od toga je zanemariti je i o njoj uopće ne misliti, ne spominjati je i za nju se sa dobrim djelima ne pripremati. Svi se slažu da je smrt sama po sebi pouka za svakoga ko iole ozbiljno razmišlja i ima imalo zdrave pameti.

U djelu مختصر التذكرة stoji: "Braćo, znajte da surovo srce, s Božijom pomoći, omekšavaju: posjećivanje grobova, prisustvo vazovima, druženje s dobrim ljudima, slušanje kazivanja o čestitim robovima i pobožnim ljudima iz ranijih generacija i posebno, sjećanje na smrt, koja prekida uživanje u blagodatima na ovom svijetu, nakon lagodna života, rastavlja družine i nakon ponosa sa roditeljima, djecu ostavlja siročadima."

U koristi od sjećanja na smrt, također, spada: odvrćanje čovjeka od grijeha, prestanak radovanja ovom svijetu i lakše podnošenje nedaća. Zamisli brate, onoga ko je bio spreman na izvršenje i takvih grijeha, kao što je ubistvo, pa se promijeni do te mjere da više nema motiva za griješenje, niti za osvrtnje na blagodati, ukrase i prohtjeve ovog svijeta, uz istovremenu spremnost da lakše podnosi sve vrste nedaća koje ga mogu zadesiti! Kakve li razlike između njega i onoga ko se nada u dug život i radi potpuno suprotno!

U stvari koje omekšavaju srce i otupljuju njegovu surovost, svakako spada i posjeta bolesnika na samrti, jer se iz njihovih muka, patnji i borbe prilikom rastavljanja sa dušom, može izvući životna

²⁸⁷ رواه ابن ماجه (٤٢٥٩) الزهد و قال العراقي: رواه ابن ماجه مختصرا و ابن ابى الدنيا بسند جيد، و حسنه الألبانى

لطرقة في الصحيحه رقم ١٣٨٥ .

pouka, budući da svakoga uskoro čeka ista sudbina. Ukratko, onaj ko iz smrti drugog za sebe ne izvuče nikakvu pouku, taj je toliko ogrezao da mu nikakav savjet ne može pomoći.

El-Hasan je rekao: "Ništavnost ovog svijeta ne razotkriva ništa toliko kao smrt. Nikome ko ima imalo zdrava razuma, ona ne ostavlja nikakva prostora da se ovom svijetu raduje. Kada god se rob sjeti smrti, u njegovim očima ovaj svijet i sve što je na njemu postanu bezvrijedni."

Ibn el-Muti' je jednoga dana pogledao u svoju kuću pa mu se dopala. Zatim je zaplakao i rekao: "Tako mi Allaha, da nije smrti ja bih ti se radovao. Da nije tjeskobe grobova, radovali bi se ovom svijetu."

Omer b. Abdulaziz je rekao: "Zar ne vidite da svaki dan nekoga dočekujete, spremate i ispraćate na putu ka Uzvišenom Allahu i da svaki dan nekoga stavljate u zemlju, zatrpavate i odvajate od prijatelja i imetka?"

Smisao smrti

Znaj da mnogi ljudi o smrti imaju pogrešno mišljenje! Jedni misle da je smrt čovjekov kraj zauvijek, da poslije nje nema proživljenja niti bilo kakve nagrade ili kazne. Drugi misle da umrli ne uživa nagradu za svoja dobra djela niti iskušava kaznu za svoja nedjela. Treći misle da duša ostaje i nastavlja da i dalje živi, a da tijelo propada, raspada se u zemlji i da više nikada neće biti proživljeno. Sva ova mišljenja su pogrešna i odudaraju od istine. Naprotiv, zdrava pamet nalaže, a brojni kur'anski ajeti i islamska tradicija potvrđuju da smrt nije ništa drugo do promjena stanja, te da duša nastavlja živjeti i poslije odvajanja od tijela, bilo da se kažnjava u Džehennemu ili uživa u Džennetu. Grob, također, može biti ili jedan od džennetskih vrtova, ili jedna od džehennemskih provalija.

Smrt je promjena stanja u dva pogleda

1. Smrt čovjeka lišava njegovih očiju, ušiju, ruku, nogu, jezika i svih drugih organa. Ona ga lišava porodice, roditelja, rođaka i ostalih prijatelja i poznanika. Ona ga, također, lišava njegovih konja, stoke, sluga, kuća, imanja, i drugih vidova bogatstva. Nema razlike u tome da li čovjek ostaje bez ovih stvari, ili ove stvari ostaju bez čovjeka. U svakom slučaju rastanak je gorak i bolan. Ponekada se desi da čovjek

ostane bez imetka tako što mu se pokrade, a ponekada da imetak ostane bez vlasnika tako što čovjek umre. I u jednom i u drugom slučaju, bol za rastankom je žestok. U svakom slučaju, smrt znači čovjekovo otrgnuće od njegova imetka i njegovo preseljenje na drugi svijet, koji je drugačiji od ovog. Ukoliko čovjek na ovom svijetu ima nešto što mu je drago, što mu je prionulo za srce ili nešto čime se ponosi, teško će mu se biti rastati i sa smrću ga napustiti. Ukoliko se, pak, na ovom svijetu, čovjek raduje samo spominjanju Allaha i uživa u druženju sa Njim, njegovo uživanje i sreća, poslije smrti, biće neizmjenjivi, jer između njega i Voljenog neće više biti nikakvih zapreka kao na ovom svijetu, a sve žurbe za svakodnevnim poslovima na ovome svijetu su neka vrsta zapreka. Ovo je jedna vrsta razlika između stanja smrti i stanja života.

2. Smrt čovjeku otkriva i pokazuje ono što je u životu na ovom svijetu bilo pokriveno i nepoznato, slično kao što su budnome neke stvari na ovom svijetu bile poznate, za razliku od onoga ko spava. Drugim riječima, ljudi su u snu, pa se probude tek kada umru. Prvo što će čovjeku biti otkriveno su koristi od njegovih dobrih djela i štete od njegovih loših djela, tako da će zbog svojih loših djela zažaliti. Vjerniku će se, odmah nakon smrti, ukazati širina onog svijeta u odnosu na ovaj i učiniti, kao da je na ovom svijetu bio zatvorenik i da je sa smrću, iz tiješne i mračne zatvorske ćelije, na otvorena vrata, izašao u prostranu i nepreglednu bašću punu svakojakih plodova, drveća, ptica i zelenila, tako da više nikada neće poželjati da se vrati u mrak zatvorske ćelije.

TRI NEDAĆE SMRTI

Smrt je nesreća i kao takva je opisana u riječima Uzvišenog: ... *pa vas pogodi nesreća smrti*. (El-Ma'ide, 106.). Nesreća smrti sa sobom nosi sljedeće tri nedaće:

1. Smrtnu agoniju,
2. Susret i viđenje sa melekom ili melekima smrti i
3. Strah od lošeg svršetka i nagovještaj griješnicima patnje u vatri.

1. Smrtna agonija

Da jadnog čovjeka ne čeka nikakva druga nesreća, kazna, prijetnja i strah, do smrtne agonije, i ona bi mu sama bila dovoljna pa da mu zagorča život, pomuti radost i natjera ga da se okani nemara i zaborava, s jedne, i da se preda razmišljanju o sebi, svome kraju i

pripremi za smrt, sa druge strane, jer smrt je, kao što kaže poslovice "tvoja nesreća u tuđoj ruci, za koju nikada ne znaš kada će se na tebe sručiti."

Začuđujuće je da bi čovjeku bilo pokvareno uživanje i zagorčan život, kada bi bio siguran da će, dok se provodi i sa društvom uživa, upasti vojnik i izudarati ga drvenom palicom, a da ga, istovremeno, dok to isto čini, ni najmanje nije strah da ne upadne Melek smrti i da sa sobom ne donese agoniju i gorčinu smrti, tim prije što su smrtna muka teže i od udarca sabljom, i rezanja testerom i prženja usijanim željezom. Osim toga, ako su udarci sablje po tijelu toliko bolni, samo zbog toga što u njemu još kuca duša, može se pretpostaviti koliko samo boli, kada se sama duša muči. To što, sve dok je tijelo izloženo udarcima i mučenju, čovjek pomaže i viče, ne znači ništa drugo do da u njegovu srcu i jeziku ima još snage i života. Kakav li je tek bol od smrtnih muka od kojih čovjek izgubi glas i snagu do te mjere da ne može ni pomagati ni vikati?! Bolovi od smrtnih muka su toliko žestoki da zahvaćaju svaku poru tijela i potpuno oduzimaju svaku snagu, ne ostavljajući od nje ni toliko da čovjek može zvati u pomoć. Smrtni bolovi bili bi neizdrživi i kada bi zahvatili samo jedan nerv, a ne cijelo tijelo. Šta tek misliš kakvi su bolovi koji ne zahvaćaju samo tijelo, nego i dušu?! Šta misliš kakvi su bolovi od kojih svaki dio tijela, jedan za drugim, umire i počinje se hladiti, prvo stopala, pa potkoljenice, pa bedra itd., sve dok se ne ugasi i posljednji znak života. Svaki dio čovjekova tijela ima svoju smrt i svoje patnje, jednu iza druge, dok smrt ne dođe do grkljana, a kada dođe do grkljana prekida se obaziranje na ovaj svijet i kontakt sa onima koji na njemu ostaju. U tom momentu se zatvaraju vrata pokajanja, a nastupaju kajanje i patnje. U tom smislu, Mudžahid kaže da se riječi Uzvišenog: *Uzaludno je pokajanje onih koji čine hrđava djela, a koji, kada se nekom od njih približi smrt, govore: "Sad se doista kajem!"* (En-Nisa', 18.) odnose na momenat kada se ugledaju izaslanici (tj. meleki smrti). Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Čovjekovo pokajanje se prima sve dok mu duša ne dođe do grkljana."²⁸⁸

Žestina Vjerovjesnikove, s.a.v.s., smrti

Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je rekla: "Na samrti je ispred Allahova Poslanika, s.a.v.s., stajala kofa - ili je rekla posuda - sa vodom, pa je u nju zamakao svoju blagoslovljenu ruku, njome se

²⁸⁸ تقدم تخريجه هامش (١٩١)

potirao po licu i govorio: 'Nema boga, osim Allaha! Doista je smrt žestoka agonija!' Zatim je Poslanik, s.a.v.s., uspravio svoju ruku i počeo govoriti: 'U društvo najuzvišenijih drugova!' sve dok nije ispustio dušu i dok mu ruka nije klonula."²⁸⁹

Od nje se, također, prenosi da je rekla: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., mi je umro u naručju, pa nakon Poslanikove, s.a.v.s., smrtne agonije, ne prezirem više ničiju."²⁹⁰

2. Susret i viđenje sa melekima smrti

Ova vrsta nedaće tiče se neposlušnih grijешnika i nje će pravi vjernici biti pošteđeni. Sam čin umrtvljenja i uzimanja duše, na nekim mjestima u Kur'anu se pripisuje Uzvišenom Allahu, kao što je slučaj sa sljedećim ajetom: *Allah uzima duše u času njihove smrti.* (Ez-Zumer, 42.), na drugim mjestima Meleku smrti, kao što je slučaj sa sljedećim ajetom: *Reci: "Melek smrti, koji vam je zato određen, duše će vam uzeti, a poslije ćete se Gospodaru svome vratiti."* (Es-Sedžde, 11.), a na trećem mjestu pomoćnicima Meleka smrti, kao što stoji u sljedećem ajetu: *Izslanici mu Naši, bez oklijevanja, dušu uzmu.* (El-En'am, 61.) Ipak, u krajnjem slučaju, svaku smrt daje Allah.

O tome kako nastupa smrt, el-Kelbi kaže: "Prvo Melek smrti uzme dušu, pa je tek onda, ako se radi o vjerniku, predaje melekima milosti (ملائكة الرحمة), a ako se radi o nevjerniku, melekima kazne (ملائكة العذاب)."

Imami Ahmed od el-Beraa ibn Aziba, r.a., navodi da je rekao: "Zajedno sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., otišli smo na dženazu jednom Ensariji i došli do groba. Kada je umrli zakopan, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je sjeo, pa smo i mi oko njega posjedali. Izgledali smo potišteno, kao da nam je na glavama ptica. On je (tj. Poslanik) u svojoj ruci držao šipku kojom je čeprkao po zemlji. Zatim je podigao glavu i rekao: 'Zamolite Allaha, dva ili tri puta, da vas sačuva od kaburske patnje!' Zatim je rekao: 'Kada se robu vjerniku približi rastanak sa ovim svijetom i otvori put za onaj svijet, sa neba se spuste meleki, bijelih lica poput sunca, noseći sa sobom za njega džennetske ćefine i balzam i sjednu nadomak njegova vida. Zatim dođe Melek smrti, sjedne pored njegove glave i pozove: 'O smirena dušo, izađi (iz

²⁸⁹ رواه البخارى (١٤٤/٨) المغازى .

²⁹⁰ رواه البخارى (١٤٠/٨) المغازى .

tijela) i uđi u Allahov oprost i zadovoljstvo! - pa počne izlaziti, cureći poput kapi na otvoru mješine za vodu. Zatim je uzme, a kada je uzme, ni koliko je treptaj oka ne ostave je u njegovoj ruci, dok je ne uzmu i ne stave u te ćefine i taj balzam, a kada je stave, iz nje izađe prijatan miris, poput najljepšeg mirisa mošusa na cijeloj Zemlji. Zatim se sa njom počnu dizati. Kada tako sa njom naiđu, ne prođu ni pored jedne grupe meleka, a da ne upitaju: 'Kakav je ovo lijep miris?' - pa im odgovore: 'Miris toga i toga', prozivajući ga najljepšim imenima kojima su ga zvali dok je bio na ovom svijetu. I tako sve, dok ne dođu do nama najbližeg neba, gdje zatraže da mu se otvore vrata, pa se otvore. Odatle ga od jednog do drugog neba ispraćaju najodabraniji stanovnici, sve dok tako ne dođe do sedmog neba, gdje Uzvišeni Allah rekne: 'Zapišite Knjigu Moga roba u Illijjun, i vratite ga u zemlju, jer Ja sam ih od nje stvorio, u nju ću ih vratiti, i iz nje ću ih ponovi izvesti.' On (Poslanik) je dalje rekao: "Pa će mu se duša ponovo vratiti. Zatim će mu doći dva meleka i upitati ga: 'Ko je tvoj Gospodar?' - pa će odgovoriti: 'Moj Gospodar je Allah.' Zatim će ga upitati: 'Koja je tvoja vjera?' - pa će odgovoriti: 'Moja vjera je Islam.' Zatim će ga upitati: 'Ko je ovaj čovjek koji vam je poslan?' - pa će odgovoriti: 'On je Allahov Poslanik, s.a.v.s.' Zatim će ga upitati: 'Šta je tvoje znanje?' - pa će odgovoriti: 'Čitao sam Knjigu Uzvišenog Allaha, pa sam povjerovao i potvrdio da je tačno (sve što u njoj piše).' Zatim će sa neba glas povikati: 'Istinu je rekao Moj rob, pa mu prostrite prostirku u Džennetu, obucite mu džennetsku odjeću i otvorite mu džennetsku kapiju, pa će do njega doprijeti zadah i miris iz Dženneta i proširiti mu se kabur dokle god mu pogled doseže." On (tj. Poslanik) je nadalje rekao: "Zatim će mu doći jedan čovjek lijepa lica, u lijepoj odjeći i sa ugodnim mirisom i reći mu: 'Donosim ti radosnu vijest; ovo je onaj dan koji ti je obećavan.' - pa će ga upitati: 'Ko si ti? Tvoje lice najavljuje samo dobro!' Na to će mu odgovoriti: 'Ja sam tvoje dobro djelo.' - pa će na to povikati: 'Gospodaru, požuri sa Sudnjim danom! Gospodaru, požuri sa Sudnjim danom!"

On (Poslanik) je zatim rekao: "Kada se robu nevjerniku približi rastanak sa ovim svijetom i otvori put za onaj svijet, sa neba se spuste meleki crnih lica, noseći sa sobom kostrijetno sukno, i sjednu nadomak njegova vida. Zatim dođe Melek smrti, sjedne pored njegove glave i pozove: 'O zla dušo, izađi (iz tijela) i uđi u Allahovu srdžbu i gnjev!" On (Poslanik) je nadalje rekao: "Zatim se ona po tijelu razide, pa je počne čupati kao što se čupa trn iz mokre vune. Zatim je uzme, a kada je uzme, ni koliko je treptaj oka ne ostave u

njegovoj ruci, dok je ne stave u to kostretno sukno. Tada iz nje izađe odvratan smrad kao od najpokvarenije lešine na cijeloj Zemlji. Zatim se sa njom počnu dizati. Kada tako sa njom naiđu, ne prođu ni pored jedne skupine meleka, a da ne upitaju: 'Kakav je ovo odvratni smrad?' - pa im odgovore: 'Smrad toga i toga', prozivajući ga najružnijim imenima kojima su ga zvali dok je bio na ovom svijetu, i tako sve dok sa njom ne dođu do nama najbližeg neba, gdje zatraže da se otvore vrata, pa se ne otvore." Zatim je Allahov Poslanik, s.a.v.s., izgovorio riječi Uzvišenog: *Kapije nebeske neće se otvoriti, i prije će debelo uže kroz iglene uši proći nego što će oni u Džennet ući.* (El-A'raf, 40.). Zatim će Uzvišeni Allah reći: "Zapišite knjigu njegovu u Sidždžinu na dnu Zemlje!" Zatim će njegova duša odatle biti bačena. Potom je on (Poslanik) citirao: *A onaj ko bude smatrao da Allahu ima iko ravan - biće kao onaj koji je s neba pao i koga su ptice razgrabile, ili kao onaj kojeg je vjetar u daleki predio odnio.* (El-Hadždž, 31.) Zatim će se duša njegova ponovo u njegovo tijelo vratiti. Zatim će mu doći dva meleka, sjesti pored njega i upitati ga: "Ko je tvoj Gospodar?" - pa će reći: "Ha! Ha! Ne znam!" Zatim će ga upitati: "Koja je tvoja vjera?" - pa će reći: "Ha! Ha! Ne znam!" Zatim će ga upitati: "Ko je ovaj čovjek koji vam je poslan?" - pa se neće moći sjetiti njegova imena, te će mu biti rečeno: "Muhammed" - pa će, opet, reći: "Ha! Ha! Ne znam!" Zatim će sa neba neki glas povikati: "Laže Moj rob, pa mu prostrite prostirku od vatre i otvorite mu vrata Džehennema, pa će do njega dospjeti vrućina i užarenost vatre, a grob mu se još više stisnuti, da će mu se rebra saplesti. Zatim će mu doći jedan čovjek u ružnoj odjeći i sa ružnim zadahom i reći mu: "Donosim ti zlu vijest: 'Ovo je onaj dan kojim ti je prijećeno.'" - pa će ga upitati: "Ko si ti? Tvoje lice najavljuje samo zlo." Na to će mu odgovoriti: "Ja sam tvoje zlodjelo." - pa će reći: "Gospodaru, ne uspostavljaj Sudnji dan!"

U kazivanju o vjerniku on je još dodao: "... a kada izađe njegova duša, blagoslovi ga svaki melek između neba i Zemlje i svaki melek na nebu, pootvaraju mu se nebeske kapije i čuvari svih kapija mole Uzvišenog Allaha da se njegova duša popne prije njih."

U kazivanju o nevjerniku je, također, dodao: "Zatim će mu biti poslan jedan slijep, gluh i nijem (čovjek) sa željeznom polugom u ruci, kada bi njom udario o brdo zdrobio bi ga u prašinu, pa će ga njome udarati dok ne postane prašina. Zatim će ga Uzvišeni Allah ponovo vratiti kao što je bio, pa će ga ovaj ponovo početi udarati, od čega će pomagati i vikati toliko da će ga svako, osim ljudi i džina, čuti."

El-Bera kaže: "Zatim će mu se otvoriti vrata od Džehennema i pripremiti postelja od vatre."²⁹¹

3. Strah od lošeg svršetka i nagovještaj grijешnicima patnje u vatri

Strah od lošeg svršetka kida srca onima koji znaju šta to znači. To je jedna od velikih nesreća smrtne agonije, jer tada će ljudi preživljavati svu gorčinu smrti, nakon što su prethodno izgubili svaku vrstu snage i predali se rastanku sa dušom. Međutim, njihove duše neće izaći dok od Meleka smrti ne čuju jednu od dvije najave: ili, "Teško tebi od Vatre, Allahov neprijatelju!" ili "Raduj se Džennetu, Allahov prijatelju!"

To je ono čega se boje pametni!

Pripovijeda se da je Huzejfe b. el-Jeman, r.a., na svojoj samrti, rekao Ibn Mes'udu, r.a.: "Ustani i pogledaj koje je doba!" - pa je Ibn Mes'ud ustao, a zatim, vrativši se, rekao: "Izašlo je Sunce" - na što je Huzejfa rekao: "Utječem se Allahu od jutra da me ne izruči vatri."

Priča se da se Ebu Hurejre na samrti rasplakao i rekao: "Tako mi Allaha, ne plačem iz žalosti za ovim svijetom, niti od tuge što se sa vama rastajem, već zato što iščekujem kakva će mi od moga Gospodara najava doći: za Džennet ili za Džehennem."

Buharija i Muslim u svojim Sahih zbirkama, od Ubade b. es-Samita, bilježe hadis koji potvrđuje da vjerniku, kada mu dođe smrtni čas, budu najavljeni Allahovo zadovoljstvo i počasti koje ga čekaju, a nevjerniku Allahova kazna i mučenje.²⁹²

Od Allahova se Poslanika, s.a.v.s., također, prenosi da je rekao: "Ko priželjkuje susret sa Allahom i Allah priželjkuje susret sa njim. Kome nije drag susret sa Allahom, ni Allahu nije drag susret sa njim. Na to su rekli: "Nikome od nas nije draga smrt." - pa je rekao: "Ne radi se o tome (na što mislite), već o tome da, kada Allah rasprši strah od onoga šta ga čeka, vjernik zaželi susret sa Allahom, pa i Allah zaželi susret sa njim."²⁹³

²⁹¹ رواه أبو داود (٣١٩٦) الجنايز مختصرا، (٤٧٢٧) السنة، و الحاكم (٣٨، ٣٧/١) الايمان وقال: صحيح على شرط الشيخين، و أحمد (٢٨٧/٤، ٢٨٨) و صححه الألباني على شرط الشيخين.

²⁹² رواه البخاري (٣٥٧/١١) الرقاق، و مسلم (٩/١٧) الذكر و الدعاء، و النسائي (١٠/٤) الجنايز.

²⁹³ رواه البخاري (٣٥٧/١١) الرقاق، و مسلم (٩/١٧) الذكر و الدعاء، و الترمذی (٢٨٧/٤) الجنايز، و النسائي (١٠، ٩/٤) الجنايز.

U tome smislu Uzvišeni Allah veli:

- Onima koji govore: "Gospodar naš je Allah" - pa poslije ostanu pri tome - dolaze meleki: "Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu koji vam je obećan. Mi smo zaštitnici vaši u životu i na ovom svijetu, a i na onom; u njemu ćete imati sve ono što duše vaše zažele, i što god zatražite - imaćete, bićete počašćeni od Onoga koji prašta i koji je Milostiv." (Fussilet, 30.-32.)

Šta je pohvalno činiti na samrti?

Znaj da je poželjno da onaj ko je na samrti bude, koliko god može više, smiren i priseban, da jezikom izgovara riječi kelimei-šehadeta, da se nada dobru i da o Uzvišenom Allahu ima lijepo mišljenje.

Smirenost je poželjna zato što će se susresti sa melekima milosti koji su zaduženi da mu uzmu dušu i obraduju ga Džennetom. Uzvišeni Allah veli: *One kojima će meleki duše uzeti - a oni čisti, i kojima će govoriti: "Mir vama! Uđite u Džennet zbog onoga što ste činili!"* (En-Nahl, 32.)

O razvratnicima i nevjernicima Uzvišeni, pak, veli: *A da si samo vidio kad su meleki nevjernicima duše uzimali i po licima ih njihovim i straga udarali: "Iskusite patnju u ognju!"* (El-Enfal, 50.). O nevjernicima Uzvišeni Allah, također, veli: *A da ti je vidjeti nevjernike u smrtnim mukama, kada meleki budu ispružili ruke svoje prema njima!* (El-En'am, 93.) Učenjaci tefsira kažu da riječi Uzvišenog "بأسطوا أيديهم" / "ispružili ruke svoje" znače ispružili radi kazne i stavljanja okova na njih.

Kada nevjernicima bude saopćeno da će u Vatru i da ih čeka Allahov gnjev duše im u tijelima popucaju, pa ih meleki počnu udarati po licima i straga govoreći im: *"Izvadite svoje duše!"* (El-En'am, 93.). Utječemo se Allahu od takvog nečega!

Što se tiče jezika, lijepo je da čovjek na samrti njime što više izgovara riječi kelime-i-šehadeta, tim prije što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onaj kod koga posljednje riječi budu: "لا اله الا الله"/ "Nema boga osim Allaha!", ući će u Džennet."²⁹⁴ To je lijep znak da je umrli lijepo okončao život i da će u Džennet. U takve se ubrajaju i

²⁹⁴ رواه أبو داود (٣١٠٠) الجائز ، و الحاكم (٣٥١/١) الجائز و قال صحيح الاسناد و لم يخرجاه و وافقه الذهبي و أحمد (٢٣٣/٥) و حسنه الألباني .

El-Kermani kaže da se pod njegovim riječima "لا اله الا الله" / "Nema boga osim Allaha" podrazumijeva i drugi dio kelime-i-šehadeta "محمد رسول الله" / "Muhammed je Allahov Poslanik!", dok Muhammed Šemsulhakk Abadi kaže: "Talkin znači da se na ove riječi podsjeti čovjek na samrti, a ne da mu se naredi da ih izgovori." (عون المعبود ٣٨٦/٨).

oni koji se budu slično držali, kao npr. ko poslije kelime-i - šehadeta progovori još nešto, ali lijepo što odiše pokornošću prema Uzvišenom Allahu ili uradi ili naredi da se učini neko dobro djelo i sl.

Od Omera b. el-Hattaba, r.a., se prenosi da je rekao: “Budite prisutni uz svoje na samrti i podsjetite ih na riječi kelime-i-šehadeta: “لا اله الا الله”/ “Nema boga osim Allaha”, jer oni vide ono što vi ne vidite.”

Također je lijepo da na samrti čovjeka budu prisutni pobožni ljudi, jer onome ko umire njihova dova može biti od koristi. Osim toga oni će, radi prisustva meleka i njihova aminanja na dovu, govoriti samo ono što je dobro i lijepo.

Što se tiče srca, od njega je poželjno da ima lijepo mišljenje o Uzvišenom Allahu, jer u hadisu koji prenosi Džabir b. Abdullah stoji: “Na tri dana prije nego što je umro, čuo sam da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Neka niko od vas ne dopusti da umre, a da o Uzvišenom Allahu nema lijepo mišljenje.’”²⁹⁵

Ebu el-Mu'temir b. Sulejman je rekao: “Kada je bio na samrti, moj otac mi je rekao: ‘Mu'temire, pričaj mi o olakšicama kako bih se, imajući lijepo mišljenje o Uzvišenom Allahu, sa Njim sreo.’”

Neko je drugi na samrti rekao: “Kako da se u Njega ne nadam, kada sam u Njegovo ime postio osamdeset ramazana?!”

Pripovijeda se da su jednom beduinu, kada se razbolio, rekli da je na samrti, pa je upitao: “Gdje odlazim?” - pa su mu rekli: “Allahu” - na što je on odgovorio: “Drago mi je što odlazim Onome od koga dolazi samo dobro.”

Prve generacije muslimana su smatrale da je lijepo čovjeka na samrti podsjetiti na njegova dobra djela i na Allahovu milost, kako bi se sa Uzvišenim Allahom sreo, misleći o Njemu sve najljepše.

Šta su na samrti rekli neki vladari, namjesnici i dobri ljudi?

Kada je Mervan b. Abdulmelik bio na samrti, u blizini Damaska je vidio perača kako svojim rukama pere haljinu i udara je prakljačom, pa je rekao: “Kamo sreće da sam i ja bio perač rublja i od jednog do drugog dana životario od rada svojih ruku i da na ovom

²⁹⁵ تقدم تخريجه ص (٢٣٠) - رواه مسلم وأبو داود - .

svijetu nikada nisam postavljen ni na jedan položaj!” Čuvši za te njegove riječi Ebu Hazim je rekao: “Hvala Allahu koji je dao da oni na samrti priželjkuju da budu ono što smo mi, a da mi na samrti ne priželjkujemo da budemo ono što su oni.”

Priča se da je neko Abdulmelika na samrtnoj postelji upitao: “Kako se osjećaš, vladaru pravovjernih?” - pa mu je odgovorio: “Kao što je rekao Uzvišeni: *A doći ćete nam pojedinačno, onakvi kakve smo vas prvi put stvorili, napustivši dobra koja smo vam bili dali.* (El-En'am, 94)

Priča se da je Harun er-Rešid pred smrt lično svojom rukom odabrao svoje ćefine, zagledao se u njih i rekao: *Bogatstvo moje mi nije od koristi, snage moje nema više.* (El-Hakkatu, 28.-29.)

Pripovijeda se da je el-Me'mun pred smrt po svojoj postelji posuo luga, legao na njega i zamolio: “O Ti čija je vlast neprolazna, smiluj se onome čija je vlast prošla!”

El-Hadždžadž je na svojoj samrti rekao: “Bože, oprosti mi, jer svijet govori da mi nećeš oprostiti.” Omeru b. Abdulazizu se dopala ova njegova izjava, pa mu je pozavidio na njoj. Kada su el-Hasanu ispričali šta je rekao, upitao je: “Je li to on, doista, rekao?” - pa su mu rekli da jeste, na što je on rekao: “Nadam se da će mu i oprostiti.”

Kada je Bilal, r.a., bio na samrti, njegova je žena rekla: “Kakve li žalosti!” - pa je on rekao: “Kakve li radosti! Sutra ću biti zajedno sa Muhammedom i njegovima.”

Priča se da je Abdullah b. el-Mubarek, na samrti otvorio oči, nasmijao se i rekao: *Za ovako nešto neka se trude trudbenici!* (Es-Saffat, 61.)

Poslušaj ove savjete u stihovima:

*Nije neznatnac neznatnac Šama ni Jemena,
već je neznatnac u grobu i ćefinima.
Šati mojih dana prolaze bez pokajanja,
bez plača, straha i žaljenja.
Dul mi je dalek, a opskrba nedovoljna,
svoj udio još uživam, a smrt mi kuca na vrata.
Koliko je Allah prema meni blag, pa mi odgađa,
ogrezao sam u grijesima, a On ih pokriva.
Ja sam taj koji je zatvorio vrata upornom
neposlušnošću, iako me Allah na oku drži.*

Ali, grijehu zapisani, u nehamu učinjeni,
 ah, žalosti koja je ostala da mi srce para.
 O Ti koji me koristi, korenja se prodi,
 jer, kada bi znao šta je sa mnom, oprostio bi mi.
 Dusti me da žalim i da sam sebe oplakujem,
 da cijelo vrijeme u sjećanju i žalosti provodim.
 Dusti da bez prestanka suze lijem,
 možda će me pouka od gorčine suza spasiti.
 Kao da sam među čeljadi oduzet i da
 ležim na postelji na kojoj me njihove ruke prevrću.
 Dovedi su ljekara da me liječi,
 ali ne vidim da mi ljekar danas može pomoći.
 Agonija me sve više steže, a smrt sebi ruče,
 iz svakog nerva bez ikakve pažnje i olakšanja.
 O grcanjenu mi se iz grkljana čupa duša,
 u grkljanu osjećam gorčinu grcanja.
 Duša je iščupana, a tijelo ostalo ukočeno,
 na postelji na kojoj ga njihove ruke okreću.
 Šatvorili su mi oči i svi me napustili,
 i poslije očaja dali se na kupovinu česina.
 Onaj koji mi je najbliži traži gasala,
 koga će dovesti da me ogasuli.
 Govori: "O ljudi, hoćemo dobra i vješta gasala,
 koji je slobodan, odgojen, učliv, učen i bistar!"
 Jedan od njih je došao i počeo da mi skida,
 odjeću i da me još i od nje rastavi i gola ostavi.
 Stavili su me sama na komad daskе,
 a iznad mene se čuje žubor vode što me pere.
 Voda se po meni odozgo sipa i pere me,
 po treći put, nakon čega traže česine.
 Oblače me u odjeću bez rukava,
 a moja jedina opskrba je balzam koga staviše.
 Ostaviše me ispred mihraba i odoše,
 iza imama da klanjaju i od mene se oproste.
 Klanjali su mi dženzu bez jednog ruku'a,
 i sedžde, ne bi li mi se Allah smilovao.

*Spažljivo me spustili u kabur,
 sišao je i jedan od njih da me namjesti.
 Skinuo je haljinu sa moga lica da me vidi,
 i prolio suze po licu mome da ga natopi.
 Ustao je i skupio snage odlučan,
 poredao naslone iznad mene i ostavio me.
 Pozivali su: "A sada zatrpajte zemljom i zaradite
 sevak od Milostivog i Dobrostitvog!"
 U mraku kabura gdje nema ni majke,
 ni oca, ni brata da me razgovori.
 Ostavili su me i nastavili moliti,
 Bože moj, niimo Tebe me nema ko spasiti.
 Uplašio sam se kad sam pogledao i
 ugledao strahote koje dolaze.
 Od Munkira i Nekira, šta da im kažem,
 kad sam se od straha od njih ukočio.
 Nado moja uli mi snage i oprosta,
 okovan sam grijesima i založen.
 A moji su, kada su se vratili, imetak počeli krčmiti,
 pa se još veći teret na leđa moja svalio.
 Štato, ne dopusti da te dunjaluk i njegovi ukrasi zavedu,
 već pogledaj šta on pravi od čeljadi i domovine.
 Pogledaj šta je od ovog svijeta ostalo,
 je li se ista drugo do djela i čefini ponijelo?
 Od ovog svijeta uzmi i zadovolji se sa najnužnijim,
 kad bi od njega imao bar koliko je dlan tijela,
 O dušo, dosta je neposlušnosti, zaradi bar
 jedno lijepo djelo, možda će mi se Allah smilovati!*

Bože, probudi nas iz našeg sna i nemara, tako Ti Tvoje milosti
 i dobrote! Oprosti naše grijehe, tako Ti Tvoga pomilovanja i oprosta!
 Pridruži nas onima na koje si izlio Svoje blagodati u Kući Tvoga
 zadovoljstva! Opskrbi i nas kao što si njih opskrbio slašću došaptavanja
 sa Tobom! Oprosti nama, našim roditeljima i svim muslimanima, tako
 Ti Tvoje milosti, o od milostivih Najmilostiviji!

* * *

UŽIVANJE I KAZNA U BERZAHU²⁹⁶

Znaj da, po učenju časnih predaka ovog Ummeta i njegovih prvaka, čovjek poslije smrti uživa ili pati, i to, kako duhovno, tako i tjelesno. Duša nakon rastanka sa tijelom nastavlja da uživa ili pati. Ona i poslije ima određenu vezu sa tijelom, pa zajedno uživaju ili pate. Znaj, također, da će se duše, kada dođe Sudnji dan, vratiti u tijela i zajedno se sa tijelom iz grobova dići pred Gospodara svjetova. A da je tako, dokazi iz Kur'ana i Sunneta su isuviše poznati da bi ih bilo potrebno pominjati, i mnogobrojni, da bi se svi mogli pobrojati. Zato ćemo navesti samo neke:

Dokazi iz Kur'ana su riječi Uzvišenog Allaha:

- *A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan, pa uđi među robove Moje, i uđi u Džennet Moj!* (El-Fedžr, 27.-30.). Neki tumači Kur'ana kažu da će se navedeno reći duši na samrti, jer je govor upućen duši koja tek što se oslobodila tijela i iz njega izašla.

- *I Allah ga je sačuvao nevolje koju su mu oni snovali, a faraonove ljude zla kob zadesi. Oni će se ujutro i naveče u vatri pržiti, a kada nastupi Čas: "Uvedite faraonove ljude u patnju najvišu!"* (Gafir, 45.-46.) U ovom ajetu Uzvišeni Allah je jasno spomenuo patnju i u berzahu i na budućem svijetu, tako da u to nema nikakve sumnje.

- *Zato ih pusti dok se ne suoče sa Danom u kome će pomrijeti, Danom kada im lukavstva njihova nimalo neće koristiti i kada im niko neće pomoći. A za sve nasilnike i druga će kazna prije one biti, ali većina njih ne zna.* (Et-Tur, 45.-47.) Moguće je da se ovdje misli na kaznu kroz pogibiju na ovom svijetu, a moguće na kaznu u berzahu. Ovo drugo je vjerovatnije, jer su mnogi od njih na ovom svijetu pomrli, a da na njemu kaznu nisu iskusili.

²⁹⁶ باختصار و تصرف من كتاب الروح لابن القيم .

- *I Mi ćemo učiniti da blažu kaznu iskuse, prije one najveće, ne bi li se pokajali.* (Es-Sedžda, 21.) Ovaj ajet Ibn ‘Abbas, r.a., je naveo kao dokaz o postojanju kazne u kaburu, što ukazuje na njegovu razboritost i preciznost u razumijevanju Kur’ana. Jer, Uzvišeni je obavijestio da će oni iskusiti dvije vrste kazne; blažu i najveću, pri čemu će ova blaža biti djelimična ne bi li se pokajali. To znači da je od ove blaže ostao dio koji će iskusiti nakon kazne na ovom svijetu. Tako je nepobitno, slovom Kur’ana, dokazao postojanje kaburske kazne. Zato o tome dobro razmisli!

- *A zašto vi kada duša do guše dopre, i kada vi budete tada gledali, - a Mi smo mu bliže od vas, ali vi ne vidite - , zašto je onda kad niste u tuđoj vlasti ne povratite, ako istinu govorite? I ako bude jedan od onih koji su Allahu bliski - udobnost i opskrba lijepa i džennetske blagodati njemu! A ako bude jedan od onih koji su srećni, - pa, pozdrav tebi od onih koji su srećni! A ako bude jedan od onih koji su poricali i u zabludi ostali, pa, ključalom vodom biće ugošćen i u ognju prženjem. Sama je istina, zbilja, sve ovo, - zato hvali ime Gospodara svoga Veličanstvenog!* (El-Vaki‘a, 83.-96.) Ovdje je Uzvišeni Allah izrekao sud o dušama na samrti, a na početku poglavlja je izrekao njihovu presudu na Sudnjem danu. To što je njihovu presudu na Sudnjem danu izrekao prije presude na samrti, samo po sebi govori da je krajnji cilj pomena važniji. Kao što su duše na samrti podijeljene na tri vrste, tako su isto i na onom svijetu podijeljene na tri vrste.

Pored Kur’ana mnogobrojni su i dokazi iz Sunneta, prvenstveno vjerodostojni hadisi, koji potvrđuju istinitost kaburske patnje. Navešćemo samo neke:

*Od Ibn ‘Abbasa, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., naišao pored dva kabura i rekao: “Njih dvojica su izloženi kazni, i to (na prvi pogled) ne zbog velikog grijeha: Jedan od njih nakon mokrenja nije prao ud, a drugi je prenosio tuđe riječi.” Zatim je zatražio da mu donesu palminu granu, pa ju je prelomio na dva dijela i rekao: “Možda će im olakšati, ukoliko se ne osuši?”²⁹⁷

*Od Zejda b. Sabita se prenosi da je rekao: “Dok je Allahov Poslanik, s.a.v.s., na svojoj mazgi, zajedno sa nama, prolazio gradinom Beni en-Nedždžar, ona je potrčala i umalo ga nije zbacila sa sebe, a onda su se iznenada našli ispred šest, pet ili četiri groba, pa je upitao: ‘Ima li ko da zna čiji su ovo grobovi?’ - pa je jedan čovjek rekao: ‘Znam ja.’ Na to je upitao: ‘Kada su ovi pomrli?’ - pa je rekao: ‘Umrli

²⁹⁷ رواه البخاری (٢٤٢/٣) الجنائز ، و النسائي (١٠٦/٤) الجنائز .

su u doba paganstva.' Na to je on (Poslanik) rekao: 'Ovaj Ummet će biti iskušavan i u svojim grobovima. Da to nije tajna, zamolio bih Allaha da i vi čujete kakva je kaburska patnja koju čujem.' Zatim se prema nama okrenuo svojim licem i rekao: 'Zamolite Allaha da vas sačuva džehennemske kazne!' - pa smo rekli: 'Utječemo se Allahu od džehennemske kazne!' Zatim je rekao: 'Zamolite Allaha da vas sačuva od kaburske kazne!' - pa smo rekli: 'Utječemo se Allahu od kaburske kazne!' Zatim je rekao: 'Zamolite Allaha da vas sačuva od vidljivog i nevidljivog iskušenja!' - pa smo rekli: 'Utječemo se Allahu od vidljivog i nevidljivog iskušenja!' Zatim je rekao: 'Zamolite Allaha da vas sačuva od Dedždžalova iskušenja!' - pa smo rekli: 'Utječemo se Allahu od Dedždžalova iskušenja!'"²⁹⁸

*Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Kada neko od vas završi sa posljednjim sjedenjem na namazu, neka Allaha zamoli da ga sačuva od četiri stvari: džehennemske kazne, kaburske kazne, iskušenja u životu i na samrti i iskušenja Mesiha Dedždžala!"²⁹⁹

Hadisi o ispitivanju u kaburu

*Od Katade se prenosi da je čuo od Enesa, r.a., a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao: "Kada se umrli spusti u kabur, i njegovi prijatelji odu toliko da on još čuje njihove korake, dođu mu dva meleka, posade ga i kažu mu: 'Šta si govorio o ovom čovjeku, Muhammedu?' Vjernik će reći: 'Svjedočim da je on Allahov rob i Njegov Poslanik!' - pa će mu se reći: 'Pogledaj svoje mjesto u Džehennemu! Allah ti ga je zamijenio mjestom u Džennetu.' - pa će ih, kaže Allahov Poslanik, s.a.v.s., istovremeno oba vidjeti."

Katade kaže: "Potom nam je spomenuo da će mu tada kabur biti proširen za sedamdeset aršina i sve do Sudnjeg dana biti pun zelenila." Zatim je nastavio kazivati hadis koji prenosi Enes, rekavši: "Što se tiče nevjernika ili licemjera, i njih će upitati: 'Šta si govorio o ovom čovjeku?' - pa će reći: 'Govorio sam ono što je govorio i ostali svijet.' Na to će mu se reći: 'Niti si znao (tj. odgovoriti) niti si proučio (tj. kelime-i-šehadet)!' Zatim će između ušiju biti udaren željeznim maljem, da će toliko zapomagati da će ga svak na njoj (tj. Zemlji) čuti, osim ljudi i džina."³⁰⁰

²⁹⁸ رواه مسلم (٢٠٢/١٧) الجنة، و أحمد (١٠٣/٣، ١٤٤، ١٥٣) باختصار.

²⁹⁹ رواه البخاري (٢٤١/٣) الجنائز.

³⁰⁰ رواه البخاري (٢٣٣، ٢٣٢/٣) الجنائز، و مسلم (٢٠٣/١٧) الجنة؛ و أحمد (١٢٦/٣، ٢٣٣).

*Od el-Beraa b. Aziba se prenosi da je čuo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "O slučaju kada musliman u kaburu bude ispitivan, pa posvjedoči da nema boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov poslanik, govori se u riječima Uzvišenog Allaha: *Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovom i na onom svijetu.* (Ibrahim, 27.). I po drugoj verziji ovog hadisa, riječi Uzvišenog Allaha: *Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovom i na onom svijetu.* (Ibrahim, 27.) odnose se na kabursku kaznu, kada će umrli biti upitan: "Ko je tvoj Gospodar?" - pa će odgovoriti: "Allah je moj Gospodar, a Muhammed moj poslanik."³⁰¹

*Pored navedenog, treba znati da se u kabursku kaznu ubraja i ona koja se, u riječima Uzvišenog, spominje kao kazna u berzahu: *Pred njima će prepreka (berzah) biti sve do dana kada će oživiljeni biti.* (El-Mu'minun, 100.)

Ukratko, svako ko, prethodno zasluživši kaznu, umre, moraće kaznu i iskusiti, bez obzira na to da li je zakopan u grob ili nije, čak i kad bi ga pojele zvijeri, do pepela sagorjela vatra, pa bio bačen da ga raznese vjetar, ili se utopio u moru i sl. Drugim riječima, ma gdje bilo ostavljeno, svako tijelo i dušu stići će zaslužena kazna, isto kao da je zakopano u zemlju.

Evo još nekoliko hadisa koji govore o vrstama kaburske kazne:

*Od Semure b. Džunduba, r.a., se prenosi da je rekao: "Kada bi klanjao namaz Vjerovjesnik, s.a.v.s., bi se prema nama licem okrenuo i upitao: 'Ima li ko među vama da je sinoć sanjao kakav san?' Ako bi neko šta sanjao - kaže on (tj. Džundub) - to bi i ispričao, a on (tj. Vjerovjesnik) bi rekao: 'Biće onako kako Allah hoće!' Jednoga dana ponovo nas je upitao: 'Ima li ko među vama da je sanjao kakav san?' - pa smo rekli da nema. Na to je on rekao: 'Ali ja sam sinoć sanjao kako su mi došla dva čovjeka (meleka), uzeli me za ruku i odveli u Svetu Zemlju (Palestinu), kada tamo dva čovjeka; od kojih jedan sjedi, a drugi stoji sa željeznim čengelama (kukama) u ruci koje ovome gura kroz vilicu, sve dok mu ih ne protjera na zatiok, a onda to isto ponavlja sa njegovom drugom vilicom. Čim mu rana na vilici zaraste, on počne da mu ponovo provodi, isto kao i ranije.

Upitao sam: "Ko su ovi?" - pa su mi njih dvojica (tj. meleka) rekli: "Nastavi dalje!", te smo krenuli i tako išli sve dok nismo naišli

³⁰¹ رواه البخاري (٢٣١/٣ ، ٢٣٢) ، الجائز ، مسلم (١٧ / ٢٠٤) ، الجنة .

na jednog čovjeka naslonjenog na zatiok, i drugog sa kamenom - ili stijenom - kako mu stoji iznad glave i njome mu razbija glavu. Tako se kamen, kada ga god udari, odbije i otkotrlja, pa ovaj ode za njim da ga uzme i ne vraća se, sve dok ovome glava ne zaraste, a kada zaraste, vrati se i ponovo ga, kao i ranije, počne udarati. "Ko su ovi?" - upitao sam, pa su mi njih dvojica (tj. meleka) rekli: "Nastavi dalje!", te smo krenuli i tako išli sve dok nismo naišli na jednu provaliju, oblika poput peći (pekare), tijesnu pri vrhu, a široku pri dnu, ispod koje se loži vatra. Kad ono u njoj goli muškarci i žene, koji se, kako se pod njima vatra razbuktava i približava, penju prema gore i kada, samo što ne dođu do vrha i ne izađu, vatra malo splahne, pa opet padnu naniže.

Upitao sam: "Ko su ovi?" - pa su mi njih dvojica (tj. meleka) rekli: "Nastavi dalje!", te smo krenuli i tako išli sve dok nismo naišli na rijeku od same krvi. U sredini rijeke stajao je jedan čovjek, a na obali drugi sa kamenom ispred sebe. Onaj čovjek što je bio u sredini rijeke okrenuo se i htio izaći, pa ga je onaj drugi kamenom pogodio u usta i vratio onamo gdje je i bio. I tako svaki put kada bi pokušao da izađe.

Upitao sam: "Ko su ovi?" - pa su mi njih dvojica (tj. meleka) rekli: "Nastavi dalje!", te smo krenuli i tako išli sve dok nismo naišli na jednu zelenu bašču u kojoj je bilo jedno ogromno drvo na čijem su stablu bili jedan starac i djeca, a iza stabla jedan čovjek koji je ispred sebe ložio vatru. Njih dvojica (tj. meleka) su me potom popeli na drvo i uveli me u jedan dvorac od kojeg nikada nisam ljepšeg vidio. U njemu je bilo i staraca i mladića. Zatim su me odveli u jedan drugi dvorac, još ljepši i bolji od ovoga.

Tada sam rekao: "Cijelu ste me noć vodali i sa mnom obilazili. Hoćete li mi bar sada reći gdje smo bili i šta je ono što sam vidio?" - pa su rekli: "Dobro, hoćemo! Onaj koga si vidio da mu se probija vilica je lažov koji izmišlja laži pa se od njega svuda naokolo prenose. Zato će mu se ono što si vidio činiti sve do Sudnjeg dana. Onaj koga si vidio da mu se razbija glava je čovjek kome je Allah dao da nauči Kur'an, pa niti ga preko noći od spavanja ima kada učiti, niti preko dana po njemu radi. Zato će se sa njim onako postupati sve do Sudnjeg dana. One koje si vidio u provaliji su bludnici, a onaj koga si vidio u rijeci je lihvar. Onaj čovjek koji je na stablu drveta je Ibrahim, a ona djeca su djeca svijeta. Onaj što potpaljuje vatru je čuvar džehennemske vatre. Prvi dvorac koji si

vidio je zajednički dvorac običnih vjernika, a ovaj dvorac je dvorac šehida. Ja sam Džebrazil, a ovo je Mikail.” Zatim su mi rekli: “A sada podigni glavu!” - pa sam podigao glavu, kad ono iznad mene nešto poput oblaka. Rekli su mi: “Ovo je tvoja kuća!” - pa sam rekao: “Pustite me da (malo) uđem u svoju kuću!” Na to su rekli: “Ostalo ti je još života koji nisi do kraja završio, a da si ga završio sam bi došao u svoju kuću.”³⁰²

Navedeni tekst je vjerodostojan i jasan. On opisuje vrste kaburske kazne i islamski ga se učenjaci u svome tumačenju striktno drže. Poslanikov, s.a.v.s., opis šta je sve vidio u noći Isra’a, također govori i o drugim vrstama uživanja i patnji u kaburu. Tako se u hadisu koji bilježi el-Bejheki, a prenosi Ebu Hurejre, r.a., kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u vezi sa riječima Uzvišenog: *Hvaljen neka je onaj koji je u jednom času noći preveo Svoga roba...* (El-Isra’, 1.), rekao da mu je doveden konj na koga je uzjahao i na kome je, u pratnji Džibrila, krenuo koračajući dokle oko može pregledati, sve dok nisu stigli do ljudi koji u danu siju a sutradan žanju, i koliko god da požanju, opet ostane kao što je i bilo, te da je upitao: “Džibrile, ko su ovi?” - pa mu je odgovorio: “Ovo su borci na Allahovu putu, kojima se učinjeno dobro djelo uvećava za sedamdeset puta, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *Šta god vi udijelite, On će to nadoknaditi, On najbolje opskrbljuje.* (Sebe, 39.)

“Zatim je došao do ljudi čije se glave razbijaju kamenjem, pa se svaki put kada se razbiju vrate kao što su i prije bile.” Na to je upitao: “Džibrile, ko su ovi?” - pa mu je rekao: “Ovo su oni čije se glave teško nakanjuju na namaz.” “Zatim je - kaže - došao do ljudi šugavih i sprijeda i pozada i vidio kako se o suha stabla drveta Zekkum i džehennemske stijene, češu i drpaju kao što se češu šugave životinje. Na to je upitao: “Džibrile, ko su ovi?” - pa mu je rekao: “Ovo su oni koji ne daju zekat na svoj imetak. Allah im nije nepravdu učinio, jer Allah robovima nepravdu ne čini.” Zatim je došao do ljudi ispred kojih su stajala dva lonca sa mesom; jedan sa lijepim, kuhanim mesom, a drugi sa neskuhanim, pokvarenim mesom, pa su počeli jesti ono pokvareno, a ostavljati ono kuhano i lijepo. Na to je upitao: “Džibrile, ko su ovi?” - pa mu je rekao: “Ovaj čovjek je kod svoje kuće i ima lijepu, halal ženu, pa od nje odlazi drugoj ružnoj i pokvarenoj ženi i sa njom provodi noć sve dok ne svane.” (Hadis)

³⁰² رواه البخاري (٢٥١/٣ ، ٢٥٢) الجنائز .

Zaključak I

Ako neko kaže: "Mi otkopavamo grobove i u njima ne nalazimo nikakvih meleka, niti kakvih slijepih i gluho-nijemih ljudi koji umrle udaraju željeznim maljevima. Također, u njima nema nikakve razbuktale vatre.

Na ovakva provokativna pitanja može se odgovoriti na nekoliko načina:

Prvo

Uzvišeni je Allah dao tri vrste kuća: kuću na ovom svijetu (dunjaluk), kuću u život poslije smrti (berzahu) i kuću na onom svijetu (ahiretu) i za svaki od ova tri života dao različite zakone po kojima se život odvija.

Drugo

Uzvišeni Allah je onaj svijet i sve što je za njega vezano učinio nedokučivim za stanovnike na ovom svijetu, što uostalom govori i o savršenstvu mudrosti Njegova stvaranja, jer se vjernici, za razliku od drugih, odlikuju i po tome što vjeruju u neviđeno.

Meleki se spuštaju čovjeku na samrti i sjede u blizini njega. Onaj ko je na samrti ih vidi i sa njima razgovara dok mu drže ćefine i balzam, vjerniku iz Dženneta, a nevjerniku iz Džehennema. Osim toga, oni bdiju nad dovom prisutnih vjernika i čuvaju ih od zla. Uzvišeni Allah u tome smislu kaže: *Mi smo mu bliži od vas, ali vi ne vidite.* (El-Vaki'a, 85.) tj. Mi smo mu preko svojih meleka - izaslanika bliži od vas, ali vi to ne vidite. Ovo je prvi korak prema onom svijetu čovjeka koji je još među nama, na ovom svijetu. Zatim Melek smrti ispruža svoju ruku prema onome ko je na samrti, razgovara sa njim i uzima mu dušu, u našem prisustvu, ali mi ništa ne primjećujemo, ne vidimo niti čujemo. Zatim iz nje (duše) izlazi svjetlo poput sunčevih zraka, praćeno ugodnim mirisom, ugodnijim od mirisa mošusa, a da prisutni ništa niti vide niti osjete. Zatim se spušta duša i prisustvuje dok se tijelo gasuli, zamotava u ćefine i nosi. Duša pri tome govori: "Propustite me naprijed! Pustite me naprijed! ili: Gdje me to nosite?" - a da to prisutni ljudi ne čuju. Kada se umrli položi u kabur i zagrne zamljom, zemlja nije nikakva zapreka pa da meleki ne mogu do njega doći. Sve su to neviđene (gajb) stvari koje je Uzvišeni Allah takvima dao, kako bi se vjernici i po tome odlikovali od nevjernika.

Treće

Vatra i zelenilo u kaburu o kojima se govori nisu kao ovosvjetska vatra i zelenilo, pa da ih vidi onaj ko je još živ i na ovom svijetu, nego onosvjetska vatra koja je mnogo jača od ovosvjetske vatre pa je niko od ljudi na ovom svijetu ne osjeća. Isti je slučaj i sa zelenilom.

Još čudnije od ovoga je da dva čovjeka budu ukopani jedan do drugog, pa da jednom jedno te isto mjesto bude džehennemski provalija, a drugom džennetska bašča i da do ovog drugog od džehennemske provalije prvog ne dopire nikakva vrućina, niti do prvog od džennetske bašče drugog nikakav miris. Svemoć Uzvišenog Gospodara je viša nego što se može zamisliti. On nam je i na ovom svijetu pokazao, i stalno pokazuje, bezbrojne znakove Svoje svemoći, još veće i zapanjujuće od navedenog, ali pokvarene duše su sklone sumnjičavosti i pobijanju svega što one svojom ograničenom moći ne mogu shvatiti. Toga su pošteđeni jedino oni kojima Allah pomogne i sačuva ih. I na ovome svijetu smo svjedoci da dvije osobe mogu dijeliti istu postelju, jedna sanjati lijep san, uživati u njemu i probuditi se čila i vesela, a druga užasne snove i probuditi se sva iznurena i ispaćena, a da pri tome ni jedna ne zna šta je druga u toku noći preživljavala.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Da se vi ne ukopavate (nakon smrti), zamolio bih Allaha da i vi čujete kakva je kaburska patnja koju čujem."³⁰³

Pored toga, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je kazao da će se Dedždžal pojaviti nudeći dvije stvari: vodu i vatru - upozorivši na to da je njegova vatra voda, a voda razbuktała vatra. Hadisi o Dedždžalu su vjerodostojni - mutevatir, a ono o čemu oni govore još je čudnije od onoga što je gore navedeno. Osim toga, Džibril, a.s., je dolazio Vjerovjesniku, s.a.v.s., pojavljivao se u ljudskom liku, sa njim razgovarao i slušao šta mu govori, za razliku od onih koji su bili u društvu Vjerovjesnika, s.a.v.s., koji ga nisu ni vidjeli ni čuli. Ponekada se pri njegovu dolasku čula samo zvonjava poput zvona koju prisutni nisu čuli.

U Bici na Bedru, na strani vjernika borili su se i meleki i odsijecali glave nevjernicima, a da ih vjernici nisu ni vidjeli ni čuli.

³⁰³ تقدم تخريجه هامش (٢٩٨).

Sušтина ovog pitanja leži u tome da je Uzvišeni Allah ljudima dao mogućnost da prate samo ono šta se na ovom svijetu odvija, za razliku od onog svijeta koji je pokrio, kako bi za vjerovanje u njega bili nagrađeni srećom. Kada im se (sa smrću) zastor skine, onaj svijet postane vidljiv.

Zaključak II

Ako neko kaže: "Kako će onaj čije se tijelo raskomada, izgori, utopi se ili se objesi, osjetiti uživanje i kaznu za svoja djela?", naš odgovor je:

Onome koji sve može, ni najmanje nije teško dati duši mogućnost da bude u vezi sa svojim tijelom, bez obzira na to na koliko je dijelova ono raskomadano i na kojoj su udaljenosti oni razbacani, tako da i dijelovi tijela mogu osjećati sve vrste uživanja i patnji, isto kao da su u jednom komadu.

Osim toga, Uzvišeni je Allah čak i neorganskim materijama dao neku vrstu osjećaja i spoznaje, tako da mogu slaviti svoga Gospodara. Tako kamen iz strahopoštovanja prema Njemu puca i odranja se, na sedždu Mu padaju planine i drveće, a pijesak, vode i rastinje Ga slave i hvale, kao što stoji u riječima Uzvišenog: ... *i ne postoji ništa što Ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumijete veličanje njihovo.* (El-Isra', 44.) Dakle, njihovo slavljenje i veličanje Gospodara njihova, nije samo puki dokaz postojanja njihova Stvoritelja, jer u tom slučaju ne bi rekao: ... *ali vi ne razumijete veličanje njihovo.*

Na drugom mjestu Uzvišeni veli: *Zar ne znaš da Allaha hvale svi koji su na nebesima i Zemlji, a i ptice širenjem krila svojih; svi znaju kako će Mu se moliti i kako će Ga hvaliti.* (En-Nur, 41.) Prema tome, svako ko ima imalo zdrave pameti, vidjeće da se ovim nije htjelo ukazati samo na postojanje Stvoritelja, već i na njihovo slavljenje i veličanje svoga Gospodara, i to na način koji zna samo Allah.

Ashabi, r.a., su svojim ušima čuli kako hrana koju su jeli slavi Allaha. Čuli su i kako suhi panj u džamiji plače i jeca za Allahovim Poslanikom, s.a.v.s. Ako su ove stvari mogle osjećati i činiti pomenuto, onda je manje čudo što osjećaju i dijelovi tijela koja su već jednom bila živa.

Kada bi se mrtvo tijelo na udaru vjetra objesilo na vrhove drveća, opet bi njegovo tijelo iskusilo zasluženno uživanje ili kaznu u

berzahu. Kada bi se mrtvo tijelo čestita čovjeka zakopalo na dno krečane sa razbuktalom vatrom, opet bi njegovo tijelo i duša uživali zasluženu nagradu u berzahu. Štaviše, Uzvišeni Allah je kadar vjernicima užarenu vatru učiniti hladnom i spasonosnom, a nevjernicima i zrak užarenom vatrom. Sve materije i elementi na svijetu zajedno sa svojim nalazištima poslušne su svome Gospodaru koji ih je stvorio i koji ih mijenja kako On hoće. Njemu ni najmanje nije teško mijenjati ih i oblikovati kako hoće. Naprotiv, one se pokorno i poslušno povinjavaju Njegovoj volji i svemoći. Onaj ko to poriče, poriče i Gospodara svijeta i Njegovu božansku moć.

Zbog čega se umrli u svojim kaburima kažnjavaju?

Umrli se u svojim kaburima prije svega kažnjavaju zato što su bili neznabošci, što nisu izvršavali Allahove zapovijedi i što su činili ono što im je On zabranio da čine. Uzvišeni Allah neće mučiti dušu koja Ga je spoznala, voljela, Njegovim se zapovijedima pokoravala i zabrana klonila. Isti je slučaj i sa tijelom koje je tu dušu nosilo. Kaburska i onosvjetska kazna znak su Allahove mržnje i gnjeva prema Svome robu koji Mu je bio neposlušan i nepokoran. Zato onaj ko na ovome svijetu svojim postupcima protiv sebe izazove Allahov gnjev i srdžbu, manje ili više mora iskusiti kabursku kaznu, vjerovao on to ili poricao.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je ispričao slučaj o dvojici ljudi koji se u svojim kaburima muče, ni radi čega drugog, nego zato što je jedan od njih prenosio tuđe riječi, a drugi nije pazio na svoju mokraću.

U ranije navedenom hadisu koji prenosi Semure govori se o kazni lažova koji izmišlja laži i oko sebe ih na sve strane širi, kazni onoga ko preko noći zanemaruje učenje Kur'ana, kazni bludnika i kazni onoga koji jede kamatu, onako, kako je to Vjerovjesnik, s.a.v.s., vidio u Berzahu.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je ispričao i slučaj sa jednim čovjekom i njegovim ogrtačem koga je prikrio iz zajedničkog ratnog plijena, rekavši da će mu se na njemu pripaliti kaburska vatra. Ako je tako sa onim u čemu se dijelimično ima pravo, kakav li je tek slučaj sa onim što se bespravno otme od drugog i u čemu se nema nikakva prava?!

Budući da većina svijeta zaslužuje kabursku kaznu, većina umrlih će ju i iskusiti. Malo je onih koji će je se spasiti. Zato su grobovi spolja zemlja, a iznutra nesreća i patnja. Iako spolja grobovi

mogu biti obloženi i ukrašeni klesanim kamenom, iznutra su najčešće poprište muka, nesreća i žaljenja, od kojih ključaju kao što ključa kotao na vatri, zajedno sa onima što su u njima. A tada, nekadašnji prohtjevi i puste želje, nikome neće ni na pamet padati, istima onim koji su prije toga sve savjete odbijali i na upozorenja se oglašivali da grade kuću koju, samo što nisu napustili, a ruše drugu u koju, samo što nisu preselili, da grade kuću za drugoga, a da istovremeno svoju ruše.

Ukratko, ovaj svijet je kuća natjecanja, spremište djela i sjeme za sijanja, a onaj ili džennetska bašča ili vatrena provalija.

Kako čovjek može izbjeći kabursku kaznu?

Da bi čovjek poslije smrti izbjegao kabursku kaznu, on se prije svega na ovom svijetu mora čuvati onoga što do nje dovodi.

Najbolje je da čovjek, dok je još na ovom svijetu, svaku večer prije spavanja sjedne i dobro se preispita šta je taj dan zaradio, a šta izgubio, te da se ponovo, iskreno pokaje Uzvišenom Allahu i tako legne u postelju, čvrsto odlučan da, kada se sutra probudi, više neće griješiti kao što je do tada griješio. I tako redom svaku večer, kako bi bio siguran da će smrt, ako ga tu večer zadesi, dočekati unaprijed pokajan od grijeha, a ako se živ i zdrav probudi, novi dan i obaveze koje ga čekaju, dočekati spreman za nove poslove, u iščekivanju smrti i susreta sa svojim Gospodarom, pokušavajući da, eventualno, nadoknadi ono što je ranije propustio.

Evo nekoliko hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji konkretno govore o tome šta sve čovjeka može spasiti od kaburske kazne:

*Selman, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Bolje je kao borac jedan dan i noć provesti u pograničnom utvrđenju, nego mjesec dana postiti i klanjati kod kuće. Onome ko tako umre i dalje mu teče nagrada, za djela koja je činio, i njegova opskrba i biće pošteđen od kaburskog iskušenja."³⁰⁴

*Od Fudale b. 'Ubejda se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Svakom umrlom se zapečaćuju njegova djela, osim

³⁰⁴ رواه مسلم (١٣ / ٦١) الإمارة ، و الترمذي (٧ / ١٦٢) فضائل الجهاد و قال : حديث حسن ، و النسائي الجهاد (٦ / ٣٩) .

onome ko umre kao borac na Allahovu putu u nekoj od pograničnih tvrđava. Njegova dobra djela se uvećavaju sve do Sudnjeg dana i biće pošteđen kaburske patnje.”³⁰⁵

*Od el-Mikdama b. Ma'di Keriba se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Šehid će kod Allaha imati šest prednosti: biće mu oprošteni grijesi sa prvim šikljajem krvi i ugledaće svoje mjesto u Džennetu, biće pošteđen kaburske kazne, biće pošteđen strahota na Sudnjem danu, na njegovu glavu staviće se kruna dostojanstva čiji je jedan dragi kamen vrijedniji od cijelog ovog svijeta sa svim što je na njemu, daće mu se sedamdeset i dvije žene krupnih crnih očiju i daće mu se mogućnost zauzimanja za sedamdeset osoba od svoje rodbine.”³⁰⁶

*Ibn el-Kajim, Allah mu se smilovao, kaže: “Ebu Omer b. Abdulberr je rekao: 'Vjerodostojno je da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao da u jednom poglavlju (Kur'ana) ima trideset ajeta koji se zauzimaju za onoga ko ih uči sve dok mu ne bude oprošteno. To je poglavlje koje počinje sa: *Uzvišen je Onaj u čijoj je ruci vlast*. (El-Mulk, 1.)”³⁰⁷

I konačno, od kaburske kazne čuva i izbjegavanje uzroka koji dovode do kažnjavanja u kaburu a za koje smo već ranije rekli da su vjerodostojno preneseni od Allahova Poslanika, s.a.v.s.

* * *

³⁰⁵ رواه أبو داود (٢٤٨٣) الجهاد ، و الترمذی (١٢٣/٧) فضائل الجهاد ، و أحمد (٢٠/٦) ، و الحاكم (١٤٤/٢) قسم الفیء و قال صحيح على شرط الشيخين و صححه الترمذی .

³⁰⁶ تقدم تخريجه هامش (٢١٥) .

³⁰⁷ رواه أحمد (٢٩٩/٢ ، ٣٢١) ، و الترمذی (٢٠/١١ ، ٢١) ثواب القرآن و حسنه ، و أبو داود (١٣٨٧) الصلاة ، و ابن ماجه (٣٧٨٦) الأدب ، و الحاكم (٥٦٥/١) و صححه و وافقه الذهبي و حسنه الألبانی .

Ranije smo ukazali na strahote i agoniju smrti, na strah od toga kako će se okončati život na ovom svijetu, te na strahote i opasnost od patnji u kaburu ukoliko se protiv sebe izazvao Allahov gnjev i mržnja. Još strašnije od svega toga je iščekivanje trenutka kada će se puhnuti u rog, proživjeti iz grobova, izaći pred Svemogućeg Gospodara radi polaganja računa za učinjena djela na ovom svijetu koja će biti stavljena na vagu i izvagana, zatim prelaziti sirat-ćuprija i čekati proziv da se saopći konačna presuda i vidi da li će čovjek biti od onih sretnih i nesretnih.

Za sva ova stanja i užase prvo se mora znati, zatim, u njih čvrsto vjerovati i konačno o njima neprekidno razmišljati, s ciljem da u srcu pobudiš motive za spremanje na takav put.

Nažalost, većinu ljudi, vjerovanje u onaj svijet nikada nije ganulo u srce, niti su u dubini svoje duše u njega iskreno povjerovali. Najbolji dokaz za to je njihovo toliko pripremanje za ljetnju žegu i zimski mraz, zaboravljajući na pripremanje za džehennemsku žegu i mraz koji će im pričinjavati toliko patnji i užasa. Štaviše, ukoliko ih upitaš za onaj svijet, čak i ako jezikom potvrde da u njega vjeruju, to će im poreći srce. Oni podsjećaju na onoga ko je upozoren da je pred njim zatrovana hrana, pa onome ko ga je upozorio kaže da je to istina, a onda potom, pruži ruku prema njoj da jede, potvrđujući istinu jezikom, a poričući je djelom, zaboravljajući da je poricanje djelom gore od poricanja jezikom.

Zamisli sebe da si proživljen i da ustaješ iz groba, zaprepašten od žestoke vriske i da sav blijed od straha očekuješ poziv, nakon što je i sav drugi svijet, na jedan zov ustao iz grobova, poslije toliko patnji, užasa, briga, neizvjesnosti i iščekivanja šta će se na kraju desiti! Razmisli dobro o riječima Uzvišenog: *I u rog će se puhnuti, i umrijetće oni na nebesima*

³⁰⁸موعظة المؤمنين للقاسمي و معارج القبول لحافظ بن أحمد.

i oni na Zemlji, ostaće samo oni koje bude Allah odabrao; poslije će se u rog po drugi put puhnuti i oni će, odjednom, ustati i čekati. (Ez-Zumer, 68.)

Zamisli samo koliko će svi biti ponizni, uplašeni i nemoćni u iščekivanju kako će im biti presuđeno; da budu vječiti sretnici ili vječiti nesretnici! Zamisli da ćeš i ti biti među njima, potišten kao što su i oni potišteni, uplašen, kao što su i oni uplašeni i zbunjen, kao što su i oni zbunjeni! Zamisli samo kako ćeš se osjećati, kada više ništa ne bude kao prije; kada Zemlja bude zamijenjena drugom zemljom, kada ni nebesa ne budu ona ista, kada se Sunce ugasi i Mjesec sjaj izgubi, kada Zemlja potamni, kada se ljudi, goli i bos, ukočenih pogleda, počnu gurati i kada im od straha budu pucala srca! Zamisli siromahu jedan, koliko će samo dug dan i iščekivanje biti, koliko će stida pred Gospodarom Svemoćnim od razotkrivanja sramote biti, dok go, bps, jadan, ponizan, zbunjen, izbezumljen i od čuda zapanjen, budeš iščekivao kakva će ti presuda biti; da ti se kaže da si sretan ili nesretan! Zato dobro razmisli o svemu ovome, jer su to isuviše ozbiljne stvari! Pripremaj se odmah za taj veliki dan, koji se neće moći izbjeći i koji je tako blizu, za dan: ... *kada će svaka doživjeti ono što doji zaboraviti, a svaka trudnica svoj plod pobaciti, a ti gledati ljude pijane, a oni neće biti pijani, već će tako izgledati zato što će Allahova kazna strašna biti.* (E -Hadždž, 2.), za dan kada će nebo rascjepljeno biti, zvijezde od straha razasute, nebeska tijela popadala, Sunce sjaja izgubljena, planine pokrenute, steone kamile bez pastira ostavljene, divlje životinje sakupljene, mora vatrom napunjena, duše sa tijelima sparene, Džehennem rasplamsat, a Džennet primaknut!

Budući da će se na Sudnjem danu desiti mnogi događaji, Allah je po svakom tom događaju nazvao i Sudnji dan, tako da za svako ime ima i značenje. Zato se taj dan naziva: Danom stajanja, Danom žalosti, Danom potresa, Danom događaja, Danom katastrofe, Danom nesvjestice, Danom strepnje, Danom nesreće, Danom najveće nesreće, Danom zaglušujuće buke, Danom susreta, Danom nagrade, Danom prijetnje, Danom smotre, Danom odluke, Danom vjere i Danom proživljenja.

Neka je, zato, teško nemarnima! Uzvišeni nam šalje najodabranijeg Poslanika, objavljuje jasnu Knjigu, u njoj nam opisuje Sudnji dan, a zatim nas upozorava na naš nemar pa veli:

- Ljudima se bliži čas polaganja računa njihova, a oni, bezbrižni, ne mare za to. I ne dođe im nijedna nova opomena od Gospodara njihova kojoj se, slušajući je, ne podsmjehuju srca rasijanih. (El-Enbija', 1.-2.)

On nas, zatim, upozorava na blizinu Sudnjeg dana, pa veli:

- *Bliži se čas i Mjesec se raspolutio!* (El-Kamer, 1.)

- *Oni misle da je on daleko, a Mi znamo da je blizu.* (El-Me'aridž, 6.-7.)

- *A ti ne znaš, možda je Smak svijeta blizu!* (El-Ahzab, 63.)

Mjesto i način okupljanja

Razmisli, zatim, o tome kako će se ljudi nakon proživljenja, goli, bos, i neosunećeni, okupljati na jednom mjestu, na ravnoj ledini, gdje nećeš ni udubina ni uzvisina vidjeti, kao što Uzvišeni veli: *A pitaju te o planinama, pa ti reci: "Gospodar moj će ih u prah pretvoriti i rasuti, a mjesto na kojima su bile ravnom ledinom ostaviti, ni udubina ni uzvisina na Zemlji nećeš vidjeti."* (Ta-ha, 105.-107.)

Uzvišeni, također, veli: *Na dan kada Zemlja bude zamijenjena drugom zemljom, a i nebesa.* (Ibrahim, 48.). Ibn 'Abbas u vezi sa ovim kaže: "Ona će se povećavati i smanjivati. Sa nje će nestati drveća, planina, dolina i svega što je na njoj i prostrijeti se kao što se prostire uštavljena koža iz Ukkaza. Biće to sasvim drugačija zemlja, bijela poput srebra, na kojoj nije prolivena krv niti počinjen grijeh. Što se, pak, nebesa tiče, sa njih će nestati Sunca, Mjeseca i zvijezda."

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Ljudi će se na Sudnjem danu okupiti na bijeloj, do tada negaženoj zemlji, poput jufke od čistog brašna bez oljupine i mekinja, na kojoj niko neće imati nikakav orijentir."³⁰⁹

U hadisu koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ebu Hurejre, r.a., daje se opis okupljanja i kaže: "Ljudi će, bilo im drago ili ne, dolaziti iz tri pravca. Na deva će jahati po dvojica, po trojica, po četvorica i po desetorica. Ostale će tjerati vatra, preko dana odmarati gdje se i oni odmaraju, konačiti gdje i oni konače, osvitati gdje i oni osviću i večer dočekivati gdje je oni dočekuju."³¹⁰

Od Katade se prenosi da je Enes, r.a., pričao da je jedan čovjek došao i rekao: "Allahov Vjerovjesniče, kako će nevjernik (na Sudnjem danu) ići svojim licem okrenut prema zemlji?" - pa mu je rekao: "Zar

³⁰⁹ رواه البخارى (٣٧٢/١١) الرقاق ، و مسلم (١٣٤/١٧) صفة القيامة .

³¹⁰ رواه البخارى (٣٧٧/١١) الرقاق ، و مسلم (١٩٤/١٧) صفة القيامة ، و النسائى (١١٦ ، ١١٥/٤) الجنائز

Onaj ko mu je dao da na ovome svijetu ide na nogama nije kadar dati da na Sudnjem danu ide na licu okrenutom prema zemlji?”

Katade je rekao: “Jeste, tako mi moći našeg Gospodara!” U tome se smislu i kaže u riječima Uzvišenog: *Mi ćemo ih, na Sudnjem danu, sakupiti, licem zemlji okrenute, slijepa, nijeme i gluha; boravište njihovo biće Džehennem; kada god mu plamen jenja, pojačaćemo im oganj.* (El-Isra', 97.)³¹¹

Kolike li razlike između ove dvije grupe! Kolike li razlike između njihova dva puta! Jedni će dolaziti jašući i ulaziti u vrtove uživanja i milosti Milosnika Milostivog, a drugi biti vučeni licima okrenutim prema zemlji i ubacivani u džehennemsku vatru, bolnu patnju gdje će se neprestalno kažnjavati i mučiti, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *Onoga Dana kada čestite kao uzvanike pred Milostivim sakupimo i kada u Džehennem žedne grešnike potjeramo.* (Merjem, 85.-86.). Ibn Abbas kaže da izraz “فدا” znači jašući.

‘Ali b. Ebu Talib je rekao: “Tako mi Allaha, neće se okupljati pješke, idući svojim nogama, već jašući na kamilama sa zlatnim sedlima i na rasnim konjima sa sedlima od dragog kamenja, koji će, kada zažele ići kasom, a kada zažele letjeti. Riječi Uzvišenog: ... *a kada u Džehennem žedne grešnike potjeramo.* znače toliko žedne da će im od žeđi grla pucati, ali opet neće do pojilišta doći, nego će u Džehennem, džehennemsku vatru, gnoj i ključalu vodu, biti bačeni. U dugačkom hadisu u kome se govori o zauzimanju (šefa‘atu) se između ostalog kaže: “Reći će im se: ‘Šta ste poželjeli?’ - pa će povikati: ‘Vode, pocrkasmu od žeđi!’ Na to će im se pokazati na Džehennem kao varku (u kojoj će im se učiniti da ima vode), a zapravo će biti vatra koja se jedna na drugu obrušava, i reći: ‘Zar se nećete napiti?’”³¹²

Slavljen i hvaljen neka je Allah! Allah je velik! Na ovom svijetu su bili ravnopravni, jednako je i jednima i drugima stizala opskrba, jednako su išli svojim nogama, odlazili i dolazili, jednako su blagodati bile na raspolaganju i onima koji vole i onima koji ne vole Allaha, a kada im je došla smrt, svako od njih je ugledao svoj put i svoje počivalište! Isto tako, dok su bili u berzahu, svako je ostao sam sa svojim djelima i sa onim što je uradio prije smrti! I dok budu tako,

³¹¹ رواه البخارى (٣٧٧/١١) الرقاق ، و مسلم (١٤٨/١٧ ، ١٤٩) صفة القيامة.

³¹² الحديث مخرج فى الكتب الستة بالفاظ و طرق و هو فى البخارى (٤٧٣/١٣) التوحيد ، و مسلم (٥٣/٣ - ٦٠) الايمان.

začueće se zaglušujući glas i pozvati ih, pa će začas iz grobova ustati i prema onome koji poziva požuriti, jedni na rasnim konjima, drugi na devama, treći pješke, a četvrti, pužući na svojim licima. Jedni će na svjetlu gledati, a drugi će u mraku slijepi biti, jedni će Milostivom hitati, a drugi će u vatru ulaziti, jedni će srebrene narukvice nositi i piti čisto piće od svoga Gospodara, a druge će u okove stavljati i zebanije maljevima po stomacima i leđima udarati.

Jedni će haljine od dibe, kadife i svakojakih skupocjenih materijala oblačiti, a drugi košulje od vatre i katrana.

Jednima će njihov Gospodar reći: "Mir s vama! Zato što ste strpljivi bili čeka vas najljepše prebivalište!", a drugima: "Ostanite u njoj prezreni i ništa mi ne govorite!" i oni iz Vatre nikada neće izaći.

Tada će istina izaći na vidjelo, razići se njihovi putevi i razdvojiti se dvije skupine. Tada će ono što je bilo neviđeno postati viđeno, ono što je bilo tajno, postati javno, ono što je bilo pokriveno, postati otkriveno, a ono što je bilo sakriveno, postati očevidno.

Uzvišeni Allah veli:

- *Zar ćemo postupiti s onima koji vjeruju i čine dobro kao sa onima koji prave nered na Zemlji, ili, zar ćemo postupiti s onima koji se grijeha klone isto kao i sa grešnicima?* (Sad, 28.)

- *Misle li oni koji čine zla djela da ćemo s njima postupiti jednako kao sa onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju!* (El-Džasije, 21.)

Koliko će onih koji su na ovom svijetu svakojaku odjeću nosili, toga dana, toliko dugo goli ostati! Koliko će onih koji su na ovom svijetu najrazličitija jela jeli, toga dana, toliko dugo glad trpjeti! Koliko je onih koji su na ovom svijetu šta god su htjeli pili, toga dana, toliku žeđ trpjeti! Koliko je onih koji su na ovom svijetu u svemu uživali, a toga dana, će toliki bijednici biti!

Uzvišeni Allah veli:

- *Taj drugi svijet daćemo onima koji ne žele da se na Zemlji ohole i da nered čine, a one koji se Allaha boje, čeka sretan kraj.* (El-Kasas, 83.)

- *Onaj ko učini dobro djelo dobiće deseterostruku nagradu za njega, a onaj ko uradi zlo - pa, oni koji budu zlo radili biće tačno prema zasluži kažnjeni.* (El-Kasas, 84.)

Kako će izgledati strahote Sudnjeg dana?

Uzvišeni Allah veli:

- *A ti nikako ne misli da Allah ne motri na ono što rade nevjernici! On im samo pušta do Dana kada će im oči ostati otvorene, i kada će žureći, uzdignutih glava, netremice gledati, a srca će im prazna biti.* (Ibrahim, 42.-43.)

El-Hasan kaže da riječi Uzvišenog “مَهْطَعِينَ” znače žureći, “مَقْنَعِي رُؤْسِهِمْ” uzdignute glave tj. svako će toga dana dignute glave gledati prema nebu i niko nikoga neće vidjeti, “لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ” netremice gledati, tj. pogledi će im se od prenapetosti ukočiti i nikome neće ni padati na pamet da o drugome misli, a “أَفْتَدَتْهُمْ هَوَاءٌ” srca će im prazna biti. Katade kaže da će im srca izaći iz grudi i zastati u grlu, pa neće moći ni izaći iz usta, niti se vratiti na svoje mjesto. U njima neće ništa biti “هَوَاءٌ”. Zato se ovaj isti izraz upotrebljava i za prazni prostor između Zemlje i nebesa, kao i za zrak.

Se'id b. Džubejr kaže: “Tj. kružeći naokolo po unutrašnjosti, ne mogavši naći mjesto gdje će se smiriti. U tome su značenju i riječi Uzvišenog: ... *kada će srca do grkljana doprijeti i popriječiti se.* (Gafir, 18.). Katade kaže: “Kada će srce u grkljanu od straha zastati, pa neće moći ni izaći, niti se vratiti na svoje mjesto. Izraz “كَاطِمِينَ” znači ćutljiva, jer niko bez Allahova dopuštenja neće moći ništa progovoriti.” El-Begavi kaže: “Potištena i ispunjena strahom i zebnjom, jer izraz “كَظَمَ” znači smjenjivanje bijesa, straha i žalosti u srcu sve dok se ne stijesni.”

Uzvišeni Allah veli: *Kada bližnji neće bližnjega ništa pitati.* (El-Me'aridž, 10.) tj. kada svako bude zaokupljen svojom brigom i kada bližnji neće imati vremena da se raspituje za stanje svoga bližnjega, kao što na drugim mjestima Uzvišeni veli: *Toga dana će se svaki čovjek samo o sebi brinuti.* ('Abese, 37.) i *Ako grijehovima pretovareni pozove da mu se ponesu, niko mu ih neće ponijeti, pa ni rođak.* (Fatir, 18.).

Ikrima kaže: “Na Sudnjem danu komšija će se uhvatiti za komšiju i reći: 'Gospodaru, upitaj ovoga zašto je preda mnom zatvarao svoja vrata?' Nevjernik će se hvatati za vjernika i govoriti: 'O vjerniče, daj mi svoju ruku! Ja znam kakav sam prema tebi bio na dunjaluku, ali mi danas toliko trebaš!' Vjernik će se kod svoga Gospodara toliko za njega zauzimati da će i njega vratiti na mjesto koje mu prvobitno nije bilo namjenjeno, tj. u Džehennem. Otac će se na Sudnjem danu

držati svoje dijete i govoriti mu: "Sine, kakav sam ja prema tebi kao otac bio?" - pa će ga spomenuti po dobru. Na to će mu on reći: "Sine, danas mi je potreban makar jedan trun od tvojih dobrih djela da bih se spasio od ovoga što vidiš." Na to će mu njegovo dijete reći: "Oče, znam da je malo to što tražiš, ali se i ja bojim onoga čega se bojiš i ti, pa ti ne mogu ništa dati." Zatim će se uhvatiti za svoju ženu i reći joj: "O ta i ta, kakav sam ja prema tebi kao muž bio?" - pa će mu spomenuti učinjeno dobro. Na to će joj on reći: "Danas od tebe tražim da mi posudiš samo jedno dobro djelo, ne bih li se spasio od ovoga što sama vidiš." Na to će mu ona reći: "To što od mene tražiš je tako malo, ali ti to ne mogu učiniti niti bilo šta dati, jer se i ja bojim od istog onoga čega se i ti bojiš."

Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ljudi će na Sudnjem danu ustajati pred Gospodarom svjetova. Neki od njih kupaće se u znoju do usnih školjki."³¹³

Od el-Mikdada b. el-Esveda, r.a., se prenosi da je čuo kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada bude Sudnji dan Sunce će se iznad ljudi toliko nisko spustiti da će od njih biti koliko jednu ili dvije milje, pa će ih Sunce topiti. Oni će se prema svojim djelima u znoju obljevati. Nekome će znoj biti do koljena, nekome do pojasa, a nekome skroz do usta."³¹⁴

Kako će izgledati suđenje?

Uzvišeni Allah veli:

- *Danas ćemo im usta zapečatiti, njihove ruke će Nam govoriti, a noge njihove će o onom što su radili svjedočiti.* (Ja-sin, 65.)

- *A na dan kada Allahovi neprijatelji u Vatru budu potjerani, - oni prvi biće zadržani, da bi ih sustigli ostali, - i kada dođu do nje, uši njihove, i oči njihove, i kože njihove svjedočiće protiv njih o onome što su radili. "Zašto svjedočite protiv nas!" - upitaće oni kože svoje. "Allah, koji je dao sposobnost govora svakom biću, obdario je darom govora i nas" - odgovoriće. "On vas je prvi put stvorio i Njemu ste se, evo, vratili. Vi se niste krili zato da ne bi uši vaše i oči vaše i kože vaše protiv vas svjedočile, već zato što ste vjerovali da Allah neće saznati mnogo štošta što ste radili. I to vaše uvjerenje, koje ste o Gospodaru svome imali, upropastilo vas je, i sada ste nastradali."* (Fussilet, 19.-23.)

³¹³ رواه البخاري (٣٩٢/١١) الرقائق ؛ ومسلم (١٩٥/١٧) صفة يوم القيامة .

³¹⁴ رواه مسلم (١٩٦/١٧) صفة يوم القيامة و الترمذي (٣٥٥/٩) الزهد .

Od Enesa, r.a., se prenosi da je rekao: "Bili smo kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., pa se nasmijao i upitao: 'Znate li čemu sam se nasmijao?' - pa smo rekli: 'Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju.' Na to je rekao: 'Prepiranju roba sa svojim Gospodarom. Rob će reći: 'Gospodaru, zar me nećeš poštediti nepravde?' - pa će odgovoriti: 'Hoću.' On (rob) će reći: 'Ne slažem se da protiv mene bude svjedok iko drugi do sam ja.' - pa će mu reći: 'Dovoljno je da ti danas protiv sebe račun svidiš i da pisari plemeniti budu svjedoci.' On (tj. Poslanik) je rekao: "Zatim će mu se zapečatiti usta i reći njegovim organima tijela: 'Govorite!' - pa će početi pričati o njegovim djelima." On (tj. poslanik) je rekao: "Zatim će mu se pustiti da govori, pa će reći tj. svojim organima: 'Daleko vam, daleko bilo, pa ja sam se zbog vas prepirao.'" ³¹⁵

Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ko god bude ispitivan, biće kažnjen." - pa sam rekla: "Zar Allah nije rekao: *Onaj kome bude knjiga njegova u desnu ruku njegovu data, lahko će račun položiti.* (El-Inšikak. 7.-8.) - pa je rekao: "To je samo izlaganje. Nema nikoga ko će na Sudnjem danu biti ispitivan, a da neće propasti." ³¹⁶

Od Ebu Berze, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čovjekova se stopala na Sudnjem danu neće pomaći dok ne bude upitan za petoro: U čemu je život potrošio, u čemu je mladost proveo, kako je imetak zaradio i u što ga je potrošio i šta je radio po onome što je znao." ³¹⁷

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Prava prema drugima na Sudnjem danu će se morati izravnati, dotle da će se od rogate ovce uzeti i dati šukastoj." ³¹⁸

Kakva će vaga i vaganje biti?

Uzvišeni Allah veli:

- *Mi ćemo na Sudnjem danu ispravne terezijske postaviti, pa se nikome krivo neće učiniti; ako nešto bude teško koliko zrno gorušice, Mi ćemo za to kazniti ili nagraditi. A dosta je što ćemo Mi računati ispitivati.* (El-Enbija', 47.)

³¹⁵ رواه مسلم (١٠٤/١٨ ، ١٠٥) الزهد.

³¹⁶ رواه البخاري (٤٠٠/١١) الرقاق ، و مسلم (٢٠٨/١٧) صفة يوم القيامة ، و الترمذی (٢٥٨/١١) صفة القيامة ، و أحمد (٤٧/٦ ، ٩١ ، ١٢٧).

³¹⁷ رواه الترمذی (٢٥٣/٩) صفة القيامة ، و قال حسن صحيح ، و حسنه الألبانی لشواهده في الصحيحة .

³¹⁸ رواه مسلم (١٣٢/١٦) البر و الصلة ، و الترمذی (٢٥٥/٩) الزهد ، و أحمد (٢٣٥/٢ ، ٣٢٣).

- Mjerenje toga dana biće pravedno: oni čija dobra djela prevagnu, oni će šta žele postići; a oni čija dobra djela budu lahka, oni će, zato što dokaze naše nisu priznavali, stradati. (El-A'raf, 8.-9.)

O tome šta će se zapravo na Sudnjem danu mjeriti među islamskim učenjacima postoje četiri mišljenja:

1. Da će se mjeriti sama djela, tj. da će se čovjekova djela otjeloviti i staviti na vagu. Uzvišeni Allah veli: *Onaj ko bude uradio koliko trun dobra - vidjeće ga, a onaj ko bude uradio koliko trun zla - vidjeće ga.* (Ez-Zilzal, 7.-8.) U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dvije drage riječi Milostivom, lahke na jeziku, a teške na vagi su: "سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم" / "Slavljen i hvaljen neka je Allah, slavljen neka je Uzvišeni Allah!"³¹⁹

2. Da će se mjeriti same knjige u kojima su zapisana djela. Na to upućuje hadis u kome se govori o listiću, a koji prenosi Abdullah b. 'Amr b. el-'As, r.a., i u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni će Allah na Sudnjem danu, između svih ljudi, izabrati jednog čovjeka od mojih sljedbenika i razviti njegovih devedeset i devet smotaka knjiga, od kojih će svaki smotak biti dugačak dokle pogled dopire. Zatim će mu reći: 'Poričeš li išta od ovoga i misliš li da su ti Moji čuvari - pisari kakvu nepravdu učinili?' - pa će reći: 'Ne, Gospodaru!' Zatim će ga upitati: 'Imaš li još kakvih opravdanja ili dobrih djela?' - pa će se čovjek uplašiti i reći: 'Nemam, Gospodaru.' Na to će On reći: 'Naprotiv, kod Nas ima jedno tvoje dobro djelo koje ti danas neće biti zaboravljeno, pa će mu izvaditi jedan listić na kome će pisati: 'Svjedočim da nema boga, osim Allaha i svjedočim da je Muhammed, s.a.v.s., Allahov poslanik.' Zatim će reći: 'Dovedite ga!' - pa će ovaj upitati: 'Gospodaru, šta je ovaj listić u odnosu na ovolike knjige?' Na to će mu reći: 'Danas ti neće biti učinjena nikakva nepravda.' Zatim će knjige biti stavljene na jedan tas, a listić na drugi tas vage, pa će listić pretegnuti knjige. Ništa nije teže od onoga što je urađeno sa prethodno izgovorenim riječima: 'U ime Allaha, Milosnika, Milostivog!'"³²⁰

³¹⁹ رواه البخارى (٢٠٦/١١) الدعوات ، و مسلم (١٩/١٧) الذكر والدعاء ، و الترمذى (٣٥٣٤) تحفة الدعوات .

³²⁰ رواه الترمذى (١٠٧/١٠) الايمان ، و قال: حسن غريب ، و ابن ماجة (٤٣٠٠) ، و الحاكم (٥٢٩/١) و صححه و وافقه الذهبى ، و أحمد (٢١٣/٢) ، و ابن حبان (٢٥٢٤) موارد و صححه الألبانى.

El-Albani kaže: "Ovo je dokaz da će vaga na kojoj će se vagati djela imati dva vidljiva tasa i da će se djela mjeriti. To je sastavni dio vjerovanja sljedbenika islamske tradicije (أهل السنة). O ovome ima više isprepletenih hadisa, iako, istina nisu mutevatir." (الصحيحة ٤٣/١ ، ٤٤)

3. Da će se mjeriti nagrada za učinjena djela, kao što stoji u hadisu en-Nuvasa b. Sem'ana el-Kelabije, r.a., koji kaže da je čuo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu biće doveden Kur'an i oni koji su po njemu radili. Naprijed će biti poglavlja "El-Bekare" i "Ali 'Imran". Njih dva je Allahov Poslanik, s.a.v.s., uporedio sa tri primjera koja još nisam zaboravio. On je rekao da su ona (tj. poglavlja El-Bekare i Ali 'Imran) "kao dva crna oblaka ili dva hlada, a između njih istok, ili kao dva jata ptica koja kruže i zagovaraju onoga ko ih uči."³²¹ Et-Tirmizi, Allah mu se smilovao, kaže: "To znači da će biti dovedeni i sevabi njegovog učenja."

4. Da će se mjeriti sami ljudi koji su činili djela. Dokaz za to je hadis koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu će doći krupan i debeo čovjek pa kod Allaha neće težiti ni koliko je krilo komarca." dodavši: "Pročitajte (riječi Uzvišenog): ... i na Sudnjem danu im nikakva značaja nećemo dati. (El-Kehf, 105.)

Na osnovu gore navedenih tekstova vidi se, a to, opet, Allah najbolje zna, da će se na Sudnjem danu zajedno mjeriti i čovjek i njegova djela, i knjige u kojima su ona zapisana. Zato između navedenih tekstova nema nikakva nepodudaranja. Allah, opet, najbolje zna!

Kakva će biti sirat - ćuprija?

U Buharijinom *Sahihu* i Muslimovu *Sahihu* od Ebu Hurejre, r.a., se u dugom hadisu o viđenju i zauzimanju, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "... pa će se između dva kraja Džehennema postaviti ćuprija. Ja i moji sljedbenici ćemo biti prvi koji će ju preći. Neće biti dopušteno nikome da govori, osim poslanicima. Toga Dana poslanici će moliti: "Bože, spasi! Bože, spasi!" U Džehennemu će biti kuke poput bodljiki od sa'dana (bot. Neurada procumbens). Jeste li vidjeli kako izgleda sa'dan?" - pa su rekli: "Jesmo, Allahov Poslaniče." Zatim je nastavio: "One (tj. kuke) su poput bodljiki od sa'dana, samo što niko osim Uzvišenog Allaha ne zna kolike su. One će za sebe kačiti ljude prema njihovim djelima. Među njima će biti onih koji će zbog svojih djela propasti, onih koji će biti okovani, onih kojima će zapinjati i padati na tle i onih koji će mimo njih proći itd."³²²

³²¹ رواه مسلم (٩٠/٦ ، ٩١) صلاة المسافرين ، و الترمذی (١٤/١١ ، ١٥) ثواب القرآن .

³²² تقدم تخريجه هامش (٣١٢)

U dugačkom, merfu' hadisu koji prenosi Ebu Se'id el-Hudri, r.a., između ostalog stoji: "Zatim će se donijeti ćuprija i postaviti iznad dva kraja Džehennema." Upitali smo: "Allahov Poslaniče, a kakva je ćuprija?" - pa je rekao: "Skliska i jako klizava sa hvataljkama, kukama i široko otvorenim kukastim bodljikama, slične kao što su one na sa'danu koji raste u Nedždu. Vjernik će preko nje preći kao pogled oka, kao munja, kao vjetar i kao jahač na najboljem rasnom konju. Spasiće se i musliman i onaj ko se malo ogrebe. Ostali će sve do jednog propasti u džehennemsku vatru vukući za sobom jedni druge."³²³

U hadisu koji navodi Muslim u jednoj verziji stoji da je Ebu Se'id rekao: "Čuo sam da je ćuprija tanja od dlake i oštrija od sablje."

Sravnivanje računa među protivnicima

Znaj da će se od opasnosti na onome svijetu spasiti samo onaj ko se na ovome svijetu stalno sam sa sobom obračunava, preispituje i svoja djela, riječi, korake i poglede mjeri i odmjerava jedino vagon Vjerozakona. Samoobračunavanje je neophodno kako bi se čovjek prije smrti iskreno pokajao za svaki učinjeni grijeh, uvidio svoje greške i nedosljednost u izvršavanju obaveza prema Uzvišenom Allahu, malo pomalo se odužio prema onima kojima je nanio nepravdu, zatražio halala od svih onih koje je na bilo koji način uvrijedio; bilo to jezikom, rukom ili pogrešnim mišljenjem u sebi, tako da bi prije nego što umre, pridobio njihova srca, ne ostajući nikome dužan. To je ono što čovjeka, bez polaganja računa, uvodi u Džennet.

U suprotnom, ako čovjek umre, prije nego sa svakim izravna račune, na Sudnjem danu će se oko njega okupiti svi oni s kojima je bio u sporu, pa će ga jedni tegliti za ruku, drugi ćupati za kosu, treći se pribiti uz njega, četvrti govoriti da mu je nepravdu učinio, peti da ga je opsovao, šesti da mu se rugao, sedmi da ga je u kupoprodaji prevario itd. Ako tako ne uradi, biće i onih koji će govoriti da mu je pod mahanom prodao robu, da je prikrrio mahanu, da je varao na cijeni, da ga je vidio siromašna i pomoći potrebna, te da mu, iako je bio bogat, nije pomogao, da je vidio da mu je nepravda učinjena i da mu, iako je mogao, nije u pomoć pritekao i nepravdu otklonio.

³²³ رواه الحاكم (٥٨/٤) الأوهال و قال صحيح على شرط الشيخين و قال الذهبي: روى مسلم أكثره من حديث معمر عن زيد بن أسلم .

Ukratko, oko tebe će se okupiti svi oni prema kojima si nešto dužan ostao i tražiti svoje pravo, a ti ćeš zbunjeno gledati koliko ih je, nemoćan da im se odupreš i suprotstaviš. Jedino će ti preostati da se nadaš u svoga Gospodara, neće li te On iz njihovih ruku iščupati. Međutim, uši će ti začuti poziv Svemogućeg: *Danas će svaki čovjek prema zaslugi kažnjen ili nagrađen biti; Danas neće nepravde biti!* (Gafir, 17.) Tada će ti srce, od straha, htjeti iskočiti. Tada ćeš se sjetiti da te je Allah preko Svoga Poslanika, s.a.v.s., upozoravao i opominjao: *A ti nikako ne misli da Allah ne motri na ono što rade nevjernici! On im samo pušta do dana kada će im oči ostati otvorene, i kada će žureći, uzdignutih glava, netremice gledati; a srca će im prazna biti.* (Ibrahim, 42.-43.)

Kako ti je samo danas drago pretresati tuđe brige, druge tračati i njihovu imovinu zakidati i jesti! Kako će ti teško biti na Sudnjem danu kada sve izađe na vidjelo pravde i kada se razotkriju tvoje sramote i nevaljali postupci! Zato se dobro pazi da protiv sebe ne izazoveš Allahov bijes i gnjev, a time i Njegovu bolnu kaznu. Budi ustrajan na pravome putu, jer ko bude ustrajan na pravome putu na ovom svijetu, biće mu lakše preći preko sirat-ćuprije na onom svijetu i spasiti se. Onaj ko na ovome svijetu skrene sa pravoga puta, biće mu leđa pretovarena teretom grijeha na onom svijetu, koje neće moći izdržati, nego će pokleknuti i pasti u provaliju vatre džehennemske na prvom koraku kojim kroči preko sirat-ćuprije.

* * *

DŽENNET I DŽEHENNEM³²⁴

OPIS DŽEHENNEMA I NJEGOVIH KAZNI I STRAHOTA

O pisujući Džehennem el-Gazali, Allah mu se smilovao, kaže: "Hej ti koji o sebi ne vodiš računa i koji si se zaokupio ovosvjetskim poslovima osuđenim na propast i nestanak, prestani razmišljati o onome što napuštaš i svu pažnju posveti na svoje buduće odredište, jer ti se u riječima Uzvišenog poručuje da će Džehennem za sve odredište biti: *I svaki od vas će do njega stići! Gospodar tvoj se sigurno tako obavezao! Zatim ćemo one koji su se grijeha klonili spasiti, a nevjernike ćemo da u njemu na koljenima kleče ostaviti.* (Merjem, 71.-72.). Sigurno ćeš i ti do njega stići, a u pitanju je da li ćeš se spasiti. Zato u srcu dobro razmisli o strahotama odredišta, jer, možda ćeš se početi spremati kako ćeš se od njega spasiti?! Zamisli samo kako će ljudi izgledati, na Sudnjem danu nakon što su prodeverali ono što su prodeverali. Zamisli da će, dok u strahu i nesreći budu stajali, iščekujući šta će se dalje desiti i hoće li se ko za njih zauzeti, griješnike tmina u tri pramena razdvojena obuzeti i prema njima se rasplamsala vatra pomoliti. Zamisli samo prizor, kada će od straha, svi ljudi na koljenima klečati, da će čak i nevini od zla svršetka zazirati! Zamisli samo kakav će strah biti, kada se pomoli neko od zebanija i upita: 'Gdje je taj i taj, koji se na dunjaluku previše nadao, sve odgađao i koji je cio svoj život u nedjelima proveo?! Zamisli samo kako će strašno biti, kada ga gvozdenim maljevima počnu udarati, zastrašujućom kaznom mu prijetiti, u žestoku patnju ga voditi i strmoglavache ga na dno Džehennema bacati, rekavši mu: *Okušaj, ta ti si, uistinu, 'moćni' i 'poštovani'.* (Ed-Duhan, 49.) Zamisli samo kako će im biti kada se u tijesnu kuću sa svih strana nakrcaju, kuću sa mračnim prolazima, zastrašujućim nesrećama, kuću u kojoj će vječno zarobljenici ostati, ispod koje će se vatra razbuktavati, u kojoj će im piće ključala voda biti,

³²⁴ احياء علوم الدين - الرغبة و الترهيب للمنفردى - الزهد و الرقائق لابن المبارك - حادى الأرواح الى بلاد الأفراح
لابن القيم - البداية و النهاية لابن كثير.

a Džehennem staništem postati, kuću u kojoj će ih Zebanije željeznim maljevima po glavi udarati i gdje će se u džehennemskoj provaliji okupljati! U njoj će smrt priželjkivati, okovi im se nikada neće skidati, noge će im za kosu vezati, lica će im od grijeha pocrnjeti. Dozivaće se iz svojih boravišta i na sve strane kukati i pomagati: 'O Malik, prijetnja se na nama obistinila! O Malik, kože su nam se ispekale! O Malik, izvedi nas oдавде, nikada više nećemo činiti ono što smo činili!' Na to će im zebanije odgovoriti: 'Daleko od toga da ćete više ikada mira imati! Nema vam izlaska iz kuće poniženja! Ostanite u njoj prezreni i ništa ne govorite! I kada bi iz nje izašli, opet bi isto, kao i ranije, ono što vam je bilo zabranjeno činili.' Tada će svaku nadu izgubiti i, zato što su u grijehu prema Allahu pretjerali, zažaliti. Ali, od kazne ih neće spasiti kajanje, niti će im pomoći žaljenje, nego će se, poraženi, strmoglaviti i vatra će ih sa svih strana okružiti; iznad, ispod, zdesne i slijeve njihove strane, pa će se u vatri gušiti. Ona će im biti i hrana, i piće, i odjeća i postelja. Kuda god se okrenu, čekaće ih gomile vatre, košulje od katrana, željezni maljevi i teški lanci. Tako će pomagati u tjeskobi, krhati se po ponorima i biti udarani do besvijesti. Gorjeće i ključati na vatri, kao što ključaju lonci, kukati i cviliti, i svaki put kada zamole propast, na njihove će se glave odozgo sručiti ključala voda, od koje će im se topiti trbusi njihovi i kože njihove. Biće mlaćeni gvozdenim maljevima kojima će im se razbijati čela njihova, pa će na usta gnoj povraćati, a od žeđi im jetre pucati. Niz obraze će im se zjenice proljevati, a sa jagodica lica meso otpadati, tako da će smrt prizivati, ali im neće biti dato da umru."³²⁵

Dubina Džehennema i žestina njegove vatre

Od Utbe b. Gazvana se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Sa ivice Džehennema će se baciti ogromni kamen i kroz njega propadati sedamdeset godina dok ne padne na njegovo dno."³²⁶

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je rekao: "Bili smo kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada se (iznenada) začuo tup udar, pa je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'Znate li šta je ovo?' - pa smo rekli da Allah i Njegov Poslanik, s.a.v.s., najbolje znaju. Na to je on rekao: 'Ovo je kamen koji je Allah u Džehennem poslao prije sedamdeset ljeta, i upravo je sada završio na njegovu dnu.'"³²⁷

³²⁵ احياء علوم الدين (٢٩٨٦ - ٢٩٨٨).

³²⁶ رواه أحمد (١٧٤/٤)، و الترمذي (٤٥/١٠)، ٤٦ (صفة جهنم و صححه الألباني).

³²⁷ رواه مسلم (١٧٩/١٧) كتاب الجنة باب جهنم، و الوجبة هي السقطة.

Džehennem ima sedmora vrata, kao što se kaže u riječima Uzvišenog Allaha: *On će sedam kapija imati i kroz svaku će određen broj njih proći.* (El-Hidžr, 43.) Neki smatraju da se pod izrazom "أبواب" / "kapije" misli na sedam katova Džehennema.

Od Abdullaha b. Mes'uda, r.a., se prenosi da je u vezi riječi Uzvišenog: ... *čije će gorivo biti ljudi i kamenje.* (El-Bekare, 24.) rekao: "da je to kamenje od sumpora koje je Uzvišeni Allah na nama najbližem nebu stvorio, još onoga dana kada je stvorio nebesa i Zemlju i da je ono pripremljeno za nevjernike." U Buharijinom *Sahihu* i u Muslimovom *Sahihu* u više verzija se navodi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U Džehennem će se neprestano ubacivati, a on će cijelo vrijeme govoriti: 'Ima li još?', sve dok na njega Svemogući Gospodar ne stane Svojim stopalama i ne savije ga, kada će on (tj. Džehennem) reći: "Dosta, dosta, tako mi Tvoje moći!"³²⁸

Od Ibn Mes'uda, r.a., se prenosi da je u vezi riječi Uzvišenog: *On će kao kule bacati iskre.* (El-Murselat, 32.) rekao: "Ja ne kažem da će one biti kao drveće, nego kao tvrđave i gradovi."

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ova vaša vatra koju potpaljuje čovjek, ima samo jedan dio vreline od sedamdeset dijelova koliko ih ima džehennemska vatra." Na to su upitali: "Allahov Poslaniče, tako nam Allaha i on je dovoljan." - pa je dodao: "Ona je od ove (dunjalučke) jača za šezdeset i devet puta. Svaki od njenih dijelova je poput njene vrućine."³²⁹

Hrana stanovnika Džehennema

Uzvišeni Allah veli:

- *Kada drugog jela osim trnja neće imati, koje neće ni ugojiti ni glad utoliti.* (El-Gašije, 6.-7.) Pomenuto trnje "ضريع" je toliko odvratno da ga, ni kada su najgladnije, neće ni životinje koje pasu travu.

- *Biće u Nas dosta okova i ognja, i jela koje u grlu zastaje i patnje nesnosne.* (El-Muzzemmil, 12.-13.). U vezi riječi Uzvišenog: ... *i jela koje u grlu zastaje.* Ibn Abbas, r.a., je rekao da se pod time misli na trnje koje, kada se pođe da proguta, zastane u grlu, pa ne može ni naprijed ni nazad da se protjera.

³²⁸ رواه البخاري (٥٩٤/٨) التفسير، و مسلم (١٨٤/١٧) كتاب الجنة .

³²⁹ رواه البخاري (٣٣٠/٦) بدء الخلق، و مسلم (١٧٩/١٧) كتاب الجنة و مالك في الموطأ (٩٩٤/٢) جهنم، و الترمذي (٥٨/١٠) صفة جهنم .

- *I tada ćete vi, o zabludjeli, koji poričete ožvoljenje, sigurno s drveta zekkum jesti, i njime ćete trbuhe puniti, pa zatim na to, vodu ključalu piti, poput kamila koje ne mogu žeđ ugasiti, to će na onom svijetu biti gošćenje njihovo.* (El-Vaki'a, 51.-56.), a u opisu drva zekkum Uzvišeni kaže:

- *To je drvo koje će usred Džehennema rasti; plod će mu poput glava šejtanskih biti. Oni će se njime hraniti i trbuhe će svoje njime puniti, zatim će to s ključalom vodom izmiješati, a potom će se, sigurno, opet u Džehennem vratiti.* (Es-Saffat, 64.-68.)

Od Ibn Abbasa, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., proučio sljedeći kur'anski ajet: *Bojte se Allaha onako kako se treba bojati i umirite samo kao muslimani!* (Ali 'Imran, 102.) i rekao: "Kada bi samo jedna kap od (džehennemskog) zekkum drveta kanula na ovaj svijet, pokvarila bi sve namirnice stanovnicima ovog svijeta. Kako li će tek onome kome će on hrana biti?"³³⁰

Uzvišeni Allah je rekao: *Zato on danas ovdje nema prisna prijatelja, ni druga jela osim splačima.* (El-Hakkatu, 35.-36.) Ibn Abbas kaže da se pod izrazom "غسلين" misli na krv, sukrvicu i gnoj koji će curiti iz njihovih tijela.

To što se na jednom mjestu u riječima Uzvišenog Allaha kaže da će njihova hrana biti: ... *samo trnje.* (El-Gašije, 6.), na drugom mjestu: ... *zekkum drvo.* (El-Vaki'a, 52.), na trećem mjestu: *Oni u trbuhe svoje ne trpaju ništa drugo do vatru.* (El-Bekare, 174.) može se razumjeti da će im to sve biti hrana, ili da će hrana u zavisnosti od vrste kazne biti različita, tj. da će jedni jesti *samo trnje*, drugi *zekkum drvo*, treći *vatru*, odnosno da će svaka vrsta stanovnika Džehennema imati svoju hranu.

Piće stanovnika Džehennema

Uzvišeni Allah kaže:

- *I on će biti pojen odvratnom kapljevinom, mučiće se da je proguta, ali je nikako neće moći proždrijeti i smrt će mu sa svih strana prilaziti, ali on neće umrijeti; njega će teška patnja čekati.* (Ibrahim, 16.-17.) tj. biće pojen gnojem koji će mu iz tijela curiti i koji će neprijatno zaudarati, pa ga zbog pokvarenosti i gustoće neće moći proždrijeti.

³³⁰ رواه الترمذي (٥٤/١٠) صفة جهنم وقال: هذا حديث حسن صحيح ، و لأحمد (٣٠١/١ ، ٣٢٨) ، و ابن ماجه (٤٣٢٥) الزهد و صححه الألباني في صحيح الجامع رقم ٥١٢٦ و صححه عبد القادر الأرناؤوط في تحقيق جامع الأصول.

- *Uzavrelom vodom će se poжити koja će im crijeva kidati.* (Muhammed, 15.). Od ove uzavrele vode na vatri džehennemskoj, topiće se ono što je u trbusima njihovim, izlaziti im crijeva i raspadati se koža, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *Od nje će se istopiti ono što je u trbusima njihovim, i koža, a gvozdanim maljevima biće mlaćeni; kada god pokušaju da zbog teškog jada iz nje iziđu, biće u nju vraćeni: "Iskusite patnju u užarenoj vatri!"* (El-Hadždž, 20.-22.)

- ... *a ako zamole pomoć, pomoći će im se tekućinom poput rastopljene kovine koja će lica ispeći. Užasna li pića i grozna li boravišta!* (El-Kehf, 29.)

Odjeća stanovnika Džehennema

Uzvišeni Allah veli:

- *Toga Dana ćeš vidjeti grešnike povezane u zajedničke okove; košulje će im od katrana biti, a vatra će im lica njihova obavijati.* (Ibrahim, 49.-50.) Riječi Uzvišenog: ... *košulje će im od katrana biti.* znače da će im odjeća biti od katrana koji će pržiti njihove kože, tako da će i one izgorjeti i pocrnjeti kao košulje od katrana. Ovdje je uzet katran zato što je u dodiru sa vatrom brzo zapaljiv, što ima neprijatan miris i ružnu boju. Za katran se kaže da su njime odavnina mazali šugom zaraženu kamilu. U tom se smislu od Ebu Malika el-Eš'arija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ako se narikača prije smrti ne pokaje, na Sudnjem danu će biti proživljena u košulji od katrana i u oklopu od šugave kože."³³¹

Uzvišeni Allah, nadalje, veli: *Onima koji ne budu vjerovali biće odijela od vatre skrojena, a ključala voda biće na glave njihove ljevana.* (El-Hadždž, 19.) tj. biće im odijela skrojena prema veličini, jer se odijelo kroji prema veličini onoga kome je namijenjeno. Ima mišljenja da se pod tim podrazumijeva od bakra koji se rastopio pa postao kao vatra. Međutim, ispravno je vjerovati onako kako je rečeno u kur'anskom tekstu.

Od Semure b. Džunduba, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Neke od njih vatra će obuzeti do koljena, neke do pojasa, neke do vrata, a neke do ključne kosti."³³²

³³¹ رواه مسلم (٢٣٥/٦، ٢٣٦) الجنازة .

En-Nevevi kaže: "Ovaj hadis je dokaz da je naricanje zabranjeno, o čemu su islamski učenjaci jednoglasnog mišljenja. U njemu je također potvrda da je za taj grijeh pokajanje ispravno, ukoliko se učini prije nego što duša dođe do grkljana."

³³² رواه مسلم (١٨٠/١٧) الجنة .

Od Ibn 'Abbasa, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Od svih stanovnika Džehennema najblaža kazna će biti Ebu Talibu. Obuzimaće ga dokle mu hvata obuća i od nje ključati mozak."³³³

Postelja stanovnika Džehennema

Uzvišeni Allah kaže:

- *U Džehennemu će im ležaji i pokrivači od vatre biti.* (El-A'raf, 41.)
tj. postelja će im biti od vatre i pokrivači od vatre, neka nas Allah od nje sačuva.

- *Nad njima će biti naslage od vatre, a i ispod njih naslage.* (Ez-Zumer, 16.) tj. pokrivači, postelja i krovovi od vatre. Izraz "ظلل" / "hladovi" ovdje je upotrijebljen u ironičnom značenju, jer hladovina štiti od vrućine, za razliku od ove njihove koja će ih pržiti, kao što na drugom mjestu stoji u riječima Uzvišenog: *Idite prema onome što ste neistinom smatrali, idite prema dimu u tri prama razdvojenom.* (El-Murselat, 29.-30.)

Veličina - obim stanovnika Džehennema i odvratnost njihova izgleda

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Između plečki nevjernika biće tri dana hoda za brzog jahača"³³⁴ Od njega se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., također, rekao: "Kutnjak nevjernika je kao (brdo) Uhud, a bora na koži (tolika da bi trebalo) tri dana hoda (da se pređe)."³³⁵

El-Hafiz el-Munziri je rekao: "I u ovom Ummetu će biti pojedinaca koji će u Džehennemu biti ogromni kao što su ogromni i nevjernici."

Ibn Madže, el-Hakim i neki drugi, navode hadis koji prenosi Abdullah b. Kajs u kome stoji: "Jedne noći sam bio kod Ebu Burejde kada je kod nas došao el-Haris b. Ukajš, r.a., pa nam je te noći el-

³³³ رواه مسلم (٨٥/٣) الايمان.

³³⁴ رواه البخارى (٤١٥ / ١١) الرقاق ، و مسلم (١٨٦/٧) صفة الجنة.

³³⁵ رواه مسلم (١٨٦/١٧) صفة الجنة ، و الترمذى (٤٨ ، ٤٧/١٠) صفة جهنم .

En-Nevevi kaže: "Ovo sve zato da bi mu bol i patnja bili veći. U ovo se ne smije sumnjati, jer je to sve u Allahovoj moći. U to se mora vjerovati, jer je vijest o tome saopćio lično Vjerovjesnik, s.a.v.s., koji je samo istinu govorio."

Haris ispričao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zahvaljujući njegovu zauzimanju (بشفاعته) u Džennet će od mojih sljedbenika ući više (ljudi) nego što ih ima u Mudaru. Među mojim sljedbenicima biće i onih koji će radi Vatre toliko narasti da će zauzeti jedan od njenih uglova."³³⁶

Opis još nekih vrsta kazni

Od Enesa b. Malika, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu će se prići čovjeku koji je na dunjaluku najviše uživao a biće od stanovnika vatre, pa će se samo jedan put umočiti u vatru i upitati: 'Čovječe, jesi li ikada vidio kakvo dobro? Jesi li ikada osjetio kakvo uživanje?' - pa će odgovoriti: 'Nisam, tako mi Allaha, Gospodaru!' Zatim će se prići jednom od stanovnika Dženneta koji je na ovom svijetu bio najnesretniji čovjek, pa će mu se dati da samo jednom oproba Džennet i upitati: 'Čovječe, jesi li ikada vidio kakvu bijedu? Jesi li ikada osjetio nestašicu?' - pa će odgovoriti: 'Nisam, tako mi Allaha, Gospodaru! Nikada nisam osjetio poteškoću, niti sam je kada vidio.'³³⁷

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema nikoga ko ima riznicu blaga, pa na nju ne daje zekat, a da mu se ona na Sudnjem danu neće pretvoriti u čelava junaka koji svojim vilicama gricka dva zrna grožđica i koji će mu reći: 'Ja sam tvoj imetak. Ja sam tvoja riznica.'³³⁸ U drugoj verziji još stoji: "pa će od njega početi bježati, a ovaj ga goniti i od njega se braniti, a ovaj ga svojom rukom založiti i savladati i to mu o vrat objesiti.", a zatim je proučio ovaj ajet: *Neka oni koji škrtare u onom što im Allah iz obilja Svoga daje, nikako ne misle da je to dobro za njih; ne, to je zlo za njih. Na Sudnjem danu biće im o vratu obješeno ono čime su škrtarili.* (Ali 'Imran, 180.)

Od Nu'mana b. Bešira, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Od svih stanovnika Džehennema najblaža kazna će biti čovjeku ispod čijih peta će gorjeti dvije glavne žeravice od kojih će mu ključati mozak kao što na suhom granju ključa kotao."³³⁹

³³⁶ رواه ابن ماجة (٤٣٢٣) صفة النار ، و الحاكم (٧/١) و قال الحاكم: صحيح على شرط مسلم و وافقه الذهبي و قال المنذرى و اسناده جيد و صححه الألبانى .

³³⁷ رواه مسلم (١٤٩/١٧) صفة القيامة ، و ابن ماجة (٤٣٢١) صفة النار قال ابن الأثير: فيصبخ: أى يغمس فى النار او الجنة غمسة كأنه يدخل إليها ادخاله واحدة.

³³⁸ رواه البخارى (٦٨٣) الزكاة.

³³⁹ رواه البخارى (٤١٧/١١) الرقاق، و مسلم (٨٥/٣، ٨٦) الايمان ، و الترمذى (٢٧٤٤) صفة جهنم .

Od el-Hasana el-Basrija se prenosi da je u vezi riječi Uzvišenog: *Kad im se kože ispeku, zamijenimo im ih drugim kožama da osjete pravu patnju.*" (En-Nisa', 56.) rekao: "Vatra će ih svaki dan sagorjeti po sedamdeset hiljada puta, i svaki put će kada sagore, biti rečeno: "Vratite se ponovo kao što ste bile!" - pa će se vratiti."

Kažnjavanje stanovnika Džehennema u moralno - psihičkom smislu

U ovu vrstu kažnjavanja spada i to da će stanovnike Džehennema prije ulaska u džehennemsku vatru meleki učutkivati, kao što stoji u riječima Uzvišenog Allaha: *Kad god se koja gomila u nj baci, stražari u njemu će je upitati: "Zar nije niko dolazio da vas opominje?" "Jest, dolazio nam je onaj koji nas je opominjao"- odgovoriće -, "a mi smo poricali i govorili: 'Allah nije objavio ništa."* (El-Mulk, 8.-9.)

U ovu vrstu kažnjavanja spada i to što će jedni druge proklinjati i psovati, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *I kad god neki narod uđe, proklinjaće onaj za kojim se u nevjerovanju poveo.* (El-A'raf, 38.), zatim i to što će se tlačitelji odreći od potlačenih, pa će im potlačeni, kao što veli Uzvišeni, reći: *"Da nam je samo da se vratimo, pa da se i mi njih odrekemo kao što su se i oni nas odrekli!" Eto, tako će Allah njima djela njihova po njih kobnim pokazati i oni iz vatre neće izlaziti."* (El-Bekare, 167.)

U njihov moralni poraz i svojevrsnu kaznu spada i to što će vidjeti da će vjernici koje su na ovom svijetu vrijeđali, ponižavali i ruglu ih izlagali, zaslužiti Allahovo zadovoljstvo i nagradu, te spas od Allahove srdžbe i gnjeva kojima su oni izvrgnuti, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *I govoriće: "Zašto ne vidimo ljude koje smo u zle ubrajali i koje smo ismijavali? Da nam se nisu iz vida izgubili?"* (Sad, 62.-63.)

U njihov moralni poraz i kaznu spada i to što im neće biti dozvoljeno da govore. U tom smislu Muhammed b. Ka'b kaže: "Stanovnici Džehennema htjeće uputiti pet molbi, od kojih će im se Allah odazvati na četiri, ali kad dođu do pete zanijemice i neće je moći izgovoriti, niti poslije toga bilo šta progovoriti. To su njihove riječi: "Gospodaru naš" - reći će oni - "dva puta si nas usmrtio i dva puta si nas oživio; mi priznajemo grijeha naše, pa ima li ikakva načina da se izade?" (Gafir, 11.)

Uzvišeni Allah će, odazivajući se na njihovo molenje, reći: *To vam je zato što niste vjerovali kada se pozivalo Allahu Jedinom, a vjerovali*

ste ako bi Mu se neko drugi smatrao jednakim! Odluka pripada jedino Allahu, Uzvišenom i Velikom. (Gafir, 12.) Oni će zatim reći: *Gospodaru naš, vidjeli smo i čuli smo, pa nas povrati da dobra djela činimo, mi, doista, čvrsto vjerujemo!* (Es-Sedžde, 12), a Uzvišeni Allah će im odgovoriti: *Zar se prije niste zaklinjali da nećete na onaj svijet?* (Ibrahim, 44.) Zatim će zamoliti: *Gospodaru naš, izbavi nas, činićemo dobra djela, drukčija od onih koja smo činili.* (Fatir, 37.) - pa će im Uzvišeni Allah reći: *A zar vas nismo ostavili da živite dovoljno dugo da bi onaj koji je trebao da razmisli imao vremena da razmisli, a bio vam je došao i onaj koji opominje? Zato iskusite patnju, nevjernicima nema pomoći!* (Fatir, 37.). Zatim će zamoliti: *Gospodaru naš, naši prohtjevi su bili od nas jači, te smo postali narod zalutali. Gospodaru naš, izbavi nas iz nje; ako bismo ponovo zlo radili, sami bismo sebi nepravdu, učinili.* (El-Mu'minun, 106.-107.). Na to će im Allah reći: *Ostanite u njoj prezreni i ništa Mi ne govorite!* (El-Mu'minun, 108.) Poslije toga nikada više neće progovoriti ni jednu jedinu riječ, a to je, samo po sebi, užasna kazna."

Od Malik b. Enesa se prenosi da je Zejd b. Eslem u vezi sa sljedećim kur'anskim ajetom: *Žalili se mi ili trpjeli, svejedno nam je, spasa nam više neće biti.* (Ibrahim, 21.) rekao da su prethodno: "Trpjeli stotinu godina, zatim žalili stotinu godina, pa ponovo trpjeli stotinu godina, a tek onda rekli: *Žalili se mi ili trpjeli, svejedno nam je, spasa nam više neće biti.* (Ibrahim, 21.)

Od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu će se smrt dovesti u liku ovna sa bijelim runom, zaklati između Dženneta i Džehennema i objaviti." O stanovnici Dženneta, od danas je vječnost i više nema smrti! O stanovnici Džehennema, od danas je vječnost i više nema smrti!"³⁴⁰

Ovoliko, ukratko, o vrstama džehennemske kazne, sa napomenom da ima još mnogo detalja o njima. Pored navedenih vrsta patnji stanovnici Džehennema će imati još jednu vrstu kazne, a to je da nikada neće moći prežaliti što su propustili priliku da uživaju u džennetskim blagodatima, susretu sa Allahom i da steknu Njegovo zadovoljstvo, iako će biti svjesni da su to sve žrtvovali za jeftinu robu od svega nekoliko dirhema radi svojih niskih prohtjeva i kratkog uživanja na ovom svijetu. Shvativši, konačno, da je to sve kratko trajalo i da im, čak, ni uživanje na ovom svijetu nije bilo čisto, nego ponekad i pomućeno gorčinom, u sebi će pomisliti: "Kakva šteta!

³⁴⁰ رواه البخارى (٤١٥/١١) الرقاق : صفة الجنة و النار ، و مسلم (١٨٦/١٧) صفة الجنة .

Kako smo mogli sebi tako zlo nanijeti i zbog neposlušnosti prema Gospodaru našem, sebe upropastiti?! Kako se nismo uspjeli strpjeti određeni broj dana i tako spasiti?! Da smo se tada strpjeli, prošli bi dani i danas bi bili u blizini Gospodara svjetova i uživali u Njegovu zadovoljstvu!

Kakve žalosti za njih! Propustili su ono što su propustili i iskusili ono što su iskusili, a da im ništa od dunjaluka, njegovih blagodati i uživanja nije ostalo. Znaj da je Allah za Džehennem i njegove strahote stvorio i tačno određen broj stanovnika koji niti se povećava niti smanjuje, te da je sa tim gotovo, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *I opomeni ih na Dan tuge kada će biti s polaganjem računa završeno, a oni su ravnodušni bili i nisu vjerovali.* (Merjem, 39.) Zaista, ovdje se misli na Sudnji dan i unaprijed određenu sudbinu. Ono što čudi je da se smiješ, veseliš i zaokupljaš bezvrijednim stvarima na ovom svijetu, a ne znaš kakva ti je sudbina unaprijed određena.

Ukoliko bi se zapitao: "Da mi je znati kakvo li je moje konačno odredište? Kuda idem i čemu se nadam? Kakva li je moja sudbina i sl.?" vidio bi predznake koji potvrđuju opravdanost tvoga nadanja. Dakle, prvo moraš razgledati oko sebe, vidjeti u kakvom se stanju nalaziš, kakva su tvoja djela, jer je svakom olakšano ono za šta je stvoren. Ukoliko ustanoviš da si na pravom putu i da činiš dobra djela, blago tebi jer si daleko od Džehennema, a ukoliko ustanoviš da si na krivom putu, da ne činiš dobra djela, da stalno nailaziš na nešto što ti ne da da činiš dobro i što te navraća na zlo, znaj da te Džehennem čeka, jer to na njega upućuje kao što dim upućuje na vatru. Uzvišeni Allah u tome smislu veli: *Čestiti će sigurno u Džennet, a grešnici sigurno u Džehennem.* (El-Infitar, 13.-14.) Prema tome, postavi se prema ova dva ajeta, pa ćeš vidjeti kakva ti je sudbina na oba svijeta. Allah, opet, najbolje zna!

Opis Dženneta i bogatstva njegovih blagodati

Ovdje ćemo ukratko navesti šta o ovome kaže el-Gazali, Allah mu se smilovao:

"Znaj da iza ovog svijeta, čije si brige, teškoće i nedaće, već ovdje upoznao, dolazi drugi svijet! Zato, dobro razmisli o blagodatima, sreći i uživanjima koja na njemu čekaju, jer sve što se više žrtvuješ za jedan od ova dva svijeta, dobijaš više na drugom. Pobudi strah u srcu što dužim razmišljanjem o užasima Džehennema

s jedne, i nadu u vječno uživanje u džennetskim blagodatima, s druge strane. Neka te na pravi put tjera bič straha od Džehennema i vodi nada u Džennet, jer ćeš se jedino na taj način domoći džennetskog carstva i spasiti bolne džehennemske kazne. Razmišljaj o stanovnicima Dženneta, o vedrini njihovih lica sa kojih se prepoznaje radost sretna života, koji zapečaćeno piće piju, naslonjeni na mindere, postavljene na obalama rijeka od vina i meda, okruženi mladićima i dječacima, djevicama krupnih i crnih očiju, sve ljepoticama naravi divnih, poput rubina i bisera, koje prije njih, ni čovjek ni džinn nije dodirnuo, godina istih, u šatorima skrivenim! Razmišljaj zatim, o tome kako im se nude čaše, ibrici i pehari puni pića iz izvora tekućeg, čistog i ukusnog za one koji ga piju, kako oko njih obilaze sluge i dječaci, slični biseru u školjkama skrivenom, kao nagradu za ono što su radili! Razmišljaj o tome kako će biti na mjestu sigurnom, u vrtovima sa hladnim izvorima, kroz koje će rijeke proticati, na mjestu u kome će biti zadovoljni, kod Vladara Svemoćnoga, na mjestu gdje će, ozareni srećom, gledati lice Vladara Plemenitog, gdje im lica tama i sjeta neće prekrivati, nego će biti robovi poštovani, od Gospodara svoga najrazličitijim darovima nagrađeni, vječno uživati u onome što im se dopada, gdje neće ni straha ni žalosti osjećati, gdje će varljivosti sreće biti pošteđeni, jesti i uživati u najrazličitijim jelima i piti sa rijeka mlijeka, vina i meda. Velika li čuda od onoga ko vjeruje u sve ove ljepote kuće čiji stanovnici neće pomrijeti i da one koji su u njegovom dvorištu odsjeli neće nedaće zadesiti i da se njihovo kolo sreće neće mijenjati. Može biti zadovoljan sa onim što je Allah dozvolio da propadne i sa životom koji je pripremio mimo njega! Tako mi Allaha, da u Džennetu nije zagarantirano ništa drugo do to da će tijelo uvijek biti zdravo, da nikada neće umrijeti, niti trpjeti glad i žeđ, čovjeku bi bilo bolje da se u njega preseli sa ovog svijeta i da onaj svijet više voli, jer se jedino na taj način može pošteđjeti ovosvjetskih nedaća i surovosti. A šta tek reći kada se zna da će svi njegovi stanovnici biti kao vladari bezbjedni, u svakojakim blagodatima lagodnog života uživati, da će u njemu imati šta god požele, da će u dvorište Arša navraćati i u lice Allaha Plemenitog gledati, da se pored uživanja u gledanju u Allahovo lice na druge blagodati neće ni osvrutati, da će u džennetskim blagodatima neprekidno uživati i da one nikada neće prestati?!

U tom smislu se od Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U tom će se začuti glas: 'O stanovnici Dženneta, od danas ćete uvijek biti zdravi i više nikada nećete bolesni biti. Od danas ćete vječno živjeti i više nikada nećete

umrijeti. Od danas ćete uvijek mladi biti i više nikada nećete ostarjeti. Od danas ćete u izobilju uživati i više nikada nestašicu nećete osjetiti. U tome su značenju i riječi Uzvišenog Allaha: *I njima će se doviknuti: "Taj Džennet ste u nasljedstvo dobili za ono što ste činili!"* (El-A'raf, 43.)³⁴¹

Džennet je daleko od toga da se njegove blagodati mogu zamisliti ili na um pasti, jer je i samo jedan njegov dio koliko bič može prekriti bolji od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni Allah veli: 'Svojim dobrim robovima sam pripremio ono što niti je oko vidjelo, ni uho čulo niti na ljudski um palo. Potvrda za to su i riječi Uzvišenog Allaha: *I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju.* (Es-Sedžda, 17.)"³⁴²

Od Ibn Abbasa, r.a., se vjerodostojnom predajom prenosi da je rekao: "Ništa od onoga što je u Džennetu, osim naziva, nema na ovom svijetu. Ovosvjetski med nije kao džennetski med, ovosvjetsko vino nije kao i džennetsko vino, niti je ovosvjetsko grožđe kao džennetsko grožđe."

Koliko god čitao o opisu džennetskih blagodati i koliko god ih zamišljao, one su ljepše nego što si ih čitajući zamišljao i ugodnije nego što su ti razmišljajući na um padale. U tome smislu se od Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dužina koliko je luk nekog od vas, u Džennetu je bolja nego što je odakle Sunce izađe pa dokle zađe."³⁴³

Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, je rekao: "Kako se može zamisliti kuća koju je Allah Svojom rukom stvorio, učinio je prebivalištem za Svoje prijatelje, ispunio je Svojom milošću, plemenitošću i zadovoljstvom, njene blagodati opisao kao nešto najviše što se može postići, njeno bogatstvo sa velikim bogatstvom,

³⁴¹ احياء علوم الدين (٢٩٩٧-٢٩٩٩) باختصار و التصرف. و الحديث رواه مسلم (١٧/١٧٥) الجنة و صفة نعيمها ، و الزمذني (١٢٤/١٢٥) التفسير.

³⁴² رواه البخاري (٣١٨/٦) بدء الخلق ، و مسلم (١٧/١٦٦) الجنة و صفة نعيمها ، و ابن ماجة (٤٣٢٨) الزهد .

³⁴³ رواه البخاري (٣٢٠/٦) بدء الخلق ، و رواه مسلم بلفظ " لغدوة في سبيل الله او راحة " (٢٦/١٣٣) الامارة ، و الزمذني (١٥٥/٧) الجهاد .

koju je sam On ispunio svakojakim dobrom i očistio od svake mahane i nedostatka?! Kako se može zamisliti kada će ti se, ako upitaš od čega joj je pod, reći da je od mošusa i šafrana, ako upitaš za njen krov, reći da joj je krov 'Arš Milostivog, ako upitaš za njen malter, reći da je od mirisnog mošusa, ako upitaš za njen šljunak, reći da je od bisera i dragog kamenja, ako upitaš za njene zidove, reći da im je jedna cigla od zlata, a druga od srebra, ako upitaš za njeno drveće, reći da joj je stablo od zlata ili srebra, a ne od drveta, ako upitaš za njene plodove, reći da su oni mekši od maslaca, a slađi od meda, ako upitaš za njihovo lišće, reći da su ljepši i nježniji od svile, a ako upitaš za njene rijeke, reći da su od mlijeka nepromijenjena ukusa, i od vina prijatna onima koji ga piju i od meda procijeđenog."

Džennetske kapije

Od Sehla b. Sa'da se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U Džennetu ima sedam kapija. Jedna od njih se zove Rejjan. Na nju će ući samo oni koji su postili."³⁴⁴

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko u ime Allaha dadne dvoje od svog imetka (dva konja i sl.), biće pozvan da uđe na sve džennetske kapije. Džennet ima osam kapija. Ko bude redovno obavljao namaz, biće pozvan da uđe na vrata namaza, ko bude postio, biće pozvan da uđe na vrata posta, ko bude davao sadaku, biće pozvan da uđe na vrata sadake, ko se bude borio na Allahovu putu, biće pozvan da uđe na vrata džihada." Na to je Ebu Bekr, r.a., upitao: "Tako ti Allaha, ima li iko da će sa svih kapija biti pozvan?" - pa je odgovorio: "Ima, i nadam se da ćeš i ti biti jedan od njih."³⁴⁵

Stepeni Dženneta

Buharija u svome *Sahihu* i Muslim u svome *Sahihu* navode da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U Džennetu ima stotinu stupnjeva. Između svaka dva stupnja je koliko između nebesa i Zemlje." To znači da su stupnjevi Dženneta veoma visoki, a koliko, to zna samo Allah. Postoji još jedna verzija ovog hadisa u kojoj stoji: "U Džennetu ima stotinu stupnjeva. Između svaka dva stupnja je

³⁴⁴ رواه البخاري (٣٢٨/٦) بدء الخلق، و مسلم (٣٢/٨) الصيام بلفظ " في الجنة باب يقال له الريان".

³⁴⁵ رواه البخاري (١٩/٧) فضائل الصحابة، و مسلم (١١٥/٧، ١١٦) الزكاة، و مالك (٤٦٩/٢) الجهاد، و النسائي (٢٣، ٢٢/٦) الجهاد.

koliko između nebesa i Zemlje. Allah ih je priredio onima koji se bore na Njegovu putu.”³⁴⁶

Šejhu-l-Islam, Ibn Tejmijja je skloniji ovoj verziji, ne isključujući mogućnost da je džennetski stupanj i viši od toga, slično kao što se u drugom, također, vjerodostojnom hadisu kaže: “Allah ima devedeset i devet (lijepih) imena. Ko ih nabroji, ući će u Džennet.”³⁴⁷

Na ispravnost ovakvog tumačenja ukazuje i činjenica da je položaj našeg Vjerovjesnika, s.a.v.s., iznad svih ovih stupnjeva, tj. na stupnju u Džennetu iznad koga nema drugih stupnjeva, a to je ukupno stotinu stupnjeva koji svaki pojedinac njegova Ummeta zaslužuje borbom na Allahovu putu. Džennet je kupolast, sredina mu je Firdevs, a krov ‘Arš, kao što stoji u vjerodostojnom hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s.: “Kada Allaha molite, molite Ga za Firdevs, jer je to sredina Dženneta i najviši dio Dženneta, iznad koga je Arš Milostivog iz koga izvire džennetske rijeke.”³⁴⁸ Ovu verziju navodi Ibn Kesir, Allah mu se smilovao!

Od Ebu Se‘ida el-Hudrija se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Stanovnici Dženneta će sobe jedni drugih međusobno gledati kao što se sa horizonta na istoku ili zapadu vidi zvijezdama osuto nebo, kako bi se između njihovih položaja vidjela razlika.”³⁴⁹

Džennetske zgrade

Uzvišeni Allah veli: *A one koji se Gospodara svoga boje čekaju odaje, sve jedne iznad drugih sagrađene.* (Ez-Zumer, 20.) Ovim ajetom je nedvosmisleno rečeno da su džennetske sobe jedna iznad druge sagrađene i da su to stvarne građevine, kako se ne bi mislilo da je to rečeno u prenesenom značenju i da tamo nema građevina.

Od Ebu Musa‘a el-Eš‘arije se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Vjernik će u Džennetu imati šator od iskruženog

³⁴⁶ رواه البخاري (١١/٦)، و مسلم (٢٨/١٣) الامارة، و الترمذی (٨/١٠) صفة الجنة، و ابن ماجة (٤٣٣١) الزهد.

³⁴⁷ رواه البخاري (٢١٤/١١) الدعوات بمعناه، و مسلم (٦٠٥/١٧) الذكر و الدعاء و رواه الترمذی و فيه زيادة ذكر الأسماء.

³⁴⁸ جزء من الحديث قبل السابق.

³⁴⁹ رواه البخاري (٤١٦/١١) الرقاق، و (٣٢٠/٦) بدء الخلق، و مسلم (١٦٩/١٧) الجنة و صفة نعيمها، و الترمذی (٢١/١٠) صفة الجنة.

bisera, dugog šezdeset milja. U njemu će vjernik imati žene koje će obilaziti, a da jedna drugu neće vidjeti.”³⁵⁰

Od ‘Aiše, r.a., se preko Ebu Hurejre prenosi da je Džibril rekao Vjerovjesniku, s.a.v.s.: “Prenesi Hatidži selam od njena Gospodara i obraduj je sa kućom u Džennetu od trske u kojoj neće biti nikakve buke ni umora!”³⁵¹ Pod trskom se ovdje misli na oljupinu od svježeg šupljeg bisera. Kaže se da je ona prva povjerovala u ono što je govorio Allahov Poslanik, s.a.v.s., pa joj je zbog toga kao nagrada u Džennetu dat dvorac od trske.

Od Enesa se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Uveden sam u Džennet, pa sam se iznenada našao ispred jednog dvorca od zlata. Upitao sam: ‘Čiji je ovo dvorac?’ - pa mi je rečeno: ‘Jednog mladića iz (plemena) Kurejš.’ Pomislio sam da sam to ja, pa sam upitao: ‘Ko je on?’ - pa mi je rečeno: ‘Omer b. el-Hattab.’”³⁵²

Hrana stanovnika Dženneta

Uzvišeni Allah veli: *I voćem koje će sami birati i mesom ptičijim kakvo budu željeli.* (El-Vaki‘a, 20.-21.) Što se tiče džennetskog voća, o njemu Uzvišeni na drugom mjestu veli: *Svaki put kad im se iz njih da kakav plod, oni će reći: “Ovo smo i prije jeli” - a biće im davani samo njima slični.* (El-Bekare, 25.) Ibn Džerir, Allah mu se smilovao, kaže da se pod riječima Uzvišenog: *Svaki put kad im se da*, misli na plodove džennetskog voća. Tj. oni će reći da su takve plodove već jednom jeli na ovom svijetu. Također se kaže da se pod riječima Uzvišenog: *Ovo smo i prije jeli*, misli - prije u Džennetu zbog sličnosti u izgledu, a pod riječima Uzvišenog: *... a biće im davani samo njima slični*, tj. slični po izgledu.

El-Hasan kaže: “Zar niste primijetili kako se pojedinih plodova na ovome svijetu zasitite i kako su kvarljivi, za razliku od džennetskih plodova, za koje Uzvišeni veli: *Usred voća svakovrsnog kojeg će uvijek imati i koje neće zabranjeno biti.* (El-Vaki‘a, 32.-33.) tj. koga će biti stalno, a ne samo povremeno, u sezoni, i koje neće biti, onome ko ga zaželi, zabranjeno. Na drugom mjestu Uzvišeni veli: *I blizu će im*

³⁵⁰ رواه البخارى (٣١٨/٦) بدء الخلق، و مسلم (١٧٥/١٧) الجنة ة صفة نعيمها، و الترمذى (٦/١٠) صفة الجنة.

³⁵¹ رواه البخارى (١٣٣/٧) مناقب الأنصار، و مسلم (١٩٩/١٥) الفضائل.

³⁵² رواه البخارى (٣١٨/٦) بدء الخلق، و مسلم بمعناه (١٦٣/١٥) الفضائل بمعناه عن جابر رضى الله عنه.

hladovina njegova biti, a plodovi njegovi će im nadohvat ruke stajati. (El-Insan, 14.) Ibn Abbas kaže: “Kada neko pođe da neki plod dohvati, on će se sam nadohvat ruke primaći.”

Od Enesa b. Malika se prenosi da je, upitan: “Šta je to Kevser?” - Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: “To je rijeka u Džennetu koju je Allah meni dao. Bjelja je od mlijeka a slađa od meda. U njoj će biti i ptica čiji su vratovi poput vratova deva.” Na to je Omer rekao: “Znači da su kao ugojene prepelice?” - pa je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ukus im je još ljepši.”³⁵³

Od Džabira, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Stanovnici Dženneta će jesti i piti, ali se neće sliniti niti nuždu vršiti. Samo će se podrigivati i mirisati na miris mošusa. Kao što se nadahnuto disanjem oni će stalno izgovarati *Subhanellah!* i *Allahu ekber!*”³⁵⁴

Od Sevbana, oslobođenog roba Allahova Poslanika, s.a.v.s., se prenosi da je rekao: “Bio sam kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada mu je došao jedan jevrejski rabin i počeo ga zapitkivati, dok ga na kraju nije upitao: “Ko će ju prvi preći?” - tj. Sirat-čupriju- pa mu je rekao: “Siromašni Muhadžiri.” Jevrej je, zatim, upitao: “Šta će im se prvo ponuditi kada uđu u Džennet?” - pa je rekao: “Okrajci od riblje džigarice.” Zatim je upitao: “A šta će poslije toga jesti?” - pa mu je rekao: “Zaklaće im se džennetski bik koji je po njegovim obroncima pasao.” Zatim je upitao: “A odakle će piti?” - pa je odgovorio: “Sa izvora zvanog Selsebil.” Na to je (rabin) rekao: “Istinu si rekao.”³⁵⁵

Piće stanovnika Dženneta

Uzvišeni Allah veli: *Čestiti će iz pehara piti kamforom začinjeno piće sa izvora sa koga će samo Allahovi štićenici piti i koji će kuda hoće bez muke razvoditi.* (El-Insan, 5.-6.) Izraz pehar je posuda iz koje se pije, premda se često koristi i u značenju vina, kao što je primjer u riječima pjesnika:

*Jedan sam pehar slatko popio,
A drugim se od prvog liječio.*

³⁵³ رواه الترمذی (۱۲/۱۰) صفة الجنة وقال: هذا حديث حسن غريب و قال الألبانی: حسن صحيح.

³⁵⁴ رواه مسلم (۱۷/۱۷) الجنة و صفة نعيمها.

³⁵⁵ رواه مسلم (۳/۲۲۶، ۲۲۷) الحیض بزيادة فی أوله و آخره و البغوی فی شرح السنة (۲۲۴/۱۵، ۲۲۵) الفتن.

Riječi Uzvišenog: ... *kamforom začinjeno*, znače pomiješano sa kamforom. Mukatil kaže: "Ne misli se ovdje na ovosvjetski kamfor. Tako je nazvan samo zato da bi vam to predložilo i pobudilo želju u srcu." Riječi Uzvišenog Allaha: ... *i koji će kuda hoće bez muke razvoditi*, znače da će ga moći razvoditi kuda god hoće i njime se koristiti kada god zažele.

Uzvišeni, također, u istom poglavlju veli: *U njemu će iz čaše piće zendžebilom začinjeno piti*. (El-Insan, 17.) tj. vino pomiješano sa zendžebilom. Arapi su prije Islama, zbog posebno lijepog mirisa, voljeli miješati vino sa zendžebilom i tako ga pomiješana piti.

Uzvišeni, nadalje, kaže: *I daće im Gospodar njihov da piju čisto piće*. (El-Insan, 21.) To znači da će džennetsko piće, za razliku od ovosvjetskog vina, biti potpuno čisto. U tome smislu Ebu Kilabe i Ibrahim en-Nah'i kažu: "Prvo će biti služeni svakojakim jelima, a onda će im se na kraju donijeti čisto piće od koga će im se sleći hrana u stomaku i početi izlaziti znoj iz tijela koji će mirisati na miris mošusa." Od Zejda b. Erkama, r.a., se prenosi da je rekao: "Jedan sljedbenik Knjige došao je Vjerovjesniku, s.a.v.s., i upitao ga: 'O Ebu Kasime, ti tvrdiš da će stanovnici Dženneta jesti i piti?' - pa mu je odgovorio; 'Jeste, tako mi Onoga u čijoj je ruci Muhammedov život, svako će od njih imati stotinu puta veći nagon za jelom, pićem i polnim odnosom (nego što je na ovom svijetu).' Zatim je rekao: 'Onaj ko jede i pije ima potrebu za nuždom. Međutim, u Džennetu neće biti nečisti. Zato će njihova nužda biti u vidu blagog znojenja kože koje će mirisati na mošus, pa će im se tako stomaci opušitati.'"³⁵⁶

Ebu Derda', r.a., u vezi s riječima Uzvišenog: *Čiji će pečat mošus biti*. (El-Mutaffifun, 26.) je rekao: "To je piće bijelo poput srebra koje će na kraju piti. Ono je toliko mirisno da, kada bi neko sa ovog svijeta u njega zamočio ruku pa je poslije izvadio, ne bi na ovom svijetu ostalo živo biće, a da ne bi taj miris osjetilo."

Abdullah b. Mes'ud, r.a., je u vezi riječi Uzvišenog: *Pomiješano s vodom iz Tesnima će biti, sa izvora iz kojeg će Allahu bliski piti*. (El-Mutaffifun, 27.-28.) rekao: "Onima sretnim će biti pomiješano, a Allahu bliski će ga čista i nepomiješana piti."

³⁵⁶ رواه أحمد (٣٦٧/٤) والنسائي في الكبرى عن علي بن حجر عن علي بن مسهر عن الأعمش عنه به (١٩١/٣) تحفة الأشراف وقال المنذرى: رواه محتج بهم في الصحيح - الترغيب والترهيب (٢٩٦/٦، ٢٩٧) وقال الطيبي: رواه البزار ورجال أحمد و البزار رجال الصحيح غير ثمامة بن عتبة وهو ثقة - مجمع الزوائد (٤١٦/١٠).

Odjeća stanovnika Dženneta

Uzvišeni Allah veli: *U kojima će se zlatnim narukvicama, biserom ukrašenim, kititi, a haljine će im, u njima, od svile biti.* (Fatir, 33.), zatim *U njima će se narukvicama od zlata kititi i u zelena odijela od đibe i kadife oblačiti, na divanima će u njima naslonjeni biti.* (El-Kehf, 31.)

Neki mufessiri kažu da se pod izrazom “سندس” misli na tanku, a pod izrazom “استبرق” na debelu svilu. Drugi, pak, kažu da se pod izrazom “استبرق” ne misli na grubu i debelu tkaninu, već na gusto tkanu svilu. Ez-Zudžadž kaže: “U svakom slučaju, pod ova dva izraza, misli se na najbolje dvije vrste svilenog platna. A najbolja boja je zelena boja, a najnježnija odjeća je svilena. Tako se pomenute vrste svile odlikuju najljepšim bojama za oko, s jedne, i najudobnijim, najmekšim i najprijatnijim za tijelo, s druge strane.”

U hadisu koji prenosi el-Bera' b. 'Azib stoji: “Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., jednom je prilikom bila poklonjena svilena haljina, pa su se počeli diviti kako je nježna i mekana, na što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Divite se ovome? Mahrama Sa'd b. Mu'aza u Džennetu je ljepša od ovoga.”³⁵⁷ Tj. mahrama kojom će stanovnici Dženneta brisati ruke, ljepša je od najluksuznije odjeće koju na ovom svijetu nose vladari.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je u vezi džennetske odjeće, također, rekao: “Ukras će vjerniku sezati dokle je uzimao abdest.”³⁵⁸

Od Zuhejra b. Harba se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko jednom uđe u Džennet vječno će uživati i više nikada neće nestašicu osjetiti, niti će mu se odjeća pohabati, niti će mu mladost proći.”³⁵⁹

Opis stanovnika Dženneta

Od Mu'aza b. Džebela, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Stanovnici Dženneta će u Džennet ući golobradi, bez dlaka po tijelu i sa surmom podvučenim očima u dobi od trideset i tri godine.”³⁶⁰

³⁵⁷ رواه البخارى (٣١٩/٦) بدء الخلق.

³⁵⁸ رواه مسلم (١٤٠/٣) الطهارة، و النسائي (٩٣/١) الطهارة.

³⁵⁹ رواه مسلم (١٧٤/١٧) الجنة و صفة نعيمها.

³⁶⁰ رواه الترمذى (١٤/١٠) صفة الجنة و قال: حسن غريب، و حسنه الألبانى.

U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre stoji još: "U liku svoga oca Adema koji je bio visok šezdeset aršina."³⁶¹

Od Ebu Hurejre, r.a., se, također, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Prva skupina koja će ući u Džennet biće poput Mjeseca u noći uštapa. Oni koji budu ulazili iza njih blistaće poput najsjajnije zvijezde na nebu. U njemu neće ni malu ni veliku nuždu obavljati, niti se oseknjivati niti pljuvati. Češljevi će im biti od zlata, a znoj će im mirisati poput mošusa. Mengele će im biti od alojeva drveta. Žene će im biti djevice crnih krupnih očiju. Biće složni svi kao jedan i imaće lik njihova oca Adema, šezdeset aršina visokog od zemlje."³⁶²

O njihovom držanju Uzvišeni veli: *I Mi ćemo zlobu iz grudi njihovih istisnuti, oni će kao braća na divanima jedni prema drugima sjedjeti.* (El-Hidžr, 47.) tj. složenih srca i jedni prema drugima okrenuti licem u lice.

U Buharijinom *Sahihu* i Muslimovu *Sahihu*, također, se bilježi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Oni se neće međusobno razilaziti niti mrziti. Njihova srca će biti složna kao jedno srce. Slaviće Allaha i jutrom i navečer."³⁶³

Najniži stupanj stanovnika Dženneta

Od Mugire b. Šu'be, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Musa, a.s., je upitao svoga Gospodara da mu kaže koji je najniži stupanj stanovnika Dženneta, pa mu je rekao: 'Stupanj čovjeka koji će doći, kada ostali stanovnici Dženneta već budu ušli u Džennet, pa će mu se reći: 'Uđi u Džennet!' - na što će on upitati: 'Gospodaru, kako ću ući kada je svako prije ušao i zauzeo svoje mjesto?' Na to će mu se reći: "Hoćeš li biti zadovoljan da imaš ono što vladari imaju na dunjaluku?" - pa će reći: 'Hoću, biću zadovoljan, Gospodaru!' Zatim će mu se reći: 'Imaš to i još toliko, i još toliko, i još toliko.' - pa će reći: 'Zadovoljan sam, Gospodaru.' Na to će mu se reći: 'Imaš to i uz to još deset puta toliko. Imaš sve što ti duša poželi i za oko zapnel!' - pa će reći: 'Zadovoljan sam, Gospodaru.' Na to je (Musa) upitao: "Gospodaru, a koji je najviši stupanj?" - pa će mu reći: "To su

³⁶¹ رواه مسلم (١٧٢/١٧) الجنة و صفة نعيمها .

³⁶² رواه البخارى (٣١٩/٦) بدء الخلق، و مسلم (١٧٢/١٧، ١٧٣) الجنة و صفة نعيمها.

³⁶³ رواه البخارى (١٣٨/٦) بدء الخلق ؛ و مسلم (١٧٣/١٧) الجنة و صفة نعيمها و هو رواية للحديث السابق.

oni za koje sam Svojom rukom počasti priredio i zapečatio ih, tako da to nijedno oko nije vidjelo, uho čulo, niti kome na pamet palo.”³⁶⁴

Džennetske žene

Uzvišeni Allah veli: *A one koji vjeruju i dobra djela čine obraduju džennetskim baščama kroz koje će rijeke teći; svaki put kad im se iz njih da kakav plod, oni će reći: “Ovo smo i prije jeli” - a biće im davani samo slični. U njima će čiste žene imati, i u njima će vječno boraviti.* (El-Bekare, 25)

Tumačeći gore navedeni ajet, Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, kaže: “U ovom ajetu Uzvišeni Allah na jednom mjestu zajedno navodi sve vrste uživanje, i to prvo tjelesno uživanje u baščama prepunim svakojakih plodova, ispod kojih će rijeke teći, zatim u naslađivanju prohtjeva sa čistim ženama, zatim uživanje srca, zatim uživanje očiju, te neprekidnom životu bez smrti i neprekidnim džennetskim blagodatima. Džennetske žene nazvane su čistim jer za razliku od ovosvjetskih žena neće imati mjesečnog pranja, niti nifasa nakon porođaja, neće obavljati malu ni veliku nuždu, neće sliniti, niti pljuvati. Uz sve to, neće imati ni moralnih mahana, loših osobina, neće ružne i svakakve riječi govoriti, a pogotovu neće nikada poželjeti drugog čovjeka.”

Uzvišeni, nadalje, u poglavlju ed-Duhan, kaže: *I Mi ćemo ih hurijama, krupnih očiju ženiti.* (Ed-Duhan, 54.) tj. mladim i lijepim ženama, bijela tena, crnih i krupnih očiju. Mudžahid kaže da izraz hurija dolazi od “بحار” biti očaran zbog nježne i tanke kože i čiste boje. Najispravnije je mišljenje da ovaj izraz dolazi od korijena “حور” imati izrazito bijelu bionjaču i izrazito crnu zjenicu oka, tako da su jednim izrazom obuhvaćena dva kontrasta .

Uzvišeni Allah, također, veli: *Pored njih će biti hurije, istih godina, koje će preda se gledati.* (Sad, 52.) tj. koje nikoga drugog do svoje muževe neće gledati, niti će mimo njih druge muškarce željeti. Ibn Abbas, r.a., i neki drugi mufessiri kažu da se pod izrazom “أتراب” misli na njihovu istovjetnost u godinama i da će sve biti mlade, u trideset i trećoj godini kao i njihovi muževi.”

Od Enesa b. Malika se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Odlazak u borbu na Allahovu putu ujutro i povratak iz nje naveče, bolji je od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu. Prostor

³⁶⁴ رواه البخارى بعناه مختصرا (٤١٩/١١) الرقاق ، و مسلم (٤٥/٢) ، الإيمان.

u Džennetu koliko obuhvaća luk ili bič nekoga od vas, bolji je od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu. Kada bi se neka od džennetskih hurija pojavila na Zemlji, sve bi između Dženneta i Zemlje ispunila mirisom. Pokrivač na njenoj glavi vredniji je od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu.”³⁶⁵

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Prva skupina koja će ući u Džennet je poput Mjeseca u noći uštapa, a oni koji su odmah iza njih biće kao najsajjnija zvijezda na nebu. Svako će od njih imati po dvije žene, hurije, čija će se srž potkoljenica vidjeti kroz meso. U Džennetu neće biti neoženjenih.”³⁶⁶

Gledanje u lice Uzvišenog Allaha

Uzvišeni Allah veli: *Toga Dana će neka lica blistava biti, u Gospodara svoga će gledati.* (El-Kijame, 22.-23.)

Uzvišeni, također, veli: *One koji čine dobra djela čeka nagrada, i više od toga.* (Junus, 26.) Pod riječima Uzvišenog “i više od toga” misli se na gledanje u lice Uzvišenog Allaha. Sama riječ “الحسنی” znači Džennet. U tom smislu se od Suhejba prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., proučio: *One koji čine dobra djela čeka nagrada, i više od toga*, a zatim rekao: “Kada stanovnici Dženneta uđu u Džennet, a stanovnici Džehennema u Džehennem, začuće se poziv: ‘O stanovnici Dženneta, vi kod Allaha imate još jedno obećanje koje hoće da vam sada ispuni.’ Na to će upitati: ‘Kakvo je to obećanje? Zar nam nije dao da nam težina dobrih djela pretegne? Zar nam nije dao da nam lica budu bijela? Zar nas nije uveo u Džennet i izveo iz Džehennema?’ On (tj. Poslanik) je rekao: ‘Zatim će se podići zastor pa će ugledati lice Uzvišenog Allaha, pa im ništa što im je dato neće biti draže od gledanja u Njega.’”³⁶⁷

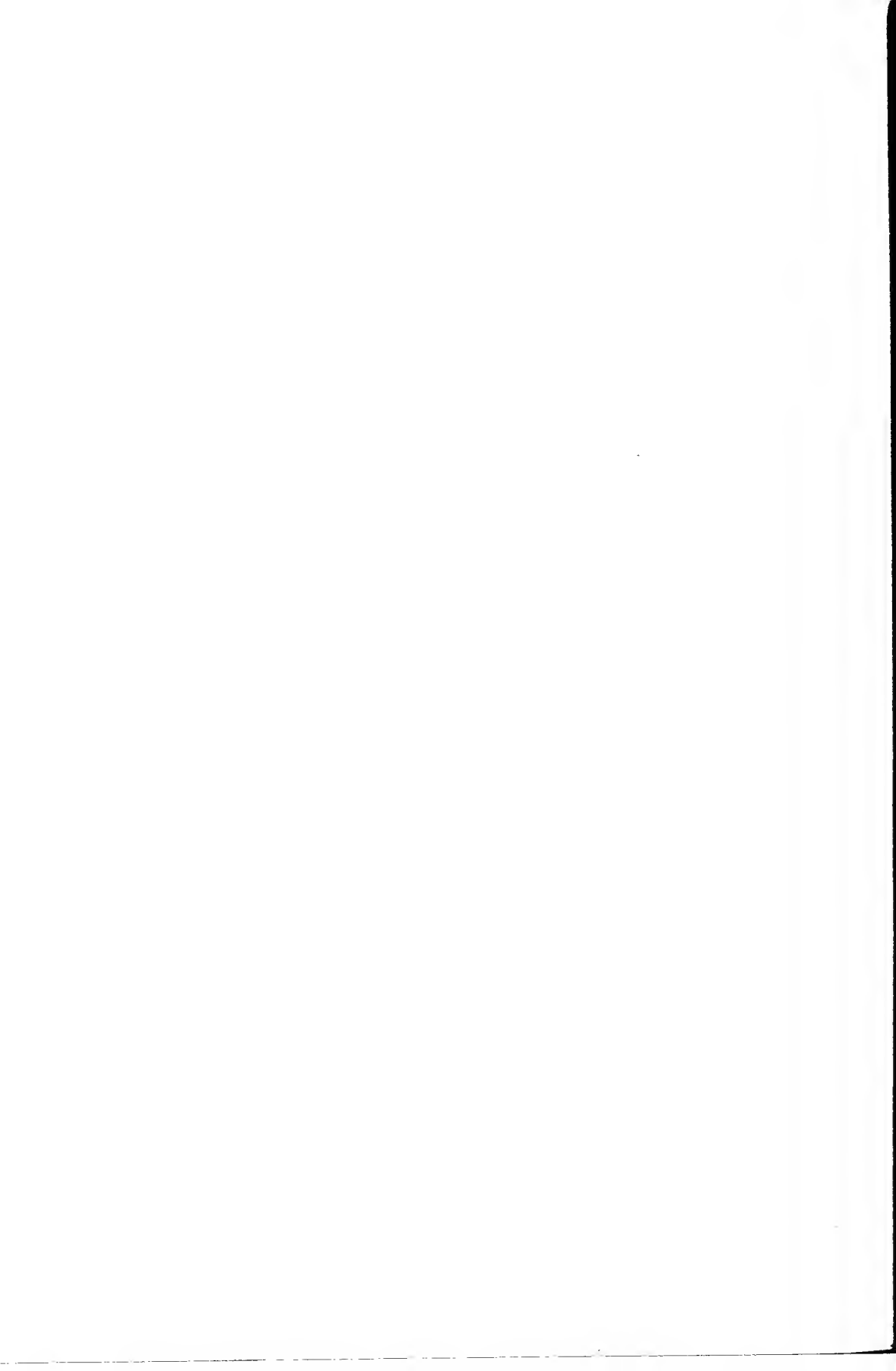
To će biti nagrada nad svim nagradama i vrhunac uživanja. Na sve druge blagodati o kojima smo do sada govorili, naspram ove, će se zaboraviti. Ne samo da ovom susretu stanovnika Dženneta sa svojim Gospodarom neće biti kraja, već nijedna druga džennetska blagodat tog nagradi neće biti ni slična, a kamoli ravna!

* * *

³⁶⁵ رواه البخارى (١٥/٦) الجهاد ، و الترمذى (١٥٥/٨) الجهاد.

³⁶⁶ تقدم تخريجه هامش (٣٦٢).

³⁶⁷ رواه مسلم (١٧/٣) الايمان.

SADRŽAJ

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU	5
PREDGOVOR PRVOM IZDANJU	11
ISKRENOST I SLIJEĐENJE SUNNETA	13
<i>ISKRENOST</i>	14
<i>SMISAO NAMJERE:</i>	17
<i>ZNAČAJ NAMJERE:</i>	18
<i>SLIJEĐENJE SUNNETA</i>	20
<i>O POKUĐENOSTI NOVOTARIJA I ONIH KOJI IH UVODE</i>	23
ZNAČAJ ZNANJA I UČENJAKA	27
ODGOJ ONOGA KO TRAŽI ZNANJE	38
ODGOJENOST UČITELJA	41
STANJA I VRSTE SRCA	43
<i>VRSTE SRCA :</i>	44
Zdravo srce	44
Mrtvo srce	45
Bolesno srce	45
Još jedna podjela	46
<i>ŠEJTANOVI PRILAZI SRCU</i>	46
<i>ZNACI BOLESTI SRCA</i>	52
<i>ZNACI ZDRAVA SRCA</i>	54
UZROCI BOLESTI SRCA I NJEGOVI ŠTETNI OTROVI	60
<i>PREKOMJERNI GOVOR JE "NESREĆA JEZIKA"</i>	63
Islamsko predanje:	66
<i>GOVOR KOJI SE NE TIČE</i>	67
<i>OGOVARANJE</i>	69
Motivi koji navode na ogovaranje:	71
Lijek protiv ogovaranja:	71
Iskupljivanje za ogovaranje	72

<i>PRENOŠENJE TUĐIH RIJEČI</i>	72
Islamsko predanje	74
<i>HVALJENJE</i>	75
<i>PREKOMJERNO ZAGLEDANJE</i>	76
Poroci pretjeranog zagledanja	77
<i>PRETJERANO DRUŽENJE</i>	81
Prva vrsta	83
Druga vrsta	83
Treća vrsta	83
Četvrta vrsta	84
Tradicija	84
<i>PRETJERIVANJE U JELU</i>	85
<i>PRETJERANO SPAVANJE</i>	88
 KAKO SE ODRŽAVA ŽIVOT SRCA I ŠTA JE NJEGOVA KORISNA HRANA ?	 90
<i>SJEĆANJE NA UZVIŠENOG ALLAHA I UČENJE KUR'ANA</i>	90
Koristi spominjanja Allaha / zikra	91
Vrste sjećanja na Allaha	96
Vrline učenja Kur'ana i onih koji ga znaju napamet	97
Tradicija	98
<i>TRAŽENJE OPROSTA (ISTIGFAR)</i>	99
Izreke iz tradicije o vrlinama traženja oprosta	103
<i>DOVA</i>	103
<i>PRAVILA LIJEPOG PONAŠANJA PRILIKOM UPUĆIVANJA DOVE</i>	106
<i>BLAGOSILJANJE VJEROVJESNIKA, S.A.V.S.</i>	111
Šta znači blagosiljanje Vjerovjesnika, s.a.v.s. ?	111
Pohvaljenost Vjerovjesnikova, s.a.v.s., blagosiljanja	112
Kako se Vjerovjesnik, s.a.v.s., blagosilja?	113
Koristi i plodovi od blagosiljanja Poslanika, s.a.v.s.	114
Najodabranije prilike za blagosiljanje Poslanika, s.a.v.s.	115
<i>NOĆNI NAMAZ (KIJAMU-L-LEJL)</i>	116
Kako je Vjerovjesnik, s.a.v.s., obavljao noćni namaz?	118
Kako i koliko je Vjerovjesnik, s.a.v.s., noći provodio u namazu?	119
U koje doba je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ustajao na noćni namaz?	120
U koju vrstu propisa spada noćni namaz?	121
Olakšavajući faktori za obavljanje noćnog namaza	121
Vanjski faktori	121
Unutrašnji faktori	122
Šta tradicija kaže o noćnom namazu?	123
 STANJA DUŠE I ISPITIVANJE NJENE SAVJESTI	 124
Smirena duša	125
Duša koja kori	127

Duša koja na zlo navodi	128
<i>ISPITIVANJE SAVJESTI DUŠE</i>	129
<i>KORISTI OD PREISPITIVANJA SAVJESTI DUŠE</i>	133
BOLEST LICEMJERSTVA	136
Šta je licemjerstvo i u čemu se pokazuje?	137
Zbog čega su ljudi licemjerni?	137
Skriveno licemjerstvo	138
Kako se liječi srce od bolesti licemjerstva?	139
Izbjegavanje pobožnosti u strahu od licemjerstva je greška	139
BOLEST OHOLOSTI	141
U čemu se oholost najčešće ispoljava?	142
Kako se liječi oholost i postiže skromnost?	144
BOLEST SAMOLJUBLJA	146
Opasnosti bolesti samoljublja	147
Ukratko o liječenju bolesti samoljublja	147
POKAJANJE	149
Preduvjeti za valjano pokajanje	150
Neke specifične vrste pokajanja	151
Iskreno pokajanje	153
Nedostaci valjanosti pokajanja	156
Znaci valjanosti pokajanja	156
U čemu leži tajni smisao pokajanja?	158
POZIVANJE NA DOBRO I ODVRAĆANJE OD ZLA	164
Obaveznost i vrline pozivanja na dobro i odvrćanja od zla	164
Ko su oni koji traže da se čine dobra djela?	168
Pravi put u pozivanju na dobro i odvrćanju od zla	168
Motivi podsticanja na dobra djela i odvrćanja od nevaljalih	171
BORBA NA ALLAHOVU PUTU	172
Vrijednost borbe na Allahovu putu	175
Hadisi o borbi	175
Jedan primjer iz islamske tradicije	177
Vrline pogibije na Allahovu putu	178
Svjedoci primjeri borbe drugova Allahova Poslanika, s.a.v.s.	179
ZUHD / ODRICANJE	181
Kako je živio Allahov Poslanik, s.a.v.s. ?	183
Kakva je bila hrana Allahova Poslanika, s.a.v.s. ?	183
Kakva je bila odjeća Allahova Poslanika, s.a.v.s. ?	184
Kakva je bila postelja Allahova Poslanika, s.a.v.s. ?	184
Kako su živjeli ashabi, r.a. ?	184
Stepeni zuhda	185

Kako su zuhd tumačili raniji učenjaci?	185
Opasnosti od privrženosti ovom svijetu	191
STRPLJIVOST I ZAHVALNOST	196
<i>STRPLJIVOST</i>	196
Značaj i smisao strpljivosti	198
Islamska tradicija o vrlinama strpljivosti	200
Islamska tradicija	201
Vrste strpljivosti	202
Čovjeku je potrebno da u svakoj situaciji bude strpljiv	203
<i>ZAHVALNOST</i>	207
STRAH I NADA	213
<i>STRAH</i>	213
Stupnjevi straha	214
Pozitivnosti straha	215
O strahu	217
<i>NADA</i>	220
Razlika između opravdane nade i praznih iluzija	221
Vrline polaganja nade u dobro	223
<i>O NADI</i>	225
Uzajamna povezanost straha i nade	228
OSLANJANJE NA ALLAHA	230
Ljudska djela dijele se na tri vrste	232
ZADOVOLJSTVO	234
LJUBAV PREMA UZVIŠENOM ALLAHU	238
Motivi koji kod čovjeka izazivaju osjećaj ljubavi	242
Allahova ljubav prema Svojim robovima	243
Znaci ljubavi prema Uzvišenom Gospodaru	244
GUBITAK NADE U DUG ŽIVOT I PRIPREMA ZA SMRT	247
Razlozi koji ulijevaju lažnu nadu u dug život	251
Požurivanje sa dobrim djelima i izbjegavanje odgađanja	253
SJEĆANJE NA SMRT	254
Pohvalnost sjećanja na smrt	255
Smisao smrti	257
Smrt je promjena stanja u dva pogleda	257
<i>TRI NEDAĆE SMRTI</i>	258
1. Smrtna agonija	258
Žestina Vjerovjesnikove, s.a.v.s., smrti	259

2. Susret i viđenje sa melekom ili melekima smrti	260
3. Strah od lošeg svršetka i nagovještaj griješnicima patnje u vatri	263
Šta je pohvalno činiti na samrti?	264
Šta su na samrti rekli neki vladari, namjesnici i dobri ljudi?	265
UŽIVANJE I KAZNA U BERZAHU	269
Hadisi o ispitivanju u kaburu	271
Zaključak I	275
Zaključak II	277
Zbog čega se umrli u svojim kaburima kažnjavaju?	278
Kako čovjek može izbjeći kabursku kaznu?	279
SUDNJI DAN	281
Mjesto i način okupljanja	283
Kako će izgledati strahote Sudnjeg dana?	286
Kako će izgledati suđenje?	287
Kakva će vaga i vaganje biti?	288
Kakva će biti Sirat - čuprija?	290
Sravnivanje računa među protivnicima	291
DŽENNET I DŽEHENNEM	293
<i>OPIS DŽEHENNEMA I NJEGOVIH KAZNI I STRAHOTA</i>	293
Dubina Džehennema i žestina njegove vatre	294
Hrana stanovnika Džehennema	295
Piće stanovnika Džehennema	296
Odjeća stanovnika Džehennema	297
Postelja stanovnika Džehennema	298
Veličina - obim stanovnika Džehennema i odvratnost njihova izgleda	298
Opis još nekih vrsta kazni	299
Kažnjavanje stanovnika Džehennema u moralno - psihičkom smislu	300
Opis Dženneta i bogatstva njegovih blagodat	302
Džennet je daleko od toga da se njegove blagodati mogu zamisliti ili na um pasti, jer je i samo jedan njegov dio koliko bič može prekriti bolji od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu	304
Džennetske kapije	305
Stepeni Dženneta	305
Džennetske zgrade	306
Hrana stanovnika Dženneta	307
Piće stanovnika Dženneta	308
Odjeća stanovnika Dženneta	310
Opis stanovnika Dženneta	310
Najniži stupanj stanovnika Dženneta	311
Džennetske žene	312
Gledanje u lice Uzvišenog Allaha	313
SADRŽAJ	315

Za Izdavača:

Abdulmedžid Nezo

Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta broj 02-15-2962/99, a na osnovu člana 19. tačka 13. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga na čiji se promet ne plaća porez na promet proizvoda.

ISBN 9958 - 9622 - 1 - 7

